Adliye Ceridesi

T. C.

Adliye Vekilliği tarafından her ay neşrolunur

Otuzuncu Sene

3 üncü Sayı

MİLLÎ KÜTÜPHANE
ANKARA

ANKARA
Yeni Cezaevi Matbaası
1939

319

İÇİNDEKİLER

No:		Sahife No:
	Adliye Vekâletinden Tamim ve tebliğ edilen mütalâalar	**315**
17	**Kanunî Müşavir** . . . . . *(Yazan: Prof. S. Ş. Ansay)*	**331**
18	**Ziraî Kredi** . . . . . *(Yazan: Ş. Devrim)*	**338**
19	**Hukuk Kültürü ve Adliye vekâletinin çok değerli bir arzusu** . . . . . *(Yazan Dr. Ferit Ayiter)*	**375**
20	**Parlamantarizm, Demokrasi, Diktatörlük** . . *(Çeviren: Tarik, E. Yenisey)*	**400**
21	**Orman işletme mukavelelerinde altın liranın tahavvülile değişen bedel** . . . . . *(Yazan: İmran Öktem)*	**427**
22	**Kanunlar ve içtihatlar** . . . . . *(Yazan: Rasih Yeğengil)*	**434**
23	**Alman Çocuk Hapisaneleri** . . . . . *(Çeviren: Dr. Hadi Tan)*	**443**
24	**Hâkimi Münferit veya müctemi hâkimli mahkemeler** . . . . . *(Çeviren: Şakir Ziya karaçay)*	**451**
	Hâkimler, Müddeiumumuler tayin ve terfi Listesi	**467**

Mecmuaya bastırılmak istenen her yazı doğrudan doğruya Vekilliğe gönderilir. Mevzuu tamamlanmamış makaleler veya eserlerin neşrine başlanamaz. Her yazı 10 satırı geçmiyecek şekilde bir hulâsayı ihtiva etmelidir. Basılmıyan yazılar geri verilmez

320

Adliye vekâletinden tamim ve tebliğ edilen kanunî mütalâalar

T. Tarihi: 8-6-938
N. Numara: Genel:
Özel: 19

Bütün Valiliklere

Bazı yerlerde suçlara dair Vali, Kaymakam ve Nahiye müdürlerine verilen ihbarname ve şikâyetnamelerin, C. M. U. liklerine tevdi edilmeyerek hazırlık tahkikatı icrası kaydiyle zabıtaya havale edilmekde olduğu câri muhabereden anlaşılmışdır.

Ceza muhakemeleri usulü kanunu mucibince hazırlık tahkikatını yapmakla mükellef bulunan C. M. U. si bir suçun işlendiğine her hangi bir suretle muttali olur olmaz, hukuku âmme davasını açmağa mahal olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin hakikatını araştırmağa mecbur olduğu cihetle, maznunun lehinde ve aleyhinede olan ve gaip olmasından korkulan bütün delilleri toplamağa matuf bir hazırlık tahkikatına girişir ve bu tahkikatta zabıta makam ve memurlarından da istifade edebilir. Yani tahkikatı doğrudan doğruya kendisi yapabileceği gibi talimat vermek ve mürakabe ve nezaret hakkını kullanmak suretile bu tahkikatı zabıta makam ve memurlarına da yaptırabilir. Salim bir neticeye varmak için bütün memurlardan her dürlü malûmatı isteyebilir ve adlî vazifelerine taallûk eden husus hakkında devlet memurları hakkında doğrudan doğruya tatbikat yapabilmek salâhiyeti de kendisine tanınmışdır.

Zabıta makam ve memurları C. M. U. sinin emir ve talimatı olmaksızın resen hazırlık tahkikatı yapamazlar. Bu makam ve memurlar bir suçun işlendiğine muttali olunca, ceza usulünün 156 ıncı maddesi mucibince ancak acele tedbirleri almakla mükellefdirler. Bu tedbirler suçlunun yakalanmasına delillerin ziyadan vikayesine, suç mütemadi mahiyeti haiz ise temadisine mahal verilmemesine taallûk ederki, zabıta bu acele tedbirleri aldıkdan sonra yine 156 ıncı madde mucibince işi hemen C. M. U. sinin ittilaına vazederek ondan alacağı direktiflere tevfikan hareket eder.

Suçlara dair ihbarlar C. M. Umumisine, zabıta makam ve memurlarına yapılabileceği gibi kanunî mercilere tevdi edilmek üzere Vali, Kaymakam ve Nahiye müdürlerine de yapılabilir. Ceza muhakemeleri usulü kanununun 151 inci maddesinin metnine giren (Kanunî mercilere tevdi edilmek üzere) kelimelerinden de anlaşılacağı üzere Vali, Kaymakam ve Nahiye müdürlerinin salâhiyeti suçlara dair vaki ihbarları almağa münhasır olup bu salâhiyetleri, ihbarları kanunî mercilere tevdi etmekte hitama erer.

Şu izahata nazaran Vali, Kaymakam ve Nahiye müdürleri kendilerine verilmiş olan ihbarnameleri, acele tedbirler alınması iktiza eden hallerde zabıtaya, bundan maada hallerde C. M. Umumilerine tevdi etmeleri icabeder. Zabıta da ittihaz ettiği acele tedbirlere müteallik tahkikat evrakını M. Umumiye gönderir. M. Umumî bu

suretle hâdiseye ıttıla kesbederek işe el koyduktan sonra hazırlık tahkikatını tedvir eder.

O suretle muamele yapılması ve keyfiyetin Vilâyet dahilindeki kaymakamlıklarla Nahiye müdürlüklerine de bildirilmesi rica olunur.

Tarihi: 17-6-938

Numara Genel: 68
Özel: 20

C. Müddeiumumiliğine

İcra tetkik mercilerinden verilen cezaî kararların mahallî Cumhuriyete M. Umumiliklerine bildirileceği icra ve iflâs kanununun 352 inci maddesi iktizasından olduğu halde bazı tetkik mercilerince bu hususun nazara alınmamakda olduğu C. Baş M. Umumilikden bildirilmişdir.

Bu kabil kararların C. M. Umumiliklerine bildirilmesi lüzumunun alâkalı mercilere tebliği ile beraber memuriyetinizce de takibile müddeti zarfında tetkikinin temini ve keyfiyetin kazanız dahilindeki C. M. Umumiliklerine tebliği tamimen bildirilir.

Tarihi: 6-7-938

Numara Genel:
Özel: 22

C. M. U. liğine

Hürriyeti bağlayıcı ceza ile birlikte hükmedilen para cezası ve harcın tahsiline başlanmak için hürriyeti bağlayıcı cezanın infaz edilmesini beklemek mecburiyeti hakkında mevzuatımızda hususî bir hüküm mevcut olmamasına binaen bu gibi ceza mahkûmiyetleri katileşdiği takdirde hürriyeti bağlayıcı cezanın infazına başlanmakla beraber para cezası ile harca ait olan kısmının da derhal infazı için 15-1-937 tarih ve 3 sayılı tamim ile de bildirildiği üzere ilâmın iki suretinin maliye dairelerine tevdi edilmesi lüzumunun kaza dairenizdeki C. M. U. likleri ile hâkim ve mahkemelere tebliği istenir.

Tarihi: 5-7-938

Numara: Genel:
Özel: 23

C. M. U. liğine

1918 Sayılı kanunun şumülüne giren hâdiselerden hükmedilen ağır ve hafif para cezalarının bu kanunun değişen 56 ıncı maddesi mucibince hapse tahvili suretile infazı icabedeceğine dair temyiz mahkemesi Umumî heyetince verilen 4-5-938 tarih ve 937-38,17-5 sayılı tevhidi içtihad kararının bir örneği birlikte gönderilmiştir.

Bundan sonra bu karar dairesinde muamele yapılması ve işbu içtihada aykırı olarak verilmiş bulunan kararların ıslahı yoluna tevessül edilmesi için keyfiyetin kaza daireniz dahilindeki C. M. U. liklerile hâkim ve mahkemelere tebliği istenir.

322

Tarihi: 8-7-938
Numara: Genel: 80
Özel: 24

C. M. U. liğine

C. M. U. sinin temyiz talebi, hükmün esasına şamil olmayıp yalınız harç noktasına matuf bulunduğu takdirde temyiz tedkikatı harç tarifesi kanununun tatbikına maksur kalarak hükmün esasına teşmil edilmeyeceği, temyiz mahkemesi umumî hieyetinin 8-6-938 toplantısında verilen içtihat tevhidi kararı iktizasındandır.

Temyiz tetkikatının işbu içtihat dairesinde cereyanı için bu kabil temyiz talebini ihtiva eden istida ve lâyihada mucib sebeplerin izahına girişilmeden önce hükmün ancak harç noktasından temyiz edildiğinin mukaddimede açıkca gösterilmesi hususunun usûl ittihazı lüzumunun kazanız dairesindeki ilgililere hemen tebliği tamimen tebliğ olunur.

Tarihi: 11-7-938
Numara Genel: 81
Özel: 25

C. M. U. liğine

"3005„ Sayılı ve 1-10-936 tarihli kanun hükümlerine göre meşhut suçlardan dolayı maznun sıfatiyle yakalanmaları şahit ehli hibre sıfatiyle veya suçdan zarar gören şahıs sıfatiyle mahkemelerle C. M. U. leri huzurunda hazır bulundurulmaları icabeden Subay ve muadili sınıf ve derecedeki askerî şahıslar ve Liseden yukarı askerî talebe hakkında bu muamelelerin nasıl takip olunacağına dair Adliye, Dahiliye ve Millî Müdafaa vekâletince hazırlanan ve Dahiliye, Millî müdafaa vekâletlerince ilgililere tebliğ edilmiş olan tamimdir.

3005 Sayılı kanunun tatbiki lâzım gelen meşhut suçların faili olan Subaylarla muadili sınıf ve derecedeki askerî şahısları ve Liseden yüksek askerî talebeyi bunlar:

1 — Vak'a mahallinde zabıta memurlarına karşı filen taarruzda bulundukları:

2 — Serbest bırakıldıkları takdirde müteakib bir suç işleyecekleri kanaatını verecek surette galeyan âsarı gösterdikleri hallerde zabıta serbest bırakmayacaktır.

Zabıta yukarıda yazılı hallerde serbest bırakmayacağı askerî subay ve muadillerinin C. M. U. liğine sevkinde askerî inzibat memur ve makamlarından istifade edecektir. Şu kadarki vak'a mahalinde inzibat subayı veya mafevk rütbede bir subay bulunmadığı ve kanunun tatbikini gecikdirmemek şartiyle civarda bulunan inzibat makamlarına da müracaat mümkün olmadığı hallerde zabıta bunları bizzat C. M. U. liğine sevk etmek mecburiyetindedir. Suçlunun C. M. U. liğine sevki hususunda âzami sür'at gösterilmelidir. Bu itibarla suçlunun hiç bir mevki ve merkeze uğratılmaksızın C. M. U. liğine sevki icabeder. Ancak zabıta suçluyu sevk ettiği sırada inzibat subayına veya mafevk rütbede bir subaya tesadüf ederse veyahut güzergâhda askerî bir karakol ve makam bulunursa, müddeiumumiliğe vakit gaib etmeksizin sevkedilmek üzere sevk muamelesini onlara terk etmelidir; yani subay ve muadili sınıf ve derecedeki olan suçluların sevk muamelesi yine subaylar tarafından yapılmak esasdır. Zabıta kanunun tatbikatını gecikdirmemek mecburiyetiyle ancak bunlardan istifade edemediği hallerde sevk muamelesini kendisi yapacaktır.

Bundan başka zabıta subay ve muadili derecedeki askerî şahsî hüviyetini tes-

edemediği takdirde, yine serbest bırakmıyarak yukarıda yazılı şekilde muamele yapacaktır.

Bu tamimin taallûk ettiği askerî şahıslar, üzerlerinde daimî surette hüviyet cüzdanlarını taşımalıdırlar. Şu kadarki bir unutkanlık eseri olarak bunlar hüviyet cüzdanlarını üstlerinde bulundurmadıkları takdirde zabıta hüviyetlerini kendilerinden ve vak'a mahallinde hazır bulunupda kendisini tanıyan şahıslardan tahkik ve tesbit etmelidir. Kanunun tatbikatını gecikdirmemek şartiyle hüviyetini inzibat subayile mafevk derecedeki her hangi bir subaydan tahkik ve tesbit edebilir.

Hüviyeti bu suretle tesbit edilen ve yukarıda yazılı iki halde bulunmayan suçluyu zabıta derhal ve şayet saat yirmiyi tecavüz etmiş ise ertesi günü saat yedide C. M. U. sine müracaat etmesi lüzumunu tebliğ ederek serbest bırakmalıdır. Hüviyeti tesbit edilen müteakib bir suç işlemek istidadını göstermeyen ve askerlik şeref ve haysiyeti muhtel olmuş vaziyette bulunmayan suçlunun kendiliğinden M. U. liğe müracaat etmesi tabiî bulunduğundan artık bunların zabıta memurları ve inzibat subayları tarafından sevkine lüzum ve mahal yokdur.

Subay ve muadili sınıf ve derecedeki askerî şahıslar saat yirmiden ertesi günü saat yediye kadar olan müddet zarfında yani mahkemenin faaliyette bulunmadığı zamanda yakalanmış ve serbest bırakılmaları şimdiye kadar izah edilen sebepler dolayısile caiz bulunmamış olursa zabıta bunlar hakkında polis vazife ve salâhiyet kanununun 18 inci maddesinde yazılı salâhiyetlerini kullanmayarak kendilerini ertesi günü saat yedide Cumhuriyet M. U. liğine sevk edilmek üzere en yakın askerî makama teslim edecek ve teslimini mübeyyin ilmühaberi vak'a hakkında tanzim ettiği zabıt varakasına lef edecektir.

Şukadar ki askerî ceza kanununun 150 inci maddesine göre askerî şahısların askerî elbise ile olsunlar olmasınlar âsarî gizlenmeyecek derecede sarhoş olmaları hali askerî mahkemelere ait bir suç teşkil etmektedir. Hususî muhakeme usulüne tâbi olan suçlar meşhut suç kanununun şumulü haricinde olduğundan, zabıta bu suçtan dolayı meşhut suç kanununun tatbik etmeyerek yalnız keyfiyeti askerî mercie bildirmekle iktifa etmelidir.

Alâimini gizleyemiyecek derecede sarhoş olan askerî şahısların ayni zamanda meşhut suç kanununun şumulüne giren diğer bir suç işlemeleri haline gelince: bu takdirde askerî mahkemelerin vazifeli oldukları bir suçla umumî mahkemelerin vazifeli olduğu diğer bir suç içtima etmiş olacaktır. Bu suçlardan her biri hakkında vazifedar olan mercilerin ayrı ayrı tahkikat yapması icap etmektedir. Bu suçların muhakeme mercileri de ayrıdır.

Şumulüne giren suçların takibinde 3005 sayılı kanun ceza muhakemeleri usulü kanunu tadil etmiş olduğu gibi neşrine tekaddüm eden askerî muhakeme usulü kanununun 8 inci maddesi hükmünü ve diğer kanunların muhalif hükümlerini dahi tadil etmiş olduğundan mezkûr 3005 sayılı kanuna tâbi olan suçlar hakkında bu kanun hükümlerinin tatbik edilmesi esasdır, ayni zamanda askerî bir suç işlemiş olması suçlu hakkında meşhut suç kanununun tâbi olarak işlediği diğer suçlardan dolayı meşhut suç kanununun tatbikatına mani teşkil edemez. Şu kadarki bu kanunun tatbikatı da suçlunun ayni zamanda işlemiş olduğu her hangi askerî bir suça ait delillerin kezalik ait olduğu merci tarafından tesbit edilmesine mani teşkil etmemelidir. Binaenaleyh zabıta meşhut suç kanununa tâbi olan suç hakkında uhdesine düşen vazifeyi yapmakla beraber askerî mahkemeye tâbi suçu da merciine derhal bildirmelidir, zabıta bu müctemi suçlardan askerî mahkemeye ait olanın mahiyetini tayinde tereddüt ederse bu tereddüdünü Cumhuriyet M. U. sine danışmak suretile hallederek vak'a mahallinde askerî memurlarla ihtilâf husulüne de meydan vermemelidir.

Meşhut suç vakasında suçdan zarar gören şahıs; şahid veya ehli hibre sıfatiyle ilgili bulunan subay ve muadili sınıf ve derecedeki askerî şahıslar hakkında 3005 sayılı kanuna göre Cumhuriyet M. U. lerile zabıtanın vazifelerini ne suretle yapacaklarına dair talimatname mucibince muamele olunur.

Şu kadarki vak'a mahallinden C. M. U. liğine sevkleri icap eden bu sıfatlardaki askerî şahıslar hakkında lüzum hasıl olduğu takdirde Askerî inzibat subaylarından veya mafevk rütbede bulunan subaylardan istifade olunur. Zabıtaya hüviyetini bildirmeyen veya Cumhuriyet M. U. liğine gitmekden imtina eden bu askerî şahısları ancak inzibat subaylarından veya mafevk rütbedeki subaylardan istifade mümkün olmayan hallerde, kanunun tatbikatını gecikdirmemek üzere kendisi sevk eder. Bu tamim resmî Üniformayı lâbis askerî şahıslar hakkında olup sivil kıyafeti iktisak etmiş olan şahıslara şumulü yokdur.

Bu tamimin taallûk ettiği askerî şahıslar askerî bir kıta ile birlikte geçdikleri sırada bu kanunun şumülüne dahil bir suç işledikleri takdirde, zabıta vazifesini kıtanın seyir ve hareketini ihlâl etmeyecek surette yapmalıdır.

Bu tamime riayet etmeyen askerî şahısların hareketleri Mafevklerinin emirlerine itaatsızlık mahiyetinde telâkki olunarak o suretle haklarında Millî Müdafaa Vekâletince disiplin cezası tayin edilecektir.

Bu tamimdeki esaslara itina edilerek subay ve muadili derecede meşhut suçla ilgili şahıslar hakkında lüzumsuz muamelelerden tevekki edilmekle beraber kanunun tatbikatının gecikmemesi hususunun da önemle göz önünde tutulması tamimen bildirilir ve keyfiyetin ilgililere de bildirilmesi istenir.

Tarihi: 14-7-938

Numara: Genel: 26
Özel: 82

C. M. U. liğine

Meşhut suçların muhakeme usulüne dair olan 3005 sayılı kanunun iki seneye yaklaşan tatbikatı, Adliye ve zabıtanın kanun ruh ve manasından iyice mülhem olarak tatbik ettiğini göstermiştir.

Kanunun tatbikine müsait şeraiti haiz olan işlerin umumî usule bırakılmayarak olgun ve müstahzar bir halde mahkemelere sevk edildikleri ve mahkemelerin de işlerin tamamiyle hazırlanmış olanlarından istifade ederek duruşmaları bir celsede bitirdikleri ve kanunî zaruretler dolayısile işlerin bir celsede karara bağlanması mümkün olmayan hallere nadiren tesadüf edildiği ve bu nadir hallerde de mahkemelerin ikisi en yakın celseye talik ederek noksanları en seri vasıtalara müracaat etmek suretile ikmal ettikleri görülmüştür.

Adliye ve zabıtanın bu hususdaki kifayet ve vazife bağlılığı takdire şâyan bir derecededir.

Kanundan alınan müsait neticeler umumî hükümlere bırakılmasını zaruri kılacak sebepler mevcut olmayan ağır cezalı meşhut cürümlerin de tadilen kanuna alınması ve bu suretle kanundan daha geniş bir sahade istifade edilmesi hususunda mevcut olan temayülü kuvvetlendirilmiştir. Bu suretle kanunun birinci, dördüncü ve dokuzuncu maddeleri tadil edilerek kanun ağır ceza mahkemelerinin vazife gördükleri belediye hudutları içinde işlenen ağır cezalı meşhut cürümlere de teşmil edilmiştir.

Kanunun ağır cezalı meşhut cürümler hakkında tatbik edilebilmesi için delillerin tesbitine müteallik olmak üzere ağır cezalı olmayan suçlar hakkında zabıtaya da tanınmış olan salâhiyet münhasıran C. M. U. sine ait olduğundan C M. U. sinin

derhal vak'a mahalline giderek tahkikata el koyması ve şahitlerin ifadelerini zabt ederek yakalanan şahsı sorguya çekmesi ve keşif, arama, muayene, otopsi gibi diğer tahkik muamelelerini de yapması icabetmektedir. Kanunun şumülüne giren ağır cezalı meşhut suçlarda tahkikatı tedvir etmek münhasıran C. M. U. sine tevecüh eden bir vazifedir. Hâdisenin, saikinde tahrik mevcut olup olmadığına velhasıl işin iç yüzüne C. M. U. sinin tamamiyle doğrudan doğruya nufuz etmesi kanunun ehemmiyetle iltizam ettiği esaslardan biridir. Bunun içindirki kanunun kabul ettiği sistem sulh ve sorgu hâkimleri tarafından tedvir edilen tahkikatda daha kabili tatbik değildir. Bu itibarla C. M. U. leri ağır ceza mahkemelerinin vazife gördüğü yerlerdeki belediye sınırları içinde işlenen ağır cezalı meşhut suçlar hakkındaki tahkikatı sulh ve sorgu hâkimlerine bırakmıyarak kendileri vakit gaip etmeksizin âzamî hassasiyet ve itina ile ifa etmelidirler.

Mahkemelere ceza davalarının bütün delilleri tesbit edilerek noksansız bir surette sevki icap eder. Mahkemelerin delil taharris'yle meşgul edilmeleri caiz değildir. Takdir edilmek üzere bütün delillerin mahkemelere arzedilmesi umumî usûl kanunumuzun da esaslı bir prensibidir. Bu mülâhaza iledirki, delilleri tamamiyle tesbit ve tahkikatı noksansız olarak yapabilmeleri için ağır cezalı meşhut cürümlerde C. M. U. lerine üç günlük bir müddet verilmiştir. C. M. U. lerinin üç gün içinde tahkikatın gayesine tamamile varabilmeleri için tahkikatı fasılasız bir surette yapmaları kanunun hükmü iktizasındandır.

Meşhut cürümlerin delilleri bariz ve mahiyetleri bu bariz delillerin kolaylıkla toplanmasına müsait olduğundan bu üç günlük müddet için tamamiyle olgun bir hale getirilmesine kâfidir. Nadir ve istisnaî hallerde C. M. U. leri ağır cezalı meşhut cürümlerde kanunun tatbikine müsait şerait mevcut olmadığı görülürse işi umumî usule bırakabilirler. Diğer meşhut suçlarda kendilerine tanınmış olan bu salâhiyet ağır cezalı meşhut cürümlerde de tanınmıştır. Şu kadarki bu salâhiyeti kullanabilmek için bütün cehid ve gayretlerini sarf ederek hakikî bir imkânsızlıkla karşılaşmaları icabeder.

C. M. U. leri ile zabıtanın şimdiye kadar takdire lâyik görülen faaliyet ve vazife şinaslıklarını bundan sonra da göstereceklerine şüphe etmem.

Ağır cezalı meşhut cürümlerde mahkemeler umumî hükümlere göre takibat yapılması lüzumuna kanaat getirirlerse bu dairede takip edilmek üzere evrakı C. M. U. sine tevdi edebileceklerinden, böyle bir netice ile karşılaşmamak için C. M. U. leri kendilerine tanıtılan takdir salâhiyetini yerinde kullanmağa azamî itina göstermelidirler.

Keyfiyet tamimen bildirilir ve ilgililere de bildirilmesi istenir.

Tarihi: 16-7-938

Numara: Genel: 83
Özel: 27

C. M. U. liğine

Temyiz şartlarından olan para deposu yerine verilen yokluk ilmühaberlerinin müddete tâbi olduğu hakkındaki 7-6-935 tarih ve 54-17 sayılı tevhidi içtihad kararı örneği aşağıya çıkarılmıştır.

Tamimen tebliğ olunur.

7-6-935 tarih ve $\frac{54 \text{ E.}}{17 \text{ K.}}$ Numaralı tevhidi içtihat heyeti umumiyesinin karar sureti.

Yokluk ilmühaberlerinin ibraz ve itasının müddete tâbi olup olmadığı hususun-

326

da ceza Umum heyetinin 10-4-930 tarih ve 101-88 ve 10-4-930 tarih ve 107-111 ve 26-2-934 tarih ve 33-21 Numaralı ilâmları arasında içtihad ihtilâfı zuhur eylediğinden bahisle bu yolda tahaddüs eden ihtilâfın tevhidi içtihad suretiyle halli Baş M. U. lik yüksek memuriyetinin 10-4-934 tarih ve 1047 Numaralı müzekkeresiyle istenilmiş olmakla keyfiyet tevhidi içtihat heyeti umumiyesinde müzakere edilerek neticede:

Ceza muhakemeleri usulü kanununun 310 uncu maddesi sarahatına göre kabahate taallûk etmeyen ve resen temyiz tetkikine tâbi bulunmayan hükümlerde temyiz istidasının kabulü için verildiği günden itibaren bir hafta içinde 10 liranın depo edilmesi meşrut olup mezkûr maddenin son fıkrasında ancak M. U. lerle para vermeğe kudretleri olmadığını mahalle veya köylerinden getirecekleri ilmühaberle isbat edenler para depo etmek mecburiyetinden vareste tutulmuş ve adı geçen kanunun 315 inci maddesinde de müddeti içinde para depo edilmediği takdirde hükmüne itiraz olunan mahkemenin bir karar ile kabule şâyan olmamasından dolayı temyiz istidasını reddedeceği yazılı bulunmasına ve para şartını acizleri sebebiyle yerine getiremiyenlerin müddete riayet mecburiyetinden vareste tutulduklarına dair 310 uncu maddede hiç bir kayıt bulunmamakla beraber 315 inci madde ile hükmüne itiraz olunan mahkemeye verilen ret salâhiyetinin ıztırarı sebeplere istinaden takyidinde de maddenin açık ifadesi karşısında kanunî bir vecih ve imkân bulunamamış olduğundan kanunun esas şart olarak koyduğu para depo etmek mecburiyetini fakirlikleri sebebiyle yerine getiremiyenlerin de para depo edenler gibi bir hafta müddete tâbi bulunmaları iktiza eylediğine ekseriyetle karar verildi. 16-6-938

Tarihi: 22-7-938
Numara: Genel: 86
Özel: 29

C. Müddeiumumiliğine

Köylülere aid dava duruşma saatlerinin, köylerle mahkemeler arasındaki mesafeler nazara alınarak, kolaylığı temin edecek ve kendilerini işlerinden alıkoymayacak şekilde tayini hususunun usûl ittihazı lüzumunun kazanız dairesindeki ilgililere tebliği tamimen bildirilir.

Tarihi: 22-7-938
Numara: Genel: 85
Özel: 30

C. Müddeiumumiliğine

Bazı yerlerde köy bekçilerinin işledikleri adam öldürme ve yaralama suçlarında kullandıkları silâhların hâkim ve mahkemelerce müsaderesine karar verilerek 2637 sayılı kanuna istinaden ciheti askeriyeye tevdi edilmekte olduğu câri muhabereden anlaşılmışdır.

Müsadereden maksat suçlunun, ayni silâhla ikinci bir suç işlemesine mahal verilmemek üzere suçda kullandığı silâhındaki mülkiyet hakkının nezinden ibaretdir. Bu itibarla müsaderenin bir nevi malî ceza olduğu tebarüz eder. Halbuki taşıdıkları silâhlarda bekçilerin mülkiyet hakları yokdur. Çünkü bu silâhlar, köy kanunu mucibince kendilerine devlet tarafından tevdi edilmiş ve binaenaleyh devletin malıdır. Devlet malı ise haciz ve müsadere olunamaz.

Suçda kullanılmış olmaları itibariyle köy bekçilerinden zabtolunan Devlete aid

silâhların mahkemelerce vücuduna lüzum görülmediği surette hemen ait olduğu jandarma dairelerine iade ve tevdii icabeder.

O suretle muamele yapılması tamimen bildirilir ve keyfiyetin ilgililere de bildirilmesi istenir.

Tarihi : 1-8-938
Numara : Genel: 31
Özel:

C. Müddeiumumiliğine

İnfaz için C. M. U. liklerine verilmekde olan ceza ilâmlarının bazılarında, cürüm eşyasının müsaderesine veya sahibine iadesine dair bir kayıd bulunmadığı teftiş sırasında görülmüşdür.

Bu hal cürüm eşyasının muntazaman ve vaktinde tasfiyesini işgal edeceğinden, bundan sonra suç eşyasını ihtiva eden ceza davalarında esasla birlikde bu eşya hakkında da bir karar verilmesi hususuna itina olunması ve şimdiye kadar esasla birlikde karar verilmemiş olan cürüm eşyası hakkında M. U. liklerce istenilen kararın hemen ittihazı tamimen bildirilir ve keyfiyetin ilgililere bildirilmesi istenir.

Tarihi: 11-8-938
Numara: Genel :
Özel : 32

C. M. U. liğine

Bazı yerlerde asliye ceza mahkemelerinde verilmiş olan ceza ilâmlarının, infaz edilmek üzere mahkûmların ikamet ettikleri yerlerdeki sulh hâkimlerine gönderilmekde ve bu hâkimliklerce de mezkûr ilâmların niyabeten infaz edilmekde olduğu teftiş sırasında görülmüşdür.

Ceza muhakemeleri usulü kanununun 396 ıncı maddesinin mutlak hükmüne nazaran, ceza hükümlerinin C. M. U. liklerince infazı iktiza eden asliye teşkilâtı bulunmayan yerlerde sulh hâkimleri ancak, mezkûr kanunun 34 üncü maddesi mucibince yalnız kendi verdikleri ceza kararnamelerini doğrudan doğruya infaz edebilirler.

Binaenaleyh, adlî teşkilât itibariyle yalnız sulh hâkimi bulunan yerlerdeki mahkûmlara ait ilâmların o hâkimin merbut olduğu C. M. U. liği vasıtasiyle infazının temini tamimen bildirilir ve keyfiyetin ilgililere de bildirilmesi istenir.

Tarihi : 11-8-938
Numara: Genel :
Özel : 33

C. M. U. liğine

31-12-934 gün ve 68 sayılı tamime ektir:

Zorla getirilmelerine karar verilen maznun ve şahitlerden her biri hakkında ayrı ayrı ihzar müzekkeresi çıkarılması lüzumu mezkûr 68 sayılı tamimle tebliğ edildiği halde bazı yerlerde de tebliğata aykırı olarak birden ziyade şahıslar hakkında yine bir ihzar kâğıdı doldurulmakda olduğu cari muhaberelerden anlaşılmıştır.

Zabıtaya verilecek ihzar müzekkerelerinin kanun hükümlerine uygun olarak hazırlanan örneklere göre yazılması ve birden ziyade şahit veya maznun isimlerinin

328

ttoplu bir kâğıda yazılmarak her birinin ayrı ayrı kâğıtlara doldurulması lüzumu tekrrar tamimen bildirilir ve keyfiyetin ilgililere de bildirilmesi istenir.

Tarihi: 16-8-938
Numara: Genel : 106
Özel : 34

C. Müddeiumumiliğine

Tamamiyle infaz edilen ceza mahkemeleri ilâmlarının dosyalarına konulmak üzere mahkemelerine iadesi lâzımgeleceği tamimen bildirilir ve keyfiyetin ilgililere de bildirilmesi istenir.

Tarihi : 7-9-938
Numara: Genel :
Özel : 35

C. M. U. liğine

Orman kanunu ile Mülğa orman nizamnamesine tevfikan hükmolunan para cezaları ile soyadı kanununa muhalif hareket edenler hakkında tayin olunan ve devlet demiryolları usulü zabıta nizamnamesine tevfikan hükmolunan para cezalarının malliyece takib ve tahsili için alâkadarlara icabeden tebliğatın yapılmış olduğu maliye vekâletinden 15-8-938 günlü tezkere ile bildirilmiştir.
Keyfiyet tamimen tebliğ olunur.

Tarihi: 10-9-938
Numara: Genel: 36
Özel:

C. M. U. liğine

Bazı mahkemelerde askerî mahkemelerden sâdır olan ihzar ve tevkif müzekkerelerinin masrafları adliyeye tesviye ettirilmek suretiyle C. M. U. likleri vasıtasile infaz edilmekte oldugu cari muhaberelerden anlaşılmaktadır.

Askerî ceza muhakemeleri usulü kanununun 74 üncü maddesi mucibince muvazzaf ve müstahdem askerî şahıslar icabeden tebliğin mafevk makam marifetile ve alâkadardan olınacak bir makbuz mukabilinde ve askerî şahıslardan gayrisine lâzımgelen tebliğatın makbuz mukabilinde askerî memurlar veya C. M. U. liği vasıtasile bu işle tavzif edilmiş Adliye memurları marifetile yapılacağı müsarrahdır.

Askerî mahkemelerden sâdır olan ihzar ve tevkif müzekkerelerinin C. M. U. leri tavsit edilmek suretile yapılacağına dair askerî ceza muhakemeleri usulü kanununda bir sarahat mevcut değildir. Askerî muhakemeler müstakil bir teşekkül bulunmasına binaen C. M. U. leri askerî ceza muhakeme usulü kanununun 74 üncü maddesi mucibince ancak askerî şahıslardan gayrisine tebliğ muameleleri hususunda tavsit edilebilirler. Askerî şahıslara yapılacak tebliğat ve alelıtlak askerî mahkemelerinden sâdır olan müzekkerelerin infazı hususunda C. M. U. leri tavsit edilmeyeceği cihetle bu kabil müzekkerelerle tebliğ varakalarının infaz ve tebliğine tavassut edilmemesi tamimen bildirilir.

329

Tarihi: 10-9-938
Numara: Genel: 37
Özel:

C. Müddeiumumiliğine

14-4-936 gün ve 19 sayılı tamime Ek:

İstanbul haricinden röntgen ve mutahassıs muayeneleri için Adlî tıp işleri Genel Direktörlüğüne gönderilenlerin filim bedelleriyle İstanbulda kalmaları icab eden müddete ait zarurî masraflarının ve yol paralarının temini tamimen tebliğ olunduğu halde bazı mahal C. M. U. liklerince yine bu masraflar temin edilmeksizin muayeneye gönderilenlerin perişan bir vaziyete düştükleri ve muayeneleri icra edilmeksizin mahallerine iadeleri zarureti hasıl olduğu bildirilmektedir.

Kazanız dahilindeki hâkimler ile C. M. U. lerine mezkûr tamim hükmüne itina etmeleri lüzumunun ve hilâfına hareket edeceklerin mes'ul tutulacaklarının ehemmiyetle tebliği istenir.

Tarihi: 7-7-938
Numara: Genel:
Özel: 38

C. Müddeiumumiliklerine

5-4-938 gün ve 16 sayılı genel yazıya ektir.

Türk ceza kanununun 16 ıncı ve meriyet kanununun beşinci maddelerine göre; cezalarını iş esası üzerine korulmuş yeni ceza evlerinde çekmekte olan mahkûm hakkında asıl cezayı hükmeden mahkemenin reisi tarafından verilip vekâlete gönderilen meşruten tahliye kararlarında mahkûmların "13„ uncu maddede yazılı üçüncü ve dördüncü devrelerde filen geçirdikleri ve bu devrelerden istifade eyledikleri müddetlerin ve meşruten tahliye edilecekleri tarihlerin açıkca gösterilmediği ve cezaevi müdürlerinin hesap pusulaları ile iktifa olunarak ayrıca hesap yapmaksızın bunların aynen kabulü suretiyle karar verilmekte olduğu ve evrakın, mahkûmun meşruten tahliyeye hak kazandığı tarihten sonra vekâlete gönderildiği görüldüğünden aşağıda yazılı hususların tamimen tebliğine lüzum hasıl olmuştur.

1 — Cezaevi müdürlüğünce mahkûmiyet mikdarının mahkûmun yeni cezaevine nakledildiği tarihin ve mevkuf kalmışsa nakledildiği tarihte mevkuf kaldığı müddet nazara alınarak eski ceza evinde çektiği ceza müddetiyle yeni ceza evinde çekmesi icab eden bakiye ceza müddetinin, bu müddetten üçüncü devreye isabet eden müddetle mahkûmun ceza kanununun 16 ıncı maddesinin birinci ve ikinci bentleri göz önünde tutularak 13 üncü maddenin (C) veya (D) bentlerinin ikinci fıkraları mucibince istifade ettiği müddetlerin neden ibaret olduğunun ve bu müddetler indirilmek suretiyle üçüncü devrede filen geçirdiği müddetin, makûmun dördüncü devreye hangi tarihte geçirildiğinin ve bu tarihte geri kalan ceza müddeti ile bu müddetden ceza kanununun 16 ıncı maddesinin birinci ve ikinci bentleri hükümleri göz önünde tutularak 13 üncü maddesinin (D) bendinin birinci fıkrası ile ayrıca 16 ıncı maddesinin birinci fıkrası mucibince istifade ettiği müddetlerin neden ibaret olduğunun ve istifade ettiği bu müddetler endirilmek suretile dördüncü devrede fiilen geçirilmesi icab eden ceza müddetinin ve hangi tarihde meşruten tahliye edilmeğe hak kazandığının, hastalık veya sair mücbir sebepler dolayısile infaz haricinde geçirdiği günler varsa bu günlerin bir cetvel halinde gösterilmesi ve devre müddetlerini mahkûmun iyi hal ile geçirdi-

330

ğine ne suretle kanaat hasıl edildiğinin vazıh ve müdellel bir surette ifadesi lâzımdır. Bundan başka cezaevi müdürlerinin bu cetvele ve rapora mahûmiyet kararıyle diğer vesikaların tasdikli suretlerini de eklemeleri icabeder.

2 — Cezaevi müdürünün tevdi ettiği evrakı hapishane komisiyonu tetkik ederek gerek cetvelde münderiç müddetler, gerek mahkûmun tarzı harereti ve iyi hal kesb edip etmediği hakkında mütalaâsını beyan eder. Cezaevi müdürü evrakı komisyonunun bu mütalâasiyle birlikte C. M. U. sine tevdi eder ve C. M. U. si de, mevcut ise noksanlarını ikmal ederek evrakı kezalik mütalâanamesile, hükmü veren mahkeme reisine tevdi edilmek üzere mahallî C. M. U. sine gönderir mahallî C. M. U. lerinin de evrakı tetkik ettikten ve hesapları gözden geçirdikten sonra mütalâasile birlikte hemen işi riyasete tevdi ve takip ederek bir an evvel evrakın vekâlete gönderilmesini temin eylemeleri lâzımdır.

3 — Mahkûmiyet kararını mahkeme reisinin, meriyet kanununun beşinci maddesine tevfikan cezaevi müdürü tarafınban tanzim edilen devre müddetlarinin hesabını gösterir cedveli esaslı bir surette tetkik eylemesi, mahkûmun üçüncü ve dördüncü devrelerde filen geçirdiği ve istifade edeceği müddetleri ve üçüncü devre ile dördüncü devrenin ağır hapisde dörtte üçünü, hapisde yarısını kannnun gösterdiği şartlara uygun olarak iyi hal ile geçirip geçirmediğini ve bihakkın tahliye tarible mahkûmun meşruten tahliyeye hak kazandığı tarihli ve üçüncü devreyi ikmal ederek dördüncü devreye geçtiği tarihi ve mahkûmun hangi işde çalıştırıldığını hastalık ve saire gibi mazeretler; sebeplerle çalışamadığı günler varsa bunları kararında açıkca göstermesi icab eder meşruten tahliye kararı mahkûmun açık hüviyetini ve soy adını da ihtiva eylemelidir. Ve bu kararlar evrak tevdi edilir edilmez her işe takdiren verilmelidir.

Keyfiyetin kaza daireniz dahilindeki mahkemelerle C. M. U. liklerine ve ceza evi müdürlüklerine tebliği istenir.

Tarihi: 15-9-938
Numara: Genel: 40
Özel:

..... C. M. U. liğine

Devlet ormanlarının yanmasına sebebiyet vermekden suçlu Ahmedin beraetine dair Tavas asliye ceza mahkemesinden verilen 28-5-937 günlü kararı havi dosya ile hakaret fiilinden suçlu İsmailin feragatle hakkındaki davanın sükutuna müteallik Cihanbeyli mahkemesinden verilen 26-5-937 günlü kararı havi dosyaya ait mahkeme zabıtnamesinin bir çok aramalara rağmen bulunamadığı ve temyiz mahkemesinden mahallerine iade edilirken yanlışlıkla her hangi bir dosyaya karıştırılarak başka yere gönderilmiş olmasının kuvvetle muhtemel bulunduğu C. B. M. U. liğinden bildirilmiştir.

Keyfiyetin kazanız dahilindeki M. U. liklere mahkemelere tebliği ile mezkûr dosyaların araştırılarak bulunduğunda doğruca C. B. M. U. liğine gönderilmesi ve neticenin vekâlete bildirilmesi tamimen tebliğ olunur.

Tarihi: 29-9-938
Numara: Genel:
Özel 41:

..... C. Müddeiumumiliğine

15-1-937 gün ve 3 sayılı tamime ektir:
Adliye harç tarifesi kanununun 97 inci maddesi mucibince karar tarihinden

itibaren iki ay zarfında alâkalıları tarafından ödenmemesi dolayısiyle tahsili emval kanunu hükümlerine tevfikan Maliyece takip ve tahsili lâzımgelen ilâm harçlariyle ödenmeyen celse harçları ve makakeme masrafları hakkında borçlularla borçları mikdarını gösteren cetvellerin Maliyeye tevdi edilmekte olduğu ve cetvellerin ikinci nüshalarının tahsili müteakip Adliyeye iade edilmesi iktiza etmekte isede, iade işinin cetvellere dahil bütün borçluların borçlarının tahsiline ve bunun da uzun zamana bağlı bulunduğu Maliye vekâletinden bildirilmiştir.

Filhakika bir ilâmla harç ve devlete ait muhakeme masraflarına mahkûm edilmiş olan birden zizade şahıslar hakkında bir müzekkere verilmesi halinde mahkûmlar muhtelif yerlerde ikamet etmekte oldukları takdirde bunların hepsi hakkında aynı zamanda takibe geçilmesi mümkün değildir, ayrı ayrı takibi zaruretile de işler geçikir.

Bu suretle kecikmelere mahal kalmamak üzere; devlete ait muhakeme masrafı ve ilâm harçlarına mahkûm her şahıs hakkında Maliye dairelarine ayrı ayrı ve iki nüsha müzekkere tevdi edilmesi tamimen tebliğ ve keyfiyetin ilgililere de tebliği temenni olunur.

Tarihi: 30-9-938

Numara: Genel:
Özel: 42

C. Müddeiumumiliğine

Ceza muhakemeleri usulü kanununun 400 üncü maddesi hükmünün cezanın infazına başlanmadan önce olduğu gibi başlandıktan sonra da tatbik edildiği ve bu suretle mahkûmların bu madde hükmünden mükerreren istifade ettirildikleri cari muhaberelerden anlaşılmaktadır.

Mezkûr maddede cezanın infazı tehir olunabilmek için derhal infazının mahkûmiyet gayesi haricinde ağır bir zararı mucip olmak icap ettiği yazılıdır.

Derhal infazı kelimelerinin delâlet ettiği açık manaya ve infazına başlandıktan sonra da cezanın tehir edilebileceği hakkında ayrı bir hükmü muhtevi olmamasına göre madde yalnız infaza başlanmamış olan mahkûmiyetler hakkında kabili tatbikdir.

Bundan başka madde cezanın ancak bir defaya münhasır olmak üzere ve dört ayı geçmemek kaydile kabili tehir olduğunu da ifade etmektedir.

Binaenaleyh mezkûr maddede yazılı cezaların bundan sonra ancak infaza başlanmadan önce ve bir defaya münhasır olmak üzere tehir edilmesi icab edeceği tamimen bildirilir.

Tarihi: 14-10-938

Numara. Genel: 127
Özel: 43

C. Müddeiumumiliğine

16-4-931 gün ve 21 sayılı tamime ektir:

Demiryolları filî hizmetlerinde istihdam edilen İstasyon makascıları gibi Memur ve müstahdemler hakkında verilen tevkif kararlarının infazından münasip bir müddet evvel mensup oldukları istasyon müdürlüklerinin veya işletme müfettişlerinin sureti mahremanede haberdar edilmesi ve tevkif olunacakları zamana kadar zabıtaca tekayyüdatta bulunulması mezkûr 16-4-931 gün ve 21 sayılı tamim ile tebliğ edilmişdi.

332

Bu tamim umumî usûl kanunura göre takip olunan suçlarda bundan böyle de mabihittatbik olacakdır. Şu kadarki ahiren neşrolunan 3005 sayılı kanun hükümleri, şumulüne giren suçlardan maznun kimselerin, Demiryolları filî hizmetinde müstahdem olanlar da dahil olmak üzere C. M. U. lerine sevkleri işinin, az bir zaman için dahi olsa tehirine müsait değildir ve zabıta maznunu vakit gaip etmeksizin derhal C. M. U. sine sevketmeğe mecburdur. Bu mecburiyete binaen ancak suç üstünde yakalanan suçlunun keyfiyeti sevkinden trenlerin seyrü seferindeki intizam ve emniyeti muhafaza tedbirlerini almak imkânını verebilmek için, sevkettiği sırada mensup olduğu makamı haberdar etmelidir. 3498 Sayılı kanun mucibince tahkikatı C. M. U. si tarafından yapılmak icabeden ağır cezalı meşhud cürümlerde C. M. U. si vak'a mahalline gelinceye kadar bittabi zabıta acele tedbirleri ittihaz eder ve bu meyanda suçluyu da yakalar, bu halde dahi trenlerin seyrü seferindeki intizama halel gelmemesini temin etmek üzere zabıtanın cürme muttali olur olmaz keyfiyetten yine memurun mensup olduğu İstasyon müdürlüğünü veya işletme müfettişliğini haberdar etmesi lâzımdır.

Bir de suçlunun suçu işleyince firar etmesi, yani hizmet yerini terketmiş olması hali vardırki memurun mensup olduğu dairenin bundan kendiliğinden haberdar olması tabiî olmakla beraber zabıta bu hallerde de suça ve suçlunun firarına muttali olur olmaz ihtiyaten keyfiyeti kezalik suçlunun mensup olduğu makama bildirmelidir.

O suretle muamele ifası tamimen bildirilir ve ilgililere de bildirilmesi istenir.

Tarihi: 4-10-938
Numara: Genel: 128
Özel: 44

C. Müddeiumumiliğine

Damga resmî kanununda yazılı para cezalarının tahsil sureti hakkında bu kanunda sarahat mevcut olmasına ve Türk ceza kanununun 19 ve 24 üncü maddeleri hükmü, âmme nev'inden olup sureti tahsiline dair hususî kanunda sarahat bulunmayan para cezalarının tahsilinde cari olacağına binaen, pul para cezalarının Damğa resmî kanunun 61-66 ıncı maddeleri hükümleri dairesinde icra dairelerine tahsili lâzımgeleceği 14-4-937 gün ve 20 sayılı tamimle tebliğ edilmişti.

Ahiren neşrolunan ve 1-8-938 tarihinde meriyet mevkiine geçen 3478 sayılı kanunun 20 inci maddei hükmüne nazaran, pul para cezalarının tahsili emval kanununa tevfikan tahsili icabetmektedir. Bu hüküm, tahsil usulüne mütealllik bulunması itibariyle makabline şamil olduğundan, icra dairelerinde bulunan pul para cezalarına aid eski işlerin de, yeni hükümlere göre muamele yapılmak üzere Maliyeye tevdii tamimen bildirilir ve keyfiyetin ilgililere debildirilmesi istenir.

Tarihi: 27-10-938
Numara: Genel: 129
Özel: 45

C. M. U. liğine

I — 22-9-938 tarihinde Hatayda neşir ve ilân edilen af ve tecili muvakkat kanunu aşağıya aynen yazılmıştır.

Kanun No. 3

Af ve tecili muvakkat kanunu neşir tarihi: 22 Eylül 1938,

333

1 — Hatay Millet meclisinin teşekkül tarihi olan 2-9-1938 tarihine kadar umumî ve hususî kanun ve kararnamelerde yazılı kabahat ef'alinden maznun veya mahkûm olanlar af edilmişlerdir.

2 — Zimmet ve ihtilâs ve adam öldürmek cürmile, ahzü gasp ve nehip ve garet ve adabı umumiye aleyhinde işlenen cürümler müstesna olmak üzere cünha ve cinayet ef'alinden maznun, müddehim veya mahkûm olanlar af edilmişlerdir.

3 — İkinci maddede zikredilen adam öldürmek cürmile, ahzu ve gasp ve nehip ve garet ve adabı umumiye aleyhinde işlediği cürümlerden maznun veya müddehim olanlar hakkındaki takibat ve bu cürümlerden mahkûm olanlar hakkındaki hükmün infazı tecil edilmiştir.

4 — Üçüncü madde ahkâmından istifade edenler, tecil müddeti içinde aynı neviden veya daha ağır bir cürüm işledikleri takdirde haklarındaki tecil kararı mürtefi olur, ve eski ve yeni cürümlerden dolayı haklarında umumî hükümler dairesinde takibat yapılır, ve mahkûm olanların eski mahkûmiyet müddetlerinin bakiyesi infaz edilir.

5 — Cürümden mütevellit hukuku şahsiye ve tazminata müteallik davalar işbu kanunun şumulü dahiline giremez.

6 — İşbu kanun neşri tarihinden muteberdir.

7 — İşbu kanunun icrasına Adliye ve Dahiliye vekilleri memurdur.

Devlet Reisi
Tayfur Sökmen

Baş Vekil, Hariciye, Dahiliye, Müdafaa vekili
Dr. Abdurrahman Melek

Adliye Vekili
Cemil Yurtman

Maliye Vekili
Cemal Baki

Nafia ve Ziraat V.
Kemal Alpar

Kültür ve sıhhat V.
Ahmet Faik Türkmen

2 — 2-9-938 tarihinden evvel Hatayda suç işleyüpde memleketimizde yakalanarak haklarında takibat yapılmakta olan veya bu tarihden evvel işledikleri suçlardan dolayı mahkûm oldukları cezayı çekmekde bulunan Türk ve yabancı tabiiyetteki şahıslara ait evrakın tetkikile mezkûr kanun hükümlerinden istifade edüp etmiyecekleri hususunda mahkemeden karar alınarak bildirilmesi.

3 — Kaza daireniz dahilindeki mahkemelerle sorgu hâkimliklerine bu dairede muamele ifası lüzumunun tebliği istenir.

Tarihi: 18-11-938
Numara: Genel:
Özel: 46

C. M. U. liğine

Türkiye ile İsviçre arasında münakid mücrimlerin iadesine ve cezaî mevadda karşılıklı müzahereti adliyeye müteallik muahedenamenin 23 üncü maddesi hükmüne göre, akit devletler, onlardan birinin mahkemelerinden diğerinin tebeası aleyhinde sâdır olan ve mahkûmiyetin vukubulduğu devlet mevzuatına nazaran sicilli adliye kaydı âzımgelen kat'î mahkûmiyet kararları hakkında bir birine karşılıklı malûmat vereceklerdir.

Binaenaleyh, İsviçre tabeasından olup memleketimizde mahkûm edilmiş olan ve hükümleri kat'ileşen şahıslar hakkında, muahedenamenin mezkûr 23 üncü maddesinin ikinci fıkrasında yazılı malûmat ve hususatı havi tanzim olunacak hüküm hülâsalarının bir usûl halinde muntazaman Vekâlete gönderilmesi tamimen tebliğ ve keyfiyetin ilgililere de tebliği temenni olunur.

334

Tarihi: 16-12-938
Numara: Genel:
Özel: 47

C. Müddeiumumiliğine

Meşhud suçların muhakeme usulüne dair olan 3005 ve bu kanunun üç maddesini değiştiren 3498 sayılı kanunların meriyet mevkiine geçtikleri tarihten 1-birincikânun-938 gayesine kadar mulhakatta dahil olduğu halde mezkûr kanunlara tevfikan takip edilmiş olan suçların mikdariyle neticelerini ve bunlardan takibi, kanunî sebeplere binaen umumî usûl hükümlerine bırakılmış olanlarla ademi takip kararı verilenlerin mikdarını gösterir nümunesi merbut şekilde tanzim olunacak cetvellerin 2-inci Kânunun ilk haftası nihayetinde Vekâlete gönderilmesi tamimen ve ehemmiyetle bildirilir.

(1) 3005 ve 3498 sayılı kanunlara göre takip olunan davalar

Asliye ceza	Gelen dava adedi	NETİCESİ				
		Mahkûmiyet	Beraet	Sükût ve saire	Takib umum usule bırakılan	Ademi takip kararı verilen
10-1 936 dan 31-12-936 tarihine kadar						
1-1-937 den 31-12-937 tarihine kadar						
1-1-938 den 31-12-938 tarihine kadar						
(2)						

Sulh ceza	Gelen dava adedi	NETİCESİ				
		Mahkûmiyet	Beraet	Sükût ve saire	Takibi umumî usule kalan	Ademî takip kararı verilen
1-10-936 dan 31-12-936 tarihine kadar						
1-1-937 den 31-12-937 tarihine kadar						
1-1-938 den 31-12-938 tarihine kadar						

335

(3)

Ağır ceza	NETİCESİ					
	Gelen dava adedi	Mahkûmiyeti	Beraet	Sükût ve saire	Takibi umumî usule bırakılan	Ademi takip kararı verilen
19-7-938 den 31-12-938 tarihine kadar						

Mülhakattan gelecek cetveller bu dairede ağır ceza C. M. liklerine merkezle birlikte cem edilerek bir kalemde cetvel yazı'arak ve bir cetvel gönderilecektir.

Tarihi: 20-12-938

Numara: Genel:
Özel: 48

..... C. Müddeiumumiliğine

Türk ceza kanununun değişen 19 uncu maddesi mukabline şamil olduğu cihetle, mülhakat da dahil olmak üzere, mezkûr maddenin meriyete girmesinden evvel ve meriyete girmesini müteakip dokuz yüz otuz sekiz senesi birinci Kânun sonuna kadar hükmedilerek infaz edilmek üzere Maliye dairelerine tevdi edilmiş bulunan para cezasını havi ilâmları ayrı ayrı ve bunlardan tahsil edilerek iade edilenlerle henüz iade edilmeyenleri iade tarihleriyle birlikte gösterir tanzim olunacak cetvelin kısa bir zamanda vekâlete gönderilmesi tamimen bildirilir.

Tarihi: 29-12-938

Numara: Genel:
Özel: 49

..... C. Müddeiumumiliğine

Taşınması yasak olmayan silâhların alım ve satımı hakkındaki 2637 sayılı kanununun 4 üncü ve 2559 sayılı polis vazife ve salâhiyet K. nun 9 uncu maddeleri hükümlerine göre, şehir ve kasaba dışında ruhsatsız taşınan ve ceza K. nun hükmünce suç teşkil etmeyen gayrı memnu silâhların dahi zabıtaca zabtolunarak Millî müdafaa vekâleti emrine verilmesi iktiza etmektedir.

Bu suretle elde edilen silâhların müsaderesine karar verilemeyeceği gerçi temyiz mahkemesinin müstekar içtihadından isede, bu içtihad yalnız müsadere kararı verilmeyeceğine mütedair olup sözü geçen kanunların tanıdığı salâhiyete binaen zabıtaca zabtedilmiş olan bir silâhın sahibine iadesine karar verileceğini ifade etmez. Binaenaleyh, şehir ve kasaba dışında izinsiz taşınırken zabıtaca zabtolunarak taşıyan hakkında takibat icrası için C. M. U. liğine tevdi olunan gayrı memnu silâhlara müteallik işler hakkında etraflıca tahkikat ve tetkikat yapılarak fiilin suç teşkil etmediği anlaşıldığı takdirde fail hakkında ademi takip kararı verilmekle beraber silâhın zabıtaya iadesi ve bu husuda yapılan incelemelere ragmen işin mahkemeye intikal etmesi ve mahkemece de kezalik fiilde suç unsurlarının mevcut olmadığı görülerek sahibinin beraetine karar verilmesi halinde silâhın, kanunî salâhiyetine binaen zabıtaca zabtedilmiş olduğu esbabı mücibesile musaderesine veya sahibine iadesine dair karar ittihazına mahal olmadığı suretinde verilecek kararla işin sona erdirilmesi icabeder.

Keyfiyet tamimen bildirilir ve ilgililere de bildirilmesi istenir.

No: 17

Kanunî Müşavir

Yazan
Prof. S. Ş. ANSAY

Kanunu medenî 379 uncu maddesi kanunî müşavir hakkındadır. Kanunî müşavirden 401 ve 421 inci maddelerde de bahsedilmiş isede bunlar 379 uncu maddeye bir şey ilâve etmiş mahiyette değildir.

Bu itibarla denebilirki bu müessese yalnız bir maddede tanzim edilmiştir. Bu madde ise kanunî müşavirlik hakkında kâfi hükümleri ihtiva etmemektedir. Müşavirlik vasilik ve kayyumluk hükümlerine nazaran mübhem ve eksik kalmıştır.

İsviçre kanunu medenisinin tanzimi tarihçesine aid olan bu eksiklik ve mübhemliğin sebebini bir tarafa bırakarak burada kanunî müşavirlik hakkındaki hükmün tavzihine çalışılacaktır. Temyiz mahkememizin neşredilmiş olan kararlarında kanunî müşavirlik hakkındaki içtihatlara tesadüf edilemediğinden bu tavzihte bu noktadan zarurî hir boşluk görülecektir.

379 uncu madde iki dürlü müşavirlikden bahsetmiştir. Biri birinci fıkradaki 9 kalem işlerde iştirâk edecek olan müşavir, obiri ikinci fıkradaki malların idaresine memur edilecek müşavirdir.

Müşavir birinci fıkradaki 9 kalem işlerde iştirâk etmek üzere tayin edileceği gibi yalnız malların idaresi için de bir müşavir tayin edilebilecek ve müşavire aynı zamanda her iki fıkradaki vazifeler birlikte de verilebilecektir. Bizim 379 uncu maddede bu noktadan bir rekâket görülmektedir.

Kanunî müşavirliğe, zenginlere, paşa zadelere, miras yedilere mahsus bir müessesedir denilmiştir. Filhakika bu müesseseye, hacr için lüzumlu olan, bir zarurete veya fakre düşmek tehlikesi mevcut olmamakla beraber bir şahsın mamelekini israf etmesi veya hafif meşrebane bir hayat sürmesi hallerinde ve daha açık tabirle 356 ıncı madde mucibince vesayet altına almak ve hacretmek için kâfi sebepler bulunmadığı, yani 356 ıncı maddede tasvir edilen kusurlar-

337

dan daha aşağı ve hafif kusurların mevcudiyeti halinde müracaat edilir. 379 uncu maddenin (hacrine kâfi sebep bulunmamakla beraber...) suretindeki başlangıcından da anlaşıldığı üzere kendisine müşavir tayin edilmiş olan kimse medenî haklarını kullanmak ehliyetinden mahrum edilmiş ve vesayet altına alınmış değildir. (Curti bu maddenin 22 numaralı notunda muhalif fikirde olduğu anlaşılmaktadır).

Bununla beraber birinci fıkradaki iştirâk müşavirliğinde de kendisine müşavir tayin edilmiş olan kimse medenî haklarını istimal ehliyetinde tahdit edilmiştir. Müşavirin iştiraki olmaksızın yapılan 9 kalem muamele vasinin izni olmaksızın bir mahcur tarafından yapılan taahhütler gibi hükümsüzdür. Bu halde medenî kanunun 394 ve 395 inci maddeleri kıyas suretile tatbik edilecektir (Eğer, madde 395 not 3 b; Kaufmann; not 65, Rosel, terceme, cilt 2, sahife 404 başı). Müşavirlikle medenî hakları istimal ehliyeti tahdit edilen kimse bütün diğer muameleler noktasından serbest kalırsada bu tahdit, mikdarı oldukça çok ve iktisaden tehlikeli sayılan bütün mühim işlere şamil olmak itibarile bu kimsenin vaziyeti, temyiz kudretini haiz mahcurun vaziyetine yaklaşır. Bundan dolayı federal mahkeme bu müşavirliğe şibih hacir demiştir.

İştirâk müşavirinin muamelesi bir temsil muamelesi değildir. Çünkü müşavir, tayin edildiği kimse için yalnız başına kendiliğinden muamelede bulunamaz, bil'akis bu kimse bizzat hareket eder. Ve müşavir sadece ona iştirâk eyler. Bu iştirâk yapılan tasarruf sırasında olacağı gibi daha önceden veya sonra muvafakat ve izin suretile de olabilir. Bu hususta bir şekil emredilmiş değildir. Bu iştirakin şifahen de olabileceği iddia olunabilir ve temyiz mahkememizin izin ve icazetlerin şahitle isbat edilebileceği hakkında kararları vardır. Fakat iştirakin taallûk ettiği muamelenin ehemmiyetine ve binnetice hukuk muhakeme usulü kanunumuzun tahrirî beyyine ile isbatı emrettiği kıymet ve mikdarlar mevzuubahis olduğuna göre isbat vasıtası olmak üzere kanunî müşavirin tahrirî bir muvafakatını aramak doğru olur sanırım.

Malların idaresi için tayin edilen müşavirlik, kendisine müşavir tayin edilmiş olan kimseden resülmalinin idare salâhiyetini nezi sebep olur. Bu kimse yalnız mamelekinin veya sayinin geliri üzerinde tasarruf salâhiyetini haiz kalır ve bu geliri hibe edebilir ve ancak geliri ile mes'ul olabilecek surette kefalet akdi yapabilir; fakat mamelekinin anasile mes'ul tutulamaz.

*
* *

379 uncu madde birinci fıkrası mucibince tayin edilen müşavirin iştirakinde 405 ve 406 ıncı maddeler dairesinde bir izin lâzımmıdır? İsviçrede bu mes'eleye nazariyat sahasında ittifakla diyebileceğimiz bir şekilde nefi ile cevap verilmiştir; yani böyle bir izne lüzum yoktur.

İsviçre medenî kanunu aile hukukunu şerh eden avukat Kaufmann ve yine İsviçre medenî kanunu üzerine şerh ve eser yazan Profesör Tuor, Egger ve Rossel ve yine İsviçre hukukcularından Lardelli, Hess ve saire bunda mütefiktirler.

Bern kantonunda idarî sahada verilen 30-Mart-927 tarihli mufassal ve esbabı mucibeli bir kararda kendisine 379 uncu madde birinci fıkrası mucibince müşavir tayin edilmiş olan kimsenin bir gayri menkulun beyi hakkındaki mukavelede bizim 405 inci madde dairesinde vesayet dairesinin (Sulh mahkemesinin) izni lâzım geldiği söylenmiştir. Bu kararda İsviçre hukukunun Fransız hukukundan ziyade Alman hukukuna mütemayil olduğuna işaret edilerek cod civilin hükümleri (Madde 499,513 ve sonrakiler) ile Alman medenî kanunu hükümleri (Madde 1915) mukayese edilmiştir.

Bern kantonunun bu kararı Tapu işlerinde tedkik ve mürakabe mercii sıfatını haiz olmak itibarile şikâyet yolunda federasyon adliye ve Polis departımanına getirilmiş, bu departıman 16-6-927 tarihli verdiği bir kararda vesayet dairesinin iştirakine lüzum olmadığı hakkında nazarriyatta hâkim olan noktai nazarı musip görmekle beraber amelî sebeplerden dolayı şikâyeti kabul edemiyerek kanton kararını ibka etmiştir. Bu kararda mes'elenin kazaî yolda başka bir sureti halle iktiran edebileceği ihtimali mevzuubahis edilerek Tapu işlerinde muhafazası lâzım gelen emniyet menfaatına âzamî ihtiyat ve basiretin muvafık olacağı kaydedilmiştir.

Fakat bu sahada verilmiş bir çok kazaî kararlar mevcuttur. Ezcümle zürih yüksek mahkemesinin 2-2-915 tarihli kararı; 22-1-918 tarihli kararı ve 12-7-919 tarihli kararı ve 21-2-921 tarihli kararı ve 11-4-924 tarihli kararı ve Vaud kanton mahkemesinin 4-11-918 tarihli kararı ve 27-9-920 ve 9-7-923 tarihli kararları ve yine Vaud kanton mahkemesinin gayri menkulun beyi dolayısile verdiği 16-2-938 tarihli pek yeni bir kararı bu merkezdedir.

379 uncu madde 2 inci fıkrası mucibince malların idaresi için tayin edilen müşavirlikte de 405 ve 406 ıncı maddelerde olduğu üzere bir izin kanunda emir edilmiş değildir. Profesör Egger ve şarih Kaufmann (Not 72) böyle bir izin lâzım olmadığı fikrindedir.

Bununla beraber 419 (bizim 403) üncü madde 2 inci fıkrasına istinat edilerek alelade idare fevkine çıkan muamelelerde vesayet dairesinin iştiraki lâzım olduğu iddia edilmiş ve müşavir altına alı-

339

nan kimsenin müşavire salâhiyet vermeğe ehil olmadığı söylenmiştir. Buna karşı bu fıkranın bizim 377 inci madde 1-3 numaralarına atfettiği ve kendisine müşavir tayin edilmiş olan kimse hukukan ehliyetsiz, yani medenî hakları istimal ehliyetinden mahrum edilmiş olmadığı gibi tabiî veya maddî sebepten dolayı ve hastalık, gaiplik ve ceninlik hal ve vaziyetinde de bulunmadığı yolunda cevap verilmiştir. Alelade idare dışına çıkan işlerde müşavir muktazi salâhiyeti, himayesinde bulunan kimse lâzım gelen temyiz kudretini haiz bulundukça ondan alacaktır. Daha doğrusu bu işleri birlikte yapacaklardır.

*
* *

İdarenin nez'i 377 inci madde mucibince bir kayyum tayini suretile olan idare nezindeki hükmü ifade eder. Bu itibarla idare müşaviri idare kayyumu gibi bir vaziyeti haiz olacaktır. Şu fark ile ki 377 inci maddedeki idare kayyumu hilâfına olarak kendisine idare müşaviri tayin edilmiş olan kimse mamelekinin resülmali üzerinde artık yalnız başına muteber surette tasarruf edemiyecektir; burada başlıca gaye mamelekin muhafazasıdır; cari ve mutat idareyi müşavir yalnız başına icra eder (Kaufmann not 34, 67).

377 inci madde ikinci fıkrası bir şahsın, bir hacre mahal olmadığı ve müşavir tayinine mahal bulunmadığı halde mamelekini idareye muktedir olmaması takdirinde bir kayyum tayinini bahis mevzuu eder. Sırf idare kayyumluğu kayyumluk altına alınan kimsenin medenî hakları istimal ehliyetine ve tasarruf ehliyetine müessir olmadığından bu kimse kendisine kayyum tayin edilmesine rağmen kendi başına muamelede bulunabilir ve yalnızca muteber surette mükellefiyet altına girebilir. Bu suretle kayyum esas itibarile kendisine medenî hakları istimal salâhiyetini haiz bir kimse tarafından umumî veya hususî bir temsil salâhiyeti verilmiş bir kimse vaziyetindedir (Alman usulü muhakemei hukukiye madde 53 de hususî bir hüküm koymuştur). Kendisine müşavir tayin edilen kimse ise mamelekinin cevherinde, zatında ne yalnız başına bir taahhüde girişebilir ve nede müstakillen idare muamelelerinde bulunabilir.

*
* *

Müşavir hakkında tatbik edilecek diğer hükümlere gelince, kaufmanın tasrih ettiği üzere:

Tayin noktasından vasi tayinindeki hükümler caridir (madde 363 ve sonrakiler). Müşavir tayinine salâhiyetli makam sulh mahkemesidir (Madde 363 Fıkra 1).

340

Müşavir tayin olunurken 379 uncu madde birinci fıkrası mucibince mi yoksa ikinci fıkrası mucibince mi tayin edildiği veya her ikisi nin birlikte mi emredildiği tasrih edilmelidir.

Müşavir tayinine karşı İsviçre kantonlarında müracaat yolları kabul edilmiştir.

Müşavirliğin nihayete ermesi 421 inci madde mucibince Asliye mahkemesi kararile olur. Ref'ide 421 inci madde son fıkrasına göre 416,420 inci maddeler tatbik edilmek icap edecektir.

Muşavirlik sıfatının hitamı hakkında 423 - 432 inci maddeler tatbik edilir. 433 - 438 inci maddeler de kıyas suretile tatbik olunur.

402 İnci madde yalnız idarî müşavirlikte mevzuubahis olur.

404 üncü madde müşavir hakkında da caridir.

407 İnci madde idare müşavirliğine kıyasen tatbik olunur.

Müşavirin mes'uliyeti hakkında 393 üncü medde ikinci fıkrası ve 409-410 uncu maddeler ve 411-413 üncü maddeler kıyasen tatbik edilir.

Yine her iki müşavirliğe 401 inci madde ikinci fıkrası tatbik edilir. Müşavirlik memuriyetinin devamı hakkında 399 uncu maddeye müracaat edilir. (Kaufmann sahife 378 Not 2).

İdare müşavirliğinde yani 379 uncu madde ikinci fıkrasındaki müşavirlikte 403 üncü madde ile beraber 393 ve 397 inci maddeler tatbik edilir. 382 inci madde mucibince bir defter tutulur. 383, 385 ve 386 ıncı maddelerde tatbik edilir. Bu müşavirlikte 398 inci madde tabiî kıyas suretile tatbik edilecektir. 379 uncu madde ikinci fıkrası kaideten bütün mamelek resülmalinin müşavir tarafından idaresini nazara aldığından 396 ıncı maddenin kıyasen tatbiki aksi bir netice husule getirir.

Kaufmann iştirâk müşavirliğinde, yani 379 uncu madde birinci fıkrası mucibince tayin edilen müşavirlikte 382 inci madde mucibince defter tutmak lâzım olmadığı fikrindedir. Profesör Egger muhalif reydedir (madde 419 not 2 a). Kaufmann'a göre müşavir, himaye edeceği kimsenin mameleki hahkında bir vukuf hasıl etmek mecburiyetinde olmakla beraber bunu hususî surettede tetkik edebilir.

Ve yine 383 - 392 inci maddeler bu müşavire tatbik edilmez. 396 ve 398 inci maddelerde böyle bir müşavirlik altına alınan kimseye taallûk etmez. 396 ıncı madde mucibince bir salâhiyet itasına lüzum hasıl olursa bu bizzat müşavir tarfından verilir (Kaufmann sahife 380).

384 üncü madde idare müşavirliğine de tatbik edilmez (keza 388). Gayrimenkulün bey'i hakkındaki salâhiyet kendisine müşavir tayin edilen kimse tarafından ve eğer salâhiyet itasına ehil değilse

341

yalnızca sulh mahkemesi tarafından verilir. 389, 392, 394 ve 395 inci maddeler burada cari olmaz (Kaufmann sahife 378 Not 2).

Profesör Egger diyorki (Madde 397 Not 3 B.) müşavirliğin ilânı ekseriya maslahata uygun olur ve binaenaleyh emrolunmak lâzımdır. Çünkü müşavirlik medenî hakları istimal ehliyetinin bir tahdidini mucip olur. Bu hususta 360 ıncı madde üçüncü fıkrası tatbik edilir. ve bu itibarla burada da eğer 360 ıncı madde ikinci fıkrasında yazılı istisnaî hal mevcut ise ilândan sarfınazar olunabilir.

*
* *

Gerek iştirâk müşavirliğinde ve gerek idare müşavirliğinde medenî hakları istimal ehliyetinin tehdidi şu hususlarda bir tesiri haiz değildir:

1 — İkametgâh. Binaenaleyh 21 ve 362 inci maddeler burada tatbik edilmez. İcra takibatı müşavir altına alınan kimsenin ikametgâhında yapılır (Schw. Y. Z. 1-Eylûl-916, sahife 72, numara 61 ve 1-İkincikânun-1939. sahife 201, numara 134);

2 — Vatandaşlık hakkından feragat (Madde 406, numara 2);

3 — Evlenme mukavelesi akdinde 172 inci madde tatbik edilmez;

4 — Vilâyet, müşavir altına alınmakla nezedilmez; megerki 274 üncü madde mefhumunca başka sebepler buluna.

5 — Hizmet mukavelesi, İcar mukavelesi gibi taahhüt ehliyetine halel gelmez.

*
* *

İsviçre müelliflerince de teyit edildiği üzere her iki müşavirliğin aynı zamanda emredilmesini mucip şeraitin mevcudiyeti halinde hacir yoluna gitmek şayanı tercih olacaktır. Hacir halinde 396 ve 398 inci maddeler mucibince mahcura, 379 uncu madde mucibince kendisine müşavir tayin edilmiş olan kimsenin vaziyetine müşabih büyük bir serbestiyet verilebilecektir. Hacir sebebi mevcut değilse 379 uncu madde 1 inci fıkrası mucibince bir müşavir yahut alelade bir idare kayyumluğu (madde 377) kâfi olabilecektir.

*
* *

Her hal müşavirin haiz olduğu salâhiyet çok geniştir. Hacirden sarfınazar ile müşavir tayini kâfi görüldüğü takdirde hâkim bunun

neticesini düşünmüş demektir. Fakat müşavirin 1-9 numaradaki işlerde kendi takdiri dairesinde büyük bir salâhiyeti haiz olduğunu hâkimin asla unutmaması lâzımgelir. Müşaviri intihap ederken büyük bir dikkat ve itinada bulunması zaruridir. Müşavirin serbest salâhiyetini fena kullanmasına karşı bütün alâkalıların sulh mahkemesine şikâyet hakkı kabul edilmelidir.

Diğer taraftan müşavir, kendisne müşavir tayin edilen kimsenin muamelesine iştirakten sebepsiz imtina ederse o kimse 404 üncü maddeye tefikan Sulh ve Asliye mahkemesine şikâyet edebilir. Mahkeme başka bir noktai nazarda ise müşavir yerine muameleye iştirâk edemezse de iştirâk etmesi için müşavire emir ve talimat verebilir.

348

No: 18

Ziraî Kredi [1]

Yazan: Ş. DEVRİM

Birinci Köy ve ziraat kalkınma kongresini alâkadar eden hukukî mesailden gayri menkul sınırlarının tahdidi ve borçlu çiftçiye yardım hususları her iki mevzuu günün meselesi haline koymuştur. Filvaki hemen her yerde borçlu zürraa yardım maksadile ittihaz edilen tedbirler 1931 senesinden sonra hususî bir ehemmiyet kesbetmiştir. Bu tedbirler buhranın köylü sınıfı arasında en fazla zarar tevlit ettiği memleketlerde daha cezrî bir mahiyet arzeder. Buhran, ziraî muhitlerde bu müşkil vaziyeti nasıl doğurdu? Bu suale kolaylıkla cevap verilebilir: İstihsalde maliyet fiatları aynı nisbette düşmediği halde toprak mahsul fiatları 1929-1930 dan sonra azim bir sukuta maruz kaldı. Bu da arazi irat ve kıymetinin kuvvetli bir sukuta uğramasını intaç etti. Bu suretle köylüler borçlarını ödeyemeyecek bir hale geldiler.

Buhran bilhassa orta Avrupada ziraî sınıfları müteessir ediyordu. Halbuki bu memleketlerde iktisadî menfaatlar köylü sınıfın menfaatları ile tev'em bulunuyordu. On seneye yakın bir zamandanberi bir çok memleketlerde ziraî işletmede seri ve derin bir tahavvül ve kuvvetli sermaye istimalini icabettiren ziraat sistemlerinin teksifine şahit oluyoruz. Büyük mikyasta ziraat seri bir surette bazan küçük bazan orta ehemmiyette işletmelere ayrıldı ve bu yeni işletmelerin teşkilâtı büyük bir saye ihtiyaç gösterdikten maada azim denilebilecek mebaliğin istimalini de zarurî kıldı.

Ziraî istihsalâttaki bu tahavvül keyfiyeti 1914-1918 cihan harbi esnasında ve bunu takibeden senelerde daha seri bir hal aldı. Piyasanın fevkalâde müsait vaziyeti köylüde toprak sahibi olmak arzusunu uyandırdı; köylü gerek arazi alımı ve gerek yeni işini tanzim için icabeden sermayenin tamamına sahip bulunmadığından borçlandı. Ve para içinde yüzen Banka kendisine kolaylıkla kredi açtı. Bir taraftan para ikraz eden Banka diğer taraftan borçlanan köylü bütün bu taahhütleri karşılamak için daima yüksek varidat elde edileceğini umuyordu. Bir çok memleketlerde bilhassa merkezî Avrupa devletlerinde ziraî istihsal teşkilâtındaki tahavvül devletin mu-

[1] Bu tetkik beynelmilel mesaî bürosu mütehassıslarından Bay Gorninin eseridir.

vazene temin edici müdahalesile tahakkuk etmiştir. Bu da zürraî ezen borçların kısmen hafifletilmesini temin maksadile «araziye ait ıslâhat» ın tatbiki yolile vaki olmuştur.

Aynı zamanda fazla istihsal ve az istihlâktan ileri gelen buhran zuhur edince borçlu küçük zürra sınıfını tediye kabiliyetinden mahrum bir halde buldu. Borçlar meselesinde normal kaidelerin tatbiki borçlu köylülerin kısmı âzamî hakkında iflâs, haciz ve mecburî satışı tazammun ediyordu. Ehliyetsizlik veya şahsî idaresizliğin doğurduğu iztirap karşısında köylü mevzuubahs olduğu müddetçe normal kaidelerin tatbiki muhik olduğu gibi hiç bir müessif inikâs husule getirmez. Fakat bütün bir sınıf mevzuubahs olunca bu tatbikat bir memleketin iktisadî ve hattâ siyasî menfaatlarının bağlı bulunduğu bir sınıfta telâfisi mümkün olmıyan zarar tevlit eder. İşte bu sebepten Devlet müdahale zaruretini duymuştur.

Borçlu zürra lehine müdahalede takibedilen gayeler: A. Borçların tecili.

Başlangıçta buhranın şumulü katiyetle kestirilemedi. Bunun muvakkat bir buhran olması muhtemeldi. Netekim, borçlarını tediye etmek kabiliyetinden mahrum bir çok köylülerin vahim vaziyetile karşı karşıya kalan Devletler, ilk tedbir olarak kayıtsız şartsız bir moratoryom tasarladılar. Bu Tedbir 1932 senesinden sonra muhtelif memleketlerin kanun külliyatında sık sık görülmeğe başladı. Biz ancak bazı memleketlerde kabul edilen moratoryoma dair kanunî tedbirleri zikretmekle iktifa edeceğiz.

Bulgaristanda: 1932 Nisan tarihli kanun.

Macaristanda: 8-Temmuz 2-Eylül-29-B. Teşrin-1932 tarihli kararnameler.

İtalyada: 21 B.Kânun-1931 tarihini taşıyan ve 22-İ.Kânun - 1932 neşir ve ilân edilen kanun.

Norveçte: 29-Haziran 1934 tarihli kanun.

Polonyada: 7-Mart-1932 kanun.

Yugoslavyada: 19-Nisan, 6-Haziran, 19-B. Teşrin, 19-B. Kânun-19-32 tarihli kanunlar.

Brezilyada: 14-B. Teşrin-1932 kanun.

Bunlar arasında 20-Ağustos-1936 tarihli «ziraî müstahsillere işlettikleri toprak ihtiyaçları için taahhüt ettikleri borçların tediyesi hususunda mühlet vermeğe matûf» Fransız kanunu, hususî bir ehemmiyet arzeder. Bu kanuna göre taahhütlerini ifa edemeyen çiftçi, kendisine tediye hususunda bir mühlet verilmesi zımnında, sulh hâkimine müracaat eder. Mevzuubahs borçlu hüsnü niyet sahibi olduğu takdirde sulh hâkimi bir seneye kadar bir mühlet vermek sa-

lâhiyetini haizdir. Bu müddet zarfından alacaklıların bilûmum takibatı durdurulur. Kanun borçluya, borcunu ödeme imkânını vermek maksadile, vaziyet icaplarına göre bulunduğu mahallin kredi sandığından, kısa, orta ve hattâ uzun vadeli bir ödünç para alma imkânını vermektedir. Kredi sandığına olan kısa vadeli borçlar uzun vadeli ve daimi boçrlar haline ifrağ olunabilirler.

Yukarıda zikredilen kanunî tedbirler şöylece icmal edilebilir: «borçların mühim bir kısmının borç taksitlerini ve faizlerini tediye etmek imkânsızlığı malûm olduktan sonra bütün borcun ve bazan bütün faizlerin tediyesi muayyen bir tarihe kadar tecil olunur».

Çok geçmeden Moratoryomun gayri kâfi bir tedbir olduğu anlaşıldı. Buhran devam ve hattâ vahamet kesbediyor, borçlu köylülerin vaziyeti de endişeli bir hal alıyordu. Devletler borcun tecili hususunda evvelce kabul edilen mühleti temdit edebilirlerdi. Fakat, bir borcun tecili ancak tecil muvakkat ve kısa müddetli olursa, alacaklıların menfaatlarına büyük bir zarar iras etmeden yapılabilir, bu tecil uzayacak olursa alacaklılar kendi menfaatları bakımından vahim zararlara düçar olurlar. Borçluların vaziyeti de nazik bir hal alır, çünkü gerek Banka ve gerek eşhası hususiye nezdinde kredi temini imkânları tamamile münselip olur; bu suretle borçlular işlerini çevirmek ve ailelerinin maişetlerini temin etmek için lüzumlu vasıtalardan mahrum kalırlar. Bu vaziyet ziraî istihsalin yıkılmasına ve sayısız bir köylü sınıfının sefaletine müncer olur.

Muhtelif devletler borçlar meselesini, esas borcun ve faizlerinin indirilmesi ve tediye disiplini bakımından, daha radikal bir nizam ile önlemek mecburiyetinde kaldılar. Buna vasıl olmak için elverişli tedbirlerin ihzar ve mevkii tatbike konulmasının oldukça uzun bir zamana mütevakkıf olması ve bundan başka himaye edilecek borçlu köylüler hakkındaki bütün takibatın durdurulması dolayısile moratoryom muhakkak lüzumlu ihtiyatî bir tedbir mahiyetini aldı. Bundan başka, Devlet müdahalesi, bir çok hallerde borçlu lehine - muayyen bir mühlet zarfında - hususî bir vaziyet yaratmağa temayül göstermek ve bu müddet içinde müdahaleye zemin teşkil eden borçlar sebebile bütün takibat ihtimallerine karşı borçluyu vikaye etmek mecburiyetinde bulunuyordu.

Binaenaleyh borçlu köylülerin himayesine müteallik tedbirler takibatın iflâs kararlarının, hacizlerin, takyidata tâbi mallara ait satışın durdurulmasını icabettiriyordu. Şüphesiz kanunu yapanlar bu tecilin tesirlerini nazarı itibara almak mecburiyetinde idi. Alacaklı için vahim zararlar tevlit edecek borçlar mevcut olmasına göre hangi borçların tecil edileceği ve hangilerinin bundan hariç bırakılacağını tayin zarureti belirdi.

366

Almanyada: 26-Mayıs-1933 tarihli kanun âzamî altı aylık bir müddet için cebrî satışların durdurulmasını kabul etmiştir. Fakat (madde: 3) « satışın taliki alacaklıyı, haddinden fazla zarara dûçar eder. » yahut « muaahhar bir cebrî satış hissedilecek derecede dün bir menfaat temin ederse » tehir talebi reddolunur.

Bu tahdidat pek umumî bir mahiyet arzedebilir. « Çiftçilerin himayesine müteallik tavassut usulüne dair " bir kararname — 27- Eylül /1932 — buna hususî bir ehemmiyet vermektedir. Bu kararnamenin 10, 11 ve 12 inci maddeleri borçların tasfiyesi sırasında « iflâsın açılması hakkındaki taleplerin tehir edilmeleri lâzımgeldiği " ve „ borçlunun menkul mallarına müteallik alacaklar hakkında bilûmum icra muamelâtının kabul edilmemesi icap edeceği " şartını ihtiva ediyordu. Fakat bazı borçlar bu kolaylıktan istifade hakkından mahrum edilmişlerdi. Bunlar: tasfiye başladıktan sonra vadesi hülûl eden kanunî infak ve iaşe borçları, vergiler ve resimler; muayyen bir tarihten sonra (20-Mayıs-1932) vadesi hülûl eden faizler; karşılıklı taahhütlerden doğan borçlar; hasılâtı üzerinde bir rehin hakkı mevcut bulunan borçlar cebrî satışların tehirini icabettirmekte idi.

(Madde: 13) fakat buna mukabil yeni kredilerin açılmasına müsaade edilmeyordu. (Madde: 14)

3-Haziran-1933 tarihli kanun zürraın bu hükümler esasına göre (madde: 26) borçlanması hakkında kaideler vazetmiştir. Kanun, mahkemenin konkordato talebini kabul etmesi, halinde menkul ve gayrimenkul malların cebrî satışlarına müsaade edilmeyeceği şartını taşımaktadır. Mamafih, satış hasılâtı münhasıran talepte bulunan alacaklılara hasredilmiş bulunursa, menkul malların cebrî satışı kabul edilir. Aynı kanun ve aynı madde her türlü iflâs yolile takibatın tehirini kabul etmektedir.

Bulgaristanda: „ Ziraatla müştegil mülk sahiplerinin himayesine dair "16-Nisan-1932 tarihli kanun (Madde: 3) 1-B. Kânun-1932 tarihine kadar emlâk sahibi zürra veya bunların idare müdürlerine ait menkul ve gayrimenkuller hakkındaki bilûmum cebrî icra takibatının tehiri şartını taşımaktadır. Mamafih, tutarı 25000 levayı tecavüz eden gayrimenkuller veya ziraî makineler üzerine alacakların tediyesini temin maksadile yapılan mecburî ihtiyatî hacze müsaade edilir.

Finlândiyada, 14-Mayıs-1932 tarihli ve 137 No — lu „bazı hallerde zürra borçlarının tanzim ve tesviyesi gayesini güden" kanun ziraate müteallik borçların tecilini kabul etmektedir. İşbu tecil 1-K.-Evvel-1933 tarihine kadar muteber bulunuyordu (Madde: 4). Şu kadarki vergilere memaliki ecnebiyedeki borçların tasfiyesine, sigor-

347 MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

ta primlerine, maaş ve ücretler, kaydı hayat şartile iratlara, muhakeme neticesi zarar ve ziyanlara, ziraî mahsullerin alımına, en az onbeş sene evvelki tarihi taşıyan borçların faizlerine müteallik borçlar hakkında tecil kabul edilmemektedir.

Fransada, ziraî borçlara müteallik 12-Temmuz-1932 tarihli kanun — çiftçi ve rençberler lehine — ademî tediye halinde, çiftlik icar ve ortaklık kira mukavelelerine fesih hakkında dercedilen hükümlerin iki esne müddetle tehirini kabul etmektedir. Fakat maaş ve ücretlerden veya nafakadan mütevellit borçlar bu tecilden istifade etmez. Macaristanda hususî bir kanun „himaye edilen mülkiyet„ müessesesini ihdas etmiştir. Zürra borçlarının tesviyesine müteallik 22-Mart-1933 tarihli ve 14000 No. lu kararname bütün ziraî borçların „himaye edilen mülkiyet" hükmüne tâbi olduğu kaydını taşımaktadır. Bu ise borçlu bulunan mülk sahibine karşı bilûmum takibatın durdurulmasını tazammun eder. Fakat, vergi, nafaka, kaydı hayat şartile irat kefalet ve sigorta primlerine müteallik borçlar bu hükkümden istisna edilmiştir. Litvanya: zürra borçlarının tahfifi maksadını güden 1 Şubat-1934 tarihli kanun tediye edilmemiş borçlar dolayısile doğan bilûmum takibatın durdurulmasını şart koymaktadır. (Madde: 8) bunun için borçlunun mahkemeye talepte bulunması icabeder ve mahkeme, borç gayrimenkuller kıymetinin % 75 şinden dûn olduğu takdirde, işbu talebi kabul eder. Mühlet müddeti 4 ilâ 8 ay olup mahkeme bu mühleti 1,5 seneye kadar uzatabilir. Polonyada: İcra safhasında çiftçiye teshilât gösteren 1 Mart-932 kanun açık arttırma ile satışın muvakkaten durdurulmasını tazammun eder.

(Madde : 12) Vergi, maaş ve ücret, nafaka ve sairelerin tediyesi moratoryomun şumulü haricindedir. Romanyada: Şehir ve köy borçlarının «tanzimine matuf» 13- Nisan 1933 tarihli kanuna göre aşağıdaki borçlar hakkında da moratoryom tatbik olunmaz: (a) devlet, vilâyet, belediye, nahiye, reji idaresi ve umumiyetle bütün devlet müesseselerine olan borçlar; (d) nafakadan, kaydı hayat şartile iratlardan doğan borçlar, harp malûl, yetim ve dullarına olan 150,000 leviye kadar borçlar; (c) evlenmenin feshi halinde karı koca arasında cihazin geri verilmesinden ve vasilerce vesayet altındaki küçüklerin mallarının tesliminden doğan borçlar; (ç) icar mukavelelerinden (ev ve çiftlik icarı) doğan borçlar; (d) bedenî ve fikrî sai neticesi doğan borçlar (maaş ve ücretler buna dahildir) (e) nafakalardan doğan bo çlar; (f) ceza kanunu ahkâmı hilafına hareket neticesi husule gelen zarar ve hasardan doğan borçlar;) hattâ affa uğramış mahkûmiyetler hakkında da bu hüküm caridir; (g) iflâs veya konkordato usulüne tevfikan mevkii icraya konulan alacaklara müteallik borçlar.

343

İsviçrede: «Müzayakada bulunan zürraîn himayesi için muvakkat tedbirler tesis eden 13-Nisan-1933 tarihli federal hükûmet kararnamesi, borçlu borcunu muntazam taksitlerle ödemeyi taahhüt eder ve birinci taksiti de verirse, bilûmum emlâk ve arazi satış muamellesinin âzamî yedi ay bir müddet için durdurulacağını amirdir. (Madde: 1) taksitler zamanında yatırılmazsa kanunun bahşettiği tecil hakkı düşer.

Aynı gayeye matuf ve konkordato talebinin de teciline müsait olan 21-Eylül-1934 tarihli federal hükûmet kararnamesi yukarıdaki ahkâmı hülâsatan teyit etmektedir. Tecil (madde:14) Kabul edilmekle beraber, borçlu tediye etmesi icabeden borcunu ödemediği, memnu fiiller işlediği ve tedbirsiz hareketlerde bulunduğu, tatili mesai ettiği, üzerinde rehin mükellefiyeti bulunan menkul ve gayrimenkul mallarını sattığı taktirde alacakları rehinli olan alacaklılar veya konkordato muamelâtı ile muvazzaf müessesenin talebi üzerine iref olunur.

Çekoslovakyada: Zürraa karşı cebrî icranın muvakkaten tehirine mütedair» 5-Mayıs-1933 tarihli ve 74 No-lu kanun mucibince bilûmum takibatın 31-B.Kânun-1933 tarihine kadar tehiri kabul edilmişttir. Bu tarihte yapılmakta olan takibat mahkeme kararile durdurullur. Fakat (madde:3) aşağıdaki borçlar bu tecilden istisna edilmiştir: maaş ve ücretler, nafaka alacaklarından doğan borçlar ve kanunun meriyete girdiği tarihten sonra aktedilen borçlar. Yugoslavyada: Zürraîn himayesine müteallik kanunun tatbiki ve icra ve ihtiyatî tedbirler hakkındaki kanunun mevkii meriyete konulmasına mütedair 16-Haziran-1932 tarihli ve 398 No. lu nizamname ile borçlu zürraa karşı bilûmum takibatın durdurulması yolile moratoryom kabul edilmiştir. Aşağıdaki borçlar bu hükümden istisna edilmiştir: Millî eslıam ve tahvilât Bankası, Devlete ait imtiyazlı Ziraat bankasının ve fakir alacaklıların alacakları.

„Zürraîn himayesine mütedair„ 3-Ağustos-1934 tarihli kararname ziraî borçlardan hariç bırakılan borçları daha iyi tasrih etmektedir. İstisna edilen borçlar şunlardır: (Madde: 8) vergi ve resimler, 20-B. Teşrin 1931 den mukaddem yapılan eşya mübayaasından tevellüt eden ve tutarı 500 dinarı aşmayan borçlar, idare ve infak mukavelelerinden doğan borçlar, sigorta primleri, maaş ve ücretler, ev ve çiftlik kiralarından doğan borçlar küçük sanayi erbabına olan borçlar, mirastan doğan borçlar millî bankaya devlet emlâk bankasına ve imtiyazlı ziraat bankasına olan borçlar. Brezilyada: (her ne mahiyyet arzederse etsin malî, icarî borçların muacceliyetini tehir hakkındaki 14-B.Teşrin-1932 tarihli ve 21960 No. lu kararname) ye göre

369

moratoryom yalnız 20-Temmuz-1932 tarihinden evvel aktedilen borçlara şamildir. Hindistanda: (Madras), borçlu zürraa yardım etmek maksadile bir komisyon teşkil eden 5-Mayıs-936 tarihli ve XI No. lu kanun aşağıdaki borçları — tecil de dahil — tahfif hükümlerinden hariç bırakmaktadır. Maaş ve ücret bakayası, arazi vergileri ve bu vergiler bakayası, çiftlik kiraları.

B. ziraî borçların tasfiyesi maksadile alınan tedbirlerden kimler istifade eder. Ziraî borçlar yekûnunun, ekseriyet itibarile, küçük mikyasta ziraî işletmelere ve yüklenmiş bulunduğunu ve borçlu köylülerin sayısının pek mühim bir yekûna baliğ olduğunu ve bunun iktisadî ve hattâ siyasî bakımdan nazik bir vaziyet ihdas ettiğini yukarıda izah etmiştik. Bu itibarla devletler, bilhassa küçük zürraîn (küçük arazi sahipleri, çiftçiler vesaire...) bu vaziyet karşısında müteyakkız dayranmasını ve icabında müdahale etmesini zarurî kılıyordu.

Bir çok memleketlerin mevzuatı, gerek zürradan ve ziraî borçtan kasdedilen şeyi tasrih etmek ve gerek borçlu zürra sınıflarını ve bunlara tekabül eden usûl nevilerini tayin etmek suretile, devlet müdahalesinin her şeyden evvel küçük teşebbüs sahiplerini istihdaf ettiğini açıkça anlatır. Bulgaristanda (ziraatla uğraşan mülk sahiblerinin himayesi hakkındaki 15 Nisan 1932 tarihli kanun) a mevzu teşkil eden borçlar, ellerindeki arazi miktarı beş hektarı tecavüz etmeyen arazi sahiplerinin 200,000 levadan dûn ve 1 birinci kânun 1931 tarihinden evvel akdettikleri borçlardır. 7 Ağustos 1934 tarihinde tadil edilen «borçların tahfifi ve kredinin sağlamlaştırılması hakkındaki» 2 İkinci kânun 1934 tarihli kanun hükümlerine göre ziraatle meşgul mülk sahiplerinin borçları 300,000 levayı tecvüz etmediği taktirde % 40 ve bu miktarı tecavüz ettiği taktirde % 35 e kadar tenzil edilebilirler.

Bu münasebetle mevzuubahs kanunda, zürra mallarının bir kısmının borç için satılamayacağını beyan eden şayanı dikkat bir hüküm mevcut olduğunu kaydetmek icapeder. Filvaki, cebrî satış halinde şunların haczi caiz değildir. Borçlunun intihabına göre (5 hektara kadar arazi ortakcıya verilen sığır ve davarlar, bu hüküm borçlunun mirascıları hakkında da caridır.

Finlandiyada, bazı hallerde zıraî borçların daimi consolide'n borçlar haline ifrağına müteallik 2 Haziran 1933 tarihli kanun zıraatciyi şöyle tarif etmektedir: arazi üzerinde mukim bulunan ve bundan kendi esaslı ihtiyaçları için zarurî ve kâfi serveti istihraç eden kimse. Tarif tercihan küçük zürraî göstermekle beraber bu sınıftan işe yarayabilecek halde bulunan zürraî kasdetmektedir. Çünkü arazile-

rinden kendi esaslı ihtiyaçları için zarurî ve kâfi serveti elde edemiyenler devlet müdahelesinden istifade etmek hakkından istisna edilmişlerdir.

Yunanistanda, ziraî borçların sağlamlaştırılması hakkındaki Mayıs 1937 tarihli kanun haddinden fazla borçlanmış borçludan kasdolunan şeyi şöyle tarif ediyor: borcu gayri menkulleri bedelinin % 60 ını tecavüz eden kimse.

Litvanyada, 1 şubat 1934 tarihli kanun, ziraî borçların tasfiyesi hakkındaki ahkâmın hassatan ziraat mesleği ile geçinenler leyhine tatbik olunacağı kaydını taşımaktadır.

Lüksemburgta, bazı imtiyazlı ve ipotekli alacakların tasfiyesine mütedair 17 Ağustos 1935 tarihli kanun, hususî tasfiye rejimine dahil olmak için aşağıdaki şartları haiz bulunmak lâzım geldiği kaydını ihtiva etmektedir: a (Lüksemburg vatandaşı olmak; b) tek bir eve sahip olmak; c) 25000 franktan dûn bir geliri olmak; ç) 125000 franktan dûn borcu bulunmak. Bundan başka tasfiye muamalesi rezikolarına karşı teminata müteallik şu şartlarda derpiş edilmiştir: Hüsnüniyet, borçlu tarafından deruhte edilen vecibeleri tahtı temine almak imkânı vesaire.

Polonyada, « ziraî borçların» conversion « tahvil ve tesviyesi hakkındaki 24 Birinci teşrin 1934 tarihli kararname, ziraî borç ile devlet müdahelesinden istifade edecek köy ziraî işletmenin birer tarifini ihtiva etmektedir. Bu kararnamenin birinci maddesinin 2 inci fıkrasında» esaslı meşgalesi köy işletmesinin idaresinden ibaret olan işletme sahibine tahmil edilmiş her borcun ziraî bir borç addedilmesi iktiza eder «denilmektedir. Köy işletmesine gelince: ziraat, ormancılık, bahcıvanlık, hububat, hayvan yetiştirme, arıcılık ve balıkçılığa ait bilûmum işletmeler köy işletmesi addolunur (madde : 2)" müdahale, mülk sahibi, veya kiracı, bu işletmelerin sahipleri lehine vaki olur. Polonya kanunu borçların tediyesi mes'elesinde zıraî işletmeleri üç gruba ayıran bir tasnif vücude getırmiştır. A. Grubu — genişliği 50 hektarı tecavüz etmeyen işletmeler (resmî makamlara daha büyük vüs'atta ve 100 hektara kadar bazı işletmeleri bu gruba ithal etmek hakkı tanınmıştır. (B. Grubu- A. grubunda gösterilen haddi âzamileri tecavüz eden 500 hektara kadar vüs'atta işletmeler (resmî makamlara 1000 hektara kadar bazı işletmeleri bu gruba ithal etmek hakkı verilmiştir). C grubu bu haddi âzamileri tecavüz eden işletmeler. 24 Teşrinievvel 1934 tarihli kanunda derpiş olunan tahvili düyun aşağıdaki borçlara tatbik olunabilir. (madde : 19) : a) A ve B grubuna dahil ziraî işletmeler hakkında gayri menkul kıymetinin % 50 sini tutan borçlar; b) C grubuna dahil ve mesahayı sathiyesi

351

2000 hektardan dûn olan ziraî işletmeler hakkında gayri menkul kıymetinin % 40 ını tutan borçlar; c) diğer C grubuna dahil bilûmum ziraî işletmeler hakkında gayri menkul kıymetinin % 30 unu tutan borçlar.

Romanyada, köy ve şehir borçlarının tasfiyesini istihdaf eden 7 Nisan 1934 tarihli kanun ziraî borçluyu şöyle tarif ediyor: „Romanya vatandaşı borçlular, hakikî şahıslar, iştira cemiyetleri temettü gayesi gütmeyen hukuku hususiyeye tâbi hükmî şahıslar, her nevi tesisler... hattâ zahiri bir surette bile olsa aşağıda derpiş olunan emvalden birine 18 Birinci kânundan beri mutasarrıf bulundukları takdirde ziraî borçlular gibi muameleye tâbi tutulurlar (madde: 1) a) ziraat vergisine tâbi bir gayri menkul sahibi; b) bir ziraat amelesine ait bulunduğu takdirde mevkii ne olursa olsun ikamete yarayan bir ev sahibi... yukarda (a) bendinde gösterilen borçlular aşağıdaki şartlardan birini haiz bulundukları takdirde kanun hükümlerinden istifade ederler: a) filen ve devamlı bir şekilde kendileri, karı koca veya ebeveyn veya çocuklardan biri en geç 18 Şubat 1931 tarihindenberi işletme yerinde mukim bulundukları; b) ziraî gelirleri hiç olmazsa şahsî işlerine medar olacak gelirleri mecmuunun % 30 unu teşkil edenler bundan başka ziraî borçların tanzimine dair 13 Nisan 1933 tarihli kanun borçların tâbi bulundukları muhtelif kayıtlara göre mütehavvil nisbetlerde teshilât gösterilmesi lâzımgeldiği kaydını taşımaktadır.

İsviçrede, «Müzayakaya düşen zürraîn himayesi için muvakkat tetbirleri tesis eden» 28 Eylül 1934 tarihli federal hükûmet kararnamesi yalnız arazi sahiplerine değil, fakat aynı zamanda çiftçiler lehine de tatbik olunur. Borçların tasfiyesi usulüne müracaat halinde kanun çifçilere kiranın tediyesi ve diğer bilûmum taahhütler hakkında altı aylık bir mühlet vermekte (madde: 43) ve kira mukavelesinin in'ikadındanberi arazi kira bedelleri şayanı ehemmiyet bir surette sukut ettiği takdirde çiftlik icarının münasip mikdarda tenzilini caiz görmektedir.

Yuguslavyada, «zürraîn himayesine müteallik» 3 Ağustos 1934 tarihli kararnamede (madde: 2) derpiş olunan tedbirlerin tatbiki sadasında çiftçiyi şöyle tarif ediyor: yalnız veya aile efradile birlikte ziraatle uğraşan ve vergiye tâbi gelirleri ziraatten tahassül eden her şahıs. Bu tarifin şumulü şu ibare ile tahdit edilmiştir: .. Elverirk elindeki ziraata salih arazi mesahayı sathiyesi 75 hektarı veya aile iştiraki (Zadruga) mevzuubahs olduğu takdirde 200 hektarı tecavüz etmesin.

25 Eylül 1935 tarihli kararname esaslı tadilâtla bu tarife avde

etmiştir. Bir çiftcinin kanunun tatbiki bakımından ziraatçi addedilmesi için ziraatin, esas mesleğini teşkil etmesi, toprağı yalnız veya bir personel yardımı ile bizzat işlemesi, elindeki ziraata salih arazinin 50 hektarı veya aile iştiraki mevzuubahs olduğu takdirde 100 hektarı tecavüz etmemesi icap eder.

Aynı kararname, hattâ toprağa sahip olmayan intifa hakkı sahipleri, çiftlik müstecirleri ve ortakcılarını borçlu zürra meyanına koymakta ve kavanini mevzua tarafından bahşedilan teshilâttan istifade etmek hakkını vermektedir. Bundan maada, aynı kararname yüksek makamların müdahalesinin kabulü için borçlara bir hudud tayin etmektedir, borcun 200 dinardan aşağı ve 500,000 dinardan yukarı olmaması.

C. Borçların yeni bir şekle tahvili. Muhtelif memleketlerin borçlu zürra lehine kabul ettikleri kanunlar başka başka gayeler gütmektedir. Bu husustaki kanunların tahlili bilhassa bu gayelerden üçünü tebarüz ettirir:

a) Borcum düyunu daime şekline tahvili;

b) İhtiyarî veya resmî konkordato;

c) Umumî tedbir olarak kabul edilen tahvili düyun. Borçların düyunu daime haline tahvili gayesini güden ahkâma pek mahdut bir kaç devlet mevzuatında tesadüf edilir.

Filandiyada, «bazı hallerde ziraî borçların düyunu daime şekline tahviline dair» 11 Mart 1932 tarih ve 79 numaralı bir kanun mevcuttur. Bu kanun hükümleri kısa vadeli ve yüksek faizli borçlar hakkında caridir. Borçlu borcunu ödeyemeyecek halde bulunduğu takdirde devlet borcun düyunu daime şekline tahviline teşebbüs eder; fakat Osakeylitis Maakünsteisto Bankasının, devletin vereceği direktiflere tevfikan ziraata elverişli arazi hakkında mülk kıymetinin en fazla, % 70 ine, ormanlar kıymetinin âzamî % 30 una, ortakçıya verilen sığır ve davarlar kıymetinin âzamî % 30 una muadil ipotekli ikrazda bulunmak suretile işi deruhte etmesi şarttır.

Bunu takiben neşredilen 2 Haziran 1933 tarih ve 212 numaralı bir kanun borçlunun, kendi lehine kanunî hükümlerden istifade etmesi için—kısa vadeli ve yüksek faizli ikrazat mevzuubahs olduğu takdirde — borcunu veremiyecek bir halde bulunması lâzımgeldiği şartını ihtiva etmektedir; gayri müsait ziraî haller karşısında «banka ikrazatı mülk kıymetinin % 90 nisbetini bulabilir».

Müzayeka içinde bulunan zürra O. M. Bankasına, müdahale tale-

333

binde bulunur. Banka müstedinin vaziyeti hakkında bir anket açar; bu vaziyet hakikaten bir müdahaleyi icap ettirecek halde ise, banka, alacaklılar, tahvilât vererek ibra etmek suretile borcu satın alabilir, alacaklı bu hususta ademi kabul hakkını haiz değildir. Gayri menkulu satmak mecburiyeti hasıl olduğu takdirde, banka tahvilât mukabilinde alım bedelinin kendine tediyesini isteyebilir; bu ameliye menkullere olduğu kadar gayri menkullere de şamildir. Arazinin işletme tarzını tanzim etmek bankaya aittir: Banka tercihan kendine karşı borçlu sıfatını iktisap eden son mülk sahibini bu işletme ile tavzif eder ve gayet tabiî olarak muvafakat ettiği ikrazatı karşılayacak teminat elde eder. 18 Şubat 1938 tarih ve 211 numaralı kanun, bankaya, ikrazat müsaadesinin adlî otoriteye tebliğ ve tevdii gününden itibaren ruçhan hakkı ile birlikte, borcun düyunu daime şekline tahvili ameliyesine mevzu teşkil eden arazi üzerine ipotek vaz'ı hakkını tanımaktadır.

Fransada, Borçlu zürraa mühlet vermeğe matuf 20 Ağustos 1936 tarihli kanun, ziraî kredi sandıkları nezdinde zürra tarafından kısa vade ile akdolunan ikrazatı düyunu daime veya orta vadeli ikrazat şekline tahvil imkanını kabul etmektedir. Bu ise moratoryomun başka bir şeklidir.

Bununla beraber bu hüküm hükûmetçe gayri kâfi görülerek aynı mevzu hakkında 30 Ağustos 1936 tarihinde ikinci bir kanun kabul edildi. 30 Ağustos kanunu hini hacette de mühlet temdit zaruretini gözönünde tutmakla beraber bir uzlaşma sistemini derpiş etmektedir.

Yunanistanda, «eşhası hususiyeye olan ziraî borçları tediyeye müteallik» 31 Birinci teşrin 1933 tarih ve 5876 numaralı kanun bu maksadı temin için bir usûl kabul etmiş ve bu suretle borçların tenzilini ümit etmişti. Eşhası husnsiyeye olan bütün borçların alacaklılar tarafından altı ay bir müddet zarfında ve borçlular tarafından üç ay bir müddet zarfında beyan edilmesi icapeder. Her kazada teşkil edilen bir komisyon bu beyanları esas ittihaz etmek mecburiyetindedir. Bu komisyon sulh hâkimi veya sulh hâkimi kâtibi ile bir tüccar veya bir cooperateur veya ziraat odası mümessilinden teşekkül ediyordu. Alacaklı komisyonda hazır bulunmadığı takdirde borcun batıl sayılması icabediyordu. Komisyonda isbatı vucut etmeyen borçlu ise başka formaliteye lüzum kalmaksızın borcu kabul etmiş sayılıyordu.

Fakat bu tetbirde gayri kâfi görüldüğünden Mayıs 1937 tarihli bir kanun borçların tahvili hususunda daha cezrî ameliyeler derpiş etmişti.

D. Borcun tahvili gayesini istihdaf eden ihtiyarî ve mecburî

konkordato, köylü borçlarının tahlilini kabul eden memleketlerin ekserisinde «konkordato» şekli mevcuttur: Bu usule göre gerek borçların resülmal ve faizinin makul bir hadde indirilmesi ve gerek tediyatın muvafık bir taksite bağlanması neticesine varmak için borçlularla alacaklıların anlaşmaları icap eder. Devletin vazifesi imkân nisbetinde tahvili düyun hallerini tesbit etmek, konkordatoyu idare ile muvazzaf uzuvları ihtas etmek, konkordato şartlarına riayet edilmesine nezaret etmek, suç teşkil eden fiillere karşı müeyyideler koymak ve ihtiyarî konkordato muvaffakiyetsizliğe uğradığı takdirde doğrudan doğruya müdahale etmek vazifesinden ibarettir.

1. Almanyada, 1923 senesindenberi köylü borçlarının ödenmesine müteallik ittihaz edilen bilûmum teşrii tedbirler „konkordato" prensibine istinat eder. «Ziraate temas eden uzlaşma usulüne müteallik» 27 Eylül 1932 tarihli devlet reisi kararnamesi bu sistemin ana hatlarını tesbit etmiştir.

Çiftçi borcunu ödeyemediği ve aynı zamanda işini 1933 hasat mevsimi nihayetine kadar hüsnü neticeye isal edemeyecek bir vaziyette bulunduğu takdirde, borçlarının tesviyesini istihdaf eden uzlaşma usulünün açılmasını mahkemeden talep ediliyordu (madde; 1) mahkeme vaziyetin tesbiti için taraflar arasında bir uzlaşma zemini bulunmasına tavassut eder (madde: 3), talep kâfi derecede kuvvetli vesaika istinat etmediği, borçlunun hali ümitsiz bir mahiyet arzetmediği, müşkilât münhasıran kendi hatasından tevellüt ettiği ve işini ifaya ehil bulunmadığı; borçlunun ziraî teşebbüsün yanı başında, borcun kendi hakikî vaziyetile alâkadar sayılmiyacak diğer bir teşebbüsü idare ettiği; talep alacaklarının karşılığı temin edilen alacaklılar ile alacaklarının karşılığı bulunmayan alacaklılar ekseriyetinin muvafakatını istihsal edemiyecek bir mahiyet arzettiği; borçlunun vaziyeti müşkül ve anlaşılmaz bir şekilde bulunduğu ve vaziyeti maliyesi uzlaşma usulüne müteallik masrafları ihtiyara müsait bulunmadığı; aynı gayeye matuf başka davaların rüyet edilmekte bulunduğu ve daha başka devlet müdahaleleri neticesi başka taahhütler ifa edilmekte bulunduğu takdirde uzlaşma talebi red olunuyordu. Borçlu tarafından vaki talebin reddi hakkında verilen karara karşı temyiz hakkı kabul edilmiştir, elverirki bu hak, kararı müteakip derhal istimal edilmiş olsun.

Talep muvafık görülürse mahkeme bir «mutavassıt» tayin etmek suretile uzlaşma usulünü açmakla mükellef bulunuyordu (madde: 5) borçlu ile alacaklılar arasında bir konkordato temin etmek mutavassıtın vazifesinin icap ettirdiği bir şeydi (madde: 7). Koknordato tahakkuk ettiği takdirde, mutavassıt, mahkeme kontrolu altında

mallarının idaresine nezaret etmek vazifesini deruhte ediyordu(made: 8) konkordatonun tatbiki sırasında alacaklırar tarafından yapılacak her hangi bir takibat kabul edilmediği gibi (madde: 10, 11 ve 12) hiç bir yeni borç akdedilmesine de imkân yoktu (madde:14)

Konkordato projesi bütün teminatlı alacaklılar ile teminatsız alacaklılar ekseriyetinin muvafakatile kabul edilir. (madde: 21) projenin mahkeme tarafından tasdik edilmesi icapeder (madde: 23)

«Zürraîn borçlanmasına müteallik kaideleri ihtiva eden» 3 Haziran 1933 tarihli Alman kanunu yukarıda tahlil ve tetkik ettiğimiz uzlaşma usulünü tadil etmiştir. Kanunun birinci maddesi borçların tasfiyesi işlerini görmeğe salâhiyettar sulh mahkemeleri (tribunal de baillage) ihtas etti. Borcunu ödemekten aciz borçlunun (30 Haziran 1934 tarihine kadar) bu mahkemeye müracaat etmesi icap ediyordu.

Rüyet edilmekte olan bir iflâs davası mevcut bulunur, borçlunun borcunu ödeyebilecek kudreti haiz bulunduğu tebeyyün eder, veya borç tasfiye usulünden istifade etmek gayesile akdedilir yahut ziraî işletme iyi tanzim edilmez, veya önceki kanunlar hükümlerine teb'an borçlu lehine devlet müdahalesi neticesi başkaca uzlaşma usulü cereyan etmekte bulunur ve arazi sabibi tasfiyeden feragat ederse, tasfiye talebi redolunur (maddde: 3).

Borcun tasfiyesi işi merbut bulunduğu merkez sandığının teminatına istinaden ifayı vazife eden bir ziraî birlik (madde: 35); veyahut diğer bir kredi müessesesi veya dahilî imar işlerile müştagil menfaati âmme gayesile kurulan bir şirkete tevdi edilmişti. Bu müesseselerden her hangi birisi tasfiye usulünü deruhte ettiği takdirde bu vazifeye tayin ediliyordu (madde: 6).

Borçtan kurtulma şu yollara müracaat suretile yapılabilirdi (madde: 9).

a) Borçların taksitlendirilmesi veya iştirası yolile;

b) Arazi temliki yoliyle (bu takdirde teklifi arazi sahibinin yapması icap ediyordu).

c) İştira ve arazi temliki yolunu meczetmek suretile (madde: 9). Bunun için alacaklıların alacak senetlerini ibraz etmek üzere davet edilmeleri icapeder (madde: 11) tasfiye ameliyesi imkân dahilinde görüldüğü takdirde buna memur edilen müessesenin salâhiyettar sulh mahkemesine berayı tasdik, hemen tediye talebinde israr eden alacaklılarını iştirayi taahhüt ettiğini mübeyyin bir proje takdim etmesi icapeder. Diğer alacaklar hakkında, tabiatile, taksitle tediye usulü tatbik edilir.

Bu hususu temin için bir konkordatoya lüzum görüldüğü takdirde, müessese bir konkordato prejesi tevdi etmek suretile salâhi-

356

yettar sulh mahkemesinin (tribulal de boillage) müsaadesini talep eder (madde: 24 ve 25). Konkordato talebi muvafık görülürse, usulün devamı sırasında borçlu aleyhine hiç bir takip yapılmaz (madde 26). Borcu tasfiyeye memur müessesenin işletmeğe nezaret ve işletme varidatının istimali zımnında bir plan tatbik etmesi icap edecekti (madde: 27).

Alacakların yarısından fazlasını temsil eden alacaklılar muhalefet ettikleri takdirde, konkordato projesi red edilir (madde: 39). Konkordato red edilirse, borçluva karşı cebrî icra yoluda tevessül edilir (madde: 42) Tasfiye veya konkordato usulü intaç edildiği takdirde borçluya ait gayri menkulün tasfiye ve konkordatoya tâbi bulunduğu alenen ilân olunur (madde: 80).

2. Bulgaristanda: burada da tasfiyei düyuna müteallik mevzuat konkordato usulüne istinat eder. «ziraatle müştagil mülk sahiplerinin himayesine dair» 16 Nisan 1932 tarihli kanun mucibince alacaklı veya borcunu ödemeyecek vaziyette olduğuna kanaat getirilen boçrlu, ziraî konkordato akdi gayesile salâhiyettar sulh hâkimine müracaat edebilir (madde: 4). Takyidata tâbi gayri menkul muhtelif arazi sahiplerine ait bulunursa, müşterek mutasarrıflardan birinin talebi kâfidir. Bu kabil bir talep muvacehesinde sulh hâkimi lâzımgelen malûmatı vermek üzere, borçlu ile alacaklıları davet etmek suretile faaliyete girişir. Sulh hâkimi alınan malûmat üzerine icabını düşüdünkten sonra konkordato şartlarını, borcun tenzili melhuz miktarını, tediye mühletini ve teminatın nev'ini tesbit eder.

Sulh hâkiminin müzakere neticesinde verdiği karar tefhiminden itibaren iki hafta zarfında salâhiyettar mahkeme nezdinde istinaf olunabilir (madde: 5).

Konkordato kabul edilir ve borçlu borç taksitlerini tediye etmezse, mücbir sebepler müstesna olmak üzere, konkordatonun batıl sayılması icapeder. Bu halde sulh hâkimi yeni bir mühlet tayin eder.

2. Birinci kânun ve 7 Ağustos 1934 tarihli kanunlar konkordato usulünü muhafaza ve idame etmişlerdir.

3. Fransada: boçlu zürra lehine neşrolunan 20 Mart ve 30 Ağustos 1936 tarihli kanunlar «bir uzlaşma usulü» kabul etmektedir. Lüksemburkta: «bazı imtiyazlı ve ipotekli alcakların tasfiyesine müteallik» 17 Ağustos 1935 tarihli kanun konkordato usulünü kabul etmektedir. Hükûmet, borçların tenzil ve itfası zımnında borçlular tarafındrn vaki talepleri tetkik ve tahkik etmek üzere bir komisyon teşkil eder. Komisyon tasfiye usulünden istifade talebi üzerine, alacaklılarla borçluları dinler ve müslihane bir sureti hal bulmağa ça-

lışır (madde: 3); bu sulh teşebbüsü muvaffakiyetle neticelenmezse, komisyon bir itfa projesi tanzim ve tarafların mütalâalarına arzeder. .Proje kabul edilmediği takdirde taraflardan biri mahkemeye müracaat edebilir. Projenin kazaî makam tarafından tasdiki projeye icra ve infaz kabiliyeti bahşeder.

Projenin tatbiki sırasında borçlu ve piyasa şartlarında bir tebeddül husule geldiği takdirde, hale göre, gerek borçlu, gerek alacaklı yeniden tetkik talebinde bulunulabilir. Borçlu proje ile tesbit edilen şartlara riayet etmezse, porje feshedilir. Bu mes'elede karar ittihazı salâhiyeti mahkemeye aittir (madde: 4) mahkeme, tasfiye, projenin tesbit ve yeniden tetkiki, borçluların haklarından mahrum edilmesine veya iskatına müteallik hususî rejime dair ihtilafları hal eder (madde: 5)

Tasfiye projesinin mer'iyete girdiği tarihten itibaren bilûmum cebrî satışlar ve kezalik alacaklıların bilûmum hususî rehin hakları talik olunur (madde: 6-7)

4. Norveçte: Zürra borçlarının tanzimine dair 29 Haziran 1934 tarihli kanun alacakların cebrî tenziline mübaşeret edilmeden önce borçların birrıza tanzimini derpiş etmektedir.

Kanunun verdiği teshilâttan istifade etmek isteyen zürraîn şehir veya kaza mahkemesince tayin edilen bir hakeme «müracaat etmesi icap eder (madde: 6-7) Hakem bir anket açar ve konkordato akdine teşebbüs eder. Konkordato akdedildiği takdirde, hakem arazi kıymetini ve borç miktarını gösterdikten sonra tesbit edilen şartlar dairesinde borçluya ikrazatta bulunulmasını teklif eder. Aynı zamanda mutavassıt mahkemeyi ve şartların ifasile muvazzaf makamı konkordatonun akdinden haberdar eder.

İhtiyarî bir konkordato akdi hususundaki teşebbüsler muvaffakiyetsizliğe uğradığı takdirde, zürraîn kredi talebi hakkına halel gelmez (madde: 9) ve bu maksadı temin zımnında dosya, borçların tanzimi için hususî bir şubeyi ve tahvili düyun için bir ikinci hususî şubeyi ihtiva eden ziraî kredi sandığına tevdi edilen (madde: 1) sandık hukuk müşaviri muvafık mütalâa beyan ettiği hallerde kredi sandığı borcun tenzili usulüne tevessül eder (madde: 9) bir ehli hibre komisyonu (madde: 20) ipotekli borçlu miktarı ile ipotekle temin edilmeyen borç miktarını tesbit eder (madde: 21)

5. Polonyada: «borçlularile ziraî alacaklara müteallik mukavele akdeden müesseselere yardım prensipleri hakkındaki» 26 Haziran 1933 tarihli kararname yardım şartı olarak kredi açan malî müesseselerin evvela borçlarile tahvili düyun mukaveleleri akdetmelerini ileri sürmektedir.

358

6. İsviçrede: «Konkordato muamelelerini tanzime memur merci l'autorité du concordat)» namı altında hususî bir uzuv ihtas ve bunun yanı başında muhtelif «ziraî yardım müesseseleri» tesis edilmiştir. 13 Nisan 1933 tarihli kanun mucibince borcunu ödemekten aciz borçlu tecil veya tahvil usulünün açılmasını talep edebilir (madde: 2) istida konkordato otoritesine verilir. Konkordato otoritesi tahkikattan sonra talebin kabul veya ademi kabulü hakkında bir karar ittihaz eder (madde: 4) talep kabule şayan görüldüğü takdirde konkordato otoritesi alacaklıları vesikalarını ibraz etmek üzere davet eder (bunun için tesbit edilen mühlet 14 gündür). Bu aralık borçluya bir mühlet verir, ve bu müddet içinde hiç bir gün takibat yapılmaz (madde: 10) mühletin inkızasından sonra konkordato muamelelerini tanzime memur merci, borçlar listesini ziraî yardım müessesesine gönderir (madde: 11). Borçlu ve ziraî yardım müessesesinden bir mümessil, ittihaz olunacak tedbirleri tetkik etmek üzere konkordato muamelelerini tanzime memur merci nezdine davet olunurlar (madde: 12). Borçlunun talebi red edildiğini farzedelim; bu takdirde borçlu münasip ve mutat şekillerde borcunu ödemezse, artık alacaklıları borçlu hakkındaki hareketlerinde serbest bırakmaktan başka çare kalmaz. İhtiyarî konkordatoyu temin için yapılan teşebbüsler akim kaldığı taktirde mecburî konkordato usulüne müracaat olunabilir.

İhtiyarî konkordato usulüne gelince, konkordato muamelelerini tanzime memur merci, borçluya yardım etmek isteyip istemediği hakkındaki mütalâasını beyan etmek üzere dosyayı ziraî yardım müessesesine gönderir (madde: 13). Ziraî yardım müessesesi borçlu, alacaklı ve kefillerle birlikte yardım nisbeti ile şartlarını gösteren bir tasfiye projesi üzerinde müzakerata girişir.

Bu noktada, projenin, alacakları karşılığı temin edilmiş bulunan alacaklılarca kabulü ve teminatsız alacaklılar tarafından red edilmesi vaki olabilir. Teminatsız alacaklıların itirazı bütün alacaklar yekûnunun muayyen bir nisbetini tutarsa uzlaşmaya razı olmayanları vahim zararlara düçar etmemek şartile, projenin diğer alacaklılar tarafından vacibülriaye olmasına hüküm olunabilir. Proje kabul edildiği takdirde, ziraî yardım müessesesi keyfiyetten konkordato muamelelerini tanzime memur mercii haberdar eder ve taahhüdünü mutazammın evrakı da ilâve ettikten sonra geri yollar. Bu takdirde konkordato muamelelerini tanzime memur makam, borçlu hakkında yapılan bilûmum takibatın durdurulması için keyfiyeti icra dairesine tebliğ eder (madde:17). Bununla beraber, borçlu istenen şartları ifa etmezse konkordato muamelelerini tanzime memur mer-

359

ciin talebi üzerine proje feshedilebilir.

İhtiyarî konkordato usulü muvaffakiyetsizliğe uğrarsa ziraî yar dım müessesesi konkordato muamelelerini tanzime memur mercii keyfiyetten haberdar eder, ve borçlu mecburî konkordato usulünün açılmasını talep edebilir (madde: 15).

Mecburî konkordato usulü aşağıdaki tedbirleri tazammun eder: resülmalin tediyesi hususunda mehil; teminatsız resülmale ait faizlerin indirilmesi ve icabında büsbütün kaldırılması; vadesi hulul eden teminata bağlanmış faizlerin tediyesi işinde hâkime salâhiyet verilmesi (madde: 19). Bu tedbirler bir kül halinde alınabileceği gibi sadece bir kısmile de iktifa olunabilir.

Tecilin âzamî devam müddeti dört senedir (madde: 20). 21 Eylül 1934 tarihli federal kararname 13 Nisan 1933 tarihli kanunla tesis edilen konkordato teşkilâtını esas itibarile muhafaza etmekle beraber bazı noktalarını tadil etmiştir. Bu kararname, borçlunun yalnız borcunun tecili talebinde bulunulması hakkındaki konkordato muamelelerini tanzime memur merciin, alacaklıları davete lüzum görmeden karar ittihaz edebileceğini kabul etmektedir (madde: 2) buna mukabil, borçlunun talebi aynı zamanda bir tahvili düyun ve bir yardımı tazammun ettiği takdirde alacaklıların daveti icap eder.

Mecburî konkordato halinde, kabul edilen tecil en çok dört senedir; fakat kabili itfa resülmal halinde alacaklar için senelik taksitlerin indirilmesi kısmı tediyat adedinin arttırılması da mümkündür.

Borçların tasfiyesi için lüzumlu mebaliğ ziraî yardım müessesesi veya diğer bir müessese tarafından ipotek mukabilinde temin edilir.

8. Kanadada: Konkordato usulü 2 Şubat 1929 tarihli «borç tesviye kanunu» «Debt Adjustement act» ile tanzim edilmiştir.

Ziraat vekâletinde ziraî borçların tesviyesi maksadile daimî bir daire tesis edilmiştir (madde: 3) komiser borçlu veya alacaklı tarafından vaki bir müdahale talebi muvacehesinde kanunî yollara müracaata lüzum kalmadan müslihane bir sureti hal bulmağa çalışır. Bir anket yapıldığı ve uzlaşma en az beş sene bir müddet için akdedildiği takdirde, borçlu, yetişmiş mahsulünü ve diğer bütün mallarını komisere devir edebilir. Her ne olursa olsun borçlu hiç bir suretle komiserin tahriri muvafakatı olmadan ne hayvan veya mallarını satabilir, ne de tasarruf edebilir ve muvafakat halinde satış bedeli komisere tevdi edilir. (madde: 8) Uzlaşma devresinde borçlu tarafından akdedilen borçların hiç birisi komiserin muvafakatı olmadan ikrar ve temin edilmiş borçlar arasında sıralamaz (madde: 9)

Japonya, Borçların tasfiyesi gayesini istihdaf eden teşkilât hu-

susî bir mahiyet arzeder. 28 Mart 1933 tarih ve 21 numaralı kanun mucibince bu teşkilât ziraat birliklerine tevdi edilmiştir. Kanun ahkâmından istifade etmek isteyen birlik âzası mensup olduğu bölgeye müracaat eder. (Madde: 3). Birlik borçlu ile alacaklılar arasında bir anlaşma zemini bulmak hususunda mütevassıt rolünü ifa eder. Bu tavassut muvaffakiyetle neticelenmediği takdirde, birlik borçların tasfiyesi için nahiye encümeninin müdahalesine müracaat eder (Madde: 4). Hattâ nahiye encümeninin teşebbüsü de akim kalırsa borçlu mecburî uzlaşma usulünün açılmasını talep edebilir. 6 Eylül 1932 tarihli bir kanuna göre bilhassa kredi kooperatif şirketleri borçların tesviyesi için müteşekkil birlikler gibi addolunur. (Madde: 8)

Mevzuubahis birlikler borçların tasfiyesi maksadile bir proje teklif etmek suretile borçlu ile alacaklılar arasında muslihane uzlaşmalara tavassut ederler. (Madde: 1). Borçların tesviyesi için bu birliklere ait paradan ikrazatta bulunulabilir. Bu mebaliğ kâfi gelmezse belediyenin yardımı istenebilir (Madde: 26). Bu krediler en fazla 20 sene zarfında tediye edilebilir. Belediyeler yaptıkları ikrazat neticesi zarara uğrarlarsa, vilâyetler tasarrufunda bulunan hususî mebaliğ tutarının 3/10 na kadar kısmını tazmin eder (Madde: 28) Vilâyetlerin bu muameleler neticesinde uğradıkları zarar hükûmet tarafından ödenir.

E — Devletin doğrudan doğruya müdahalesile yapılan yardımlar.

Bazı memleketlerde, borçlu zürraîn vaziyeti o kadar vahim bir hal almıştır ki borçlu ile alacaklılar arasında konkordato akdi erişilmesi imkânsız ve esasen gayri kâfi bir vasıta gibi görülüyordu. Borcun emlâk ve arazi kıymetini fazlasile aşdığı hallerde alacaklıları haklarının mühim bir kısmından fedakârlıkta bulunmağa ikna etmek kolay bir iş değildir. Buna ilâveten bir taraftan köylülerin ihtiyacı diğer taraftan mürabahacıların faaliyeti işi güçleştiren bir vaziyetin doğmasına sebep olmuştur.

Bundan dolayı devletin bazı memleketlerde ziraî borçların umumî bir şekilde tahvilini temin maksadile müdahale ettiğini görürüz.

1. Almanya.— Almanya hükûmeti 1930 senesinde memleketin şark mıntakalarında bir çok ziraî teşebbüsleri mütessir eden müşkilâtla karşılaştı. Bu vaziyette büyük arazi sahipleri devletin yardımını talep ve temin ettiler. Bu da şark vilâyetlerinde borçların tasfiyesine dair olan 8 ağustos 1930, 21 Mayıs 1931 ve 6 Şubat 1932 tarihli kararnamelerle temin edildi. Alman devleti bu tedbirlerle borçların iştirası usulünü tesis etti. 6 Şabat 1932 tarihli kararnameye göre bir çiftlik, orman ve bahçe işletmesinden alacağı olan eşhas tasfiye usulü sırasında alacaklarının kabili iştira olduğu beyan edildiği tak-

dirde (Deutsche Rentenbank) ın şark havalisine yardım servisinin 500 milyon marka kadar ihraç edebileceği % 4 faizli tahvilâtı tazminat olarak alabilirler. Bu tahviller işbu kararnamede gösterilen vesaikle (Rentenbank) lehine tesis edilen ipoteklerin bir kısmı ile temin edilmiştir.

Borçtan kurtulmuş arazi üzerine iştira edilen alacaklar miktarında, (Rentenbank) ın mürakibi sıfatile «Alman sınaî tahvilât Bankası» lehine ipotek tesis edilmesi icap ediliyordu. Şark vilâyetleri tasfiye tahvilleri mahkeme harç ve masraflarından muaftır. Tahviller faiz temin ediyor ve iştira edilme kabiliyetini haiz bulunuyorlardı. (Madde: 4) ezcümle kararname bu tahvillerden takriben bir milyonluk kısmının 1938 senesi maliyesi zarfında iştirasını derpiş ediyordu.

Tahvile raptedilen borçların alacaklılarına ihtiyaç nisbetinde para tedariki imkânını vermek için Deutsche Rentenbank mukavelelere müstenit taahhütlere girişmeye ve buna müteallik bütün hususatla meşgul olmağa mezun kılınmıştı.

Ziraî borçlara ait tedbirler hakkındaki 9 Nisan 1936 tarih ve 121 numaralı kânun, devlet bütçesine tasfiye maksadile ikrazat için 100 milyon kuronluk bir kredinin açılmasını kabul etmektedir. Bu ikrazata ihtiyaç duyan zürra, ziraî mülkü takyit eden borçlarının, köy ipotek kıymetinin en aşağı yüzde onunu tecavüz ettiğini isbat etmek mecburiyetindedir. Ziraat Nezaretince tayin edilen bir komisyon ikrazat talebini tetkik ve kabule şayan olup olmadığını kararlaştırmağa mecburdur. Yapılacak ikrazat mülkün takdir olunan kıymetinin en çok % 25 ne tekabül etmelidir. İkrazat faizi % 4 dür. Bu borçların ihtifası 1 birinci kânun 1943 den itibaren 50 senelik bir devre zarfında yapılır. Estonyada : Zürra borçlarının tahfifine dair 23 Mayıs 1933 tarihli kanun, 31 birinci kânun 1932 tarihinden evvel aktedilen borçların tahvilini derpiş etmektedir. Yalnız bu borçların Emlâk Bankasınca takdir olunan arazi kıymetini tecavüz etmemesi şarttır.

Aşağıdaki borçlar hiç bir tahvil muamelesine tâbi bulunmazlar.

a) Estonya emlâk bankasına olan borçlar ;

b) İmar sandığına olan borçlar;

c) Arazi imarile müştegil müesseselere olan borçlar;

ç) Devlete ve muhtariyeti haiz idarelere gecikmiş tediyattan doğan borçlar,

d) Tediye edilmeyen sigorta primlerinden tahassül eden borçlar;

e) Ziraat amelelerinin ücretlerinden tevellüt eden borçlar;

Borç tutarı, arazi kıymetinin en az yüzde yirmisini tecavüz

362

ederse, alacaklılar borcu, Estonya emlâk bankası imar sandığı hesabına devretmeğe, ve devredilen borç mukabilinde zikredilen kanun mucibince ihraç edilecek % 4 faizli imar sandığı tahvilâtı kabul etmeğe mecbur tutulur.

Yunanistanda: 1937 tarihli kanun tahvili düyun muamelâtını tanzim etmektedir. Tediyesi taahhüre uğramış faizler ödenmez. (Madde: 1) Resülmal taksite rabtedilerek % 3 faizle 12 senede itfa olunur. (Madde: 3). Borcun ödenmesi vadesinin hululünden evvel vukubulduğu takdirde, 30-Eylül-1938 tarihine kadar vade hululünden evvel tediyat için yüzde 30 nisbetine kadar çıkarılabilecek tenzilât yapılır. (Madde: 4). Aşağıdaki borçlar her türlü tahfif muamelesinden muahfturlar. (Madde: 5)

a) 1500 Drahmiden aşağı borçlar;

b) Devlete olan borçlar;

c) Eski iskân muhacirin komisyonuna olan borçlar ile millî ziraat bankasına olan borçlar.

Devlete olan borçlar mevzuubahs olduğu takdirde, tediyesi taahhüre uğrayan faizler terkin edilirler; resülmal 25 sene zarfında kabili itfa olup tediye edilecek faiz % 3 dür.

Letonyada, Zürra borçlarının tahfifi gayesini istihdaf eden 11-Şubat-1934 tarihli kanun Ziraat Bankası tarafından ihraç ve hazinei devlet tarafından itibarî kıymetine göre temin edilen poliçeler vasıtasile borçların ödenmesini derpiş etmektedir (Madde: 1). Vergi, maaş ve ücret, nafakalara tekabül eden borçlar ile kredi müesseselerine, sigorta şirketlerine, ziraî kooperatiflere ve kooperatif ittihatlarına olan borçlar tahvili düyun muamelesinden muaftır (Madde: 2) polonyada ziraî borçların tesviyesine dair 24 birinci teşrin 1934 tarihli kararname 31 Tammuz 1932 de aktedilen borçların tahvili muamelesini derpiş etmektedir (Madde: 4). Bu tarihten sonra tahvili düyun muamelesi yalnız eski borçların tecdidi maksadile akdedilen borçlar hakkında kabul ediliyordu. Aktedilen borçların tarihleri hakkında ihtilaf, kaza mercilerinde hallolunur (Madde: 49).

Sigorta müesseseleri, Polonya bankası uzun vadeli kredi müsseseleri ve bankalara, devlet ve belediyeye muhtelif kredi enstitüleri ve Varşova ziraî kooperatifler merkez sandığına, nahiye sandıklarına, kredi kooperatiflerine olan borçlar her türlü tahvili düyun muamelesinden hariç bırakılmıştır (Madde: 6). Kezalik bir iş mukavelesi istisna akdi ve nafaka vecibesinden doğan borçlarda her türlü tahvil muamelesinden istisna edilmiştir (Madde: 7).

500 Zlotyi tecavüz eden ziraî borçlar devlet tarafından ihraç edilen kıymetli senetlerle, 3 sene zarfında ödenir. Tediye edilecek mik-

tar borcun esasını, faizleri komisyon ve masrafları da ihtiva eder. (Madde: 13). Tayin edilen üç sene zarfında ödenmeyen borçlar % 4 faizli ve âzamî 55 sene zarfında kabili itfa borçlar haline tahvil olunabilir.

Tahvili düyun, devletin müsaadesini istihsal etmiş kredi müesseseleri tarafından yapılır (Madde: 21).

Gerek borçlu ve gerek alacaklılar salâhiyettar kredi müessesesine tahvili düyun talebinde bulunabilirler. Bu müessese, talebin şanyanı kabul olup olmadığı hakkında karar ittihaz etmek mecburiyetindedir. Ve gayri menkule kat'i bir kıymet tayin etmekle mükelleftir. Zuhur edecek ihtilâfları halletmek için bir hakem hey'eti mevcuttur. (Madde: 49). 14 Seneyi geçmeyen bir devre için borcun tediye vade veya vadelerini tesbit etmek bu hey'etin salâhiyeti dahilindedir. (çiftçiler mevzuubahs olduğu takdirde taksit vadeli kira müddetini tecavüz edemez). Bundan başka hakem hey'etleri çiftlik kira mukaveleleri, satış mukavelelerinin batıl olduğuna hükmedebilirler. Gayri menkul bir alacaklıya temlik edildiği takdirde hakem hey'eti bu muameleyi takip salâhiyetini haizdir.

Hakem hey'eti, karı koca malları ve mirasın taksimi dolayısile köy işletmeleri için 1 İkinci kânun 1926 ile 1 Temmuz 1932 arasındaki devrede aktedilen borçları tenzil edebilir.

Yuguslavyada, ziraî borçların tasfiyesine müteallik 25 eylül 1936 tarihli kararname 20 Nisan 1932 den evvelki borçların tahvilini derpiş etmektedir; 250 dinardan aşağı ve 500000 dinardan yukarı borçlar, vergi ve rusumdan doğan borçlar; 20 B. teşrin 1931 tarihinden sonra akdedilen 500 dinara kadar mal alımından doğan borçlar, nafaka, ceza kanunundaki suçlardan mütevellit borçlar, 500 dinara kadar esnaf alacakları, mirasa müteallik taahhütler, milî banka, devlet emlâk bankası, imtiyazlı Ziraat Bankasının alacakları, fakir alacaklıların alacakları tahvili düyundan hariç bırakılmıştır. (Madde 4 — 40) tahvili düyuna tâbi tutulabilecek borç miktarı kabul edilen faizden senevi % 12 den fazla olmamak üzere ve 20 Nisan 1932 tarihine kadar hesap edilecek tarzda hesap olunmuştur. Bu faizlerin tutarının borcun esasına ilâvesi icabeder (Madde: 4) 50 ve 100 hektarı tecavüz eden emlâk için mülk sahipleri borçlarını şu şekilde ödeyeceklerdir (Madde: 5): Tenzilât yoktur; borcun hey'eti mecmuası hektarlar adedile taksim edilecektir; borcun 50 ve 100 hektara tekabül eden kısmı (karı koca mal birliği mevzuubahs olduğu takdirde) borç 3000 dinarı tecavüz ettiği takdirde 15 sene zarfında, 500 ilâ 3000 dinar ise on sene zarfında borçlu tarafından ödenecektir. Tediye edilecek faiz yüzde 4,5 dur; senelik taksitler ayrı nisbettedir.

364

Sigorta müesseselerine, eytam sandığına, hayır müesseselerine olan borçlar için tenzilât yapılmaz. Bu borçların senelik müsavi taksitlerle % 3 faizle 12 senede ödenir.

Malî müesseselere kredi kooperatiflerine olan borçlar, devlet hesabına taahhütleri tesviyeye ve buna müteallik alacakları istifaya mezun imtiyazlı Ziraat Bankası tarafından tahtı temine alınırlar.

(Madde: 7) İmtiyazlı Ziraat Bankası bu suretle alacaklıları istihlaf eder; borç % 25 tenzilâta tâbi tutulabilir (Madde: 9 ve 10). Borcun bakiyesine müsavi taksitlerle 20 senede kabili itfa % 3 faizli tahviller karşılık gösterilebilir (Madde: 11).

Brezilyada tahvili düyun % 50 tenzilâtlı yapılmıştır. Şu kadarki

a) Borcun 30 Haziran 1933 den evvel yapılmış olması;

b) Rehinle temin edilmiş bulunması;

c) Çifçi borcu olması şarttır;

Borçlu borcun % 50 sini ödediği takdirde alacaklı kendisini temamile ibra eder. Tahvili düyun bankalara ve banka sandıklarına olan borçlar için de kabul edilir.

Çiftçi borçlarının tahvil ve tahfifinde takip edilen malî usule gelince; çiftçi borçlarının tahvilinde devletin ana ve faizini tenzile tâbi tutuğunu bundan başka alelekser alacakların alâkasını kesmek için müdahalede bulunmak suretile malî tedbirler ittihaz ettiğini gördük. Şurası bedihidir ki, devlet alacakların iştirasına giriştiği takdirde alacaklıların zararlarını nakden tanzim etmek için muktazi mebaliği tamamile temin edemez. Binaenaleyh, devlet vazifesini, sureti hususiyede müsaade istihsal etmiş bir müessese delâletile tahvillât ihraç etmek suretile, ifa eder.

Bu suretle köylülerin alacaklısı mevkiine giren devlet, köylülerin tesbit edilen şekilde ve tarihlerde borçlarını ödeyeceklerinden emin olmak ve bunların kıymet ve randmanına halel vermeyecek şekilde idare etmeleri için tedbir ittihaz etmek mecburiyetindedir.

A. Devletin malî müdahalesi olmadan yapılan düyun: biz bu tabirle muhtelif memleketlerde kabul edilen ve devlet tarafından malî bakımdan hiç bir müdahale vâki olmadan, borçların tenzilini tesbite matuf tedbirlerin hey'eti mecmuasını kastediyoruz. Bu, çok defa konkordato usulünün tabiî bir neticesi olarak kabul edilmiş bir tedbirdir. Fakat bu nevi tahvili düyun konkordatoya münhasır kalmaz, çünkü bu halde devlet ekseriya konkordatoyu mümkün kılmak için doğrudarn doğruya tedbirlerle müdahale etmek iztirarında kalır.

Almanyada. — Bu nevi tahvili düyun zürraîn borçlanması hakkındaki kaidelere temas eden 3-Haziran-1933 tarihli kanunla derpiş lounmuştur. Kanunun 9 uncu maddesi, konkordato usulü mevzuuba-

hs olduğu zaman gördüğümüz veçhile, bundan başka borçtan kurtulmanın réglmentation veya iştira yolile de yapılabileceğini kararlaştırmaktadır.

Réglmentation, krediye müteallik işler gören bir tesis borçtan kurtulma (désendettement) dairesi zikredilen kanunun 1 inci maddesine göre teşkil edilen sulh mahkemesinin tasvibine arzolunacak bir proje kaleme almakla mükelleftir. Bu projede, daire, ödetecek borcun miktarını, tediye vadelerini, yüzde 4,5 u geçmemek üzere faiz haddini tesbit etmeğe meburdur. Fransada . — 20 Mart ve 30 Ağustos 1936 tarihli kanun borçların tediyesi için mühlet verilmesini ve bidayette borçların tahvili gayesile bir uzlaşma usulünü derpiş etmektedir. Bu tahvili kolaylaştırmak için ziraî krediye müracaat ihtiyarîdir. Macaristan mevzuatı (23 Birinci teşrin 1933 ve M. E. 1933/14000 numaralı kararname) « himaye edilen mülkiyet » müessesesini ihdas etti. Arazi devlet himayesi altında bulunduğu müddetçe, alacaklılar, borçlu mülk sahiplerine karşı hiç bir suretle takibatta bulunamazlar. Buna, mukabil, devlet borcun tutarının tesbiti işinde müdahale eder ve borçlunun tesbit edilen meblağı yatırmasını temin eder. Borçlular bu meblağı elde etmek için krediye müracaat edebilirler.

Alacaklılar, bir vekil vasıtasile, borçluya ait işlerini tedvirine nezaret etmek ve icabında alacaklıların yeni baştan gözden geçirilmesini talep etmek hakkını haizdirler. Yukarıda zikri geçen kararnameye nazaran (Madde : 16), tahvili düyun borç arazi kıymetini tecavüz ettiği hallerde vaki olur. Tahvili düyun borcun esasına ve faize şamildir. (Madde : 44) Lüksemburg büyük dükalığı. 17 Ağustos 1935 kanunu, hadden aşırı olduğu takdirde faiz haddinin indirilmesi yolile borçların tasfiyesi için hususî bir rejimi ve imtiyazlı ve ipotekli borçların itfasının sıraya konulmasını derpiş etmektedir.

Romanyada. Aynı mesele, köy ve şehir borçlarının tasfiyesini istihdaf eden 7-Nisan-1934 tarihli kanun ile tanzim edilmistir. Ziraî borçların tasfiyesi işinde kanun bütün alacak kıymetinin yüzde ellisi miktarında bir tahfif derpiş etmiştir. Bu tahfif otomatik olarak vukubulur. Ve tenzilâta tâbi olacak, kanunun neşir ve isdarı tarihinde mevcut alacak yekûnudur. Bu yekûna vadesi hulûl etmiş faizlerle bu tarihten itibaren yüzde iki basit faizler dahildir. Bu suretle tenzil edilen borçlar senevî yüzde üç faizleri ile beraber altı aylık müsavi taksitlerle on yedi sene zarfında ödenir. İlk iki taksitin her biri indirilen borcun yüzde iki bucuğuna, bunları takip eden iki taksitin her biri indirilen borcun yüzde üçüne tekabül edecek ve diğer taksitler müsavi olacaktır. Vadesinden evvel tasviye edilen her tak-

366

sit için, borçlular tediye gününden o taksit için tesbit edilen vadenin hululüne kadar hesap edilmiş senevî yüzde altı tenzilâttan istifade edeceklerdir. Borçlu, alacağı vadesinden evvel ve kanunun neşrinden itibaren ilk iki sene zarfında ödediği takdirde tenzilât yüzde (50) den yüzde (70) şe çıkarılabilir; elverirki kanunun neşri tarihinde mevcut alacak tutarının hiç olmazsa yüzde on beşi faizlerle birlikte ödenmiş olsun. Borçlu, borcunu kanunun neşri tarihinden itibaren ilk beş sene içinde ödediği takdirde bu tenzilât yüzde (60) dır. Bu hükümler, hiç şüphesiz alacaklıları şiddetle mütesir edecek mahiyettedir. Tahvili düyuna müteallik evvelki kanunların, her çeşit mülkiyeti ve dolayısile alacak mülkiyetini tekeffül eden teşkilâtı esasiyenin 17 inci maddesi hükümlerine muhalif oldukları yüksek temyiz mahkemesince beyan edilmişti. Bu sebepten bu kanunlar gayri kabili tatbik bir hal iktisap etmişlerdi. Aynı tehlikeyi önlemek için 1934 kanunu alacakları mecburî bir tenzile tâbi tutmadı ve bu suretle alacaklılara kanunun nüfuz ve tesiri altında her türlü sureti tesviyeyi reddetmek serbestisini verdi. Fakat vaziî kanun alacaklıları zımnî surette kanuna uymağa mecbur etmek için bütün kanunî yollara baş vurmak suretile borçlular lehine — kanunun neşrinden itibaren 40 gün içinde haberdar edilen alacaklıların ademi kabulü halinde — on senelik bir moratoryom tesis etti. Ve mühletin 5 senelik bir devre için temdit edilebileceğini kabul etti. Bu müddet içinde borçlular ancak borcun esası üzerine hesap edilen senevî yüzde bir faiz ödemekle mükelleftirler. Bundan başka, vaziî kanun devlete, icabında, alacağın istimlâkine tevessül etmek hakkını bahş etti ve bu kabil bir istimlâk menfaatı âmmeye temas eder mahiyette telâkki edildi. Mevzuubahs istimlâkin bedeli maliye nezaretinin talebi üzerine istimlâk edilen alacağın hakikî kıymeti nazarı itibara alınarak alacak tutarı ile borçlunun aktifi arasındaki nisbet esas üzerine hesap edilmek suretile, mahkeme tarafından tesbit edilir.

Diğer taraftan, kanunî vecibelerin ademi ifası, alâkadar borçlu için indirilen alacağın tamamının muacceliyet kesbetmesini intaç eder. Fakat bunun böyle olması için hiç olmazsa iki taksitin tediye edilmemiş bulunması şarttır. Bununla beraber vadesi hulûl eden tek bir taksitin ademi tediyesi alacaklılara borçluların her nevi toprak ve ağaç mahsullerini veya ücretlerini veya her nevi gelirlerini takip etmek hakkını verir. Hattâ iki müteakip taksitin ödenmemesi halinde de, hiç olmazsa mahsullerin yarısı mahvolduğu takdirde hâkimler yeni bir mehil vermek salâhiyetini haizdirler. İsviçrede. Tahvili düyun (28 eylül 1934 tarihli federal kararname) bilhassa teminata raptedilmiş resülmal için yüzde dört buçuğa tenzil edilebilen faiz haddine taallûk eder (madde : 17) ; teminata bağlanan

367

ve fakat rehinle karşılanmadığı anlaşılan resülmal için faizler tenzil edilebilir ve hattâ son tediye vadesinden itibaren dört sene bir müddet için tamamen kaldırılabilir. Borçlu, her alacak mukabilinde yüzde (65) den yüzde (90) a kadar kısmen tediyatta bulunmak suretile rehin ile tahtı temine alınmış vadesi hulûl eden faizlerden tamamile kurtulabilir. Para, sırası bütün diğer ipoteklerden muahhar bir ipotek mukabilinde, ziraî yardım müessesesi veya diğer her hangi bir müesseseden elde edilebilir. (Madde : 20 ve 41). Alacaklı müessese, paranın verilmesinden on sene içinde mülk satıldığı takdirde, alacağın tediyesini isteyebilir (Madde 42).

1930 ile 1932 seneleri arasındaki Alman mevzuatı alacakların iştirasına temayül gösterdi. Bundan başka 3-Haziran-933 tarihli kanun, ziraî borçların tasfiyesi için alınacak tedbirleri müzakkere etmeğe davet edilen alacaklıların, alacaklarının iştirasını talebedebileceklerini kabuletti.

Bu yolda bir talep vaki olduğu takdirde (Madde: 16,2 ve 3 üncü fıkralar), borcun esası ve faizler kanununun 5 inci maddesine göre teşekkül eden borçtan kurtarma daireleri tarafından derhal veya sene zarfında alacaklılara tediye olunacaktır. Vadesi hulûl eden ve borcun esasına ilâve edilen faizler tutarı âzamî senede yüzde beş üzerine hesap olunur. Borçlu tarafından kabul edilen faiz bu miktardan yüksek bulunduğu takdirde fazla farkın tenzil edilmesi icabeder.

Bulgaristanda . — 7-Ağustos-1934 de tadil edilen «Borçlulara bahşedilen tahfif ve kredinin sağlamlaştırılması hakkındaki» 2-İ-Kânun-1934 tarihli kanun borçlulara hissedilir derecede mühim tahfifler bahşetmeğe ve farkların tediyesi için Devleti müdahale ettirmek suretile alacaklılara alacaklarının tahsili hususunda teminat vermeğe kabul etmiştir. Ziraatle müştekil mülk sahiplerinin borçları 300,000 levayı tecavüz etmediği takdirde (% 40) a kadar, bu rakkamı tecavüz ettiği takdirde (% 35) şe kadar indirilebilir.

Borçların tenzilinde tahaddüs eden farklar, düyunu umumiye müdürlüğü nezdinde teşkil edilen ve Devletçe kendisine meslek erbabından alınan kazanç vergisi ile kazancın heyeti umumiyesi üzerinden alınan mütemmim vergi tahsilâtı—bu tahsilâtı Bulgar millî bankası doğrudan doğruya amortisman sandığına tediye eder tahsis edilmiş bulunan bir amortisman sandığı tarafından kapatılacaktır.

Kanun şu hususları derpiş etmektedir.

a) Vadelerin daha büyük taksitlere bağlanması;

b) Tediye müddetlerinin iki ilâ on sene ve hattâ istisnaî hallerde

on beş senelik bir devre için temdidi;

c) Yalnız faizlerin ödenmesi mukabilinde amortisman paylarının tediyesinin iki sene müddetle tehiri;

ç) Faiz hududunun (% 5) şe kadar indirilmesi.

Devlet köy borçlarının % 60 ilâ % 65 farklarını, beynelmilel ziraat enstitüsünün istihbaratına nazaran vergiler tahsilâtı ile peşinen tediye etmeyi taahhüd ederse borcu mecmuu 12 milyar levayı bulan bir köylü kütlesinin derdini çabukca yatıştırmakta müşkilâta tesadüf olunması ihtimali galiptir.

Estonya «Zürra borçlarının tahfifine dair» 23-Mayıs-1933 tarihli kanun hemen birinci maddesinden itibaren alacakların iştirası yolile tahvili düyuna müteallik hükümlere girişmektedir.

Estonya emlâk bankası köy mülklerini alâkadar eden tahvil muamelesile tavzif edilmiştir (Madde: 3).

Estonya Emlâk bankası (Madde: 4) 6 milyon (Korun) a kadar % 4 faizli Fonds de Colonisation tahvilleri ihraç eder. Bu tahvillerin itfası ve faizleri bütün aktifle Devlet tarafından tekeffül olunur. Bunlar, ihraçları tarihinden itibaren on sene zarfında ve en nihayet 31 birinci kânun 1936 da tahvillerin müddeti esas tutularak müsavi hisseler halinde kur'a ile çekileceklerdir.

Tahviller hamiline muharrerdirler (Madde: 5), fakat talep üzerine nama muharrer yapılabilirler.

Tahviller 25, 50, 100, 250 ve 500 kronen'lik hisseler halinde ihraç edilmiştir. Tedavülde bulunan tahvillerin yekûn tutarı Estonya Cumhuriyeti namına müseccel ipoteklerin derpiş olunan bir yekûnunu tecavüz edemez. Vadesinden evvel iştira olunan tahvillerin faizleri borçlu tarafından itfa zamanına kadar Estonya emlâk bankasına tediye edilecektir.

Ziraî alacakların iştirası maksadile ihraç olunan tahviller, Devletle aktedilen bütün mukavelelerde ve umumiyetle bu tahvillerin sahiplerile âmme müesseseleri arasındaki muamelâtta teminat olarak kabul edilir (Madde: 13) tahvillerin faizleri Devlet vergisinden muaftır (Madde: 14).

Devlet, Estonya emlâk bankasının teşebbüsü üzerine tahvillerin değiştirilmesine tevessül etmek hakkını haizdir (Madde: 15). Estonya Emlâk bankası, ihraç edilen tahvilleri iştira etmek ve faizlerini tediye etmek için, borçlanmak hakkını da haizdir (Madde: 16). Bununla beraber, hükûmetin müsaadesini istihsal etmek icabeder. İstikraz-

369

lar imar sandığı hesabına yapılır. Banka istikraz temini için faiz haddi hükûmetçe tesbit olunacak yeni tahviller çıkarmak hakkını mahfuz tutmuştur. Devlet, faizlerin tediyesi ve bu tahvillerin itfası hususunda mes'uldür. İtfanın en nihayet 1965 senesinde ikmal edilmesi icabeder.

Mevzuubahs kanun tahvili düyunu temin zımnında usule müteallik şartları tesbit ettikten sonra (madde: 17-23) Borçlu ile Estonya Emlâk bankası arasındaki münasebatın tanzimi için lâzımgelen şartların tayinine geçmektedir.

Borçlu (Madde: 25) yüzde dört faiz ve yüzde (0,5) idarî masraflarla ikrazın müddetine göre muayyen tarihlerde itfa hisseleri tediye edecektir. İlk üç sene faizleri ile onu takibeden beş senenin faizlerinin nısfının tediyesi tatil edilecek ve dokuzuncu senede tediye başlayacaktır. Bir ikrazın vadesinden evvel itfası halinde, borçlu evvelemirde tediyesi tatil edilen faizleri ödemek mecburiyetindedir.

Borçlu borcuna âzamî 30 senede itfa eder. (Madde: 26). Tahvil dolayısile ihtiyar olunan masraflar peşinen borçluya yükletilir (Madde: 27).

Vadeli tediyatın tatili, yalnız istisnaî hallerde ve Estonya emlâk bankasının esas nizamnamelerine tevfikan kabul olunabilir.(Madde: 28). Borçlu istenilen tarihlerde vecibelerini ifa etmediği takdirde (Madde: 29) Estonya emlâk bankası, ikraz edilen meblağın vadeden evvel tediyesini esas nizamnamesinde derpiş olunduğu tarzda, talebetmek hakkını haizdir. Kezalik, Banka ödenmeyen vadeli tediyatı ve yangın sigorta masraflarını idarî tahsilâtta ki şekilde tahsil eder. Mükellefiyete tâbi gayrimenkul yeni bir malike geçmiş bulunursa (Madde: 30). estonya emlâk bankası ödünç paranın tamamının veya bir kısmının tediyesini talep veya ikraz şartlarını tadil edebilecektir.

Finlandiya da Köylü borçlarının tahvili 2-Haziran-1933 tarihli kanunla tanzim edilmiştir.

Tahvili düyun O.M. Bankasının salâhiyetine tevdi olunmuştur. (Madde: 1). Tahvil bankanın takdirine göre, ipotek edilecek mülkün kıymetinin en çok yüzde (9) una çıkabilecek ipotekli ikrazatta bulunmak suretile yapılır.

Bunu yapmak için, Banka itibarî kıymek üzerine yüzde (5,5) faizle hamiline muharrer tahviller ihraç eder. Bu tahviller vergiden muaftır ve devlet tarafından tekeffül olunmuştur. Tahviller, O. M Bankası tarafından tahvili kararlaştırılan borcun esas ve faizlerine karşılık olarak verilir.

Hükûmet âdî faiz haddinin inmesi halinde, mevzuubahs kanun hükümlerine göre ihraç edilmiş veya edilecek tahvillerin faiz haddini indirmeğe mezundur.

370

Her hangi bir alacaklı, Bankaya, daha iyi bir ipotek teminatı bulduğu ve 1935 senesi gayesine kadar borcun tutarını, Bankaca muvafık görülecek ve mevduat üzerine cari faizle mütenasip bir faiz üzerinden daimî ikrazat gibi telâkki edeceğini taahhüt ettiğini mübeyyin tahrirî bir vesika ibraz etmediği taktirde, bu tahvilleri kabul etmek mecburiyetindedir.

Alacaklı yukarıda gösterilen beyanda bulunmaksızın tahvilleri kabulden imtina ettiği veya banka kendisile muhabere ve irtibat temin edemediği takdirde, tahvillerin, borçların ödenmesi ve taahhütlerin ifası zımnında para, senedat, evrak ve vesaikin depozito ve emanet suretile kabul ile muvazzaf müzayede muhammini nezdine tevdi edilmeleri icabeder O. M. Bankası tarafından eşhası hususiye alacaklarının iştirası neticesi yapılan ikrazat teminatına karşılık borçlunun mülkü üzerine ipotek tesciline muvafakat edilebilir. İkrazat, tahsis hususundaki ihbarnamenin salâhiyettar mahkeme hâkimine tevdii gününden itibaren imtiyaz hakkile birlikte, bu teminata meşru teşkil eder.

Aşağıdaki hallerde ikraz edilen paranın derhal tediyesi lâzımdır:

a) Borçlu, itfa paylarının veya ödünç para faizlerinin tediyesinde gecikmiş olursa;

b) Broçlu kendine ait ziraî işletmenin su'i idaresinden zan altında bulunursa;

c) Ödünç paranın teminatına mühim zararlar iras ettiği takdirde;

ç) Araziyi işletmekten sarfınazar ettiği takdirde.

Bütün bu hallerde ödünç paranın tediyesi icabeder ve her türlü tatil; tediyat kanunen muteber tutulmaz.

Kanun, O. M. Bankasınca tahvili düyun talebinin nazara alınmasını müteakip borçluya ait arazinin haciz veya iflâs yolile müzayedede satılması ihtimalini derpiş etmektedir. (Madde: 12) Banka, gayrî menkulü satışın icrasından itibaren 20 gün sonra ve satıştan itibaren altı hafta içinde satış fiatına kendi üzerine ihale ettirebilecektir. O. M. Bankası iştira bedelini tahvillerle ödeyebilir; yalnız alacaklının, Banka ile ipotekli teminat mukabilinde ve emlâk ve arazi tahvilleri için tesbit edilen faiz üzerine paranın tutarını kendisine bırakmak hususunda bir vecibe aktettiği hal müstesnadır. Banka, bu hakkı istimal ettiği takdirde gerek nakden ve gerek tahviller mukabilinde satıştan sonra 14 gün içinde bedelini tesviye etmek suretile hattâ ziraata ait menkul malları da müzayede ile satışta kendi üzerine ihale ettirebilir. İhale veya iştira olunan arazinin işletilmesi nasıl bir teşkilâta tâbi tutulabilir. Kanunun 15 inci maddesi bu suale cevap vermektedir. Banka evvelemirde arazilerin kabili taksim olup

olmadığını tesbit etmeğe mecburdur. Bunu müteakip Banka arazinin heyeti umumiyesi veya geriye kalan kısmını bir mültezîme devredebilir, elverirki mültezim işletmenin zarurî ihtiyaçlarını temin etmek için istenilen ehliyet ve kabiliyeti haiz bulunsun. Mülkün heyeti umumiyesi veya her hangi bir kısmının ve bunlar misillü menkul malların, ihtiyar edilen masraflar nazarı itibara alınmak suretile, müzayede ile satışında Banka tarafından tediye olunan fiatla devredilmesi icabeder.

Banka, arazi veya bunun bir kısmına, mültezim olarak, arazinin en son sahibini seçebilir (Madde: 16). Bu takdirde müzayede ile satış neticesi bankaya devredilen borç tekrar eski mülk sahibine geçer. Borcun tesviyesi için çıkarılan teminat tahvilleri muteber kalırlar.

Bütün diğer hallerde mülk ve arazi olarak mülkten ayrılmış bulunan topraklarda istifade gayesile ve Devlet eshamı ile yapılacak imâr işleri için mer'î ahkâma uygun bir şekilde aynı fiata Devlete terkedilmeleri icabeder. Bu halde O. M. Bankası tarafından ihraç olunan tahviller muadil bir kıymet mukabilinde imâr işleri için çıkarılan Devlet tahvillerile mübadele edilebilirler.

Norveçte, ziraî borçların tahvili 4-Temmuz-1934 tarih ve 12 No. lu kanunla tanzim edilmiştir.

İki şubeden müteşekkil bir ziraî kredi sandığı mevcuttur; şubelerden birisi ziraî borçların tanzimile diğeri ise ipotekle temin edilmiş tahvili düyun ikrazatı yapmakla tavzif edilmiştir. (Madde: 1).

Bu şubelerden her birinin Devlet eshamından müteşekkil bir sermayesi vardır. (Madde: 8) Sandık idare meclisi, borçların tanzimine memur şube için hamiline muharrer tahviller ihraç edebilir. Bu tahvillerin tutarı şubenin işleten sermayesinin dört misline iblâğ olunabilir. Tahvili düyun ikrazat şubesi de hamiline muharrer tahviller çıkarabilir ve bu tahvillerin tutarı şubenin işletilen sermayesinin on misline kadar çıkabilir. Tahviller Devletçe tekeffül olunur.

Sandık idare meclisi tahvili düyun maksadile ikrazatta bulunmağa muvafakat gösterdiği takdirde (bu babtaki usûl 7-13 üncü maddelerde tesbit edilmiştir), ikrazat menkuller de dahil olmak üzere, mülk üzerine tesis olunan bir ipoteğe, mülkün vergi tarhına esas teşkil eden kıymetinin yüzde 14 fazlası bir miktara kadar tahtı temine alınır (Madde:14). Sandığın alacaklarından maada alacaklar işletme vasıta ve malzemeleri üzerine konulacak ve itibar sandığının kaydından evvel sıra alacak ihtiyatî hacizle teminata raptedilir (Madde: 15).

Fakat bu noktaya kadar kanun ancak konkordatodan sonraki tahvili düyun hallerini derpiş etmektedir. Bundan başka çiftci alacak-

372

ları ile bir anlaşmaya vasıl olmadığı takdirde, alacaklarda mecburî tenzilât yapılması da kabul olunabilir. Bu hal de (Madde:19) — borçlunun mülkünü takyit eden ipotekli borç muhtemel satış bedeline faik bulunursa – kredi sandığı idare meclisi, alacakların cebrî tenzili yolunda vaki olacak talebi kabul edebilir.

Bir komisyon arazile tahtı temine alınan ipotekli borç tutarını (Madde: 20) ve ipotekle temin edilmemiş borç tutarını (Madde:21) tesbit etmeğe memur edilmiştir. Borçlu veya alacaklılardan birisi bu maksatla kanunî bir keşfe tevessül olunmasını isteyebilir (Madde: 23). Kredi sandığı, komisyonunun verdiği malûmat üzerine ikrazatta bulunabilir (Madde: 25).

Kredi, sandığı ikrazatta bulunduğu ve alacağın ipotekle temin edilmeyen kısmını ödendiği takdirde, tenzilden sonra geri kalan alacak keenlemyekûn addolunur (Madde:26).

Norveç, Devlet alacaklarının iştirası usulüne müracaat etmemektedir. Devlet borçlulara ancak komisyonunca tesbit edilen nisbet dahilinde alacaklıları tatmin etmek için zarurî parayı ikraz eder. Kredi sandığı tarafından ihraç edilen tahviller, müesseseye vazifesini karşılamağa imkân verecek para teminine yararlar. Fakat tahvil ihracı muhakkak çok mübrem hallerde baş vurulacak bir hal tarzı olarak derpiş olunmuştur.

Polonyada köylü borçlarının tahvili, birbirini müteakip bir çok teşrii tedbirlere yol açtı. Bu tedbirlerden bazılarını tahlil faydadan hali değildir.

A.— Bu tedbirlerden birincisi «borçlu zürraa tediye kolaylıkları gösteren kredi müesseselerine teshilatta bulunulması hakkındaki» 24-Mart-1933 tarihli kanundur.

Kanunun hedefi borçlu zürraa tediye kolaylığı göstermek, tediyatın taksite bağlanması ve faiz haddinin indirilmesi gayesini istihdaf eden anlaşmalara girişen kredi kooperatiflerine yapılacak yardımıdır. (Kanun bu kooperatifleri birer birer zikretmektedir).

Devlet hazinesi bu müesseselerden her hangi birisinin, tahvil için anlaşma zemini teşkil eden alacaklar üzerine, maruz kalacağı zarar ve ziyanın yüzde (50) sini karşılayacaktır.

Maliye nazırı yardım ile alâkadar bütün şartları tesbit eder. Kredi müesseselerinin bu yardımdan istifade edecekleri ayırır, verilecek mebaliği kararlaştırır; bu yardımı temin etmek isteyen müesseselerce ifa edilecek şartlarla borclularla yapılacak anlaşmaların hangi şartlar dahilinde yapılacağını tayin eder ve nihayet « zarar ve ziyan » gibi addolunması icabeden şeyi ve zarar ziyanın ne tarzda tesbit edileceğini kararlaştırır.

373

Devlet yardımını ibzal etmek için «zarar ve ziyan" mahiyetinde telâkki olunan alacakların bilâivaz kendi hesabına naklini talebedebilir.

Maliye nazırı kanunen derpiş olunan yardımın yapılması münasebetile ihtiyar olunan masrafların karşılanması için ihtiyaç görülen mebaliği her sene tesbit eder (Madde: 4). Maliye nazırı hazine eshamı üzerine, Devlet bankalrına şimdiye kadar kanun tarafından derpiş olunan yardım haricinde bir yardımda bulunmağa da mezundur.

Maliye nazırı:

a) Banque d'acceptation unvanı altında acceptation kredileri temine memur bir kredi müessesi teşkil etmeğe;

b) Bu müesseseye sermayesinin bir kısmını veya tamamını vermeğe;

c) Bu sermayeyi nakden veya kıymetli evrakla karşılamağa mezundur (Madde: 5).

«Banque d'acceptation» anonim şirket şekli altında tesis edilecek ve aylnız bankanın taahhütlerinin heyeti mecmuası sermayeleri (şirket sermaye ve ihtiyat akçesi) tutarının 20 mislini tecavüz etmemek şartile Bankalar hakkındaki kanun hükümleri çerçevesi dahilinde hareket edecektir (Madd: 6)

Hazine Banque d'acceptation'un taahhütlerini tekeffül eder.

B. 24 Mart 1933 tarihli kanun ahkâmının tatbiki icabatından olarak Polonya Maliye nazırı «borçluları ile ziraî alacaklara müteallik anlaşmalar yapan müesseselere yardım edilmesi prensibi hakkında" 26-Haziran-1933 tarihli bir kararname neşretti.

Kararname mevzuubahs yardımın icabettirdiği bilûmum vezaifin Banqude d'acceptation tarafından ifa edilceğini kararlaştırmaktadır. (Madde: 1).

Devlet hazinesi tarafından yapılacak yardımı alâkadar eden meselelerle iştigal etmek üzere toplanan bir tahvili düyun heyeti Banque d'acceptation nezdinde faaliyete geçecektir.

Hazine alacaklı müesseselere muavenette bulunacaktır; elverirki bu müesseseler mevzuubahs kararname ahkâmına tevfikan tahvil düyuna mevzu teşkil edebilen bilûmum ziraî alacaklar hakkında tahvili hususunda anlaşmış bulunsunlar (Madde: 5-6)

Aşağıdaki alacaklar tahvili düyundan hariç bırakılır. (Madde: 8)

a) Tediyesi gayri mümkün alacaklar;

b) Tahvili düyun usulüne müracaat etmeden tediyesi mümkün alacaklar;

c) Aşağıdaki şartlar dahilinde kararnamede derpiş olunan teminat gösteremeyen borçlular tarafından ödenecek alacaklar.

Tahvili düyun hakkındaki anlaşmaların, borçlunun şahsî taah

hüdü haricinde şunlarla tahtı temine alınması icabeder:

a) Sabit veya mütehavvil faizli kıymetli evrak;

b) İpotek

c) Kâfi görülecek diğer teminat

Borçlularla akdedilen tahvili düyun anlasmaları prensip itibarile yedi senelik bir devreye şamil olacaktır (madde: 10). Muayyen bir anlaşmaya zemin teşkil eden borcun esas birinci veya ilk iki sene zarfında tesviye edilmeyecek ve aşağıda nisbet dahilinde beş veya altı senede ödenecektir.

1) İlk iki sene zarfında tediyatta bulunmadığı takdirde

Üçüncü sene esnasında	Borcun esasının			%	5	şini
Dördüncü » »	» »			%	10	nu
Beşinci » »	» »	% 15 den		%	25	şe kadarı
Altıncı » »	» »	% 20 den		%	30	za »
Yedinci » »	» »	% 30 dan		%	50	ye »

2) İlk sene tediyatta bulunulmadığı takdirde

İkinci sene esnasında	Borcun esasının		%	5 ni
Üçüncü » »	» »		%	10 nu
Dördüncü » »	» »		%	15 ni
Beşinci » »	» »		%	20 sini
Altıncı » »	» »		%	20 sini
Yedinci » »	» »		%	30 nu

Anlaşmaya zemin teşkil eden borçların faizleri maliye nazırı tarafından tesbit olunur. Anlaşmanın tatbik edildiği ilk iki sene zarfında faiz miktarı senevî % 6,5 dır.

Faizin indirilmesi şüphesiz alacaklı müesseseleri mutazarrır eder Hazine bu müesselere aşağıda gösterilen şekiller ve nisbetler dahilinde tahsisat vermek suretile yadımcı bulunur.

a) Müessesenin ziraî alacaklarının heyeti mecmuası, müessese tarafından açılan krediler mecmuunun en aşağı % 80 nini teşkil ettiği takdirde senevî % 2 yardım fasılından tahsisat.

b) Bilâkis ziraî alacaklar açılan krediler mecmuunun % 33 ilâ 65 şini aşmadığı takdirde senevî % 1,5.

c)Bu nisbet % 10 ilâ % 33 olduğu takdirde % 1 tahsisat.

Küçük kredi kooperatiflerine senevî % 3-4 tecavüz etmemek üzere mütemmim bir yardımda bulunabilir.

Alacaklı müesseseler tahvil muamelesinin cereyanı esnasında zarar ve ziyana maruz kalabilirler. Hazine bu zarar ve ziyanın % 50 si nisbetinde alacaklı müesseselerin yardım eder.

C. — Bir az evvel tahlil ettiğimiz teşrii tedbirler neticesi ittihaz olunan hükümler Polonya Hükûmetince gayri kâfi görülmüş ve

24 B.Teşrin-1934 tarihinde "ziraî borçların tanzimi ve bunlar üzerine mukavelelere mütedair" Reisicumhur tasdikine iktiran eden bir kararname isdar olunmuştur.

Gayri menkuller üzerine ipotek yolile temin edilen ziraî borçlar mevzuubahs kararnamenin mevkii meriyete girişini takibeden 3 sene zarfında ve sonra gelen sıradaki ipotekli alacaklılar beynindeki anlaşmaya göre — rehin senetleri halinde ifade edilen ve 55 seneyi tecavüz etmeyen bir müddet zarfında kabili itfa borçlar şekline tahvil olunabilir (Madde: 18). Yalnız, alacaklılara ait taksitlerin bu rehin senetleri vasıtasile ve başbaşa tediye edilmesi şarttır.

Tahvil aşağıdaki borçlara kabili tatbiktir (Madde: 19):

a) A. ve B. Gruplarına giren köy işletmeleri, için gayri menkulün takdir olunan kıymetinin % 50 sine dahil borçlar;

b) C. Grubuna dahil ve mesahayı sathiyesi 2000 hektardan aşağı köy işletmeleri için gayrimenkulün takdir olunan kıymetinin % 40 ına dahil borçlar;

c) C. Grubunun bütün diğer işletmeleri için gayri menkulün takdir olunan kıymetinin % 30 zuna dahil borçlar Maliye nazırı kararname ile bu kıymet takdirî nisbetlerini çoğaltabilir.

Kararnamenin 22 inci maddesinde: «Maliye nazırı tarafından tayin edilen ve uzun vade üzerine iş yapan kredi müesseseleri tahvili düyunu ifaya mezun olacaklardır.» Denilmekte ve bu müesseselerin malların takdiri kıymetini istihdaf eden nizamnamelerini bu günkü iktisadî şartlara uydurmak için yeniden tetkik etmelerini mecburî kılmaktadır.

Tahvili düyunun muamelesinin ifası alâkadarların talebine bağlıdır. (Madde: 22), fakat «tahvil gayesile rehin senetleri Lettresde gage» şeklinde bir ikraza muvafakat yalnız Müessesenin kararına mütevakkıftır.

Yapılan ikrazatın (Madde: 29) „rehin senetleri halinde borcun esası kadar faizlerin de tesviyesine hizmet etmeleri icabeder. Mamafih faiz mikdarının, tesviye edilen esas borcun % 12 sini tecavüz etmemesi lâzımdır. Alacaklı kendisine 1-T-Sani 1934 tarihinden sonra borçlu bulunan faizlerin rehin senetlerile tesviyesine muvafakat etmemekte serbesttir».

Müessese (Madde: 30) Yapılan ikrazata karşılık olarak kopunsuz rehin senetleri verir. Alacaklı tahvil mukavelesinin tanziminden itibaren yukarıda zikredilen kopunun tediye vadesine kadar zaman için borçlu bulunulan faizleri almaz.

Kararnamenin hususî bir faslı, faaliyetlerini birbirine benzer bir şekle koymak gayesile uzun vadeli kredi müesseselerine dair hüküm-

lere taallûk etmektedir. 36 ıncı madde Maliye nazırına bilhassa aşağıdaki hususatta karar ittihazına salâhiyet vermektedir:

a) Rehin senetlerinin ve 55 seneden aşağı vadeli alacakların itfa devrelerini yeni itfa devrelerile tebdil etmek suretile, bütün müesseseler arasında rehin senetlerinin, ve bu itfa edilmeyen senetleri temin eden vadeli alacakların birbirine benzer bir şekle konması hususunda;

b) Bütün rehin senetlerinin kur'a usulü ile olduğu kadar iştira yolile de itfa edilebilmeleri şartına talikan, rehin senetlerinin itfa usulünün aynı şekle tâbi tutulması hakkında;

c) Umumiyetle uzun vadeli kredi müesseselerinin nizamnameleri ahkâmı meyanında bahis mevzuu kararname hükümlerine mugayir olanlarını faaliyetlerinin aynı şekle tâbi olması gayesile tâdil etmek;

Bundan sonra hakem dairelerinin tahvili düyuna temas eden vazifelerine müteallik tedbirler gelmektedir.

1934 Senesine kadar tatbik olunan ahkâma göre (bilhassa 9-Ağustos-1934 tarihli kararnameye) Yugoslavyada Devlet gerek resülmal ve gerek faiz borçların tesviyesi hususunda hatlar tayin etmek suretile hususî borçlularla alacaklılar ve borçlularla kredi müesseseleri arasındaki münasebetleri tanzim etmek vazifesini münhasıran kendisini deruhde ediyordu. Fakat Devletin bu şekilde müdahalesi vaziyetin icaplarını karşılayamadı. Bilhassa kredi müesseseleri tahvil muamelelerinden ciddî bir surette mütessir oldular. Bu sebepten Yugoslavya Hükûmeti «ziraî borçların tasfiyesine dair» 25-Eylûl-1936 tarihli bir kararname çıkarmak mecburiyetinde kaldı.

Kararname Ziraî borçlarda kategoriler tesis etti.

a) Malî müesseselere ve kredi kooperatiflerine olan borçlar;

b) İmtiyazlı Zirart Bankasına bilâvasıta olan borçlar;

c) Devlet emlâk Bankasına olan borçlar;

b) Diğer alacaklılara olan borçlar.

Tahvil muhtelif borç kategorilerine göre birbirinden farklı şekiller kabul etmektedir.

A. — Malî müesseselere ve kredi kooperatiflerine olan borçlara gelince «Bunların ödenmesi (madde: 7) Devlet namına hareket etmeğe mezun imtiyazlı Ziraat Bankasınca temin olunacaktır.» Alacakları kıymetlendirmek vazifesi malî müesseselerle kredi kooperatiflerinin kendilerine terettüp eder. İmtiyazlı Ziraat Bankası, bunların beyanlarının sıhhatini tahkik ve tetkik edebilir.

Bu suretle Ziraat bankası alacaklıların yerlerine kaim olur. (Madde: 8) Tabiidirki, zürra, binnetice imtiyazlı Ziraat Bankasının borçlusu halini iktisabeder. Banka alacaklardan hangilerinin 1936

377

kararnamesinin hükümlerine tâbi olacağını, hangilerinin kendi uhdesine alınması icabedeceğini ve bilâkis hangilerinin bertaraf edilmesi lâzımgeleceğini tetkik edecektir (Madde: 6).

Kabul edilen alacaklar, kendilerine edayı tekeffül eden ve bunun içinde senelik taksitlerin ödenmesine müteallik karşılık temin edecek Devlete olan alacakları temsil ederler. (Madde: 12) Bu alacaklar her sene müsavi taksitlerle ve senevî % 3 faizle kabili tediyedir. (Madde: 14).

Tanınan alacakların muntazaman ödenmesini temin gayesile imtiyazlı Ziraat Bankası nezdinde «Ziraî borçların tediyesi için bir sandık» teşkil edilmiştir (Madde: 16). Bu sandığa:

a) Borçluların taahhütleri mucibince imtiyazlı Ziraat Bankasınca tahsil olunacak senelik taksitler tutarı;

b) İşbu taahhütlerden tevellüt eden bütün diğer tediyat;

c) Zikredilen 12 inci madde hükümlerine göre devletçe munzam bütçe faslından tediye olunacak senelik taksitler. Yatırılır.

İmtiyazlı Ziraat Bankası, alacaklı müesseselere, alacakları tutarına karşı bonolar vermeğe mezundur. Bankanın borçlusu vaziyetine giren zürra, borçlarını itibarî kıymeti üzerinden kendi eski alacaklıları olan müesseselerden iştira olunan bonolar vasıtasile bizzat Bankaya tediye edebilirler.

Teminata gelince, Ziraat bankası — bu suretle Devlet tarafından deruhde edilen bütün borçları temin etmek gayesile borcun heyeti mecmuası için bilûmum tahvilât hamillerinin gayrimenkul malları üzerine ipotek tesis hakkını iktisabeder. (Madde: 20) Bu meblağ, bazı hallerde borcun esasının bir parçasına tekabül eder. Filhakika, bir çiftçinin müesseselere olan borcunun heyeti umumiyesi (borcun esası) 25000 dinarı aşmadığı takdirde, bu borç yüzde elli tenzil edilecektir (Madde: 22). Borç 25000 dinarı tecavüz ettiği takdirde, tenzilât % 30 dan ibarettir.

Borçlular imtiyazlı Ziraat Bankasına senelik taksitlerini vergi idaresinin salâhiyettar daireleri vasıtasile yatırırlar.

B. Kararnamenin 32 inci maddesi aşağıdaki borçlulara gösterilecek teshilâtı tayin etmektedir:

a) Kooperatife mensup borçlular (% 25 tenzilât, seneden seneye verilmek üzere 12 müsavi taksit halinde tediyat, faiz haddi %4, 5);

b) Uzun vadeli borçlular (% 25 tenzilât seneden seneye verilmek üzere 15 müsavi taksit halinde, tediyat, faiz haddi % 5);

Borcun tenzil edilen kısmı imtilazlı Ziraat Bankası vasıtasile bir piyango tertibi ve Devlet iştiraki şartile tesis edilen « ziraî borçları tesviyesi için hususî sandık » hesabına geçirilecektir.

378

C. — Devlet emlâk bankasına olan borçlarda, faiz miktarının % 4, 5 a tenzili kabul edilmiştir. (Madde: 35). Bundan başka borçlular emlâk bankasına teminat olarak bizzat bankaya verdikleri malların hali hazırdaki kıymetlerine müteallik bir rapor tevdi etmek mecburiyetindedirler (aynı maddenin 3 üncü fıkrası). Biriken faizlerle masarifin sermayeye tahvilinden sonra borçlanmanın terhin edilen ve bu raporda cinsi ve nev'i tayin olunan malların kıymetinin % 50 sini tecavüz ettiği isbat olunduğu takdirde banka yeni baştan kıymet takdirine tevessül edecektir (ayrı madde 4 üncü fıkra) kıymet takdiri borcun hakikaten merhun mallar kıymetinin % 50 sini tecavüz ettiğini teyit ederse, % 50 den fazla kısım en fazla beş sene zarfında itfa olunacak hususî bir hesap yardımile devlet emlâk bankası tarafından terkin edilmesi lâzımdır.

D. Nihayet diğer alacaklılara olan borçlar hakkında 36 ıncı madde şu şartları ileri sürmektedir:

a) Mal iştirasından veya san'at erbabı hizmetlerinden doğan borçların tenzilâtsız ve faizsiz seneden seneye verilmek üzere 12 müsavi taksit halinde kabili tediye olması;

b) Diğer sebeplerden doğan borçların % 50 tenzilâta tâbi tutulması ve yeni borçların seneden seneye verilmek şartile 12 müsavi taksit halinde ve % 3 faizle tediye edilmesi;

c) Bununla beraber, maddî vaziyetleri alacaklılarının maddî vaziyetlerinden daha iyi olduğu takdirde, borçluların mevzuubahs kararname ile bahşedilen himayeden istifade etmeleri.

37 İnci madde (a bendi) bir alacaklı borçlusunun esas borcunun yüzde ellisinden fazlasını verebilecek vaziyette bulunduğunu tahmin ettiği takdirde kararname tarihinden sonra bir sene zarfında salâhiyettar mahkemeden tenzilât veya tenzilâtın feshi maksadile borçlunun vaziyetinin yeni baştan tetkikine tevessül olunmasını talebedebileceğini ilâve etmektedir. Buna mukabil (b bendi) esas borcunun yüzde ellisini bile tediye etmekten aciz bulunduğunu veya borç için fahiş faizler ödediğini isbat eden borçlu da, kararname tarihinden itibaren bir sene zarfından borcun daha fazla tenzili maksadile vaziyetin yeniden gözden geçirilmesini talebedebilecektir.

Brezilyada 1-B.kânun-1933 tarih ve 23533 No. lu kararname 30-Haziran-1933 den evvel aktedilen bilûmum ziraî borçlar kıymetinin yüzde ellisinin tenzilini kararlaştırmaktadır.

Bunun için borcun temin edilmiş olması şarttır. Yalnız — muahhar borçlar için — bu borçların eski borçları tediye etmek gayesile aktedildikleri hal müstesna, bundan hiç bir borç hattâ tesbit edilen tarihten evvel bir banka veya bir banka sandığından

aktedilen borçlar bile hariç bırakılmaz. Borçlu ziraattan başka, kendine oldukça mühim varidat temin eden diğer işler ifa ettiği takdirde tenzilât yapılmaz.

Tenzilât neticesi almaları icabeden kısım için, alacaklılara baş başa kıymetleri üzerinden senevî % 6 faiz taşıyan her biri bir milyon itibarî kıymetinde federal Hükûmet bonoları tevdi olunur. Bu bonoların 30 sene zarfında tediyesi kabildir. Faizler her türlü vergiden muaftır.

380

No: 19

Hukuk Kültürü ve Adliye Vekâletinin çok değerli bir arzusu

Yazan: Dr. Ferid AYİTER

Türklüğün azamet devirlerine aid eserlerin her hangi birini gözden geçirdiğimiz vakıt yüksek bir kültürün izlerini fark ederiz. Avrupanın meşhur müzelerinde teşhir edilen kılıclar, mığferler, eğerler, koşumlar, sonra renkleri solmamış ve henüz yapılmış gibi parlak ve taze minyatürler, güzel yazılar ve nakışlar, el işleri, oyalar, seccade ve halılar ve emsalsiz cildler bunun güçük bir nümunesidir. Bu yüksek kültür eserlerini vücuda getiren sanatın sırları bugün bilinemediğinden ayni eserler bizde olduğu gibi Avrupada da yapılamıyor. Sebebi, arzetdiğimiz gibi, sanatın sırrı ustasiyle beraber kaybolmuş olmasıdır. Bügünün yüksek fen ve sanat eserlerinin can damarı da tedkik ve ihzar lâboratvarları ve atelyeleridir. Burada tamam olan mesai tatbikat sahasına geçer ve fabrikalarda seri halinde imalâta mevzu teşkil eder.

İşin bu tedkik ve ihzar kısmı ilimde ve bilhassa ruhî ve fikrî mesai sahasında da ayni ehemmiyeti haizdir ve hattâ büyük bir incelik arzetmekde ve daha esrarlı bir mahiyet almakdadır. Zira belki bir madenî halitanın veya kimyevî mamulât ve müstahzeratın ihtiva etdiği mevad yüksek fennî tedkik ve tahlillerle bir dereceye kadar meydana konulabilir. Bir dereceye kadar diyoruz. Sebebi şudur. Bir halitayi terkib eden mevad bilinse de onların karışdırılmasında takib edilen usûl ve sıra malûm olmadıkca aynı netice alınamamakdadır. İşte buna bugün de sanatın sırrı deniliyor. Ruhî ve fikrî sahada bunun ne derece daha güç bir vaziyet alacağı kolaylıkla tahmin edilebilir. Âlimin, filozofun, san'atkârın çalışma ve düşünme sırrı budur, kültürün ana kaynakları burada aranılmalıdır. Sanayi ve fende tatbikat ve tecrübe ne ise ruhî ve fikrî sahada da usûl, meseleleri ihata tarzı, tedkiki hazırlama şartları aynı şeydir. Buna tam manasiyle ruhî ve fikrî bakımdan şahsiyetlerin sübjektif durumlarını da ilâve etmek icabeder. Üstadların görüş ve düşünceleri bu sahalarda muvaffakiyet sırılarının en büyük anahtarıdır.

Bu mülâhazarla on sekiz yıl önce Almanyada büyük bir teşebbüse girişilmişdir. Bugün yaşamakda olan filozofların, tabiblerin, hukukcuların, güzel sanat erbabının, ekonemi âlimlerinin, tarihcilerin, ilâhiyatcıların, pedagoji (tedris ve terbiye) âlimlerinin kendi kalemlerinden çıkmış tercümeihallerinini, kültürel şahsiyetlerinin tekâmülünü ayrı ayrı kolleksiyonlar halinde neşretmeye baslamışlardır. Bugüne kadar 30 cild neşredilmiş bulunuyer. İngitere ve Fransada da buna benzer kolleksiyonlar neşrine teşebbüs edilmişdir [1].

Bizi burada alâkadar eden hukuk ilmine aid 3 cildde hukuk ilminin muhtelif sahalarına mensub en maruf şahsiyetlerin tercümeihallerini görmekdeyiz. Bu yüksek şahsiyetler kendi kendilerini medhetmek gibi bir yazıyı kaleme almak istememişler ve fakat bu tercümei hallerini ilim âlemine borclu oldukları kendilerine izah edildikden sonra tereddüdleri zail olmuşdur. Bu tercümeihalleri okuduğumuz vakıt bir âlimin nasıl yetişdiğini, intisab etdiği sahaya ne gibi âmillerin tesiri altında geldiğini, nasıl çalışdığını, meselelerin ne suretle ortaya çıkdığını öğreniyor ve ekseriya mufassal eserlerin izah edemediği şeylerin kısa bir cümle içinde en veciz ifadesini bulduğunu görüyoruz.

Hukuk kültürümüzün ve ilmî mesaimizin inkişafı için çok faideli olan bu tercümeihallerden bazılarını dilimize nakledecegiz. Bu âlim hukukcular arasında alman temyiz mahkemesinin baş müdeiumumiliğini yapmış Ebermayer gibi zevat da vardır. Bu sebebe bu tercümeihaller yalnız ilim adamlarını alâkadar etmekle kalmaz. Hâkim, avukat, hülâsa bütün hukukcuların bu tercümeihallerden istifade edecekleri şübhesizdir.

Hukuk inkılâbımızın tam inkişafı için yüksek teşvik ve himayesini bezleden Adliye Vekâletimiz hukuk kültürümüzün yükselmesi için bu neşriyatı teşvik ederken aynı zamanda kendi hukukcularımıza teveccüh eden bir vazifeyi hatırlatmak istiyor. Memleketimizn hâkimlik, profesörlük ve avukatlık mesleklerinde yetişmiş veya sair suretle hukuk hayat ve ilmine kendini hasretmiş kıymetli şa-

[1] " Contemporary British Philosophy „ (muasır ingiliz filozofisi), 1924, J. Murhead tarafından neşredilmiş ayni tertibde bir külliyatdır. " Philosophes et savants français du XXème siècle „ (yirminci asırda fransız filozof ve âlimleri) namı altında neşredilen müntahabbat da beş kısımdan terekküb ediyor: I. Philosophie généraleet métaphysique (umumî filozofi ve mabadüttabia), Jean Baruzi (Jan Barüzi) tarafından tertib edilmiş, 1926; II. La philosophie de la science (ilim filozofisi), R. Poirer (R. Puariye) tarafından tertib edilmiş, 1926; III. Le problème moral (ahlâk meseles), Jean Baruzi (Jan Barüzi) tarafından tertib edilmiş, 1926; IV. La psychologie (ruhiyat), D. Essertier (D. Esertiye) tarafından tertib edilmiş, 1929; V. La sociologie (ictimaiyat), D. Essertier (D. Esertiye) tarafından tertib edilmiş, 1930.

382

siyetlerinin de kendi kalemlerinden çıkmış tercümeihallerini neşretmeği Adliye Vekâletimiz arzu etmektedir. Bu kıymetli teşebbüsü ne kadar büyük bir sevinç ve minnetdarlıkla karşılasak azdır. Kıymetli hâkimlerimizin, prefesörlerimizin, avukat ve hukukcularımızın lüzumsuz bir tevazu göstermemeleri ve bunu millî bir vazife telâkki eylemeleri lâzımdır. Şübhesiz ilim ve fazlın yükselmesi derecesinde tevazu artar. Ancak bu hal bir kimsenin, bildiği şeyi başkasına öğretmesine mani degildir, bilâkis onu emreder. Bunu yapmamak, ilim ve irfanını kendi şahıs ve zevkine hasretmek ve sırrını saklamak olur. Sonra hukuk ilmi yalnız nazarî mahiyetde olmayıp, onun sosyal hayatda tatbik edilmesi başlıca gayesidir. Hâkimin, avukatın, idare hukukcusunun ve Devlet adamının kıymetli görüş ve tecrübelerini ögrenmek yalnız ilmî tedkiklerle elde edilemez. Bunları o şahsiyetlerin ağızlarından işitmek ve kültür inkişafımızın hukuk sahasında tam bir suretde husul bulması için bu inceliklerden istifade etmek genclerimizin en büyük hakkı olduğunu unutmıyalım . Yüksek tahsilin en mühim ciheti, kuvvetli bir şahsiyetin ilim ve tedkik yolunda ikazına ve kıymetli rehberliğine nail olmakdır. Hakikî üstadlar takrir etdikleri derslerden ziyade şahsî müzakere ve mükâlemelerle derin marifet ve tedkik aşkını uyandırırlar. Tahsilini bitirip hâkimlik veya avukatlık stajını yapan genç hukukcu da kendisine rehberlik eden zatın her günlük hayatı yakından tahlil etmiş olan derin görgü ve tecrübesinden nasıl yeniden tahsil etmiş kadar istifade etdiğini ve asıl hayatı anlamağa başladığını pek âlâ bilir. Bu sebeble hukuk sahasında yetişmiş zevatın ilimleri kadar değerli olan tecrübe ve düşünceleriyle de hali ve istikbali aydınlatmaları hakikatan bir borçdur.

Zamanımız filozoflarının tercümeihallerine tahsis edilen koleksiyonda bazı zevatın, kendi şahıslarından bahsetmeyi temeddüh ve tefahür telâkkı eyliyerek itirazda bulunmaları üzerine tereddüdlerinin zail olması için şu cevab verilmişdir: Bir şahsiyetin her hangi bir eseri onun ruhî haletini daima gösterir. Bu eseri bir «autobiographie» (müellif tarafından yazılmış tercümeihal) olmadığı takdirde de müellifin nasıl bir şahsiyete malik bulunduğunu derhal belli eder. Kendi olgunluğuna güvenip yazı yazan bir zat gayri şahsî mevzularda da bu benliğini sakliyamaz. Buna mukabil görüş ve düşünüşünü tamamiyle mevzuunun içinde gizlemeyi bilen ve şahsiyetini ileri sürmemekde mutaassıb olan bir zatın «autobiographie» sinde, mevzuun haddi zatında sübjektif olmasına rağmen, ayni objektivite, muhafaza edilir. [2]

[2] Die deutsche Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen (bizzat nakl

Bu suretle verilen izahat mevcud tereddüdü izale etmiş ve şimdiye kadar zikredilen koleksiyonda 48 filozof tercümeihallerini yazmışlardır. Bu teferruatı kaydetmekden maksadımız lüzumsuz tevazua mahal olmadığını anlatmakdır. Fazla tevazu temeddüh ve tefahür kadar muzirdir.

Yaşayan meşhur alman hukukcularının tercümeihallerini ihtiva eden şimdiye kadar 22 zatın yazı yazdığı üç cildlik kolleksiyonun birinci cildi mukaddimesinde bu tercümeihallerin ifade etdiği mana şu vechile izah olunuyor:

Burada her bir ilmî tedkik ve taharrinin nasıl yapıldığına ve bu gayeyle nasıl çalışıldığını görürüz. Âlimin, hukukcunun ruhî inkişafını öğrenir ve ilmî, hukukî meselelerin ne gibi ruhî vaziyetde onun tedkik sahasına girdiğini anlarız. Bu meselelerden niçin bir kısmına alâka göstermiş ve diğerleriyle meşgul olmamışdır, bunu o zatın mesai hayatını kendisiyle beraber yakından görüp bilmekle anlarız. Bir «auto-ergographie» (bir insanın kendi benliğini kendisi izah etmesi) nin yaptığı tesiri hiç bir ders kitabı ihtiva etmez. Bu suretle hukukda ilmî hayatın ve tatbikatcılığın dinamizmini, unsur ve âmillerini ihata ederiz. Hukuk âlimi veya hâkim sıfatiyle hukukcunun mesaisinde bir takım objektif kayıdlar onu fazla bağlamış mı? Kuvvetli ve müstakil bir mütefekkir ve müdekkik şahsiyetin kendini göstermesine hukuk sahası müsaid midir? Fakat hukuk âleminin zengin tarihi büyük ve dahî şahsiyetlerin yetişdiğine en güzel bir delildir. Roma hukuku tarihi bir Julianus (Yulyanus) veya bir Papinianus (Papinyanus)un ve orta çağ italya hukuk tarihi bir Bartolus'un şahsiyetinden tecrid edilebilir mi? 18 inci asır ingiliz hukuk tarihi bir Blackstone (Blekston) suz, fransız hukuk tarihi Pothier (Potiye) siz, yeni isviçre hukuk tarihi Eugen Huber (Oygen Huber) siz ne olurdu? Almanyada Eyke von Repgove (Ayke fon Repgov), Carpzov (Karptzov), Feuerbach (Foyerbah) ve 19 uncu asırda Savingy (Savinyi), Ihering (Yering), Windscheid (Vindşayd), Kohler (Koler), Gierke (Girke) ruh ve şahsiyetlerinin yüksek damgasını hukuk tekâmülüne basmışlardır. Bunlar tarihe karışmış olanlar. Yaşayan büyük hukukcuların nüfuz ve tesiri de başka. Hayat âşına bir çok şahsiyetler her zaman hukuk ilminde tesir yapmışlar ve bugün de bu tesirler görülmektedir. Zira faal kafalı hukuka cezbeden daima şu cihet olmuşdur: Bu sahada yalnız hakikat ve marifet aranmaz, bulunan ve bilinen şey kuvveden fiile

ve izah edilmiş muasır alman filozofisi), cild 1, 1921, sahife VII ve müteakib. Bu kolleksiyona bilahara "Die Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen„ (bizat nakl ve izah edilmiş muasır filozofi) namı verilmiş ve yabancı filozof ve ilim adamlarının tercümeihalleri de neşredilmişdir.

çıkarılır. Büyük hukukcu yalnız âlim olmakla kalmaz, ayni zamanda yeni doğan hukukî düşüneclere tevassut eder, hukuku ibda eyler, ruhî ve ekonomik inkişafın daima akıb gelen cereyanına kulak verir ve hayat için yüksek hikmet ve hakikatları bu kaynakdan altın taslarla doldura doldura alır. Büyük hukukcu gerek âlim, hâkim ve gerek kanun vazıı sıfatlariyle beşeriyetin tekâmülüne hizmet eder. Hukukcunun şahsiyeti hukuk için bu derece mühim olunca onun her türlü beşerî kuvvet ve zaafları bilinmek o derece nihayetsiz bir ilmî kıymetdedir. Bu incelikleri başkalarının ağzından işitmek kâfi gelmez. Zira hiç bir kimse diğer bir kimsenin hayatını onun gibi yaşayamaz, his etdiğini onun gibi his edemez, üzüntüsüyle onun kadar üzülemez [3].

Bu cihetin ehemmiyetini ötedenberi takdir eden «Autobiographie» (kendi kendinin tercümeihalini yazmak) ilmi meşhur kimselerin mektublarını, onlardan menkul fikirleri ve düşünceleri, onlar hakkında muasırlarının yazılarını neşretmeye ve bu suretle o şahsiyetlerin hakikî benliklerini izah eylemeye çalışıyor. Kant'ın, Hegel'in mektubları, Goethe'nin mükâlemeleri gibi Savigny (Savinyi) nin mektubları da neşr edilmiş ve o vakıtdan beri bu büyük hukukcunun şahsiyeti yep yeni bir mahiyet almışdır.

Yukarıda bahsetdiğimiz tercümeihal kolleksiyonlarının ne kadar faideli ve lüzumlu olduğunun az zamanda anlaşılması üzerine, geçmiş zamanlara ait büyük âlim, filozof, hukukcu, sanatkârların kendi kalemlerinden çıkmış tercümei hallerin mevcud olmaması nasıl tlâfisi gayri kabil bir noksan teşkil etdiği meydana çıkmışdır. İslâm ve osmanlı kültür tarihinde yer tutmuş büyük Türk fakih, âlim ve müctehidlerinden başka hukuk ilmi tarihimizin yakın bir devrini yüksek şahsiyetleriyle dolduran Cevdet Paşa, Münif Paşa, Ömer Lütfi, Abdüssettar, Vehbi, Hulusî, Ömer Hilmi, Şahbaz Efendiler, Hakkı Paşa, Büyük Haydar, Mahmud Esad Efendiler, Kemal Paşa Zade Said bey ve Haydar Molla gibi yüksek zevatın hayatlarını tedkik etmek ve yazmak ayrı bir vazif-dir. Hukuk hayatımızda müderris, hâkim, idare adamı, devlet rüclü, müşavir, avukat gibi sıfatlarla nam yapmış ve bugün tarihe karışmış olan zevatın ileride yazılacak tercümeihalleri için en kıymetli kaynak teşkil eden mektubları, muasırların hatıraları, mütalâaları gibi vesikaların büyük ehemmiyetini takdir eden Adliye Vekâletimiz bu hususda

[3] Die Rechtswissenschaft der Gegenwart in Selbstdarstellungen (Bizzat nakl ve izah edilmiş muasır hukuk ilmi), toplayan Prof. Dr. Hans Planitz, cild 1, 1924, sahife III ve müteakib.

785

da rehberlik etmeyi deruhde buyurarak bunların birer suretlerinin ve kabilse fotoğraflarının gönderilmesini de ayrıca arz eylemekdedir. Bu suretle bir tarafdan hayatda bulunan hu kukcularımızın tercümeihalleri ve diğer tarafdan tarihe karışmış büyük hukukcularımızın ilim ve hayatlarını tenvir eden vesikalar cem ve neşredilecek ve hukuk kültürümüzün temellerini aydınlatan eserlerin vucuda gelmesi için en mühim adım atılmış olacaktır.

Hukukcularımızdan göndermelerini rica etdiğimiz tercümeihaller hakkında bir fikir vermek ve ayni zemanda mensub bulunduğumuz Avrupa garb hukuk hültürünü izah ederek hukuk ilmimizin inkişafına yardım etmek için zemanımızın yetişdirdiği büyük hukukcuların kendi kalemlerinden çıkmış tercümeihallerini neşredeceğiz. İlk olarak meşhur Alman hukukcusu Ernst Zitelmann (Ernst Tzitelman) ın « autobiographie » (kendisi tarafından yazılmış tercümeihali) sini aşağıya dercediyoruz.

Hâkim, profesör, avukat, idare adamı, müşavir ve sair sıfatlarle sosyal ve kültür hayatımızda yer almış hukukcularımıza aid iki ricayi tekrar ediyoruz:

1. Hayatda bulunan hukukcularımızın yukarıda arz etdiğimiz şekilde ilmî tercümeihallerini bir an evvel yazıp göndermeleri.

2. Hayatda olmıyan büyük hukukcularımızın ilmî tercümeihallerini yazmaya yarıyacak mektuplar, notlar ve bu gibi vesikalar suretlerinin gönderilmesi.

*
* *

386

ERNST ZİTELMANN

Çeviren: Ferid AYİTER

Yaşayan bir şahsiyetin heyeti umumiyesinden yalnız muayyen bir tarafını, burada tek bir ilim sahasına teveccüh etmiş olanını, fikir itibariyle tefrik etmek ve bunun tekâmülünü tek başına göstermek hakikaten mümkün müdür? Bazı insanların ruhî teşekkülü itibariyle şahsiyetlerinin bir cebhesi diger cephelerine tamamiyle hâkim bir mahiyet arzeder (şairin dediği gibi «bu tabiatın büyük mahbubu, ruhunda tek bir ateş taşır"). Bu takdirde bahsedilen tefriki yapmak kabil olur. Fakat başkaları başka türlü kurulmuşdur. Mahiyetlerini teşkil eden kuvvetler muhtelif cebhelere doğru inşia'eder. Bu kuvvetler yekdiğerine bağlıdır, her biri digerlerine hem tahakküm eder ve hem de onların tahakkümü altında kalır. Bu takdirde zikri geçen cebhelerden münhasıren birinin tek başına tedkik ve mütalâası, zarurî olarak, yalnız natamam bir fikir vermekle kalamaz, yanlış bir fikir beslenmesine de sebeb olur. Benim bu vaziyetde olduğumu zan ederim; her halde ben şahsen hukukcu sıfatiye ne olduğumu ve ne halde bulunduğumu sair ilmî, bedii ve sırf beşerî faaliyetimden tefrik edemem. İnce görüşlü refikim Landsberg çok hukukî, çok objektif, çok ciddî, çok kuru yazılmış bir eserimi okuduğu vakıt başını sallayarak bana şu sözleri söylemişdi: «İki E. Zitelmann var, biri buruna takılan yaylı gözlük taşır, digeri bayağı gözlük kullanır, bu yazıyı bayağı gözlük kullanan E. Zitelmann yazmış». Aşağıdaki sahifelerden kariin alacağı intibaın fazlasiyle yalnız bayağı gözlük kullanan E. Zitelmann'ın bir tasviri olacağından korkuyorum. Fakat ben bu vazifeyi arzetdiğim tahdidatla bir kerre deruhde etmiş bulunuyorum; rizikosuna da katlanmam lâzımdır.

Hukukcu oluşum hayret edilecek bir şey değildir. Pomeranyalı eski bir hukukcu ailesindenim (7 Ağustos 1852 de Stettin'de doğdum). Pomeranyalı bir rahibin oğlu olan Joachim Christoph Zitelmann 1680 de doğmuş ve hukuk tahsilini bitirdikten sonra Stargard a. I. de mütesarriflik memuru olarak tayin edilmişdi. Ailemiz burada kurulmuşdur. Stettin (Ştettin) Prusyaya intikal edip mütesarrıflık merkezi olunca o da oraya taşındı ve Prusya kırallığı mütesarrıflık «protonotaire»'i oldu.

387
MİLLİ KÜTÜPHANE
ANKARA

Bu zatdan itibaren hepisi Stettin'de çalışmış fasılasız bir sıra hukukcular bana kadar gelir; babam ve sonra babamdan yaşlı olan amcam Stettin'de «Justizrat» ve «Generallandschaftssyndikus» olmuşlardı; babam «Assessor» sıfatiyle idarî vazifeye geçmiş ve en son olarak Stettin vâliliği «Geheimer Regierungsrat»'ı olmuşdu. Annem başka muhite mensubdu; en son olarak Stargard a. I. de Saatzig kazası (kaza o zaman bugünkünden daha başka bir mana ifade ederdi) «Landrat»'lığını yapmış, söhreti mütesarrıflığın dahil ve haricinde tanınmış ve bana sık sık mehdedilmiş yüksek malûmatlı bir adam olan Ludwig von der Marwitz'(Ludvig fon der Marvitz)in kıziydi.

O zaman büyük bir şöhret sahibi olan teyze zadem Otto Gierke (Otto Girke)'nin sık sık devam etdiği evimizin tesiri altında — Otto Gierke'nin arslana benzeyen başını çocukluk hatıralarım arasında daima görürüm— hukukcu olmam, dediğim gibi, hayret edecek bir şey değildi. Halbuki Stettin'de «Marienstiftgymnasium» (lise muadili) mektebine gitdiğim zaman esas itibariyle münhasıren sanat ve muharrirliğe ve edebiyat tarihiyle filozofiye aid şeylere meylim vardı. Fakat hukukcu kalmaklığım asıl çok şaşılacak bir şeydir. Zira 1870 son baharında gönüllü olarak harba gitmeğe üç defa teşebbüs ettikden ve bu teşebbüsüm boşa çıkdıkdan sonra (taliblerin adedi pek çokdu ve yalnız en kuvvetlileri alınıyordu), çok şey öğrenmek için ve büyük bir hüsnüniyetle diyebilirim, Heidelberg üniverisitesine girdiğim vakıt büyük sukutu hayallere uğradım. Hukuk tahsil tamamiyle berbad bir vaziyetdeydi; bu ilk yılda —maateessüf diyeceğim geliyor—hemen hiç bir dersi kaçırmadım; fakat acıkmış olan ruhumu hakikaten besleyecek hiç bir şey sunulmuyordu. Heinrich Treitschke (Haynrih Trayçke)'nin kışın verdiği unutulmaz bir ders ve filozofi tarikiyle müteakiben Kant'ın ihata etmeğe çalıştığım «sırf aklın kritiki» üzerinde vaki etraflı mesai beni teselli ediyordu. Hukuk ilmine bağlı kalmam Carl Georg von Wächter (Karl Georg fon Vehter) sayesinde oldu. 1871 yıl baharında Pandekt dersini bu zatden dinlemek için Leipzig'e gitdim. Açık taliim beni buraya sevk etmişdi. Bu zatden oniki saatlık (!) Pandekt hukukunun umumî kısmı dersini (zilyedlik nazariyesiyle beraber) dinledim. Onun güneş gibi aydınlık ve bir çok amelî misallerle dolu ders vermek usulü ve onun sağlam ve sarsılmaz, her türlü gösterişden uzak ve buna rağmen ciddi ve esaslı bir suretde hukukî düşünce tarzı — Windscheid (Vindşayd) onun namına ithaf etdiği güzel bir yazısında onu bütün hukukcuların en hukukcusu sıfatiyle yad etmişdir —, ileride yapacağım her türlü hukuk tahsili için bende sağlam bir temel vücude getirdiğini zan ederim. Eğer, daha tabiî olarak, Heidelberg'de kalmış ve o zaman oraya nakletmiş bulunan

Windscheid (Vindşayd),dan Pandekt hukuku dersini almış olsaydım, Windscheid (Vindşayd)'ın mefhumları alâkadar eden mesele vaz edişi Wächter' (Vehter)'inkine nisbetle fevkalâde derin ve incelenmiş olduğundan Wächter (Vehter)'e avdet yolunu güç bulacakdım; fakat Wächter (Vehter)'in dersini dinlerken Windscheid (Vindşayd)'in Pandekt hukukuna aid eserleriyle ona daha çabuk ve kolaylıkla yol buldum. Bu vesile ile şunu tasrih etmek isterim: Her ne kadar hiç bir vakıt Windscheid (Vindşayd)'ın sâmileri meyanında bulunmadımsa da onu en büyük bir hürmet ve sönmez bir minnetdarlıkla hukuk ilminde üç büyük üstadımdan biri olarak telâkki ederim. Üçüncüsü Rudolf Ihering (Rndolf Yering) idi. Onu burada şimdiden zikretmeliyim zira biz hassas gencler onun eserlerini heyecanla karşılıyorduk. Ihering (Yering) bu suretle uzakdan bizim üzerimizde çok kuvvetli bir tesir yapıyordu. Tecrübesiz mübtediler için burada büyük tehlikeler mevcddu: Buna karşı Wächter (Vehter)'in derslerinden daha iyi bir himaye olamazdı.

Leipzig'de geçirdiğim bu zaman başka cihetden de hayatımın tanzimi hususunda kat'î bir tesir yapdı. 31 İlkteşrin 1871 tarihinde vuku bulan Üniversite bayramında hukukcular için bir müsabaka tertib edildiğini ve mevzuunun « hükmî şahsiyetlerin mefhumu ve mahiyeti » olduğunu işitdim. Daha etraflı bir suretde hukukî mevzuatın bilinmesini icab etdiren başka bir mevzu olsaydı bu benim için, tabiî, yapılması gayri mümkün olacakdı. Fakat daha ziyade filozofi sahasına temas eden veya bana temas eder görünen bu sual beni fevkalâde alâkadar etdi. Daha kış esnasında onunla bir az meşgul olmağa başladım. 1872 Paskalyasında Heidelberg (Haydelberg)'e döndükden sonra gencliğin bütün sürur ve galeyaniyle dolu bir kısa yaz semesterinde eseri yazdım ve 1872 İlkteşrininde mükâfatı kazandım. Bu eseri Wächter (Vehter)'in teşvikiyle daha o kış semesterinde bastırdım (1) [1] — eser Mart 1873 de intişar etdi — ve bunun üzerine 5 inci semesteri Bonn'da geçirdikten sonra Ağustos 1873 de Leipzig (Lavpzig)'de pek iyi dereceyle hukuk doktorasını yapdım.

«Referendar» imtihanımı (Berlin İkinciteşrin 1873 de) kazandıkdan sonra tatbikat görmek üzere Stettin (Ştettin) kaza mahkemesine gönderildim. Daha o zaman dozent olarak Üniversiteye dönmek istediğimden tatbikat müddetinden bir kısmının afvedilmesine ve ve diğer bir kısmının kısaltılmasına müsaade edilmesi için müracaatda bulundum. Evvelâ ceza mahkemesinde, sonra sulh hâkiminin salâhiyetine dahil olan ehemmiyetsiz münazaalarla meşgul bulunan mahkemede ve daha büyük hukuk davalarına bakan dairede fazla

[1] Mutaraza içine alınmış bu ve ileride gelecek rakkamlar nihayete konulmuş olan eser ve yazılar fihristinin sıra numarasını göstermektedir.

bir gayretle çalışdım. İstinaf mahkemesine becayiş edildim ve «Assessor» imtihanına olgun olduğumu veyahud kısa bir müddet daha çalışmak suretiyle imtihana girebileceğimi mübeyyin tasdiknameyi tatbikatın her devresinde aldım. Bu sırada Wächter (Vehter) hukukî tatbikat sahasından bir an evvel çekilmemi mektublarında ısrarla tavsiye ediyordu. 1875 Yılı yazında aldığım izin sonra istifaya müncer oldu. İzni alınca Göttingen'de «Habilitation» yapmak (dozentlik imtihanı vermek) için hazırlanmak üzere, evvel emirde son tahsil semesterinde bulunup hoşlandığım Bonn'a gitdim; mükâfat aldığım eser dolayısiyle Ihering (Yering)'in nazarı dikkatını celb etdiğimden «Habilitation»'a kendisi beni teşvik etmişdi. Hakikatda bu zamanı Mommsen'in Roma tarihini büyük bir zevkle ve Walter (Valter)'in Roma hukuku tarihini o nisbetde can sıkıntısiyle okuyup bunlar üzerinde çalışmakla geçirdim; bundan başka müverrihlikde «materialism»'e (maddiyeciliğe) müteallik büyük bir mekale yazdım (2). Bunun sebebi şuydu: Stettin (Ştettin) de «Referandar» iken eski mekteb arkadaşım ve bilâhara Göttingen Üniversite kütüphanesinin âlim müdürü R. Pietschmann (R. Piçman)'a tekrar rast gelmişdim. Pietsehmann (Piçman) kendi ihtisas sahası olan «Ägyptologie» (Egiptologi) 'de çalışdığı gibi daha geniş bir suretde «ethnologik» (etnologik) tarihî tedkikler de yapıyordu ve ben onu sık sık ziyaret ediyordum. Ondan fikren ve ruhen çok istifade etdim. Günün birinde Peschel (Peşel)'in «Etnologie» (Völkerkunde) sini bana verdi. Ben o zamanları hukukî tatbikat sahası haricinde esas itibariyle yalnız filozofik tedkiklerle meşguldum. Bilhassa etraflı bir suretde Spinoza'yı ve sonra Hegel'in ana eserlerini okuyordum. Bu kitabı almakla sanki kapalı bir pencerenin açılıp tanımadığım rengârenk bir hakikat âlemi karşısında kalmış gibi bir tesir içinde birdenbire bulundum: Bu kitabın üzerimde yapmış olduğu muazzam tesiri — belki buna bugün gülünür — dünki gibi hâlâ hatırlarım. Büyük bir hevesle bu yeni sahaya atıldım. Etnografik, antropologik ve ibtidaî kültür tarihine aid bir takım eserler okudum ve çok geçmeden hâkim Post'un yazılarına rast geldim. Bu suretle mukayeseli bir hukuk ilminin muazzam vazifesi karşısında bulunduğumu his etdim ve ibtidaî milletlerin hukukî münasebetlerine aid mevad toplamağa başladım. Stettin (Ştettin) hükûmet kütübhanesinin eski seyahatnameleri bana zengin bir kaynak olmuşdu. Az bir zamanda notlardan mürekkeb ufak bir yığın husule gelmişdi. Fakat bunun üzerine bu suretle toplanan mevaddın içinden çıkıp umumî esasların tayinine gelinceye kadar hayatımın mühim bir kısmını sarf etmiş olacağımı anladım, zira şuna iyice kanaat getirmişdim: Bu münferid hadiseler ne kadar cazib olursa olsun, milletler psi-

kologisi (ruhiyatı) veya bugünkü manada sociologik (ictimaî) bakımdan istihsal olunacak esaslarla bu hadiseler ilmî kıymet iktisab edecekdir ve benim katî temayülüm de bu kabil umumî esasların bilinmesine müteveccih bukunuyordu. Çok genc bir ruhle o vakıt bütün mesai hayatını için vaz etdiğim bir kaç esasla bunları kendi kendime beyan etmişdim ve bu da sonraki muharrirlik mesaimin farikası olmuşdur. Bu fikirlerle Fr. von Helwald (fon Helvald)'ın kültür tarihini de okumuş ve oldukça boş olan bu kitaba çok kızmışdım. Materialism'e aid olan yazım bu düşünüş vaziyetinin mahsuliydi. Bu yazının ihtiva etdiği bazı fikirler bilâhara «Hata»'ya aid eserimde oldukça mühim bir rol oynamamış olsaydı bunları burada zikretmezdim. Bu fikirler benliğin psikologik vaziyetine temas eder. Ihering (Yering) 1876 da bu yazımı okuduğu vakıt bana alaylı bir tarzda ve bununla beraber ufak bir takdirle şunu söylemişdi: «İyi ki „Hukukda Gaye" eserimi bu kadar yazmış bulunuyorum. Yokse Siz bunu şimdi yazabilirdiniz.»

11 Şubat 1876 da Roma hukuku ve hukuk filozofisi için «venia legendi»'yi (ders vermek icazetini) aldım. Roma hukukundan henüz az bir şey biliyordum. Hukuk filozofisinden bildiğim ise daha azdı. Mükâfat alan eserimden başka 1875 de yazılmış Prusya hukukuna göre mahfuz hisse hakkının mahiyetine (3) aid eserim mevcud olduğundan fakülte ayrı bir «Habilitation» eseri istemedi. Bunun üzerine ilmî bir terbiye için çok müsaid olan Göttingen'de üç buçuk yıllık sıkı bir tedris hayatı geçirdim.

Benden evvel Göttingen' de ayni ihtisas sahası için «Habilitation» yapan ve o zaman Privatdozent olan Gustav Rümelin (Gustaf Rümelin)'le vaki sıkı arkadaşlığım ilmî tekâmülüm üzerinde büyük bir ehemmiyeti haiz olmuşdur. O benden dört yaş daha büyük ve hiç olmazsa on yıl daha olgundu. Kendisi müsbet olmakdan ziyade menfî, derleyip toplayıcı olmakdan ziyade dağıtıp parçalayıcı bir insandı. Fakat fevkalâde olan metodik düşünüş usulü ve derin tefekkür kabiliyeti ilmî düşünce istikametimi — kendisinin tutduğu yolda de bunun ayniydi — şekil itibariyle değişdirmemekle beraber benim için ölçülmez bir kıymeti haizdi. Yerle gök arasında konuşmadığımız mevzu yokdu. Daha sonraları Leipzig (Laypzig)'de talebelik zemanımda kendisiyle görüşüp fikir yakınlığı peyda etdiğim Viktor Ehrenberg (Fiktor Erenberg) de bize iltihak etdi ve aramızda sıkı bir dostluk teessüs eyledi. Bu suretle üçümüz ayrılmaz bir birlik husule getiriyorduk. Bu esnada Ehrenberg (Erenberg) «Kommendation» ve «Huldigung» üzerine yazdığı tarihî eserle meşgul bulunuyordu.

Hepimizi tesiri altında bırakan Iherig (Yering)'in büyük şahsiyetine

331

(17, 84) gelelim: Biz gençlere karşı olan sırf insanî lûtuf ve nezaketi bitmek tükenmek bilmezdi. Bunu ben ancak zamanlar geçdikden sonra düşünerek tamamiyle takdir edebildim. Gerek konuşma esnasında ve gerek kendisinin büyük medenî hukuk tatbikatında emsalsız ilham ve düşündürme kabiliyetini haizdi. Bu tatbikat dersleri bütün Almanyada şöhret bulmuşdu. Üçümüz de bu derslerden istifade ederek bizzat tatbikat dersleri açmağa heveslenmişdik. Haddı zatında Ihering (Yering) gençleri müstakil çalışmaya hazırlayici metodik bir mürebbi değildi. Bunu söylemekle bir kritik yapmadığımı ümid ederim. Ihering(Yering) kendisinin saiki olan hususlardan bahs etmek ve bu suretle kendi mesaisi hakkında bize tam bir fikir vermekle gayri kabili kıyas nimetler bahş ediyordu. Fakat tabiatı iktizası başkasının düşüncesine sabır ve anlayışla nüfuz etmeğe ne kabiliyeti vardı ve ne de mütemayildi.

Bu esnada yazmak istediğim büyük bir ilmî kitab için bir mevzu bulmak lâzımdı. Bunun bir mekale değil, bir kitab olması Göttingen an'anesi icabındandı. Daha «Referendar»'lık zemanımda—maatteessüf hiç bir vesaya ve rehberliğe mazhar olmaksızın—bir kaç mevzuu, bilhassa «formula prohibitoria» üzerine hukuk tarihine aid bir tedkiki ele almışdım. Fakat bunlar bana çok ehemmiyetsiz geliyordu. Bir de müstakbel ilmî mesai sahamın hukuk tarihi olmayıp yaşayan mer'î hukukun dogmatik kısmı bulunduğunu açık bir suretde anlamışdım. Bir mevzu aradığım bu esnada bir insanın ruhî hallerinin hukukî mevzuat ve hükümler bakımından nasıl bir ehemmiyeti haiz olduğu sualine de temas ediyordum. Beni yıllarca alâkadar edecek ve ayni zamanda tahsilime ve filozofik temayülüme tevafuk eyliyecek bir mevzua ihtiyacım vardı. Tahteşsuurdan gelen kör bir saik bütün bu şartları haiz olan bir mevzuu intihab etdiriyordu. Evvel emirde hukukî mevzuuma lâzım olan başlangıç malûmatı psikologik eserlerden elde etmeğe çalışdım. Fakat bu eserler hukukcunun ihtiyacı olan şeyleri ihtiva etmiyordu. Kendesine yüksek derecede hürmet etdiğim ve Göttingen'de bulunduğum müddetce bütün eserlerini okuyup tedkik eylediğim Lotze'de de bunu bulamadım. Bunun üzerine kendi düşüncelerimle bu psikologik hususları tavzih etmek cesaretini göstermek mecburiyetinde kaldım. Şimdiye kadar filozofide münhasiren marifet nazariyesi, logik (mantık) ve metafizik (mabaadüttabia) ile iştigal etdiğimden ve buna mukabil mesaimi psikologi'ye teşmil etmemiş olduğumdan bu cesaret benim için o derecede daha büyükdü. Kitab filozofiye ve bilhassa hususî haklara aid olacağından hukukî muamelede hatanın ne gibi bir muameleye tabi tutulduğu meselesine de şamil oluyordu ve bu da hukukî muamelenin mahiyetini düşünmeği lüzumlu kılıyordu. Kitabda

da açık bir suretde beyan etdiğim vechile ben bu hususda önceden tekarrur etmiş bir tabiî hukuk görüşünü hiç bir zeman hareket noktası yapmadım. Bilâkis müdafaa etdiğim hukukî muamele telâkkisinin müsbet Pandekt hukuku telâkkisinin aynı olduğunu (bunun doğru olup olmadığı ayrı bir meseledir.), binaenaleyh elde eylediğim bütün neticelerin bu hukukî muamele mefhumunu kabul ve tasdik eden bir hukuk nizamı için muteber bulunduğunu daima söyledim.

1878 de kitabın pişdarı olarak hukukî irade beyanına aid bir mekale ve 1879 son baharında da kitabın kendisi intişar etdi (6).

1 Nisanda Göttingen'de maaşlı «extra ordinarius» Profesör olduktan sonra, 1879 yılı son baharında «ordinarius» Profesör olarak Thon (Ton)'un yerine Rostock (Rostok)'a gitdim ve orada unutulmiyan iki yıllık çalışmayı müteakib 1881 son baharında da Pernice (Pernise)'nin yerine Halle a. S. (Sale nehri üzerine Halle)'ye geldim. Bu yıllar içinde henüz Göttingen'de veremediğim büyük dersleri hazırlamağa mecbur oldum. Bilhassa Roma Esas teşkilâtı tarihine çalışmak benim için büyük müşkülâtı mucib oluyor ve çok vaktımı alıyordu. Fakat mahdud mikdarda da olsa müstakil bir masai meydana getiriyordum. Spinoza'nın fazla hayranı olduğum «Ahlâk» kitabı gibi gayet kısa cümleler halinde yazılmış pek umumî bir hukuk nazariyesi vücuda getirmek kabil olacağı yolunda sergüzeştci bir fikir bana arız olmuşdu. 1881 yazında bunun bir kısmı olmak üzere evvel emirde bir «Hukukî hükümler nazariyesi»'ni taslak halinde kaleme aldım, Ben bu taslakda kısa formüller halinde olmak üzere hukukî hükümlerin (kaziyelerin) mahiyet ve nevilerine, tefsir ve izahına ve kanunların noksanlarını itmama, bunların zeman ve mekân itibariyle mer'î oluşlarına — buna o zeman bu nam verilirdi — aid düşüncelerimi bir araya topladım. Sebebini bilmeksizin daima mutlak suretde itimad etdiğim derunî bir ses bunun neşredilmemesi hususunda hamd olsun beni ikaz etdi. Zira o zeman bu yazdıklarım tamamiyle gayri kâfiydi. Bunu zikretmemden maksad, müteakiben bir çok yıllar etraflı bir suretde beni meşgul eden bütün mevzuların burada münderic olduğunu göstermek ve bu meseleler için sonradan bulduğum hal suretlerinden bazılarının başlangıçlarına daha pek natamam olmakla beraber burada işaret edilmiş bulunduğunu kaydeylemekdir. Bundan sonra ayrıca mufassalen tedkik etmek üzere evvel emirde örf ve âdet hukukunu seçdim. Bütün örf ve âdet hukuku nazariyesile meşgul oldum. Fakat bundan yalnız bir parçe (8) neşredildi. Bu parçe meselenin en mühim cihetine, örf ve âdet hukukunun ve onunla beraber bütün hukukun mer'î oluşuna taallûk ediyordu. Filhakika bu mevzu ile hukuk ilminin en derin bahsine girişiliyor.

Bu mesele o vakıtdan beri beni daima meşgul etdi. Hukukun mer'iyeti denilen bu şey ne dir ve ne suretle bu mer'iyet husule geliyor? Ben meseleyi tamamiyle psikologik sahaya nakl ederek ve o suretle başka şekle sokarak cevab vermeyi tecrübe etdim. Bu vechile mesele bir hukukî hükmün (kaziyenin) meriyetine aid tasavvurun muhteviyatı ne olduğu ve ne gibi şartlarla meydana geldiği şeklini alıyor. Meselenin bu şekline nisbeten sağlam bir cevab vermek mümkündür. Bu suretle meselenin başka sahaya nakledilmesine itiraz edildi. Meseleye bulduğum cevabın doğru olup olmadığından ziyade — bu cihetde esas itibariyle israr ediyordum — meselenin bu başka şekle sokulmasının kâfi gelip gelmediği hususunda sonraları tekrar tereddüde düşdüm. Ancak son yıllarda müsbet hukukî hükümlerin (mevzuatın) meriyetini tasavvurun psikologik olmakdan başka bir mahiyeti bulunmadığını tamamiyle sarih bir suretde anladım. Adalet ve âdab ve ahlâka aid kaziyelerde ise daha yüksek, objektif, başka bir manada meriyetden bahsedilir. Bu cevaba giden yolu, örf ve âdet hukukunun meriyeti sebebine taallâk eden mevcud nazariyeleri kritik eylemek suretiyle kendime açdım. Esasen o zeman filozofik spekülâsyon sahalarından çok yorgun geliyordum. Bulutlar içinde fazla kalmış hissindeydim ve artık ayaklarımı yere basmak istiyordum. Mânen buna bağlı olarak bir de kullanılan mefhumların vazih ve sağlam olmasını istiyen — asıl hukukî — ihtiyac, gayri vazih görüş ve düşüncelerden nefretimi gitdikçe artdırıyorudu. Zira bunun gerek kendi ilmimizde ve gerek diğer ilimlerde yapdığı zararı müşahede etmek fırsatı kâfi derecede elime geçmişdi. Bu nefret, ve spekülasyon'un verdiği huzursuzluk aksülamel kanunu mucibince bende kuvvetli bir «rationalist» (her şeyi makulâta irca eden) görüş vücuda getirmişdi. Bunun üzerine örf ve âdet hukuku meselesinde romantik düşünen eski ve yeni hukukcuların hukuk sahasında da en yüksek ibda kaynağı ad etdikleri halkın ruhu nazariyesiyle karşılaşmışdım. Bu telâkkiye ve bilhassa tamamiyle hayalât sahasına intikal eden mübalağalara karşı mücadele açdım. Halkın ruhu telâkkisinin hukukî meselelerin izahına tamamiyle gayri kâfi olduğunu da isbata çalışıyordum. Bu hususda hâlâ ayni kanaatdayım. Fakat görüş saham o vakıt rationalist düşüncem dolayısiyle çok dardı. Daima göz önünde bulunduruduğum cihet mefhumların hukuk sahasında kullanılmasıydı, halkın ruhu telâkkisinin ise sair sociologik münasebetlerde çok defa hakkaten mühim ve müsmir olabileceğini açık bir suretde ifade etmiyordum.

Rostock (Rostok) ve Halle'de tedris faaliyetim çok saatları ihtiva

394

etdiği halde sâmilerim pek azdı. Rostock (Rostok)'da birinci semesterde verdiğim esas derslerimin birinde üç ve diğerinde dört talebe vardı. Fakat o zemanlarda Windscheid (Vindşayd)'ın bana mektubla vâki ihtarını daima hırsı can edindim: Sâmilerinin az olması hasebiyle dersini vermek zevkini kaybeden bir kimse Üniversite profesörlüğü için yaratılmamışdır. Bu Üniversitelerden evvelâ birinde sonra diğerinde Göttingen usulüne göre verdiğim medenî hukuk tatbikatı ve müteakiben de «exegetik» (metin üzerinde tahlilî) çalışma derslerinin tesiri daha kuvvetli oldu. 1882 Yaz semesterinde Halle'de «roma hukuku cemiyeti» ismi altında bir seminer çalışması da tertib etdim. Daha büyük yaşda olan talebe arasından seçilenlere burada ilmî mesaiyi kendi başlarına nasıl yapacaklarını gösteriyordum. Ayni zemanda mübtedilerle ayrıca tatbikat çalışmaları yapmağa vaktım olmadığından tahsile başlıyan talebelere mahsus nazarî dersler arasına bir çok tatbikat saatları ilâvesini kabul etdirdim. Bu suretle Halle'de bugün her tarafda tesadüf olunan üç türlü tatbikat dersleri vücuda getirilmişdir. Nazarî derslere olduğu gibi tatbikat derslerine de bütün talebenin devam etmesi lâzım geliyordu. Yalnız seçilmiş talebeye mahsus olan seminer ise hukukî meslek hayatı için lâzım olan müktesebatın umumî gayesinden ziyade esas itibariyle sırf ilmî gayelere hadim bulunuyordu. Tatbikat çalışmalariyle seminer arasında yapılan bu tefrik bana hususiyle mühim görünüyordu.

1883 Yılı sonunda Althoff (Althof) bana «ordinarius» Profesör olarak Göttingen'e mi, yoksa Bonn'a mı gitmek istediğimi sordu. Eski münasebetlere avdet etmek istemiyordum. Bonn'un nehir ve dağlar arasında emsalsiz mevkii tabiata olan büyük sevgim dolayısiyle beni son derece cezbediyordu. Bu suretle 1884 ilkbaharında Bonn'a nakletdik.

Burada ilk işim bir az evvel tarif etdiğim üç türlü tatbikat derslerini vazetmek oldu. Fakat bu yenilik fakültede itiraza mâruz kaldı. Tatbikat derslerini nazarî dersler arasına ilâve etmek tabiî kolaydı: Resmî tedris programında bu cihet tasrih edilmediğinden dersimin hususiyetine taallûk ediyordu. Roma hukuku cemiyetinin tertibine de itirazda bulunulmadı. Fakat büyük tatbikat derslerinin verilmesi mükellefiyeti uhdeme terettüb etdiğinden burada vaziyet başka türlüydü. Muhtelif üniversitelerde hukukî hadiseler daima müzakere edilmiş ve roma hukuku metinleri izah olunagelmişdi. Bonn'da dinlediğim son semesterde ben de Karl Sell'in cumaertesi günü bir saat olarak verdiği seminer denilen derse gitmişdim. Fakat bu seminer hakikatda vazife olarak verilen hukukî hadiselerin

395

kısaca müzakeresinden ibaretdi. Benim yeni yapmak istediğim şey bu tatbikat derslerinin nazarî derslerle beraber ayni derecede bir tedris şekli olması ve bunun tıb tahsil eden her bir talebe için klinik ne ise hukukçu için tahsil devresinin esaslı bir cüzünü teşkil eylemesiydi. Bu tatbikat derslerinin ciddiyetini ve onlara verilmek lâzım gelen ehemmiyeti göstermek için ayrıca hususî ders ihdas etmek ve bu derse haftada müteaddid saatlar tahsis eylemek istiyordum (Evvelâ bu ders iki saatlıkdı, sonradan harbın başlangıcına kadar tatbikat dersi üç saat ve «Exegetikum» dört saat olmak üzere verilmişdir). Fakat buna itiraz edildi. Muhtelif taraflardan bilâhara bir çok defalar işitdiğim vechile bu tatkibat derslerinin öğretmek hususunda ne kadar faidesi olsa da asıl ilmî dersi teşkil etmediği beyan olunuyordu. Bu gibi tatbikat derslerini bir derece yetişmiş olan her hukukcunun verebileceği mütalâası da bundan ileri geliyordu. Bu mütalâaya bugün de pek çok hukukcular ve hattâ fakültelerde ekseriyet iştirâk etmekdedir.

Her iki itiraz da bence tamamiyle yanlışdır. Tatbikat dersinde (burada kısa olsun diye yalnız bundan bahsedeceğim, ayni mütalâa «Exegetikum» için de variddir) ders veren müzakere etmek istediği hadiseleri intihabda serbestdir. Bu sebeble hadisenin ortaya atdığı münferid meseleleri nazarî derse nisbetle daha derinleşdirebilir. Nazarî ders ise semesterde buna tahsis edilen kısa müddet içinde sürat katarı hıziyle ve her türlü tafsilât bırakılıp geçilerek verilmek icab eder. Kazaî tatbikat usulü ise ancak hadise üzerinde, yani hadise nazarî dersde misal olarak zikredilmekden ziyade daha esaslı bir suretde tedkik edilmekle gösterilebilir. Bundan başka nazarî dersler veya tatbikat dersleri iyi veyahud fena verilebilir; bu da derslerin verilmesi tarzına bağlıdır. Ancak bir cihetden itirazlara hak verilebilir: Nazarî bir dersi orta bir derecede de verebilmek için bütün mevzuu az çok ihata etmek ve düşünmek lâzımdır. Tatbikat dersinde ise malûm olan her hangi bir hukukî hadiseyi hikâye eylemek ve bu hususda okunup ittılğ kesb edilmiş olan kararı anlatmakla da iktifa edilebilir. Az çok yetişmiş her bir hukukcu hazırlıksız bunu yapabileceği gibi her hangi hukukî kaynağı tercüme etdirerek digerleri tarafından bulunan izahatı verebilir. Ve işitdiğime göre bu suretle bir çok tatbikat dersleri verilmekdedir. Fakat tatbikat dersleri vermekde tatbikatım artdıkca bu gibi üstünkörü tatbikat derslerine karşı tereddüdüm o derece artdı. Evvelâ yarı vazıh bir suretde ve tecrübe artdıkca daha sarih olarak tebellür eden gaye şu idi: Bu iki saatlık her bir tatbikat dersini imkân dairesinde kendi başına tam bir vahdet teşkil eden kül halinde küçük bir sanat eseri vaz-

yetine getirmek ve hadiseden çıkan meseleleri en derin noktalara ve husule gelen yeni hukukî durumlara kadar getirmekdir. Az çok bir derece girift olan her hadise bu gibi yeni hukukî durumlara isal eder. Bu tatbikat derslerinde ayni zemanda öğrenmek hevesini artdırmak için bir çok komşu sahalara kısaca temas olunur. Bunun için ders veren kimse sadedden ayrılmış hissini bırakmamalıdır: Tatbikat dersine gelen talebe dersin sıkı ve sağlam bir suretde idare edildiği kanaatını beslemelidir. Bu sebeble tatbikat dersinin hazırlanmasında temas edilecek komşu sahaların intihab ve buna ayrılacak saatların hesab olunması icab ediyor. Aksi takdirde dersin iki saatını tam olarak kullanmak kabil olmaz. Daha sonra tatbikat derslerinde metodik ciheti daima fazla tebarüz etdirdim. Hususiyle derse gelenlerin icab eden müsbetı hukukî malûmat haiz olmak şartiyle yalnız bu hadiseyi değil, her hangi bir hukukî hadiseyi de usulü vechile tedkik etmesi için her defasında bir hadiseye karar vermek hususunda en iyi düşünce tarzının ne suretle olacağını izah etdim. Bunun hukukî hadise tatbikatında en mühim ciheti teşkil etdiğini gitdikce daha ziyade anladım.

Bu benim gayemdi ve daima gayem kalacakdır. Tabiî olarak bu gayeyi ancak natamam bir suretde elde etdim, her türlü fikrî ve ruhî gayelere ancak yaklaşılabilir. Fakat tatbikat derslerinin bu suretle tertibinde isabet etmiş olduğum eski talebemin bana karşı tekrar tekrar izhar etdikleri sayısız mütalâalardan anlaşılıyor. Bunlar şimdi amelî hayatda bulunuyorlar ve üniversitede öğrendiklerinin neye yaradığını anlayabiliyorlar. Şimdi bizzat alman yüksek mekteblerinde kürsüleri tezyin eden talebemin benden öğrendikleri şekilde tatbikat derslerini vermekde devam eylediklerini işitmekle bahtiyarım.

Bu manada bir tatbikat dersini idare etmekdeki güçlüğün iyi bir nazarî ders vemek güçlüğünden daha büyük olduğu kanaatındayım. Her halde tatbikat dersine gelen talebenin sayısı az olmadığı vakıt bu fark hasıl olur: Tatbikat dersini idare etmek güçlüğü sâmi sayısının mürabbaı nisbetinde artar denilebilir. Bu sebeble tatbikat dersleri için bilhassa tecürbeli bir hocaya ihtiyac vardır. Tabiî bu tatbikat deslerine hazırlanmak çok çalışmayı icab etdirir. Her semesterde her yeni tatbikat dersi için bu mesai yeniden yapılmak lâzım gelir: Hattâ ayni hadise veyahud metin bilâhara bir tatbikat dersinde tekrar müzakere edildiği takdirde — bu tekrar müzakere ancak bir kaç yıl sonra yapılmalıdır — mahkeme kararlarının o ana kadar aldığı vaziyet ve ders verenin görüşlerinde husule gelen değişiklik yeniden hazırlanmayi icap etdirir. Bir tatbikat dersini hazır-

lamak için uzun yıllardanberi daima bir kaç günümü sarf ederim. Hattâ bazen cazib görünen bir meseleye takılıp daha uzun müddet çalışdığım sık sık vâkidir. Her ne kadar birinci derecede daima umumî meselelere mütemayil isem de teferruat üzerinde uğraşmayı severim, hattâ buna fazla düşkünüm. Her hangi bir ufak Pandekt metninin veya mer'î hukuka aid olup mevzuun kenarında kalan bir meselenin hikmetini bulmak için pek çok zeman sarf etmişimdir. Buna acımam. Zira bu suretle mahkeme kararları ve hukukî kaynaklar üzerinde elde etiğim malûmatı — uzun yıllar zarfında bu suretle mikroskop altına alıp tedkik etdiğim metin ve hadiseler binlercedir— ekseriya umumî meselelere olan temyülüm dolayısiyle güçlükle toplayabilirdim. Ayni zamanda bazı yeni şeylere tesadüf ederdim ve ihzarî mesai bu suretle tedkik ve tetebbu çalışması olurdu. İlim her ikisini de istiyor: Umumî esasları bulmak ve teferruatı ihtimamile tâmik etmek. Bunu da tabiî yıllar geçdikden sonra hakkiyle anlıyabildim.

Hukuk tedrisinin başka bir cihetden islahını lâzım ad ediyordum. Her türlü tatbikat derslerinin talebe nezdinde tedris bakımından müsaid telâkki edildiği çabuk bir suretde ve şübheden arî olarak görülüyordu. Bundan dolayı bu tarzda ders vermek beni tatmin ediyordu. Fakat nazarî derslerde başka türlüydü. Tahsilin başlangıcında okutulan bilhassa «institution»' lar ve hukuk tarihi derslerinin (ve mahdud bir nisbetde Pandekt derslerinin) talebeden büyük bir kısmı tarafından alâkasızlık ve hattâ nefretle karşılandığı Halle'de yapdığım ve Bonn'da tekrar karşılaşdığım müşahede ile anladım. Bütün bu yıllar imtidadınca (ve daha sonraları da) her dersde sâmilerimi saymış — bunun için kendime göre bir usul bulmuşdum — ve rakkamları kaydetmişdim; bu suretle vaziyeti anlamışdım ve başka taraflardan da işitdiğime göre diger hukukcu arkadaşlarımın vaziyeti de her halde benimkinden daha iyi olmadığını kabule mecbur olmuşdum. Vaziyet beni memnun edecek şekilde değildi. Kendilerine ders vermekliğim lâzım gelen mübtedilerden mühim bir kısmı daha başlangıcda sınıfa gelmiyordu. Bunların büyük bir kısmı cemiyetin yüksek tabakalrına mensub kimselerin oğullariydi ve günün birinde Devleti idare edeceklerdi. Bizzat hukukcu olan babaların üniversite dersine devam etmek vaktı boşuna geçirmek olduğunu oğullarına söylediklerini ne kadar çok işitdim, bazı tecrübeler de bu fikre hak verir gibi görünüyordu. Fakat ruhunun bütün kuvvetiyle ihtiman gösterek yapdığı ihzarî mesai neticesinde talebinin derunî alâkasını uyandırmak isteyen kimse için bu tecrübe çok aciydi. Ünivesitenin tedris usulüne karşı serd edilen itirazın bir dereceye kadar da kabili izah

olması bir kat daha aciydi. Genc ve susamış ruhlara tahsil başlangıcında «legis actio» davası ve roma esir hukukuna aid izahat (ilk semesterin derslerinden bazısı bu suretle başlardı) ne verebilirdi? Bu bozukluğun başlıca sebeblerinden birinin şu olduğunu zan ediyordum. Genc hukukcu intisab etdiği ilim sahası hakkında umumiyetle çok az malûmat sahibi olduğundan bu tahsilin kıymet ve yüksekliğine lâyıkî vechile cehd ve gayret gösteremiyor ve roma hukukunun haddi zatında kendisine yabancı gelen hususlariyle iştigalin ehemmiyetini takdir edemiyor. Her semesterde institution'ar dersinin ufak tefek bazi umumî mülâhazalarla başlaması yerine hakikaten derinleşdirilmis ve bugünkü münasebetlere istinad etdirilmiş filozofik bir hukuk başlangıcı şeklinde zikredilen mukaddimenin tevsi edilmesi suretiyle değişiklik yapılabileceğini düşünüyordum. Tedris programında ayrı bir hukuk başlangıcı dersi mevcud değildi ve mübtedilere ders vermekliğim lâzım gelen kış semesterinde bu derse çok talebenin gelmesi ihtimali yok gibiydi. Bunun üzerine kendi vicdanım karşısında cesaret bularak, 1885 yılından itibaren «institution»'lar ünvanı altında fiilen zemanın yarısını hukuk başlangıcına hasr etmek suretiyle geri kalan diğer yarısında tabiî kısaltarak roma hukuku dersi verdim. Bu da benim tedrisimin hususiyetine taallûk eden bir meseleydi ve bu sebeble muhalefete maruz kalmadı. Yeni asra girdikten sonra Bonn'da ayrı bir hukuk başlangıc dersi tesis edilebildi.

Bu benim tedris fealiyetimdi. Şimdi hukukî telif mesaisine gelelim. Gencliğimden beri tehlikeli bir meylim, işi genişletmek olmuşdur. Ben vaktiyle ilme atıldığım zaman insanın her ilim sahasında malûmat iktisab etmesi kabil olacağı gibi gayet çocukca bir kanaat besliyordum. Fakat bunun ne kadar az kabil olduğunu görüp anlamam gerçliğimin acılarından birini teşkil eder. Fakat mensub olduğum hukukda da yeni sahalar meydana getirmek temayülü bende daima vardı. Ancak burada da akıllanmak ve lâzım gelen tahdidatı yapmak mecburiyetinde kaldım. İnsanın büyük derecede bir dahî olmadıkca faideli çalışabileceği sahanın ne kadar dar bulunduğunu öğrenmek lâzım geldiğini anladım. Bunu idrak etmekle temayüllerimden vaz geçmek icab eyliyordu ve bunu, müteakib yıllarda bir çok defa tatbik etmek cesaretini gösterdim.

Mart 1885 başlangıcında meşhur filolog ve üniversitemizin bir yıldızı olub kendisini pek ziyade fevkımde gördüğüm Franz Bücheler (Frantz Büheler) bana gelerek Girid'de «Gortün»'de büyük ve çok eski bir kitabe bulunduğunu ve bunun şübhesiz kanun metinleri ihtiva etdiğini söyledi. Bu on iki levhadan birincisinin metni ve al-

mancası şimdilik onda bulunuyordu. Bunları görüp görmemek istediğimi ve yapacağı metin neşriyatına bir medhal yazmağa âmade olup olmadığımı sordu. Ben derhal mevcud metin tercümesini tedkike koyuldum ve bir kaç gün sonra kendisine neşredeceği metne yalnız bir medhal yazmakla kalmayıp mufassal izahat kaleme alacağımı beyan etdim. Kendisi buna tamamiyle muvafakat eyledi ve kuvvetimizi son dereceye kadar sarf ederek büyük bir süratle kitabı (10, 12 ye de bak) mayısa kadar tamamladık. Bir az sonra ikinci bir kanunun bakiyeleri inzimam etdi (11). Bu hal faaliyetimin arasında bir merhale teşkil ediyordu. Fakat Franz Bücheler (Frantz Büheler)'in bana vaki olan müracaatını hayatımın büyük bir mesud ânı telâkki ediyorum. Zira bu suretle bana ilimde en birinci dereceyi işgal eden ve şahsen pek cazib bir nezaket timsali olan bir zatle sıkı bir fikir taatisinde bulunarak eser vücuda getirebilmek gibi tarif edilmez bir zevke nail olmuşdum. Böyle bir bahtiyarlık az kimselere nasib olur ve ben de buna bir daha nail olamadım. Bir de o zemandan beri bir çok meselelerde müteaddid âlimlerin beraber çalışmaları son derece faideli olacağı kanaatını elde etdim.

Kitabın muvaffakiyeti beni iğva ediyordu. Muhtelif taraflardan bana yapılan müracaatda yunan hukukunda çalışmaya devam etmekliğim sıkı bir suretde tavsiye ediliyordu. Henüz çok az tedkik edilmiş olan bu sahada altın damarları bulunacağından şübhe etmiyordum. Mitteis (Mittays), Partsch (Parç) ve diğerlerinin sonradan yapdıkları çalışmalar da emsalsız hazineler meydana çıkardı. Bir defa başlamış olduğum bu sahada yeni tedkiklere girişmek cazibesi pek kuvvetliydi. Fakat hayatımı vakfetdiğim merî hukuk dogmatikinden fazla ayrılmamak vazifesi daha kuvvetli bir suretde kendini his etdiriyordu. Ben yine sahama avdet etdim.

Burada muhtelif vazifeler mevcuddu. Fakat son yıllarda umumî mahiyetde ve daha ziyade hukuk filozofisine temas eden bütün tedkiklerden sonra (bunlardan yukarıda bahs etdim ve diğerleri neşredilmedi) roma ve Pandekt hukukundaki mevkiimi âleme karşı değil, kendim için takviye etmek maksadiyle Pandekt hukukunun dogmatik bir meselesine aid olmak üzere roma kaynaklarına istinaden müsbet hukuka müteallik büyük bir tedkik yapmak ihtiyacını kuvvetli bir suretde his ediyordum. Haksız mal iktisabı mütalebeleri nazariyesinin bütün mamelik hukuku için merkezî bir mahiyetde olduğu bu yıllarda daima gözüme çarpmakdaydı. Her türlü hukuk hadiseleri arasında «condictio sine causa» (illetsislikden dolayi istirdad) meselesine ikide bir tesadüf ediyordum. Gelecek yılların mesaisi bu nazariyenin tedkikine büsbütün olmamakla beraber

esas itibariyle hasr edilecekdi. Her ne kadar bu mesai neşredilmemişse de ilmî tekâmülümde mühim bir mevki tuttuğundan burada ondan bahs ediyorum. Sarih bir suretde tahdid edilmemiş umumî hukuk hükümlerinden fazla çekinmekliğim ve hukukuk tatbikatında keyfî hareketi mümkün mertebe imkânsız bırakmak için bu gibi hükümlere kabil olduğu kadar sağlam ve muayyen bir muhteviyat vermenin hukuk dogmatikine düşen bir vazife olduğu kanaatım bu çalışma mevzuunu intihaba hususî bir sebeb teşkil ediyordu. Bu benim «rationalist» (akliyeci) görüşümle alâkadardı. Diğer bir kimsenin zararına olarak haksız mal iktisabında bunu iade etmek mükellefiyetini ifade eden hükümde «haksız» (ungerechtfertigt) kaydı umumî bir kıymet mefhumu olduğu takdirde bu hükümle her şey yapılabilir, en sağlam hak inhiraf ve en çarpık karar bir sebebe istinad etdirilebilirdi. Bunun arada sırada vukua geldiğini Pandekt hukukunun tatbikatı göstermekteydi. Roma hukukcularının, kararlarını bu derece gayri muayyen bir esasa istinaden vermiş olmalarına inanamıyordum. Sırf «indüktif» (istikraî) bir suretde hareket ederek roma hukuku kararlarının müstenid olduğu sebebleri tedkik eyledim ve klasik roma hukukunda «sine causa» (illetsizlik) den maksad bir kimsenin diger bir kimseye edada bulunmasının, gayri muteber hukukî muamele «causa» sına (illetine) istinad etmesi olduğunu anladım. Bir istirdad talebi yalnız bu dar sahada mevcuddu. Bu basit ve sarih hükmün sonradan ne suretle bir genişlemeye uğradığına aid dikkata değer malûmat elde ediliyordu. Kitab hemen teferruatına kadar tamam oldu. Fakat bu teferruatda müşkülâta düçar oldum ve şurasını çabuk anladım: Bu müşkülât esas kaynakların kolaylıkla gösterilemiyecek bir suretde «interpolation»'a (sonradan tadilâta) uğramasından ileri geliyordu. Tedkikatıma devam etmek istediğim takdirde şimdi «interpolation» kritikiyle etraflı meşgul olmaklığım icab ediyordu ve bunu da ciddiyetle yapmağa başladım. Fakat tam bu arada gecikdirilmesi caiz olmıyan başka bir vazife beni bu tedkikden alıkoydu. Zira 1888 de alman medenî kanunu lâyihası çıkmışdı ve benim de çalışmamı icab etdiriyordu. Çok uğraşdığım, bir çok zevklerimden fedakârlık yapdığım ve buna rağmen büyük bir muhabbetle bağlı olduğum «condictio»'lar (istirdad talebleri) kitabını bu vazife karşısında muvakkaten bir tarafa bırakdım. Bilâhara vaktım müsaid olmuşse de büyük arzuma rağmen tekrar bu mesaiye başlıyamadım. Kaynakların yeni bir suretde tedkikiyle «romanistik»

404

(roma hukuku ilmi) büyük bir ehemmiyeti haiz çalışma sahası vücuda getirdiğini ve bu suretle roma hukuku Almanyada doğrudandoğruya amelî meriyetden kaldırılmış olmakla beraber «romanistik» için yeni parlak bir günün doğmak üzere olduğunu anladım. Romakaynakları bir kanun mahiyetinde oldukca - zira yalnız bu sıfatla kaynaklar bir mana ifade ediyordu - tahammül edilen ve hattâ bir dereceye kadar lüzumlu görülen Pandekt ahenkciliğine, münferid roma hukukcularının daima ayni fikirde olduklarını irae etmek teşebuslerile çığrından çıkmış olan bu telifkârlığa artık hamd olsun lüzum kalmamışdı. Fakat bu yeni sahada hakikaten müsmir bir mesai teşrikinde bulunmaklığım filologik (dil bakımından) tarihî tedkikler yapmaklığıma lüzum gösterecek ve beni hayatımı vakf etdiğim asıl sahamdan yıllarca uzaklaşdıracakdı. Hakikaten bir «romanist» olmak sıfatını kaybedeceğimi ve romanistlerle ilk safda beraber olamıyacağımı iyice bilerek bundan vazgeçdim. Tekrar açıkca beyan ediyorum. Hiç bir zeman « interpolation » kritikiki mesaisini içimden red etmedım. Meseleyi bilen bir kimse bunu nasıl yapabilir. Bilâkis: Büyük bir iztırabla bu fedakârlığa katlandım. Zira roma hukukunu çokdan sevmişdim ve ona elân bugün de muhabbet beslerim. « Exegetik » tatbikat derslerini, kasden birinci derecede roma hukukunun tarihî bir suretde öğrenilmesi gayesine tahsis etmeyip bilâkis bugünkü hukukcuları düşünmeye alışdırmak için verdiğim halde, bu derslerde her yıl roma hukukuna muhabbeti başkalarına da aşılamağa çalışıyordum. Bundan dolayı müzakere edilen metinleri «interpolation »' ların bulunması için intihab etmiyerek yalnız metnin lüzum gösterdiği yerlerde « interpolation »'a atıfda bulunmakla iktifaeyler'm. Fakat objektif bakımdan bir tahdid yapmak isterim. Bazı « interpolation » kritikcilerinin kritiklerinde gördüğüm keyfî hareketin hoşuma gitmediğini (şairin dediği gibi « her türlü hukuku takdir eden serbest ruh kibir ve nuhuvvetin karşısında nasıl üzülürse ben de buna üzüldüm»), ekseriya müşahede edilen gayri tarihî düşünüşün benim gibi tarihî hukuk mektebine mensub bir kimsenin daha ziyade canını sıkdığını,ve ne gibi tarihî lüzum dolayısiyle bu veya şu yeniliğin bizanslılar tarafından (eski roma metinlerine) idhal edildiği, hukukun umumî tekâmülünde bunun nasıl tesir yapdığı ve nasıl bir mevki işgal eylediği gösterilmek asıl vazifeyi teşkil etdiği halde tedkikler neticesinde şu veya bu hukukî hükmün bizanslılara aid olduğunun kaydedilmesi ve bunun fena bir not olarak beyan olunması hoşuma gitmediğini gizlemek istemem. Eğer bütün bunlar bugün iddia edildiği gibi hakikaten bizanslıların eseriyse bu bizanslılar dünyanın mislini görmediği en büyük hukuk ibdacılarıdırlar.

«Condictio» (istirdad meselesi) kitabı için sarf etdiğim zamanı benim için kaybolmuş ad etmiyorum. Bu çalışma ile pek çok şey öğrendiğimi zan ederim ve bu da bilâhara medenî hukuka aid hemen bütün eserlerime yaramışdır.

1889 İlk baharında medenî kanun lâyihası mesaisi başladı. Kanunun ihzar encümeni âzası sıfatiyle Windscheid (Vindşayd) daha bir kaç yıl evvel tek bir güç meseleye müteallik olmak üzere (bu mesele defillerin müruru zamanına aiddi) encümene bir hukukî mütalâa vermeyi bana havale etmişdi ve ben de bunu yapmışdım. Şimdi Bekker — Fischer (Fişer)'in lâyihanın ihzarına mahsus neşriyatında hukukî mütalâalar kısmını deruhde etdim. Lâyihaya karşı alelacele neşredilmiş olan ilk kritik mesaiden, yalnız bu mahiyetde çalışmaların büyük bir faidesi olmıyacağını ve umumî tabirlerle yapılmış bir tadilât teklifinin de fazla bir işe yaramıyacağını anlamışdım. Bunun aksini yalnız kanun şeklinde tertib edilmiş bir teklifle tecrübe etdim. Bu kitab mufassal nazarî esaslara dayanan bir mukabil lâyihayi ihtiva ediyordu. Bu mukabil tekliflerin bazı mühim olanları kanunun ikinci lâyihasında ve nazarî izahatdan bazısı bilâhara çıkan eserlerde mühim olarak kabul ve tasdik edildiğinden kitabın muvaffakiyetile memnun olabilirdim. Fakat bu kitab artık hoşuma gitmiyor. Onda büyük bir hamle mevcud olmayıp tefarruat üzerine sarf edilmiş eziyetli mesai ile lâyihanın teneffüs etdiği dar havayi teneffüs ediyor. Kanun vazıı için ileri sürdüğüm gaye de henüz o zeman kurtulamadığım bir taraflı «rationalism»'e tamamiyle bağlı bulunmakdadır. Kitab (14,15) 1889 ve 1890 da iki kısım olarak intişar etdi; müteakib yıllarda yazdığım diger kritik makaleleri, çok dar bulmuş olmamdan olacak, neşretmedim.

«Condictio» 'lar kitabıyle ve lâyihaya müteallik kitbala üst üste vaki olan bu fasıladan sonra umumî hukuk nazariyesine aid meseleler sahasına karşı mevcud eski muhabbetim galebe etdi. Bu muhabbet arada geçen zamanda da tamamiyle tezahürsüz kalmamışdı. Bir tarafdan hukukî hükümlerin mahiyetine ve meriyet sahasına müteallik umumî mülâhazalarla alâkadar oluyor ve diğer tarafdan evvelce hukuk mukayesesiyle olan iştigalimin tesiri altında bütün milletler için bir hususî hakkın kabil olup olmadığı ve bunun ne dereceye kadar varid bulunup bulunmadığı düşüncesiyle iştigal ediyordum. 1884 de umumî bir konferansda ve müteakiben yeni alman kanununun vücuda getirilmek üzere olmasından bu meselenin tekrar ehemmiyet kesb etmesi üzerine, daha olgun bir şekilde, 1888 de Viyana hukuk cemiyetinde bundan bahs etdim ve bu konferansı neşreyledim (13). Bu küçük esere muayyen bir ehemmiyet veriyorum ve bu sebeble onu

463

1916 da ilâvelelerle yeniden basdırdım (72). Zira bu eser geniş bir ilmî çalışma programını ihtiva ediyordu ve bu programın tatbik edilmesine henüz başlanmamışdır. Ben bu düşüncelerle meşgul olurken onların Devletler arası hususî haklar için ehemmiyeti haiz olacağını henüz tasavvur edemiyordum.

Tamamiyle başka bir tarzda olan ikinci bir mesele de bütün bu yıllarda bana refakat etmişdi; bu da Ihering (Yering)'in üstad elyle meydana çıkarılmış ve umumun dikkatına arz edilmiş olan «juristische Konstruktion»'nun (hukukî inşanın) mahiyeti meselesiydi. Bu mesele daha vaktiyle mükâfat kazandığım eserde esaslı bir mahiyet almışdı; buna aid olan mülâhazalarımı o vakıtdan beri daima haffce devam etdirmişdım. Lâyihayaya müteallik mesainin tamam olnası üzerine şimdi bu meseleyi Ihering (Yering)'in yaklaşmış olan ellnci doktorluk yıldönümüne tesadüf eden 1892 yılı şerefine çıkarılacak bir külliyatda tedkik ve neşretmek plânı aklıma geldi. Fakat bu yazıyı vaktında yetişdirmedim ve daima tahayyül ettiğim bir «hukıkî logik» (hukukî mantık)'da bilâhara bir faslı vücuda getirmek fikiyle bu tedkiki sonraya bırakdım.

Zira bu esnada Devletler arası hususî haklar (Devletler husısî hukuku) meselesi beni gitdikce daha kuvvetli bir suretde birnci derecede alâkadar ediyordu. Her yıl Pandekt dersinde daima bu sahaya temas etmişdim ve yeni medenî kanunun idhal edilmek üzere olmasından dolayı bu saha, bulunduğumuz zaman için ayrı bir ehemmiyet iktısab ediyordu. 1892/93 Kışında ilk defa olmak üzere hukukun bu kısmını semesterede ayrı bir ders olarak verdim, ve mevzu beni gitdikce daha fazla cezb ediyordu. Bu hususda müstakil bir eser vücuda getirmeye karar verdiğim vakıt gayeye isal edecek yolun ne kalar devam edeceğini kesdiremeksizin, millî bakımdan tahdid edilmiş ve zeman itibariyle değişen bütün hukuk nizamları için ayni veclile mer'î ve Devletler arası hususî haklara müteallik esasın ne oldığu meselesi üzerine ufak bir mekale yazmayı evvel emirde düşünmüşdüm. Bu mevzuu Pandekt hukuku ders kitablarında görüldüğü vechile alıyordum. Pandekt hukuku ders kitablarında da pek sâdedlâne olarak bu suretle umumî bir esas vaz ediliyor ve onun meriyetini icab etdiren kaynak ayrıca mülâhaza mevzuu yapılmıyordu. Statüler nazariyesi, Savigny (Savinyi)'nin dahiyane nazariyesi ve nihayet eşyanın mahiyetine atıfda bulunan von Bar (fon Bar) da bana kalırsa tareddüdsüz ayni gayeyi takib ediyorlardı. Fakat çok geçmeden bu hareketin sıkı bir suretde metodik esaslara istinad etdirilmesi lâzım geldiğini his etdim. Vaz edilecek esas mer'î olacakdı: Bu münferid bir Devletin teşriî kuvvetinden veyahud sair

hukukî kaynaklarından husule gelmediği takdirde meriyetini nereden alıyordu? Burada asıl adımın atılması lâzım geliyordu: Bütün Devletler için mer'î hukuk sıfatiyle Devletler umumî hukuku bana burada yegâne esas olarak görünüyordu. Bunun neticesi olarak Devletler arası hususî hakların Devletler umumî hukukuna dayanması nazariyesi benim için meydana çıkmışdı. Ayni zamanda eserin plânı muazzam bir suretde genişliyordu.

405

No: 20

Parlömantarizm, Demokrasi, Diktatörlük

Türkceye çeviren:
Tarik E. YENİSEY

Yazan:
Ez. Gordon ve M. Mouskheli
Hukuk Doktoru

Parlömantarizm ve umumiyetle demokrasi müesseselerinin buhran geçirdikleri uzun zamandan beri iddia edilegelmekte ise de, bu buhranın ne şekilde tecelli ettiği ve bilhassa bunu ne suretle önlemek kabil olabileceği hakkında hukukşinaslar beyninde henüz ittifak temin edilmiş değildir.

Bizim mütalâamıza göre, mevzuubahs buhran, her şeyden evvel, yeni içtimaî hakikatlar ile hukuku esasiye ilminin elân müdafaa ettiği klâsik mefhumlar arasındaki ademi imtizaçdan ileri gelmektedir. Klâsik doktrin'in ortaya attığı bu mefhumlar, dünkü hakikatlarla belki bir dereceye kadar imtizaç edebilmekte ise de, bunların bugünkü hakikatlarla ve ziyadesiyle yarınki hakikatlarla uyuşmasına imkân tasavvur edilemez. Hakikat ile nazariye beynindeki bu adeni imtizaç, hukuku âmme ilminin her safhasında tezahür etmektedir; yeni kaziyelere istinad ederek, Hukuku Düvel'in ilmî bir nazariye haline konması için çalışılmışsa da, hükûmet şekillerinin tasnif ve tarifi yolunda henüz bir teşebbüs yapılmış değildir.

Bu meselede de, ilmî bir tarif yapmak ve bu suretle noksanları tebellür ettirerek, bunların en münasib şekilde bertaraf edilmesi çarelerini aramak iktiza etmektedir.

Parlömantarizm, demokrasi ve diktatörlük, XVIII inci asır nihayetleri ve ve XIX uncu asır bidayetlerinden beri, hukuku esasiye ile meşğul hukukcuların daima müracaat ettikleri mefhumlardır. Lâkin bu devirlerden bugüne kadar olan müddet zarfında, mevzuubahs mefhunların esası değişmişmidir? Bunları tâdil ederek, içtimaî ve siyasî şeraitin inkişaf ve tahavvülüne uydurmak için ne yapılmışdır?

Bu hususda şimdiye kadar maalesef hiç bir şey yapılmış değildir; bu mesele hakkında intişar etmiş olan bütün eserlerde, hep ayni tariflere tesadüf olunmakdadır. Parlömantarizm'in, kuvai teşriiye ile, kuvai icraiyenin tefrikini ve bunlar beyninde bir nevi aheık teminini iltizam eden bir rejim olduğu beyan ediliyor. Evvelce Mon-

tesquieu tarafından ileri sürülen formül tekrar edilerek, kuvai icraiyenin mesuliyeti ve parlâmentonun feshi gibi müeyyidelerin mevcudiyetinin, parlömantarizm mekanizmasının muntazam bir şekilde işlemesi için kâfi geleceği iddia olunur.

Deniyor ki, demokrasi, bütün halkın, daha doğrusu ekseriyetin idaresi demektir; parlâmentodaki ekseriyet ise, bütün milletin iradesini ifade etmektedir. Burada, bütün mesele, millî iradenin mümessili addolunan meclis etrafında temerküz ettirilmektedir. Muasır müelliflerden biri olan M. Carré de Malberg: «Kanun, umumî iradenin ifadesidir» şeklinde Rousseau'nun ortaya attığı formülü, soa zamanlarda müdafaa etmemişmidir?

Diktatörlüğe gelince, bu da, demokrasini tahrif edimiş bir şekli olarak gösteriliyor. Diktatörün iradesinin, ekseriyetin zımnî iradesine istinad ettiği ve diktatörlüğün, Hobbes'in saltanatı mutlakayi izah ettiği gibi, vatandaşların birrıza hürriyetlerinden feragat etmeleri ile mümkün olduğu iddia ediliyor.

Hiç şüphe yok ki, bütün bu formüller, bugünkü hakikatlara tetabuk etmemektedirler: fiiliyat, eskimiş tarifleri tekzib etmektedir. İşte bu vaziyet müvacehesindedir ki nazariyatcıların, meseleyi yakinen tetkik ederek, zamanla çürümüş olan mefhumların, hayatın ilerleyişi karşısında çöküp yok olup olmayacaklarını tayin etmeleri lâzım gelmektedir.

*
* *

I

İlk evvel, muasır parlâmento rejiminin, hakikatı halde, kuvai teşriiye ile kuvai icraiye beynindeki muvazene ve ahenk fikrine müstenit olup olmadığını tesbit etmek iktiza eder. Şüphesiz ki, İngiltere, Belçika veya Fransa gibi memleketlerde, siyasî hayatı tetkik eden bir kimse, hükûmet ile parlâmento arasında sıkı bir teşriki mesai mevcud olduğunu, Amerikada ise bu derece yakın bir elbirliğinin mevcud olmadığını ilk nazarda görür. Mevzuubahs bu iki organın birbirile olan münasebetlerinde, ilk bakışta, hiç bir tahavvül nazarı dikkatı celbetmez: Nazırlar muntazaman parlâmentoya giderek, müzakerelere iştirâk etmekte, sorulan suallere cevab vermekte ve, parlâmento ademi itimad reyi verdiği taktirde, istifa etmktedirler; ve nihayet, İngiltere ve Belcikada, icabında parlâmento fesh olunmaktadır.

Ufak tefek bazı değişikliklerle, eskiden beri takib olunan teknik

407 MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

bundan ibarettir. Lâkin zamanla değişmiş olan bir şey varsa, o da bu muhtelif müesseselerin siyasî manaları ve bunların ifa etmeleri lâzım gelen vazifedir.

Evvel emirde ve oldukca uzun zamandan beri, nazırlar artık hükümdarın kölesi olmaktan çıkmışlardır. Eskiden, hükûmetin iki efendisi olduğu söylenirdi: biri reisi Devlet, diğeri meclis; ve hükûmetin mevkii iktidarda kalabilmesi için, bu iki efendisinin itimadını kazanmış olması lâzım gelirdi. Bu gibi ahvalde, reisi devlet ile meclis beyninde ihtilâf zuhur ettiği takdirde, ihtilâf ancak her ikisinin de kabul edebileceği bir başvekil üzerinde temin olunabilirdi. Parlâmento rejiminin «dualiste» esasını kısaca işte bu şekilde ifade edebiliriz.

XIX uncu asrın ikinci nıfsında, İngiltere kraliçesi Victoria'nın, kendi arzusu hilâfına olarak, Gladston'u Başvekil tayin etmek mecburiyetinde kaldığı zeman, bu nazariyenin çürük olduğu anlaşılmıştır. «Dualiste» nazariye taraftarları, reisi Devletin, hükûmet şefini intihapta oldukca serbestiye sahip bulunduğu hakkında tarihden bazı misaller getirmektedirler; şu kadar var ki, bu hal, ancak meclisteki ekseriyet partisinin kâfi derecede kuvvetli bulunmaması hasebile, reisi Devlete karşı cephe alamadığı zamanlar vukua gelmiş tir. Kuvvetli bir «leader» zuhur ettiği taktirde, Devlet reisi her vakıt onu intihap etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Bu ilk tahavvül, dediğimiz gibi, henüz yeni vuku bulmuş bir tahavvül değildir ve bunu, bir çok hukuku esasiye müellifleri ve bilhassa, parlâmento rejimi hakkındaki «moniste» nazariyesi taraftarları, bir çok def'alar kayd etmişlerdir. İşbu nazariye, parlâmento ile hükûmetin esas itibarile ayni organ olduğu keyfiyeti üzerine nazarı dikkati celbetmiş olmakla, haizi ehemmiyettir; lâkin, mevzuubahs nazariyenin bir kusuru varsa, o da, bu birliğin, parlâmentonun tefevvukunu va hükûmetin ona tebaiyetini icap ettirdiğini iddia etmiş olmasındadır; zira bu taktirde, Walter Bagehot'un formülü mucibince, hükûmetin, meclis ekseriyetinin bir nevi «icraî komitesi» haline geleceği şüphesizdir.

Bugünkü günde dahi, hükûmetin meclise karşı «mes'ul» olduğu ve bu mesuliyetin «müeyyidesi» olarak istifa keyfiyeti mevcud bulunduğu söyleniyor. Lâkin mesele yakinen mütalâa olunursa görülür ki, hakikatı halde bir mesuliyet mevzuubahs değildir; zira, mesuliyet mevzuubahs olabilmesi, bir hatanın mevcudiyetini tazammun eder. Halbuki hükûmet, parlâmento ekseriyetile mutabık bulunmadığı her hangi bir mesele dolayısile, — kendisine her hangi bir kusur izafe edilmemekle beraber — istifa etmektedir. İstifa keyfiyeti,

çok def'a, Hükûmet henüz icraata geçmeden bile vuku bulmaktadır.

Parlâmentonun ademi itimad reyi vermesi üzerine, hükûmetin istifasını icab ettiren kaidenin hakikî manasını bilâhare tekrar tetkik edeceğiz. Şimdilik, yalnız kaydedelim ki, hükûmeti meclis müwacehesinde „mesul" addetmek, meclisin hukûmete tefevvuku zımnen kabul eylemek olur. Bu ise, parlömanter rejimin en başlı unsuru olan kuvai teşriyenin, kuvai icraiye üzerindeki hâkimiyetini tasdik manasını tazammun etmezmi?

Son zamanlarda ise, bilakis, hükûmetin ve bilbassa başvekilin, meclis üzerindeki nüfuzu her gün bir az daha artmaktadır. Bu tahavvüle, bir kaç zamandan beri, bilhassa İngilterede şahit olmaktayız: Marcel Sibert, «İngilterede Başvekil» adlı tezinde (1910), ayni meseleden bahsetmiş idi. Bu yoldaki cereyan, İngilterede gün geçtikce kuvvetleşmiş ve hattâ, hükûmetin zayif ve âciz olduğu iddia olunan Fransaya dahi sirayet etmiştir: son on sene zarfında Fransada bir kaç «kuvvetli» hükûmet mevkii iktidara geçmiştir: 1926 Poiancaré kabinesi, 1934 Doumergue kabinesi ve bilhassa Mayıs 1936 Léon Blum kabinesi bunların başlıcalarıdır.

Tahminler hilâfına olarak, kuvai icraiyenin bu şekilde kesbi kuvvet etmesi üzerine, her tarafta endişe nidaları yükselmiş, parlömantarizm'in tehlikede bulunduğu ve ağır bir buhran geçirdiği iddia olunmuşdur.

Hakikatı halde, bir buhran mevcudmudur? Yoksa, aceba, yeni şerait ve lüzumlara ittibak eden bir organizm'in normal bir inkişafımamı şahit olmaktayız? Muasır hayatın günden güne artan giriftliği, Devletin faaliyet sahasını genişletmek isteyen doktrinlerin mevcudiyeti, âmme hizmetlerinin ortaya attıkları dâvaların teknik mahiyeti, işte bütün bunlar, meselelerin kalabalık meclisler tarafından değil, mahdut bir grup tarafından hallini icab ettirmektedir. Bu itibarla, yeni vaziyet karşısında, hükûmetin vazifesi ile parlâmentonun rollünün ne suretle telif edilmesi lâzım geldiğini tayin eylemek icab etmektedir.

Muhtelif meselelerin bilûmum safhalarına vakıf bulunduğu cihetle, ((iritiative) almak ve karar vermek hakkı hükûmete raci olması icab eder. Hükûmet, müzakere ve icraat organıdır. Muhtelif organlar beyninde birleşme lüzumu bugün o derece kendini hissettirmektedir ki, hükûmet içinde dahi, bir temerküz cereyanı görülmektedir; bu balkından, başvekile hususiyetle mühim olan bir vazife terettüb etmektedir. Zamanımızın şayanı dikkat hususiyetlerinden biri de, muhtelif vekâletler beyninde irtibat ve umumî istihbarat organı olarak, temamen ayrı bir başvekâlet organının ihdasıdır.

Bu vaziyetin neticesi olarak, tabiatile, meclisin kıymet ve ehemmiyeti nisbeten tenezzül etmektedir; bu itibarladır ki, parlömanter rejime, bu gün, daha ziyade «kabine hükûmeti» namı verilmektedir. Meclisin kıymetinin azalmış olması şayanı ehemmiyet değildir: zira bu suretle, meclis ile hükûmet beyninde mevcud sıkı tesanüde ve umumiyetle parlömanter rejime, hiç bir suretle halel iras edilmiş değildir.

Ve zaten, hükûmetin meclise mi, yoksa meclisin hükûmete mi, tefevvuk ettiğini bilmekte bir faide yoktur, çünki parlömenter rejimin en mühim hususiyeti, kuvai icraiye ile kuvai teşriiyenin birbirile olan münasebetlerinin derecei nisbetinde değil bugün en büyük icra kuvveti olan efkârı umumiyeye bu iki organın müştereken tebaiyetinde mündemiçtir. İşte, bu efkârı umumiyenin kuvai teşriiye ve kuvai icraiye ile olan münasebetlerindedir ki, parlömantarizm'in tarifine hadim olacak elemanları aramak lâzımdır.

Evvel emirde, parlömanter rejimin, «démocratisation» tabirile tavsif edebilecğimiz bu yeni istikametini tesbite çalışalım. Ve sonra, bu rejimin muhtelif aksamının, bu gayeye vusul maksadile, ne suretle kullanıldığını tetkik edelim.

Parlömanter sistemin «démocratisation» yolundaki inkişafı, her şeyden evvel, ârayi umumiyeye ahalinin muhtelif tabakalarının her gün daha vasi bir şekilde iştirâkine imkân verilmiş olmasından münbaistir. Milletin hâkimiyeti tanınan her memlekette, ârayı umumiye bugün kabul edilmiş olan bir kaidedir. Bu kaideden doğan neticeleri, herkesin malûmu olduğu cihetle, tafsile girişecek değiliz.

Efkârı umumiyenin her gün daha fazlalaşan tesirinin diğer bir sebebi de, siyasî hayat hakkında neşriyatın tekâmülüdür. Matbuat bu vazifesini ifa ederken, fikrin asrî nakıl vasıtaları olan sinema ve radyodan istifade etmektedir.

Âmme işlerinin görülüşünde, efkârı umumiyenin oynadığı rolün kesbi ehemmiyet etmesine hâkim olan daha bir çok âmiller zikrolunabilir; bunlar meyanında, vatandaşların kanaat ve hissiyatlarını serbestce izhar edebilmelerini mümkün kılan hürriyetleri, ve diğer taraftan, muhtelif birlikler ve sendikaları sayabiliriz.

En mühim olan cihet, memleketi idare eden kimselerin efkârı umumiyeye karşı tebaiyetlerinin ne suretle tecelli ettiğini, tabiri diğerle, efkârı umumiyenin Devlet müesseseleri işleyişi üzerinde ne gibi bir tesir yaptığını tayin etmektir.

Evvelâ kaydedelim ki, mebus ile müntehipler beynindeki, münasebetler günden güne daha kuvvetleşmektedir. Mebus, intihabat dairesiyle daima temasta bulunmakta ve hafta sonlarını ekseriya ora-

da geçirmektedir. Şüphe yok ki, parlömanter rejim muhalifleri, mebusun bu vaziyetini, intihabat usullerinin ve muasır parlömantarizm'in bir nev'i inhitabı şeklinde telâkki etmektedirler. Bu hususta ara sıra suiistimallere şahit olunduğu ve bazı mebusların, kendi müntehiplerinin menfaatlarını milletin menafiine tekaddüm ettirmekte oldukları inkâr edilemez. Lâkin, bunlar birer istisnadır ve mebus ile müntehipleri arasındaki temas, efkârı umumiyenin hâkim bulunduğu bu devirde, bir zaruret halini almıştır: Mebus, müntehiplerin hususî şikâyetlerini dinlemekten ziyade, siyaseti umumiyenin sureti idaresi hakkında onların hissiyatını öğrenmek için kendileriyle temas etmektedir. Mebus, bu suretle, mensub bulunduğu intihabat dairesinde ne gibi bir siyaset havası esdiğine vakıf olmaktadır. Görülüyor ki, mümessillerini seçtikten sonra köle vaziyetine düşen ingiliz halkının zahirî serbestisi hakkında J. J. Rousseau'nun meşhur sözü kıymetini bugünkü günde artık pek çok kaybetmiş bulunmaktadır.

Efkârı umumiyenin hükûmet üzerindeki tesiri daha da kuvvetlidir. Zamanımızda, hükûmet reisi ekseriya doğrudan doğruya bütün halka hitab ederek siyasetinin her hangi bir noktasını veya yapmak istediği bir ıslahat projesini müdafaa etmektedir. Diğer taraftan, hükûmet âzasının her hangi birinin en ufak bir seyahatı, efkârı umumiyenin muvafakatını istihsal gayesinde kullanıldığı vakidir. Bugün Toulouse'da, yarın Lille'de, ertesi gün Strasbourg ve Nantes'da, vekiller merasim ve ziyafetlere riyaset etmekte, nutuklar söylemekte ve mahallî siyasî şahsiyetlerin sözlerini dikkatle dinlemektedirler. Bu suretle, hükûmet ile efkârı umumiyenin muhtelif mümessilleri arasında doğrudan doğruya temaslar vuku bulmaktadır.

Bu vaziyet, çok eskiden beri, Fransa ve İngilterede mevcuddur. Lâkin, son zamanlarda, bu yolda daha manidar bir tekâmüle şahit olmaktayız. Üç dört seneden beri, hükûmet reisleri, meclisi bir tarafa bırakarak, radyo vasıtasiyle doğrudan doğruya bütün millete hitab ve siyasî programlarının ana hatlarını izah etmekte, yapmak istedikleri ıslahatı anlatmaktadırlar. Şimdiye kadar, Avam Kamarası veya Parlâmento'da yapılması mutad olan bu kabil beyanatlar, bu suretle, efkârı umumiyeye arz edilmiş bulunmaktadırlar.

Diğer taraftan, efkârı umumiye hükûmetin bir nevi mesnedi haline gelmiştir: Kabineler, meclisteki muhtelif grupların kombinezonlarından ziyade, umumî intihabat neticesine göre teşekkül etmektedirler. İngilterede meclisin feshinden bilâhare bahs ederken, bu meseleyi tekrar mütalâa edeceğiz. Burada, şimdilik, Fransada 1936 umumî intihabatından doğan Léon Blum kabinesinin sureti teşekkü-

lünü tetkik edilim. Başvekil Blum, meclis ekseriyetinden ziyade bütün heyeti intihabiyenin bir nevi ittifakını ifade eden «halk cephesi» nin mümessili olarak mevkii iktidare gelmiştir; onun hükûmetine, gerek taraftarları ve gerek muhalifleri, «halk hükûmeti» namı vermişlerdir.

Diğer cihetten, yalnız umumî intihaplar değil, fakat aynı zamanda nisbî intihaplar da, siyasî bakımdan, büyük ehemmiyeti haiz bulunmaktadırlar: Belçika efkârı umumiyesi önünde demokrasi ideolojisi ile faşist ideolojisinin çarpışmasını ifade eden Van Zeeland-Degrelle intihabatından bahsetmek istiyoruz. Bu intihabat, parlömanter rejimin günden güne «démocratisé» edilegeldiğini vazıhan anlatan bir misal değilmidir?

Ve nihayet — bu cihet de pek mühimdir — hükûmetin mevkii iktidarda kalması, efkârı umumiyenin onun hakkında gösterdiği bağlılıkla alâkadardır. Eğer, bugün Fransada kabineler iktidar mevkiinde pek kısa bir zaman kalabiliyorlarsa, bu hal, yalnız mecliste siyasî partilerin birbirlerile uyuşamamalarından değil, fakat aynı zamanda efkârı umumiyenin bütün arzularını tatmin edebilecek bir partinin teşkil edilememiş olmasından ileri gelmektedir. Mösyö A. Siegfried'in pek doğru olarak kaydettiği gibi, sağ cenah hükûmetleri ekseriya içtimaî ve siyaseti hariciye meseleleri dolayısile sukut etmekte, sol cenah hükûmetleri ise malî işler yüzünden çekilmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bunun böyle olması, daha ziyade fransız halkının içtimaî ıslahat ve siyaseti hariciye meselelerinde pek ileri fikirlere sahip bulunmasından ve malî işlere gelince muhafazakâr bir zihniyetle hareket etmesinden münbais bulunmaktadır.

Bu hal, fransız siyaset sisteminde görülen tezadlardan birini izah etmektedir. Fransada, hükûmetler değiştiği ve meclis ekseriyetinin siyaseti başka bir istikametde iakişaf ettiği halde, ayni şahsın ayni nezareti muhafaza eylediğine şahit olmaktayız. Meselâ, Aristide Briand, sağ cenah kabineleri olan Laval ve Tardieu hükûmetlerinde yedi sene müddetce Hariciye nezaretini işgal edebildi ise, bunun sebebi, fransızların ekseriyeti tarafından iltizam olunan sulh ve beynelmilel teşriki mesai siyasetini gütmüş olmasıdır.

*
* *

İşte, memleketin idaresinde efkârı umumiyenin oynadığı yolu gösteren en vazıh bir kaç misal. Şimdi, parlömanter rejiminin bu yeni temayüle ne şekilde ittibak ettiğini gözden geçirelim.

Malûm olduğu üzere, parlömanter rejimin esaslarından biri, ka-

binenin meclise karşı mesul bulunması ve diğeri de, parlömantarizmin klâsik nazariyecileri tarafından iddia olunduğu vechile, kuvai icraiye ile kuvai teşriiye beyninde ahenk ve muvazeneyi teminle muvazzaf bulunan meclisin feshi keyfiyetidir.

Meclisi feshetmek hakkı, bilhassa İngilterede, büyük bir rağbet görmüştür. Bu hak, kuvai icraiye ile kuvai teşriiye arasında bir nevi hakemlik mahiyetini kaybederek, heyeti intihabiye tarafından bilvasıta verilen bir karar şeklini almıştır. Bu tahavvül iki merhale geçirmiştir: ilk zamanlar, fesih hakkı, haizi ehemmiyet olan teşriî bir paroje hakkında heyeti intihabiyenin reyini istihsal etmek üzere kullanılmıştır; misal olarak, 1911 de « Parliament Act » dolayısile yapılan ârayi umumiyeden evvel vaki fesihleri kaydedebiliriz. Bilâhara, halk, kabinenin siyasî faaliyeti hakkında reyini bildirmeye daha çok defalar davet olunmuştur. Meselâ, malî buhran ve sterling'in sukutu üzerine 1931 de, ve Habeşistan harbı dolayisile İtalayaya sanksiyonların tatbiki münasebetile 1935 senesinde, meclis feshedilmiştir. Şunu da kaydedelim ki, nisbî intihabat veya belediye intihabatı neticesinde, efkârı umumiye temayüllerinin mühim nisbette tahavvül ettiği tebeyyün ederse, mevkii iktidarda bulunan hükûmet, Avam Kamarasında büyük bir ekseriyete malik olsa dahi, Kraldan mecilisin feshini isteyebilmektedir. Fesih hakkının bu muhtelif tecellileri gösteriyorki, bu meselede efkârı umumiye hâkim vaziyette bulunmaktadır.

Ayni usul, Belçikada ve İngiltere gibi parlömanter rejimi takibeden ingiliz müstemlekelerinde caridir.

Hükümetin «mesuliyeti» meselesinde vaki tahavvül, bu derece vazıh değildir. Bugün dahi, kabine, meclisin ademi itimad reyi vermesi üzerine, istifa etmek mecburiyetindedir. Lâkin mevzuubahs ademi itimad reyleri günden güne azalmaktadır: Ekseriyet partisinin kuvvetli bulunduğu İngiltere gibi memleketlerde, kabinenin meclise karşı mesul bulunması fiilen mevzuubahs değildir. Ve zaten, pek nadiren vuku bulan hükûmet buhranları da, meclisin ademi itimad reyi vermesi üzerine tahaddüs etmekte değildir; böyle bir halde, meclis feshedilerek, milletin reyine müracaat olunmaktadır. Yani bu suretle, hükûmet kuvvetini doğrudan doğruya efkârı umumiyeden almakta ve itimadını kaybettiği taktirde istfa etmektedir. Ârayı umumiye kabinenin aleyhine neticelendiği takdirde, hükümet yeni parlâmentonun toplanmasını beklemeyerek, derhal çekilmektedir. Umumî kabine buhranlarında olduğu gibi, nazırların ayrı ayrı istifa etmeleri halinde de, bu surele hareket olunmaktadır: meselâ, Sir Samuel Hoare, 1936 senesi ibtidasında, Pariste M. Laval ile Habeş - İtalyan

413

ihtilâfı hakkında hazırladığı plân dolayısile ingiliz efkârı umumiyesinde husule gelen şiddetili aksülâmel üzerine,bir müddet için, hükûmetten çıkmak mecburiyetinde kalmışdır.

Efkârı umumiyesi „organisée" edilmiş bulunmayan Fransa gibi memleketlerde ise, hükûmet buhranları daha sık vuku bulmaktadır. Bu memleketlerde, her hangi bir parti kendi başına mevkii iktidarı geçemediği için hükûmetler ancak bir kaç partinin anlaşmasiyle teşekkül edebilmektedirler. Bu itibarla mevzuubahs memleketlerde parlâmento'nun rolü daha mühimdir ve parlâmento kolaylıkla hükûmetleri devirebilmektedir. Lâkin, mevkii iktidara geçen kabine, çoc def'a, düşen kabinenin takip ettiği yolu takip etmektedir.

Bahsettiğimiz bu klâsik hükûmet buhranları yanında, son zamanlarda, efkârı umumiyenin sebebiyet verdiği yeni bir nevi buhranlara şahit olmaktayız. Büyük bir parti kongresini müteakib, bazı hükûmetlerin dağıldıkları vakidir: 1928 Angers kongresinden sonra radikal partisine mensup nazırların çekilmeleri üzerine, husule gelen buhranı misal olarak zikredebiliriz. Meclis reyini kullanmadığı halde, sırf efkârı umumiyenin hoşnutsuzluğuna binaen 1934 Şubatında Daladier hükûmeti ile ayni sene nihayetinde Doumergue hükûmetinin istifaları bu cihetten manidardır. Bu bir kaç misal gösteriyorki, fesh hakkı kullanılmamış olmakla beraber, Fransada dahi, efkârı umumiyenin hükûmet üzerindeki nüfuzu günden güne artmaktadır.

«Démocratisation» yolunda görülen umumî temayül, Devlet reisinin de rolü üzerinde tesir icra etmekten hâli kalmamaktadır. Doğrudan doğruya halk tarafından veya millî iradenin mümessili olan mebuslar tarafından intihap edilmiş olsun, reisi Devlet parlâmento'ya karşı vaziyet alamaz; onun bugünkü rolü daha mahdut, lâkin eskisine nisbeten daha esaslıdır. Kütlenin fevkinde mevki alan reisi Devlet, efkârı umumiyenin tefevvukunu temin ile mükelleftir. Meclis ekseriyetinin tesiri altında bulunan hükûmetin, memleket haleti fikriyesinde vuku bulan derin aksülâmelleri ihmal etmesi mümkündür. Bu takdirde, reisi Devlet, efkârı umumiyenin ancak mümessilleri olan meclisi, vazifesini bihakkın ifaye davet etmek mecburiyetindedir; ve bazı ahvalde, kabinenin istifasını taleb ve efkârı umumiyenin dileklerini nazırı itibare alarak yeni bir hükûmet teşkil edebilir. 1931 malî buhranı sırasında, İngiltere Kralı V inci Jorj, işte bu suretle hareket etmiştir.

Diğer taraftan, yeni bir hükûmet teşkili sırasında, reisi Devlet, yalnız ekseriyet mümesilleri ile değil, fakat aynı zamanda, parlamento haricinde bulunsa dahi, muhalefet mümessilleri ile istişare eylemektedir: Belcika Kralı III üncü Leopold, 1936 senesinde, me-

lliste temsil edilmeyen Rex adlı faşist fırkası şefi Degrelle ile komünistlerin şefini davet ve kendilerile iştişare etmiştir. Nihayet, Devlet reisi, parlâmento sureti teşekkülünün heyeti intihabiyenin dileklerine tetabuk etmediğine kanaat get'rirse, meclisi feshedebilir. Hülâsa olarak diyebiliriz ki, Devlet reisi, ehemmiyeti derkâr olan bir rol iifa etmektedir: parlömanter müesseselerin demokratik zihniyetini wikaye eden ve kuvai icraiye ile kuvai teşriiye tarafından görülen iişleri, efkârı umumiye namına mürakabe eyleyen odur.

*
* *

Parlömanter rejimin bütün bu tahavvülâtı müvacehesinde, hali hazır meclislerin ehemmiyetini tayin etmek faideli olur. Hiç şüphe yok ki, meclislerin ehemmiyeti eskisine nisbeten çok azalmıştır: Parlâmentoun sırf teşriî olan rolü günden güne tenakus etmektedir; esaslı kanunlar inisyativi, meclis âzalarına değil, hükûmete aittir; meclislerde, kanun tekliflerinden ziyade, kanun projeleri yapılmaktadır. Diğer cihetten, bugünkü günde, meclis, yapılacak ıslahatın prensiblerini tayin ederek, bu ıslahatın teferruatı işini, teknik ihtiyaçları tayinde daha salâhiyettar bulunan Devlet idaresine bırakmaktadır. Ve nihayet, Fransa, İngiltere ve Belçikada cari olmaya başlayan ve hükûmete, meclisin nezareti altında, kanun yapmak hakkını bahseden „tam salâhiyet" usulünü kaydetmek lâzımdır. Bu usul, meclisin, hukukundan birrıza feragat etmekte olduğuna bir delildir.

Teşriî sahada kaydettiğimiz bu tahavvül, bazı kimselerin zannettikleri gibi, parlömantarizm'in bir buhran geçirdiğini ifade etmez. Bu, camianın yeni şeraitine parlömanter rejimin ittibakını ifade eder.

Hükûmetin, bu suretle parlâmento'nun yerine kısmen kaim olması neticesinde, meclis prestijinin tenezzül ettiği ve efkârı umumiyenin meclise karşı alâkasının mühim mikyasta azaldığı görülmektedir.

Acaba, bir müddet sonra, parlâmentonun hikmeti vücudu kalmayacakmıdır? Hayır; zira meclisin, memleketi idare hususunda rolü azalmakta ise de, onun pek mühim olan mürakabe ve nezaret vazifesi bakidir. Parlâmento, efkârı umumiyenin teşkilatlandırılmış bir iifadesidir; memlekettte, meşkûk ve dağınık bir halde bulunan dilekleri sarih bir şekilde ifade eden odur; kısaca, millet sinesinde yaşayan temayüllerin cümlesinin, yegâne değilse de, en salâhiyettar mtmessili, hiç şüphe yok ki meclistir. Ve bu sebebledir ki, meclis âzaları ile heyeti intihabiye arasında temaslar, her gün bir az daha sıklaşmaktadır.

Efkârı umumiye, bu gün, hükûmetle muhalefet partisinin çarpıştığı büyük celseleri dikkatle takib ettiği halde, meclisin alelâde ictimalarına karşı hiç bir alâka göstermemektedir. Mühim celselere efkârı umumiyenin gösterdiği alâkanın, hükûmetin düşmesi ihtimalinden ileri geldiğini zannetmek hata olur. Bilâkis, meselâ İngilterede, müzakeratın ne suretle cereyan edeceği ve hükûmetin galebe çalacağı evvelden tamamen malûmdur. Bununla beraber, celseler halk tarafından yakinen takib olmakta ve matbuat bunları aynen neşretmektedir. Neden? Çünki, bu celseler, derhal tesirini göstermeseler dahi, memleketin haleti fikriyesi üzerinde derin aksülâmeller husule getirebilmektedirler. Demek oluyor ki, parlâmento, Devletin hayatî davalarının alenen görüşüldüğü en mühim siyasî meydan olarak mevcud kalmaktadır.

Parlömanter rejimin yeni temayüllerini bu suretle kısaca hülâsa etmiş oluyoruz. Bunları tek bir formül etrafında toplamak pek kolay bir iş değildir. Parlömanter rejimin — klâsik doktrinin iddia ettiği gibi — kuvai icraiye ile kuvai teşriiye beyninde müvazene ve ahenk temin eden bir rejim olduğu artık söylenemezse de, bu rejimin hudud ve sahasını sarih bir surette çizmek pek mümkün değildir. Yeni rejim tamamen tebellür etmemiştir; muhtelif aksamı, ananevî parlömantarizmden intikal eden tekniğin tesiri dolayısile, bazen muğlak görünmektedir.

Bugünkü parlömanter rejimin muhtasar bir tarifini yapmak icap ederse, şöyle diyebiliriz: Parlömanter hükûmet başında bulunan kimselerin harekâtını kontrol suretile, efkârı umumiyenin icrayi hükûmet etmesidir. İzah edelim:

« Democratisation», hiç şüphe yok ki, parlömanter sistemin bugün meylettiği bir istikamettir. Efkârı umumiyenin kontrolü, filvaki, demokrasinin muhtelif sahalarında tebeyyün etmiş bulunmaktadır. Parlömanter rejim kontrolünün hususiyeti, bu kontrolün memleketi idare edenlerin şahısları üzerinden hususî bir teknik dairesinde icra edilmekte olmasıdır.

Bu teknik malûmdur: Nazarlar, ancak efkârı umumiyenin tevecciihünü muhafaza ettikleri müddetce mevkii iktidarda kalabilmektedirler; bu tebaiyetin teknik müeyyidesi ise, parlömanter müesseselerin aslında mündemiçtir: Hükûmetin mesuliyeti ve meclisin feshi gibi. Bu müeyyideler, meselâ Amerika sisteminde mevcud değildir; Amerikada, kontrol, ancak muayen tarihlerde, yani intihabat münasebetile icra edilebilir: Her dört senede bir, Reisicümhur seçimi ve her iki senede bir de, Kongre âzaları intihabı dolayısile, buna imkân vardır.

Ayni hal, İsviçrede mecuddur. Şu kadar var ki, bu memlekette, daimi bir kontrol tesisi derpiş edilmiştir; burada, kontrol, nazırların şahıslarına değil, icraatına taallûk etmektedir.

Görülüyor ki, kontrol, parlömanter rejimin esaslı bir hususiyetini teşkil etmektedir; lâkin, her hangi bir memlekette, bu kontrolün bihakkın icra edildiği beyan olunamaz.

*
* *

II

Yukarıda izah ettğimiz vechile, parlömanter rejimin «démocratiser» edilmesi, esas itibarile, icrayi hükûmet edenlerin efkârı umumiye tarafında günden güne daha sıkı bir surette kontrol olunması şeklinde tecelli etmektedir. Bu itibarla, demokrasi mefhumu ile kontrol mefhumu beyninde bir irtibat olması lâzım gelir.

Hukuku esasiye müelliflerinin ekserisi için, demokrasi, her şeyden evvel, ekseriyetin icrayi hükûmet etmesi demektir. Bu fikri ilk ortaya atmış olan Rousseau, umumî iradenin, mutlaka bütün vatandaşların iradesi olmadığını beyan ettikten sonra, diyorki: «Bir halk meclisinde, her hangi bir kanun teklif olunduğu zaman, vatandaşlardan istenilen şey, bu teklifi kabul veya red etmeleri değil, bu teklifin umumî iradeye tetabuk edip etmediğini bildirmeleridir... Benim fikrime muhalif bulunan fikir kabul edildiği takdirde, bu hal, umumî idare hakkında yanlış düşünmüş olduğumu ifade eder.» (İçtimaî Mukavele, Kitap IV, Fasıl II).

Umumî irade mefhumu, Rousseau'da pek sarih olarak tezahür etmemektedir. Rousseau'ya nazaran, nmumî iradeyi ancak ekseriyet tayin eylemektedir. Lâkin, muhakkak olan bir şey varsa, o da, Rousseau'nun bu şekilde muhakeme edişi, başka bir sureti hal bulamamış olmasından ileri geldiğidir. Umumî iradenin bütün vatandaşların iradesine tetabuk etmesinin en mükemmel bir netice olacağı şüphesizdir. Demokrasinin, eski Polanya Krallığı Diyet'inde cari olan ve her âzaya **veto** hakkı tanıyan usul dairesinde icrası bir idealdır. Ancak, Polonyanın maruz kaldığı akibet, bu usulün asla kabulüne cevaz bulunmadığına bir delildir.

Demokrasinin, halkın halk tarafından idaresi olduğundan bahsederek, Rousseau, «İçtimaî Mukavele» adlı eserinin diğer bir kısmın-

417
MİLLÎ KÜTÜPHANE
ANKARA

da, demokrasinin gayesini şöyle tayin ediyor: «Demokrasinin gayesi, bütün âzalarının şahıs ve mallarını müştereken himaye eden bir teşekkül vücuda getirmek ve bu teşekkül içinde olmakla beraber, bütün âzalara, yalnız şahsî iradelerine itaat serbestisi vermektir». (Kitab I, Fasıl VI).

Rousseau'ya nazaran, demokrasinin ilk dâvası, hüriyet dâvasıdır. Bu dâvanın en mükemmel bir şekilde halli ise, ancak bütün vatandaşların idaresi dahilinde icrayi hükûmet olunmasıdır. Lâkin, buna fiilen imkân yoktur. Bu itibarla, bütün vatandaşların iradesi yerine, buna yakın bir irade ikamesi lâzım gelmiş ve bu suretle «ekseriyet" kaidesi doğmuştur: Rousseau'nun ortaya attığı «umumî irade» tabiri, ihtimal ki nazarî ihtiyacat ile hakikatların te'lifine matuf mahirane bir formülden ibarettir.

Hâkimiyeti milliye prensibinin gördüğü ilk tahavvül budur. Bu tahavvülü daha bir çokları tâkip etmiştir. Doğrudan doğruya halk idaresi, muasır bütün Devletlerde, bugün fiilen mümkün değildir. Evet, pek eski zamanlarda, beldelerde buna imkâm bulunmuştur ve hattâ bugün dahi bazı küçük İsviçre kantonlarında bu usul caridir; ancak, unutmamalıdır ki, bu yerlerde, ahali pek mahdut kimselerden ibarettir. Ve bu kimseler umumî işleri müzakere ve halletmek için bir meydanda muntazaman toplanabilmektedirler. Bununla beraber, bu toplantılarda verilen kararları tatbik ve ittihaz olunan tedbirleri icra ettirmek üzere, ahali arasından bir kaç kişi yine intihap edilmektedir.

Doğrudan doğruya idare usulü, milliyonlarca insandan mürekkeb muasır devletlerde gayri kabili tatbiktir. Bu memleketlerde ancak bilvasıta idare usulü, yani muayyen devrelerde seçilen ahali mümessillerinin, ahali namına, icrayi hükûmet etmeleri usulü kabili tatbiktir.

Temsilî demokrasi, haddizatında, «İçtimaî Mukavele» müellifinin fikirlerine asla tetabuk etmemektedir. Filvaki, Rousseau, hâkimiyeti milliyenin her hangi bir suretle ferağ edilemeyeceği gibi, tensil sisteminin de, fiilen, mebusların müntehipler üzerine icrayi tahakküm etmelerine müncer olduğunu ifade eylemektedir. İntihabatın hakikî neticelerine bakılırsa, haddizatında zaten ağır olan bu ifadenin kuvveti kendiliğinden tezahür eder. Nazarî bakımdan, meclisin, bütün milleti veya hiç olmazsa heyeti intihabiyeyi, hakikaten tensil etmesi lâzımdır. Hakikati halde ise, bu ahenk, temsilî rejimle idare olunan bütün Devletlerde henüz mevcud değildir.

Meclisin teşekkülü, bir dereceye kadar, intihabat usulü ile dâkadardır. Heyeti intihabiyenin en doğru bir şekilde mecliste tensi-

line imkân veren sistem, nisbî intihabat sistemidir. Habuki, bugünkü günde, Devletlerin çoğu ekseriyet sistemini kabul etmişlerdir. Burada, müsbet hukuku esasiye ile nazarî mülâhazalar beyninde bir tezat göze çarpmaktadır; bu tezatı tahlil etmek faideli olur.

Hakikati halde, nisbî temsil usulü, nazarî bazı faideler temin etmekle beraber, demokratik rejimin mevcudiyetini tehlikeye sokmaktadır. Tatbik edildiği her yerde, bu usul, kanun haricinde hereketi icap ettiren bir çok siyasî kargaşalıklara sebebiyet vermiştir. Harbı umumiden sonra parlömantarizmin muhtelif şekillerde tatbiki, nazariyatcilerin tesiri altında, nisbî temsil gibi zuhur etmiş olan yeniliklerin gayri kabili tatbik olduklarını göstermiştir. Mübalağa etmeden diyebiliriz ki, merkezî ve şarkî Avrupa ile İspanyada demokrasinin hezimete duçar olmasının sebeblerinden birisi, işte bu nisbî temsil usulü olmuştur.

Bu vaziyetten istidlâl edeceğimiz netice şudur: Ekseriyet sistemi her nevi mahzurlarına rağmen, temsil rejimine ve hususiyetle parlömanter rejime daha fazla istikrar temin eylemektedir. Maamafih bu sistem de, az çok her zaman, heyeti intihabiyenin bihakkın temsiline imkân bırakmamaktadır: bir yandan, meclis memleketin siyasî vechesini tam manasile ifade etmediği gibi diğer yandan, meclis ekseriyetinin, bazen memleket akalliyetine istinad ettiği de vakidir. Bu hususiaki misallar herkesin malûmu olduğu cihetle, zikrine lüzum görmiyoruz.

Mecliste bütün kararlar ekseriyetle alındığından, idare, hakikati halde, milletin ancak bir kısmının elinde bulunuyor demektir. Bu hal ise, mevcud vaziyeti daha vahimleştirmektedir.

Her hangi bir formül bularak, meclis ekseriyeti ile millet ekseriyeti arasında tam bir mutabakat temin olunsa dahi, bertaraf edilmesi lâzımgelen diger bir tehlike daha mevcuddur: akalliyetin ekseriyet tarafından ezilmesi tehlikesi. Bu tehlikeyi önlemek maksadile, ekseriyeti mutlaka kaidesinin, bazı ahvalde, tâdili derpiş olunmuştur; meselâ, bazı kararların ekseriyeti sülsan ile verilmesi gibi. Diğer taraftan, ferdî hürriyetler gibi, Devletin siyasî ve içtimaî bünyesinin esasını teşkil eden prensiblerin tâdil veya ilgasının, ancak ekseriyetle akalliyetin bir kısmı arasında temin olunacak anlaşma üzerine mümkün olabileceği kabul edilmiştir. Bu çarelerin, maksadı temine kâfi geldikleri şüphesizdir; lâkin onların da mahzurları eksik değildir; meselâ, memleketin siyasî müesseleri, bu suretle, bazı ahvalde, muattal kalmaktadırlar; ve bu müesseseler ile memleketin siyasî ve içtimaî şeraiti arasında bir nevi uçurum husule gelmektedir. Her halde, bahsettiğimiz çarelerden, ancak mahdut hallerde istifade olunabilir.

*
* *

Yukarıda, demokrasinin, halkın halk tarafından idaresi olduğunu söylemiştik. Ve bilâhare, bir çok tahavvüller neticesinde, demokrasinin, ancak parlâmento ekseriyetinin idaresi şeklinde tecelli ettiğini ve bu ekseriyetin, haddizatında, heyeti intihabiye ekseriyetine tetabuk etmediğini gördük. Maamafih, bu rejimin, ekseriyetin diktatörlüğüne müncer olmadığını da izaha çalıştık. Hans Kelsen, demokrasi hakkında yazmış olduğu kıymetli eserinde, ekseriyet kararlarının, işbu ekseriyetin iradesini değil, ekseriyet ile akalliyet iradeleri beyninde temin olunan bir nevi uzlaşmayi ifade etmekte olduklarını beyan ediyor ve diyor ki: «Kanun zahiren ekseriyetin eseri olmakla beraber, esas itibarile, bütün meclisin eseridir. Kanun, Rousseau'nun dediği gibi, „umumî irade"nin ifadesidir».

Hans Kelsen'in tarzı muhakemesi, şüphesiz ki, kısmen doğrudur. Ancak, burada, akalliyetin rolü sarahaten tayin edilmemiştir; ekseriyet, muhalefete karşı şiddet istimal etmek imkânını hukukan haiz bulunduğu halde, akalliyetin arzusunu neden nazarı itibare almaya mecbur olsun?

İşte buradadır ki, hükûmet makinasının işleyişinde efkârı umumiyenin ehemmiyeti tebaruz etmektedir. Akalliyet, ekseriyetin kararlarını tahfif ve hattâ tâdil edebiliyorsa, bunu, ancak kendisinin de efkârı umumiyeyi kısmen temsil etmekte olduğu için yapabilmektedir. Akalliyet kuvvetli olsa dahi, yapacağı te'sir, efkârı umumiyenin yardımına mazhar bulunmayorsa, hiç mertebesinde kalır. Bilâkis, zayif bir akalliyetin, efkârı umumiyenin yardımı ile, Devlet işlerinin yürüyüşü üzerinde pek büyük bir te'sir icra edebildiğini tarih bize göstermektedir. Misal olarak, ikinci Fransız İmparatorluğu zamanında, sol cenah muhalefetinin oynadığı rolü hatırlatabiliriz.

Akalliyetin parlâmento dahilindeki müdahalesinden sarfı nazar, ekseriyet partisi harekâtında tamamen serbest değildir. Ekseriyet icraatında muayyen hududları asla aşamaz; sarahaten tayini mümkün olmayan bu hududlar, memleketin haleti fikriyesine tâbidir. Meselâ sosyalist bir hükûmetin—İskandinavya memleketlerinde olduğu gibi büyük bir ekseriyete dayansa dahi—marksist nazariyeyi tamamen tatbik etmesine imkân yoktur ve «asgarî bir program»-la iktifa etmesi lâzımdır.

*
* *

Devlet işlerinin görülüşüne efkârı umumiyenin müdahalesi dolayısile, muasır demokrasilerde gün geçtikçe daha mühimleşen kontrol bahsine temas etmiş bulunuyoruz. Temsil müesseselerinin bu yeni istikametini mucib kılan sebeblerden biri de, yukarıda izah ettiğimiz

vechile, ârayi umumiyenin kabulünden sonra, halkın Devlet idaresi üzerinde icra ettiği tesirdir. Bunun diğer bir sebebi de, idare edenlerle idare olunanları birbirinden tefrik etmeğe fiilen imkân bulunmamasıdır. Demek oluyor ki, halkın halk tarafından idaresi, meclis ekseriyetinin idaresi şeklinde tecelli etmektedir; bu yolda tesadüf olunan noksanları ikmal için düşünülen her nevi çarelere rağmen, ekseriyet idaresinin ferdî hürriyetler hakkında kâfi bir teminat teşkil etmediği muhakkakdır. Yani, bu suretle, demokrasi, gözettiği ibtidaî gaye hilâfına hareket etmiş oluyor demektir. Filhakika, demokrasi, muayyen bir gayeye vusula medar olan bir vasıtadır; lâkin, haddizatında, kendisi bir gaye değildir. İşte bu ibtidaî gayedir ki, en iyi vasıtaları bulmak yolunda bize rehberlik edecektir.

Bentham'ın kullandığı güzel formülü tekrar ederek diyebiliriz ki, gaye: « mümkün olduğu kadar fazla insana, mümkün olduğu kadar fazla saadet temin etmek » dir. Bentham'ın formülü, demokratik prensibin istinad ettiği siyasî hürriyet ve içtimaî müsavat esaslarının mevcudiyetini istilzam etmektedir. Hayati içtimaiye, haklarımızın ancak mahdut bir şekilde istimaline müsaade ettiği cihetle, mevzuubahs esasların kıymeti de hiç şüphesiz ki o nisbette azalmaktadır. Rousseau, bu iki esas beynindeki yakınlığı daha o zaman kaydetmiş olmakla beraber, siyasî hürriyet uzun müddet içtimaî müsavata tekaddüm etmiştir. İhtilâl devirinde hürriyet lehinde tanınan bu tekaddüm, o devirdeki şeraiti içtimaiye ve siyasiye ile münevver sınıfların haleti fikriyesinden münbais idi. O vakitler, en mühim olan mesele, kraliyeti mutlaka, korporasyon ve feodalite devrinden kalma prensler tarafından icra edilen muhtelif tazyiklerden ferdı kurtarmak idi. Henüz doğmakta olan sanayı ihtiyacatı da bunu icap ettiriyordu. Demek oluyor ki, ihtilâl devri adamlarının en ziyade meşğul oldukları mesele, hürriyeti siyasiye meselesi idi.

***

Bugün ise, müsavatı içtimaiye mefhumunun tekaddüm ettiğini görüyoruz. Bunun böyle olması, bir buçuk asırdan beri vuku bulan içtimaî ve iktisadî tekâmülden ileri gelmektedir. Hattâ diyebiliriz ki, liberalizm ve kapitalizm yolunda fazla ileri gidilmiş olması, sol cenah partilerini içtimaî müsavat fikrini mübalağalı bir şekilde müdafaa ve binnetice hürriyeti siyasiyeyi tahdit etmeğe sevk eylemiştir. Mutlak bir müsavat temin edilmek istenilen memleketlerde, hürriyeti şahsiyenin tamamen feda edilmiş olması bir tesadüf eseri değildir. Bilâkis, bugün tam müsavat fikrinini gayri kabili tatbik

421

olduğu tebeyyün etmiş ve bu suretle şahsî hürriyetlerin iadesi mümkün olmuştur.

Demokrasi mefhumu, ancak müsavatı içtimaiye ve hürriyeti siyasiyenin birleşmesi ile husule gelen ahenkli bir sentez şeklinde tecelli edebilir; demokrasilerin bugün geçirdikleri buhran, hürriyetin halen müsavata tekaddüm etmekte olmasından mütevellitdir. Roosevelt'in Amerikada ve Blum'un Fransada yaptıkları tecrübeler, hürriyet fikrine istinad eden siyasî demokrasiye müsavat fikrini nakşetmek yolunda birer tecrübe teşkil ederler. Bu itibarla, işbu tecrübeler, her hangi bir Devletin hududları dahilinde kalmayarak, umumî bir mana ve mahiyet iktisap etmişlerdir. Yakinen tetkik edilirse görülür ki, ortada demokrasi müesseselerinin organik bir buhranından ziyade, işbu müesseselerin tekâmül ve inkişafı mevzuubahstir. Lâkin burada da fevkalâde müteyakkız davranmak icap eder: aksi takdirde, demokrasi müesseselerinin âtisi için tehlike muhakkaktır.

İdare edenlerle idare olunanları birbirinden tefrik etmek bugün daha zorlaşmıştır; çünkü, hakikî idare, pek mahdut kimselerin elinde bulunmaktadır. Bu temayülü başka yerlerde de müşahede etmekteyiz: meselâ her hangi Amerika reisi cumhuru, Franklin Roosevelt kadar nüfuza sahip olmamıştır, İsviçrede dahi, Konsey Federal, yani hükûmet, meclise tefevvuk etmektedir.

İzah ettiğimiz bütün bu esbab gösteriyorki, muasır demokratik rejimin esasını, ekseriyet prensibi haricinde aramak lâzımdır. Bu esası, sistemin merkezi sıkletini teşkil eden kontrol fikrinde bulmaktayız. Muasır demokrasilerin gözettikleri muhtelif gayelere vusul, ancak kontrolın tezyid ve tevsii suretile mümkündür.

Kontrol, mühim içtimaî davaları ve bugünkü hayatın ortaya attığı muhtelif meseleleri halletmeğe yegâne muktedir bulunan hükûmete, daha vasi salâhiyet verilmesine imkân bahşetmektedir. Hürriyetlerin müemmen bulunması bakımından, karar vermek hakkı hükûmete veya parlâmentoya ait olması haizi ehemmiyet değildir; zira hükûmet, daimî surette meclisin ve efkârı umumiyenin murakabesi altında bulunmaktadır.

Diğer taraftan, kontrol, Devletin siyasî ve iktisadî idaresi üzerinde halkın, bilvasıta lâkin mutlak iştirâkini temin eylemektedir. Ve işte, efkârı umumiyenin tefevvuku burada tezahur etmektedir. Lâkin, halk bu rolünü, ancak münevver ise bihakkın oynayabilir; bu itibarla, halkın medenî haklarını müdrik bulunması ve az çok siyasî tecrübesi olması lâzımdır; ve bilhassa, kendini idare eden kimselerin icraatından haberdar bulunması icap eder. Bu itibarla, matbuat hürriyeti tanınmadıkca, demokratik bir idare mevzuubahs olmaz.

Meclis içinde muhalefet partisinin oynadığı rolün de ehemmiyeti şüphesizdir.

Demokratik hükûmetin aldığı yeni şekil, bazı kimselerin ârayi umumiyenin tertibi işine atfettikleri ehemmiyeti azaltmaktadır. Ehemmiyetleri derkâr olmakla beraber, ârayi umumiyenin muhtelif şekilleri veya kadınların reye iştirâki gibi meseleler, demokrasinin ana davasını teşkil edemezler. Meslekî temsil usulü için de, vaziyet aynidir. Bir çok hukukşinaslar, ârayi umumiyenin ıslahını ve bilhassa korporatif bir meclis teşkilini, demokrasinin muztarib bulunduğu buhranın bertaraf edilmesi için en iyi çare olarak göstermekte ve böyle bir meclisin, daha teknik bir randöman vereceğini ve hükûmete her sahada yardım edebileceğini beyan etmektedirler.

Lâkin, zannetmemelidir ki, bu suretle, hürriyet prensibi dahilinde, müsavat dâvası halledilmiş olacaktır. Bilâkis, böyle bir mecliste, hususî ve hattâ mütenakız menfaatların çarpışacağı muhakkaktır; bu gibi ihtilâfların halli ise, ancak hükûmetin kuvvetli müdahelesi ile kabildir. Bu itibarla, korporatif meclisler, ancak diktatörlükle idare olunan memleketlerde tutunabilmektedirler; zira buralarda, bir az sonra da izah edeceğimiz vechile, hükûmetler her hangi bir suretle kontrole tâbi değildirler.

Demek oluyor ki, murakabe fikri demokratik hükûmet tarifine bizzarure derc edilmiş bulunmaktadır. Bu tarifi, yapmazdan evvel, muasır Devletlerde murakabenin fiilen nasıl icra edildiğini görelim.

Kontrol, muhtelif şekillerde icra edilebilir:

a) Kontrolu yapan **organ** bakımından, iki nevi kontrol mevcuddur: siyasî kontrol, kazaî kontrol. Siyasî kontrol, siyasî bir meclis tarafından, kazaî kontrol ise bir heyeti hâkime tarafından icra edilmektedir. Şekle ait olan bu farkı bir tarafa bırakarak, mahiyet itibarile olan farkı tayin edelim. Siyasî kontrol, her hangi bir organ tarafından icra edilirse edilsin, idare eden kimselerin salâhiyetinin gayri mahdut kısmına taallûk etmektedir. Kazaî kontrol ise, bu salâhiyetin mahdut bulunan kısmını müteallîktir.

b) Kontrolları, vaki oldukları **zamana** göre de tasnif edebiliriz: bunlar da iki nevidir: bir karar ittihaz edilmezden evvel vuku bulan kontroller (contrôles préventifs) ve karardan sonra yapılan kontroller (contrôles répressifs). Bazı müellifler, kuvai icraiyenin fazla kuvvetlenmesine ve bürokrasinin kesbi vüs'at etmesine mâni olmak için, hükûmetin bilumum icraatının meclis komisyonları murakabesine tâbi tutulmasını teklif etmektedirler. Hatıra olarak diyebiliriz ki, Fransada kanun mahiyetini haiz hükûmet kararları, mevkii tatbike vazolunduktan sonra parlâmentonun kontroluna tâbi tutulmaktadırlar; Çekos-

lovakyada ise, bu nevi kararlar, mebus ve âyan âzasından mürekkeb bir komisyonun tasdikini temin etmedikce, tatbik mevkiine geçememektedirler.

c) Nihayet, kontrolleri, mahiyetleri itibarile tasnif etmek mümkündür; kontrol ya şahıslar hakkında, veya şahısların hareketleri hakkında icra edilir. Yukarıda da gördüğünüz vechile, parlömanter rejimle İsviçre rejimi arasında ki esaslı fark, birincisinde kontrolün idare edenlerin şahısları, ikincisinde ise icraatları üzerinde yapıldığıdır.

Bütün bu tasniflerden en mühimmi, hiç şüphe yokki birincisidir; bu itibarla, onu daha yakinen tetkik edeceğiz. Siyasî kontrolün, memleketi idare edenlerin gayri mahdut salâhiyetlerine taallûk ettiğini, kazaî kontrolün ise mahdut olan salâhiyetler hakkında cari olduğunu, bir az evvel beyan etmiştik. Bu tarifin esasına geçmezden evvel, iki nokta üzerinde tevakkuf etmemiz lâzımgeliyor.

Bazı kimseler, parlâmento tarafından hükûmet üzerinde icra edilen siyasî kontrolün, mevzuubahs ettiğimiz mahdut ve gayri mahdut salâhiyetlerin her ikisine de şamil olduğunu iddia etmektedirler; bizce, bir karar mezkûr iki salâhiyetten hangisine taallûk ediyorsa, kontrol ona göre siyasî veya kazaîdir. Kazaî kontrol, idarî bir karar ile muayen bir hukuk kaidesinin karşılaştırılmasını ifade etmektedir; hukuk kaidesi aslen idarî karara üstün addolunmaktadır. Bu karşılaştırılma bir mahkeme veya siyasî bir organ tarafından yapılmış olsun, kontrolün mahiyeti değişmez.

Bu hususta iki misal zikredelim. Birincisini Amerika taşkilâtı esasiyesinden alacağız. Amerika Âli Divanı tarafından kanunların teşkilâtı esasiyeye uygun olup olmadığı hakkında icra edilen kontrolün, şekil itibarile, kazaî bir mahiyet arzettiği muhakkaktır. Lâkin, bu kontrol ayni zamanda siyasî de addedilebilir. Zira, malûm olduğu üzere, Âli Divan, kendine has iktisadî ve içtimaî bir siyaset takib etmekte ve bu siyaseti verdiği kararlarda açıkca tebarüz ettirmektedir.

Bilâkis, veto hakkını istimal ederken, Devlet reisinin mutlaka ve ancak siyasî bir kontrol icra ettiği iddia olunamaz; bu kontrolün sırf siyasî olabilmesi için, meclis tarafından kabul olunan bir kanunu sırf yersiz addederek veto'sunu kullanmış olması lâzımdır. Buna mukabil, bazı memleketlerde olduğu gibi, Devlet reisi, meclisin tasdik ettiği teşriî her hangi bir kararı, teşkilâtı esasiye kanununa mugayir addederek reddeylediği takdirde, kazaî bir kontrol icra etmiş olur.

Üzerinde tevakkuf etmemiz lâzımgelen ikinci nokta, yukarıda bahsettiğimiz gayri mahdut salâhiyet meselesidir. Beynelmilel Hukuku Düvel Enstitüsü'nün 1934 senesi içtimaında uzun boylu ve mü-

him münakaşalara meydan vermiş olan bu meselenin ne mahiyeti ve ne de şümulü hakkında sarih ve katî bir fikir mevcud değildir. Etüdümüzün esasını doğrudan doğruya alâkadar etmeyen bir mevzu hakkında teferruata girişecek değiliz. Ancak, bu hususta her hangi bir suitefehhüme mahal bırakmamak üzere, bu meselenin neden ibaret olduğunu izaha çalışacağız. Bizce, memleketi idare eden şahıslar, muayyen kaidelerle bağlı olmıyarak, icraat ve müdahalelerinde oldukça vâsi imkânlara sahip bulundukları takdirde, gayri mahdut salâhiyet mevcuddur. Bilâkis, mahdut salâhiyet mevzuubahs olduğu zaman, idare edenlerin icraatı ahkâmı kanuniye ile tahdit edilmiş bulunmaktadır.

Şimdi, siyasî kontrol ile kazaî kontrol beynindeki esaslı farkları tetkik edelim.

Siyasî kontrol, esas itibarile, «**opportunité**» kontrolıdır; kazaî kontrol ise, bilâkis, **kanunî** kontroldır. Görüldüğü üzere aradaki fark, kontrolı icra eden organdan neş'et eylemektedir. Bu organ siyasî kontrol hakkında, kazaî kontrole nisbeten, daha pek çok enerjik hareket etmektedir. Kazaî kontrolde, kontrol edilen karar hakkındaki takdir mi'yarı, kararı ittihaz edenle kontrolı yapan organ için aynıdır. Bu mi'yar, mevzuubahs kararın, aslen üstün olan müsbet hukuk kaidesine uygunluğu derecesidir.

Siyasî kontrol için, vaziyet ayni değildir: burada, kontrolü yapan organ, kararı ittihaz etmiş olan kimsenin takdir mi'yarı yerine, kendi mi'yarını kullanmak hakkını haizdir. Bundan maada, kontrol eden organ, evvelce kabul etmiş olduğu bir mi'yarı, bilâhare, zaman ve mekân icabatına göre, tâdil edebilir.

Pek mühim olmıyan bir üçüncü fark daha vardır; bu fark, kontrolın verdiği neticeye taallûk etmektedir. Kazaî kontrolın müeyidesi, kanuna muhalif olarak verilen kararın feshidir; bilâkis, siyasî kontrol, mevzuubahs kararın feshiyle beraber, bazı ahvalde, bunun yerine bir diğer kararın ikamesini icabettirebilir.

Bu son senelerde, Şûrayi Devletin ihtilâs meseleleri hakkında icra ettiği kontrol kesbi vus'at etmiştir. Şûrayi Devlet sayesindedirki, hükûmet kararları hakkındaki meşhur nazariyenin her gün bir az daha kuvvetini kaybettiğini görmekteyiz. Son zamanlara kadar, Şûrayi Devlet, bu nevi kararlar hakkındaki müracaatları reddetmekte idi. Bu hususta verdiği hükûmlerde: «mevzuubahs kararın Şûrayi Devletce rü'yetine imkân görülmediği cihetle, talebin ademi kabulüne hükmolunduğu» denilmekte idi. Bugün dahi, istisnaî olmakla beraber, âli mahkemeler hükümlerinde bu nevi formüllere tesadüf olunmaktadır; lâkin, ekseriya, mezkûr mahâkim, hükûmet kararları

aleyhinde vaki şikâyetleri esaslı bir surette tetkik eylemektedirler. Demek oluyor ki, bu suretle, Şûrayi Devlet hükûmet kararları üzerinde bir nevi kontrol icra etmektedir; bu kontrol, esas itibarile, siyasidir, yani Şûrayi Devlet, mezkûr kararların hilâfı kanun olup olmadıklarını tetkik etmeyerek, daha ziyade bunların âmme menfaatına uygun bulunup bulunmadığını aramaktadır.

Ayni temayülü ingiliz mahâkiminde de görmekteyiz. 1934 senesinde «Elias V. Pasmore» meselesinde verilen hüküm, hükûmet kararlarının siyasî kontrolü hakkında enteresan bir misal teşkil etmektedir. Eski zamanlarda, hükûmetin gayri mahdut salâhiyeti dolayısile verdiği kararlar — bugün diktatörlükle idare olunan memleketlerde olduğu gibi — her türlü kontrolden âzade bulundukları halde bugün ayni kararlar siyasî kontrole tâbi tutulmaktadırlar.

Muasır demokratik hükûmetin mahiyetini iyice tebaruz ettirmek için, bugünkü Devletlerde cari olan muhtelif kontrol şekilleri bahs üzerinde bu kadar uzun boylu durmak iztirarında kaldık. Derhal ilâve edelim ki, mevzuubahs kontroller yalnız demokratik hükûmetleri alâkadar etmez. Başka rejimlere tâbi daha bir çok hükûmetler ve bilhassa mutedil hükûmetler, bu kontrollerden bazılarını ve hususiyetle kazaî kontrolı kabul etmişdirler. Maahaza, asıl demokratik rejimlerdedir ki, siyasî kontrol müessir olmaktadır.

Demokratik Devletin her mertebesinde, bilvasıta veya bilâvasıta milletin hâkimiyetini temin eyleyen bir sürü kontrollara tesadüf etmekteyiz. Bu kontrollar sayesinde, memleketi idare eden kimselerin demokrasinin esas gayesi olan: vatandaşların hürriyet ve müsavat dahilinde «halk için icrayi hükûmet» prensibine uygun olarak hareketleri temin edilmiş bulunmaktadır. Camiaya hukukî ve ahlâkî dürüstlüğü bahşetmek, her hangi serbest bir hükûmetin esas vazifesi değilmidir?

*
* *

III

Fransız «césarisme» inin tetkiki, klâsik hukuku esasiye nazariyesini, diktatörlüğü, demokrasinin gayri tabiî bir şekli olarak telâkki etmeye sevk eylemiştir. İşbu nazariye, „César" ın otoritesini milletin umumî iradesine istinad ettirmektedir.

Bazı hukukşinaslar da, medenî memleketlerin tekâmülünü tarihî bir zaruret şeklinde göstererek, diktatörlüğün, demokrasinin seyrinde zaman zaman zuhur eden normal bir rejim olduğunu beyan

etmektedirler; yani, iktisadî hayatta olduğu gibi, siyasî hayatta da, bazı devrelerde, bu nevi «buhran» lara tesadüf olunduğunu söylemektedirler.

Tarihî bakımdan, diktatörlüklerin bu şekilde izahı oldukça mâkul gözükmektedir. Diktatörlüğün bir tesadüf eseri olmadığı şüphesizdir; zuhuru, bir çok şeraite tâbidir. Diktatörlükten evvel, memlekette kargaşalıklar, intizamsızlıklar, halkın manevî bakımdan bitkinliği, hülâsa demokratik idareye karşı derin bir hoşnutsuzluk göze çarpmaktadır.

Fransa'da „Terreur" devrinin suiistimalleri ve „Directoire" devrinin zâfiyetidir ki, Napoléon Bonaparte'a iktidar yolunu açmıştır. 1848 senesinde kraliyeti ihya eden, içtimaî anarşi ile o zamanki parlâmentonun beceriksizliği olmuştur. Rus ordusu ve halkının bitkinliğidir ki, 1917 ihtilalini doğurmuş ve bolşevikleri mevkii iktidara getirmiştir. Buna benzer sebepler dolayısile ve hususiyetle iktisadî sefalet, içtimaî ve siyasî kargaşalıklar tesiriledir ki, İtalyada, Polonyada ve Almanyada otoriter hükûmetler idareyi ele geçirebilmişlerdir. Mevkii iktidare geçerken, diktatör, vatandaşlarının emniyetinden değil, onların bitkinliğinden istifade etmektedir. Diktatör, hâdisatın sureti inkişafını idare ederek; Devlet dizginlerini ele geçirmektedir; milletin iradesi burada mevzubahs değildir. Demek oluyor ki, diktatörlük, esas itibarile, demokrasi ile hiç bir müşabehet arzetmemektedir.

Kuruluş ve milletle olan münasebetler bakımlarından, iki rejim arasındaki ayrılık daha da vâsidir. Diktatörlük, referendum ve intihabat gibi demokrasi usullerinden, gayesine vusul için istifade etmektedir. Şimdiye kadar hiç bir diktatörlük hükûmeti, demokrasi usullerine zahiren muhalefet etmiş değildir.

Son zamanlara kadar, İtalya, ârayi umumiye ile teşkil edilmiş bulunan meclisi mebusanını muhafaza etmiştir. Hitler Almanyası, doğrudan doğruya halka müracaatı tercih etmektedir: dahilî veya haricî siyasete müteallik bir karar mevzuubahs olduğu taktirde, Hitler halka müracaat ederek tasdikını istemektedir; maamafih bir yandan da Reichstag, nadiren olmakla beraber, icabında içtima etmektedir. Sovyet Rusyadaki demokrasi mekanizması daha da enteresandır. 1936 Kânunuevveline kadar, Devletin âlî organları intihabatı iki dereceli ve alenî intihabat şeklinde yapmakta idi. Nazarî bakımdan, müntahabler, bütün müntehiblerin emrinde sayılmakta idiler; icabında, derhal azilleri mümkündü. 1936 Kânunuevvel teşkilâtı ile, Sovyet Rusya, hafi ve bilâvasıta seçim usulünü kabul etmiş bulunmaktadır. Bu usul, birinci ve ikinci Fransız İmparatorluğunun tercih ettiği usuldür.

427

Diktatörün demokratik usullere riayet etmesinin, hâkimiyeti milliye prensibine bağlılığını ifade ettiği iddia olunuyor. Bugün, milletin iradesinden sarfı nazar ederek icrayi hükûmet etmenin mümkün olmadığı söyleniyor. Millî te'sir o derece ehemmiyetlidir ki, diktatör dahi, millî temayüllere göre hareket etmek mecburiyatini hissetmektedir. İşte bu suretle, diktatörlük rejiminin umumî iradeye istinad etmesi hasebiyle, nihayetünnihaye, demokratik rejimin bir şekli olduğu ileri sürülmektedir.

Diğer bir çok hukukşinaslar da, diktatör, filvaki milletin sarahaten seçtiği bir kimse değilse de, zımnen otoritesi kabul olunan bir şahsiyettir, diyorlar. Bu zımnen kabul keyfiyetinin, diktatörün, milletin en derin arzularını idrak ederek ona göre hareket etmekte olmasına müstenid bulunduğunu, ve fakat bu yardımdan ancak egoist bir siyaset takib etmemesi şartiyle müstefid olabileceğini ilâve ediyorlar.

Diktatör ile halk arasında mevcud münasebetlerin bu şekilde tefsiri bugünkü otoriter rejimlerde cari olan usullere pek de kabil teşmil değildir. Şüphe yok ki, diktatörlük ve demokrasinin hükûmet mekanizmasında zahiren birleştikleri bazı noktalar mevcuddur. Lâkin aralarındaki en esaslı fark, işbu mekanizmanın hakikî manası ve varmak istediği gayede mündemiçtir.

Klâsik demokrasilerde, temsil müesseselerinin hikmeti vücudu, ekseriyetin iradesini tebellür ettirmek ve ona göre hükûmetin hatı hareketini tayin eylemektir. Bu itibarladır ki, intihabat devresinde yapılan neşriyat ve propagandalar, muhtelif ideolojiler beyninde bir nevi muslihane mücadele şeklinde tecelli etmektedirler. Siyasî partiler, tam bir serbestî dahilinde, müntehipleri kendi taraflarına celb ederek, mevkii iktidara geçmek ve programlarını tatbik etmek isterler. Hülâsa, en büyük otorite halktır ve hükûmet millî iradeye tâbi bulunmaktadır.

Zavahire rağmen, diktatörlük rejiminde bu gibi şeyler mevcut değildir. Siyasî partiler mülga olup, yalnız diktatörün partisi mevcuddur. İntihabatın, bu şerait dahilinde, serbestce icrasına tabiatile imkân yoktur. Müntehip, muhtelif namzetler arasında seçecek değildir. Diktatörlük rejiminde, ârayi umumiye, diktatörün mevkiini talkime hâdim olan bir vasıtadır. Referendum ve teşrîî intihabat, teknik bakımından, büyük değişikliklere maruz kalmış ve siyasî manalarını kaybetmişlerdir. Teşriî intihabat tekniği tamamen değişmişdir: ortada, resmî makamatın alenen iltizam ettikleri resmî namzetler mevcuddur; bu namzedlerin karşısında rakipler yoktur. Diğer taratan, intihabat muamelsi çok defa tahrif edilmektedir: bir çok tedabir ittihaz ederek, hükûmet her vakıt intihabattan muzaffer çıkmaktadır.

referendum'un tekniği de tabiî gayesinden uzaklaştırılmıştır: Referendum, diktatörün arzusuna göre yapılmaktadır; saatını ve sorulacak sualin şeklini o tesbit etmektedir; sual o şekilde sorulmaktadır ki, « hayir » diye rey vermenin imkânı yoktur. Demek oluyor ki, bu muhtelif usuller, ekseriyetin iradesini ifade etmeye değil, fakat diktatörün şahsî prestijini takviyeye hâdim olan usullerdir.

Ve zaten, bu sebepledir ki, diktatör, ekseriyet temini ile iktifa etmeyıp, bütün milletin bilâ kayduşart iltihakını aramaktadır. Bu maksada vusul için, diktatörlük rejiminde kullanılan vasıtalar, demokratik Devletlerde cari olan vasıtalardan daha pek çok müessirdirler.

Bütün bu maruzatımızdan da anlaşıldığı üzere, diktatörlük, demokrasinin klâsik ekseriyeti mefhumu ile hiç bir suretle imtizaç edemediği gibi, umumî iradeye de asla müstenid bulunmamaktadır. Diktatörlüğün, efkârı umumiyenin murakabesine pek büyük bir mevki veren muasır demokrasi mefhumu ile telifine bilhassa imkân yoktur. Bu bakımdan, diktatörlük ile demokrasi beynindeki tezad gayri kabili izaledir.

Yukarıda da izah ettiğimiz veçhile, demokratik idarenin hususiyeti, efkârı umumiyenin hâkim bulunması ve icrayi hükûmet edenleri murakebe eylemesidir. Bilâkis, diktatörlük rejiminde, prensip olarak, hiç bir murakabe mevzuubahs değildir.

Diktatörlük rejiminde, kazaî kontrol, yani mahdud salâhiyete müteallik kararların kontrolı, bir dereceye kadar derpiş edilebilir. Lâkin, bu mahdut salâhiyet, ufak memurlar hakkında mevcut ise de, memleketi asıl idare eden kimseler hakkında kat'iyen mevzuubahs değildir. Bunun böyle olması, muasır diktatörlüklerde, teşkilâtı esasiye kanunu ile her hangi bir kanun, kararname veya nizamnamenin hudutlarının sarahaten tesbit edilmemiş bulunmasından münbaistir. Bu itibarla, kontrolu yapan organ için, bu muhtelif mevzuatı birbirile karşılaştırmak imkânı mevcud değildir. Muhtelif mevzuat beyninde bir tasnif yapılmış olsa dahi, diktatörlük rejimlerinde idare eden kimselerin kazaî kontrolden kaçınmaları imkânı vardır: Fransız ikinci İmparatorluğu zamanında ortaya atılan meşhur « hükûmet kararları » nazariyesi buna imkân vermektedir. Bu nazariye, Fransa ve İngiltere gibi demokratik memleketlerde de cari ise de, pek mahdut hususata taallûk etmektedir. Diktatörlük memleketlerinde ise, bilâkis, gayri mahdut salâhiyet sahası gün geçdikce genişlemekte ve binnetice kazaî kontrolün şümulü ayni nisbette azalmaktadır. Lâkin, demokrasi ile diktatörlük beyninaeki asıl fark, demokrasilerde siyasî kontrola tâbi bulunan gayri mahdut salâhiyetin, diktatörlüklerde tamamen serbest bulunmasıdır.

429

Bu fark, « organisée » bir efkârı umumiyenin mevcud olmamasından ileri gelmektedir. Siyasî kontrol ile serbest efkârı umumiye beynindeki irtibat hakkında evvelce söylediğimizi burada tekrar etmeğe lüzum görmeyoruz.

Diktatörlük, müstakil bir efkârı umumiyenin mevcudiyetini arzu etmemektedir; ondan, bir hasım gibi korkmakta ve onun zuhur ve inkişaf etmesine mâni olmak için, muhtelif çarelere başvurmaktadır. Diktatörlük, efkârı umumiyenin doğması ve tekâmül etmesi için elzem olan şaraiti yok etmektedir; bundan maada, muhtelif vasıtalarla, vatandaşları cezbedip, kendi hükmü altına sokmak istemektedir; ve nihayet, Devlet faaliyetinin her sahasında, vatandaşların harekâtını takib edip, her hangi bir muhalefetin zuhuruna meydan vermemeğe çalışmaktadır. Şimdi bütün bu hususatı birer birer tetkik edelim.

Hakikî bir efkârı umumiyenin teşekkülü için, her şeyden evvel, ferdî hürriyetlerin mevcudiyeti şarttır. Zira, bu hürriyetlerden muntazaman istifade suretiledir ki, ferd, vatandaşlık rolünü bihakkın müdrik olur. Halbuki, otoriter hükûmetin ilk işi, bu hürriyetleri ilga veya, hiç olmazsa, zarar iras edemeyecek derecede tahdit eylemektir. Muasır diktatörlük Devleti « totalitaire » bir Devlettir. Muhalefet ve tenkide tahammülü olmadığı cihetle, fikir ve söz hürriyetlerini kaldırır. Bilumum hürriyetlerin esası olan tedris hürriyeti de mülgadır. « Totalitaire » Devlet, tedrisatı da, maksadı mahsusla, inhisar altına almıştır. Matbuat hürriyeti için de vaziyet aynidir: ekseriya, yalnız hükûmet tarafından murakabe edilen gazeteler intişar edebilirler. Müstakil matbuat—eğer mevcut ise—polisin sıkı nazareti altında bulunur ve icabında ağır cezalara çarptırılır. İçtima hürriyeti de diktatörlük rejiminde mevzuubahs değildir. Halk toplantıları, ancak fikirler üzerinde icryai te'sir etmek üzere yapılır. Bütün bu sebeblere binaendir ki,kilise ile diktatörlük arasında açık veya gizli bir rekabet mevcuddur. Evet, içtima hakkı zahiren tenınmakta ve meslekî sendikalar mevcud bulunmaktadır. Hattâ, bugünkü «totalitaire» Devlet, «corporatif» bir Devlet olduğunu ve bir nevi iktisadî «fédéralisme» teşkil ettiğini iddia eylemektedir. Lâkin, işin bu zahirî kısmıdır: İtalya' da olduğu kadar Almanya ve Sovyet Rusya'da da, sendika ve korporasyonlar tamamen Devletin emrinde bulunmaktadırlar.

Mahallî camialara vasi mikyasta siyasî ve içtimaî hayat te'min edilmedikçe, efkârı umumiyenin müessir olmasına imkân yoktur. Müntahibler ve siyasî birlikler âzaları, ancak mahallî camialarla yetişerek tecrübe sahibi olmaktadırlar. Diğer cihetten, ademi temerküz sistemi, vatandaşlara, âmme işlerinin görülüşüne iştirâk imkânı bahşetmektedir; bu suretle, mahallî idareler üzerinde bir nevi kont-

rol tesis edilmiş bulunmaktadır. « Totalitaire » Devlet ise, ademi temerküz sistemini, siyasî sahede olduğu kadar idarî sahede de, kabul etmemektedir.

Bu muhtelif takyidat, ferdî beşer istiklalinin ademi kabulünden doğmaktadırlar. Ferd, Devlet için artık bir gaye değildir; o, «totalitaire» Devlet içinde ancak pek ufak bir vahiddir; onu Devlet yetiştirir ve idare eder. Bu sebebledir ki, otoriter hükûmet, her vasıtadan istifade ederek, fikirleri sevk ve idare etmek arzusunu besler. Bu gayeye vusul için, her şeyden evvel tedrisatı inhisar altına almıştır; tedrisatı rejimin zihniyetine göre tanzim eder, muallimlere rejime sadakat yemini yaptırır; mekteb kitabları, çocuğa, „totalitaire" Devletin esaslarına saygı telkin edecek şekilde bastırılmıştır. Mekteb haricinde dahi, çocuk Devletin nezareti altındadır: spor birliklerine ve saireye çocuk dahil olmağa mecburdur. Bundan maada, ilmin bütün teknik vasıtaları, rejim fikrinin emrindedir; matbuat diktatörün elinde bir âlettir. Radyo ve sinema vasitasile, şahıslara her gün ayni fikirler telkin olunur. Muazzam toplantılar tertib edilerek, yüz binlerce insana şefin sözleri dinletilir ve bu suretle rejim ve onu temsil eden şahis lehinde sun'î bir psikoloji yaratılır. Daha evvel, diktatörlüğün psikolojik esasını tayin etmiştik. Diktatörlüğün bazı noktalardan din ile benzerliği olduğunu ve bir «mystique»'e müstenid bulunduğunu ve bu «mystique» dahilinde diktatör ile halkın birleştiğini anlatmıştık. İşte bu „mystique" dir ki, halk terbiyesinin ve, mevcud ise, efkârı umumiyenin esasını teşkil eder. Demek oluyor ki, efkârı umumiye, serbest münakaşa ve muhtelif fikirlerin mücadelesi neticesi değil, rejim fikrinin ifadesidir. Kuvvete müracaat eylemeksizin, diktatör, daha bir çok vasıtalarla halk üzerinde icrayi te'sir eder ve bir nevi umumî „extase" uyandırır.

Lâkin, diktatör, mustakil bir efkârı umumiyenin teşekkülüne mâni olmakla iktifa etmemektedir. Efkârı umumiyeyi her suretle murakebe ederek, hernevi muhalefetin zuhuruna meydan vermemektedir. Bu mühim vazife, memlekette tek başına mevcud olan Devlet partisine terettüb etmektedir. Parti, şefin muhafızıdır. Âzaları, temamen parti idealini benimsemiş kimselerden ibarettir. Partiye yeni âza kabulü sıkı takyidata tâbidir. Partiye kabulden evvel, her âza bir hazırlanma devresi geçirir. Altı veya yedi yaşından itibaren, çocuk gençlik teşkilâtlarına dahil edilir. Yaşı ilerledikçe, çocuk, parti teşkilâtında yükselir ve nihayet rejimin zihniyetini tamamen benimsediği ve şeflerinin otoritesini kabul eylediği andan itibaren, faşist, nasyonalsosyalist veya komünist olmak şerefini ihraz eder.

Parti, bu suretle, Devlet mekanizmasının her kısmına el koyar.

431

Oldukça mühim bir mevki sahibi bulunan her memur, mutlaka partiye girmek mecburiyetindedir. Parti ile hükûmet mekanizmasının birbirile mezcedilmesi, diktatörlükle idare olunan her memlekette mevcuddur. Hükûmet ve idare de, bu suretle, noktai nazar birliği temin edilmektedir. Hür ve mustakil fikirlere yer yoktur. Parti, memleketi sıkı sıkı bağlayan bir ağdır.

Bununla beraber, diktatörlük arzu ettiği birliği ekseriya temin edemmektedir. Muhalefet, hiç bir vakıt tamamen yok edilmez. Onu, muvakkaten susturmak mümkündür. Muhalefetin teşkilâtı, vasıtaları yoktur; lâkin, o mevcuddur ve ilk fırsatta kendisini hissettirir. Meselâ kilise, «totalitaire» Devlete karşı kıyam ettiği zaman, bunu, gayri memnun halkın yardımı sayesinde yapabilmektedir. Evet, matbuat mevcud değildir, lâkin halk, kendi arasında gizliden gizliye tenkidler yapmakta, sıkıntılarını hikâye etmektedir. Bu suretle, yavaş yavaş bir muhalefet havası husule gelmekte ve ilk fırsatta harekete geçecek bir kuvvet teşekkül etmektedir. «Primo de Rivera» Ispanyasında, diktatörün, yıkılmakta olan bir rejim karşısında tek başına kaldığı benüz hatırlardadır.

Devlet partisi, çok defa, içten de çürümektedir. Stalin rejimini ara sıra sarsan „trotzkiste", «zinoviste» hareketleri, Almanyada Röhm meselesi ve İtalyada da bir çok faşistlerin azlı bunu isbat etmektedir.

Bu vaziyete nazaran, diktatörlüğün, efkârı umumiye tarafından yapılacak her hangi bir kontorolı tasvib etmeyeceği âşikâdır.

Netice olarak diyebiliriz ki, diktatörlük, demokrasiden, yalnız gözettiği gaye ve kullandığı vasıtalar bakımından değil, fakat ayni zamanda her nevi kontrolın ademi mevcudiyeti itibarile de ayrılmaktadır.

432

No: 21

Orman işletme mukavelelerinde altın liranın tahavvülile değişen bedel

Temyiz hukuk hey'eti umumiyesi ve ticaret dairesinin kararları dolayısile

İmran ÖKTEM
Ankara Asliye Mahkemesi
Ticaret Dairesinde Âza

Hâdise: Müteahhit (A) ile Ziraat vekâleti Orman umum direktörlüğü arasında yapılan mukaveleye nazaran (A) devlete ait (B) ormanından on sene müddetle muayyen zamanlarda muayyen miktarda ağaç kesecek ve kereste haline kalbedecektir. Buna mukabil her üç ayda bir defa mukavelede yazılı bedeller göz önünde tutularak tesbit edilen meblağı ödemeğe mecbur olacaktır.

Aynı mukavelenin 17 inci maddesinde: **(tediye olunacak bedelât bir Türk altın liranın 700 kuruş ile 800 kuruş arasında mütedavil olmasına göre taahhüt edilmiş olup her üç ayda bir tahakkuk edecek taksidin hululüne tekaddüm eden ay zarfındaki vasati rayiç bir iki haddin vasatisinden yani 750 kuruşdan % 20 nisbetinde veya daha fazla bir nisbette te zayüt veya tenakuz ettiği takdirde mezkûr fiatlar işbu nisbet dahilinde hulûl eden takside mahsus olmak üzere tezyit veya tenkis olunur. % 20 Nisbetinden dûn olan tahavvülât fiatlar üzerinde müessir değildir).** diye yazılıdır.

Müteahhit (A) Ziraat vekâleti aleyhine ikame ettiği davada: 1 — Her üç ayda bir tahakkuk ettirilmesi lâzım gelen taksidin hesabında altın 750 kuruşun % 20 sinden fazla tezayüt ettiği cihetle % 20 ye kadar vaki tezayüt nazarı itibara alınmaması lâzım gelirken Ziraat vekâleti tezayüdün tamamını esas ittihaz ederek bedeli tayin ve tahsile teşebbüs ettiğini. 2 — Türk altınının akit ve icra mahallindeki rayici nazarı itibara alınması lâzım gelirken (İstanbul nukut borsası) rayici esas ittihaz edilerek taksit bedeli tayin ve tahsiline teşebbüs edildiğini.

İleri sürdü ve taksit bedellerinin mukavelenanenin 17 inci maddesindeki esaslar dahilinde hesaplanmasını ve ziraat vekâletinin fazlaya taallûk eden talebinden dolayı muarazasının men'ini istedi.

Ankara asliye Ticaret mahkemesi; Aşağıda yazılı mutalâayı dermeyan ederek, davayı redetti; mukavelenamenin 17 inci maddesinin son fıkrasına nazaran altın 750 kuruşun % 20 sine kadar tezayüt ettiği takdirde bu tahavvülât fiatlar üzerinde müessir olmıyacaktır. Bu son fıkra ancak tahavvülâtın % 20 yı geçmemesi haline münhasırdır. Altın rayici % 20 yi geçtiği takdirde aynı maddenin 1 inci fıkrası tatbik edilmelidir. İşbu 1 inci fıkrada ise **(mezkûr fiatlar işbu nisbet dahilinde tezyit olunur.)** denilmesine göre altın rayicinin tezayüt nisbeti hiç bir tolarans kabul edilmeksizin esas ittihaz edilerek taksit bedelinin tayini mukaveleye uygundur. Akit mahalli ile icra mahallinde nu kut borsası bulunmamasına göre altın rayicinin tesbitinde İstanbul borsasından alınan malûmatın esas ittihaz edilmesi de mukavele ahkâmına uygundur.

Temyiz mahkemesi ticaret dairesi 16-5-938 tarih 1178 2751 S. lı kararile asliye mahkemesinin kararını bozma sebebi olarak:

1 — Altın rayici vasatı fiatın % 20 sini tecavüz etse bile taksit bedelinin tayininde % 20 ye kadar tahavvülün nazarı itibara alınmaması ancak % 20 yi tecavüz eden nisbet dahilinde bedelin tezyit edilmesi mukavelename ahkâmına ve hakkaniyete daha uygun geleceği,

2 Akit mahallindeki altın rayici esas ittihaz olunmak suretile eşcar bedelinin tayini muktazi bulunduğunu mukavelenamenin mahallî icrası nazara alınmaksızın İstanbul borsasında mukayyet altın rayicinin tatbik olunacağından bahsedilmesi yolsuz olduğunu ileri sürdü.

Aynı mahiyette bulunan başka bir mukaveleden mütevellit başka bir davada temyiz mahkemesi ticaret dairesi 1-11-937 T. 3060/2974 No. lu kararında (Altın rayicinin % 20 ye kadar temevvücatının nazarı itibara alınmasının mukavelename ahkâmına ve hakkaniyete uygun olmadığını ve mahalli akitteki rayicin tahkik olunarak ona göre hüküm verilmesi icap ettiğini) bildirmiştir.

Yine aynı mahiyette bulunan ve başka bir mukaveleden mütevellit ve Eskişehir asliye hukuk mahkemesinde ceryan eden davada: mukavelenin mahalli tanzimi olan Eskişehir piyasasındaki altın rayicinin mikyas ittihazile verilen karar temyiz ticaret dairesince nakzedilmiş ve nakız kararında: (Evrakı nakdiye ihracı hakkındaki ka-

nununun ikinci ve tevhidi mezkûkat hakkındaki kanununun 5 inci maddeleri ahkâmına nazaran kanunen muayyen olan rayiclerden fazla veya noksan rayicle mukaveleyi tazammun eden mukavelenin (. . . . .) maddeleri ahkâmı muteber olmadığı ve Eskişehirde nukut borsası bulunmamış olmasına göre İstanbul borsa rayicinin tahkik edilmesi lâzım geldiği) bildirilmiştir. Eskişehir asliye hukuk mahkemesinde eski kararında ısrar etmesi üzerine hukuk hey'eti umumiyesi işbu ısrar kararını 30-1-935 T. ve (5) sayılı karar ile ve ekseriyetle tasdik etmiştir.

Tasdik kararında: Ticaret kanununun 700 üncü maddesine göre senenin herhalde muayyen olması şart olmayıp veçhi tayini tesbit edilmesi de kâfi olmasına ve hâdisede temettüün miktarını tayinde altın ahçenin taksit zamanlarındaki fi'i rayici esas tutularak tarafeyn arasında mün'akit mukavelenamenin (. . . .) inci maddesin de türk altınının 700 ile 800 kuruş arasında tedavülü kabul ve taahhüt edilen temettüün taksidin hululüne tekaddüm eden ay zarfındaki vasati rayici tahavvül ettiği takairde tatbik edilecek tezyit ve tenkiz nisbetleri dahi tesbit edilmiş olmasına göre mukavelename hukuku âmme namına mevzu kanun ve kaidelere muvafık olduğu gibi mahiyetine göre tevhidi mezkûkât ve evrakı nakdiye kanunlarının hâdiseye şumulü bulunmadığı ve binaenberi dermeyan olunan esbabı mucibeye nazaran ısrar kararı usûl ve kanuna muvafık olduğu kayıt edilmektedir.

II

Bu kararlar (3) cihetten ehemmiyeti haizdir:

1 -- Tipik bir mukaveleyi izah ve tefsir bakımından: devlet ormanlarının 10-20 sene gibi uzun bir zaman için yapılan işletme mukaveleleri birbirine çok benzerler; hemen hemen bütün mukavelelerde ağaç bedelleri gösterildikten sonra bu bedelin (Türk altını) veya (sterling) veya (dolar) ın muayyen bir had arasında tahavvülü halinde mer'î olacağı ve bu haddin vasatisinden % 20 veya daha fazla tezayüt veya tenakuzu halinde bedelinde ona göre tezyit veya tenkis edileceği kabul edilmektedir. Aynı zamanda % 20 den aşağı tahavvülâtın bedeller üzerine müessir olmayacağı derpiş olunmaktadır.

Temyiz mahkemesinin noktai nazarına göre bu gibi mukavelelerde mikyas ittihaz edilen altının % 20 den ziyade tezayüt ve tenakuzu halindede % 20 ye kadar tahavlülün nazarı itibara alınmaması ve ancak % 20 yi geçen mikdar nisbetinde bedelin tezyit veya tenkisi cihetine gidilmesi hakkaniyete uygun görülmektedir bunu

435

bir misal ile anlatalım:

Türk altınının 700-800 arasındaki tahavvülâtına nazaran ağaç bedelinin tayin edildiğini farz edelim altın bu haddin vasatisi olan 750 kuruştan % 20 den daha aşağı bir tahavvül gösterdiği takdirde ağaç bedeli sabit kalacakdır. Ancak altın rayici % 25 tezayüt veya tenakuz ettiği takdirde ağaç bedeli ancak % 5 i tezyit veya tenkis edilmekdir.

2 — İntizamı âmme prensibinin tayin ve tatbiki bakımından: satış bedeli tedavülü mecburî olan para ile tayin edildikden sonra altının tahavvülâtına nazaran bedelin tenkis veya tezyidini derpiş etmenin, memleket parasına itimatsızlık göstermek noktai nazarından, âmme intizamına muhalif olup olmıyacağı münakaşaya değer bir mevzudur.

Temyiz mahkemesi bu gibi mukavelelerin intizamı âmmeye muhalif olmadığını, tevhidi meskûkât ve evrakı nakdiye kanunlarının şumulünden hariç bulunduğunu, bu itibarla mukavelenin muteber olduğunu kabul etmiştir.

3 — Altın rayicine göre değişen bedelin tayininde altının muhtelif mahallerdeki rayiçlerinden hangisinin esas ittihazı icap ettiğinin tesbiti bakımından: temyiz mahkemesi bu hususta akit ve icra mahal rayicin esas ittihaz edilmesi lâzım geldiğini kabul etmiştir.

III

Kanunu medeninin 4 üncü maddesinde (hâkimin hak ve nisbetle hükmedeceği) yazılı isede bu kaide, kanun metninde kayıt ve işaret edildiği üzere, ancak 1 — kanunun hakkı takdir verdiğ 2 — İcabı hale göre 3 — muhik sebeplere nazaran, hüküm vermekle mükellef tuttuğu hususlara münhasırdır. Mukaveleyi tesir ederken hâkim, iki tarafın kasdettikleri manayı aramak ve tayin etmekle mükelleftir. İki taraf hak ve nasafete uymayan bir esas kabul etmiş olabilirler. Hâkim; mücerret bu sebeple mukavele hükmünü iptale salâhiyetli değildir. Mukavelenin 17 inci maddesini tetkik ederken (hakkaniyet) den ziyade tarafların maksadlarını tesbit etmek lâzımdır.

Mukavelenamenin mevzuubahs maddelerini bu yazının baş tarafına aynen yazdım. Bu madde iki fıkrayı ihtiva ediyor. (1) inci ıkra Türk altın rayicinin vasatî hadden, yani 750 kuruştan % 20 yi mütecaviz tahavvülü halinde bedelin sureti tayinini göst riyorki; serahaten (fiatların işbu nisbet dahilinde tezyit veya tenkis olna-

436

cağını) emrediyor. Fıkra tezyit veya tenkisin altın rayicinin tahavvülü nisbetile muvazi olarak yapılacağını derpiş etmektedir.

İkinci fıkra % 20 nisbetinden dûn tahavvülâtın fiatlar üzerinde müessir olamıyacağını kabul ediyor. % 20 nisbetinden fazla tahavvül halinde bu ikinci fıkranın tatbiki imkânsızdır. Bu maddenin tahlilinden çıkan mana budur. Bu neticeyi (hakkaniyete uygun olmadığından) bahsile tebdil etmeğe mahkemenin salâhiyeti yoktur.

İki tarafın bu mukaveleden bizim anladığımız manayı kasdettiklerine başka karinelerde vardır. 1932 Senesinde iki taraf işbu mukavelenameye bir zeyil ilâve etmişlerdir. Bu zeyilde 1935 senesinin muayyen bir ayından sonraki taksitlerin hasaplanmasında altın rayicimin % 20 den ziyade tahavvülü halinde dahi % 20 ye kadar tahavvülün nazarı itibara alınmıyacağını ve % 20 yi geçen nisbetler dahilinde bedelin tezyit veya tenkis edileceğini tasrih etmişlerdir. Tarafların mukaveleyi bu suretle tadile lüzum görmüş olmaları da 1 inci mukaveleden kasdettikleri mananın tahlil ettiğimiz şekilde olduğumu teyit etmektedir.

Temyiz mahkemesinin aksi bir tarzda takarrur eden içtihadı bizzi tatmin etmiştir.

Mukavelenamenin âmme intizamile alâkalı olmadığı yollundaki içtihada bizde iştirâk ediyoruz.

Taksit bedelini tayinde altın rayiclerinden mahallî akit we mahallî icra rayicinin esas ittihaz edilmesi hususuna gelince: Borçlar K. nun 83 ve 209 uncu maddelerine göre icra mahallindeki, Ticaret kanununun 643 ve 700 üncü maddesine göre akit mahallindeki rayicin esas ittihaz edilmesi lâzımgelmektedir. Ancak mevzuubahs maddelerdeki hükümler **(âmir)** kaidelerden olmayıp **(tefsirî mahiyette)** kaidelerden ibarettir. Bu maddeler tarafların hakikî maksatları anlaşılmadığı takdirde, yani mukavelenamemin tam bir surette sukut ettiği hâdiselerde tatbik olunur. Bu itibarla kanunun tefsiri mahiyetindeki hükümlerini tatbika girişmezden evvel mukavelename ile kasdedilen hükmü taharri ve tayin etmek lâzımdır.

Hâdisede tarafların taksit bedellerinin tayininde altın rayicinin tahavvülünü ne için göz önünde tuttuklarını araştırmak icabeder. Bu gibi uzun müddetli işletme mukavelelerinde tedavülü mecburî paradan başka bir para ile bedel tayinine saik (3) sebep düşünülebilir:

I — Tedavülü mecburî paraya itimadsızlık: akit taraflardan biri olarak Devletin iştirâk ettiği bir mukavelede bu sebebin amil olduğunu kabul etmek doğru değildir. Hiç bir Devlet (benim param teh-

likededir. Binaenaleyh bedelin tayininde başka bir mikyas kabul edelim;) diyemez, ve böyle dediği de farzedilemez.

II — Bedelin memleket hududu haricinde ödenmesi: memleket haricinde Türk parası tedariki kabil olmadığından bedel bir ecnebî parası ile tayin edilebilir. Hâdisede; böyle bir sebep mevcud değildir.

III — Mukavelenin mevzuu olan mala ait piyasa fiyatının tahavvülü halinde müteahhidi büyük bir zarar tehlikesine sokmamak veya nisbetsiz bir surette yapacağı kârdan diğer akide — Devlete — bir hisse vermek:

Hâdisede mukavelenin mevzuu (ağaç — kereste) in fiyatı, 10-20 sene gibi uzun müddetler içinde, ehemmiyetli tahavvül arzeder. Böyle bir mal için maktu bir bedel ile işletme taahhüdüne girmeğe müteahhitler cesaret edemezler. Müteahhidi böyle bir mukaveleyi akde sevketmek için maktu bedeli gelecek senelerdeki muhtemel fiatın en aşağı bir miktarı olarak tayin etmek lâzımgelecektir. Bu ise diğer akit — devlet — için mühim bir zararı mucip olacakdır. Diğer taraftan ilerideki senelerde kereste fiatının gayri muhtemel bir surete yükselmesi halinde müteahhit mühim kâr temim edecekdir. Diğer akit — devlet — in bu kâra istirâk etmek istemesi makul görülür. Diğer bir tabir ile kereste fiatının normal bir şekildeki tahavvülüle mütenasip bir bedel tayini akit taraflardan her ikisininde menfaati icabındandır.

Ancak kereste fiatının normal tahavvülâtını orman idaresi takip edemez. Orman idaresi bunu takip ve tesbit etse bile müteahhit ile aralarında bu hususta sık sık ihtilâf çıkar. Halbuki beynelmilel piyasaya arzedilen malların Türk parasına nazaran fiatı ile altın rayci arasında daimî bir münasebet mevcuttur.

Normal zamanlarda (Türk altını), (dolar) ve (sterlin) rayicinin yükselmesi halinde beynelmilel piyasaya arzedilen malların getireceği menfaat Türk parasına nazaran yüksek bir miktara bağlı olur. Dahilî piyasada bu yükseliş ile mütenasip olarak bir tereffu gösterr. (Türk altını) veya (dolar) veya (sterlin) rayicinin düşmesi de tamamen aksi tesiri hasıleder. Türk altını dolar veya sterlinin muayyen zamanlardaki rayicini, hiç bir ihtilâfa meydan vermeyecek lir şekilde tesbit her zaman için kabildir. Bu itibarla; (Türk altını), (dolar) veya (sterlin) rayicinin tahavvülâtı esas ittihaz edilerek tesbit olunacak bir bedel kereste fiatlarının Türk parasına nazaran normal tahavvülâtına uygun olur.

Bize göre; bu gibi mukavelelerde Türk altını, dolar veya sterin rayicinin tahavvülâtına göre tahavvül eden bir bedelin tayini bu sebeplere istinat etmektedir.

438

Dahilî piyasada kereste fiatının tahavvülâtı mahallî altın rayiclerile alâkalı değildir. Kereste fiatları üzerine tesir eden altın temevvücatı, millî borsa — evvelce İstanbul, halen Ankara borsasının yani bütün yurtta memleket harici piyasa malları üzerine müessir olan mahal rayicine nazaran vaki temevvücattır.

Bütün bu mülâhazalar bizi akitlerin (altın rayici) nden bahsederken bunun evvelce İstanbul ve halen Ankara nukut borsası rayicini kasdetmiş olduklarını kabule mecbur etmektedir. Akitlerin müşterek maksadı bu suretle tesbit edildikden sonra akit mahalli veya icra mahalli rayicinin nazarı itibara alınmasına mahal yoktur.

Bu gibi mukavelelerin bir kısmında sterlin, dolar rayicinin mikyas ittihaz edilmiş olması da noktai nazarımızı teyit eder. Çünkü Ankara nukut borsasından başka Türkiyenin hiç bir yerinde sterlin ve doların rayici yoktur.

Temyiz mahkemesinin takarrur eden içtihadını bertaraf etmek için bundan sonra yapılacak mukavelelerde Orman idaresi daha kat'î kelimeler kullanacakdır.

Ancak evvelce tanzim edilen mukavelelerin tefsir ve tatbikinde takarrur eden içtihadı biz akitlerin müşterek maksatlarına uygun görmüyoruz. Temyiz mahkemesinin içtihadına bu sebeple iştirâk etmiyoruz.

439

No: 22

Kanunlar ve içtihatlar

Yazan: Rasih YEĞENGİL
Ankara Sulh Hâkimi

Kanunların tatbiki sadedinde beliren içtihatları, müstenit oldukları esbabı mucibelere ve mevzu bulunan ahkâma nazaran umumî ve sistematik tahlillere tâbi tutarak bunların kanun hükümlerile ve nisfet esaslarile olan alâka ve münasebetlerini bu sütunlarda mümkün olduğu kadar tebarüz ettirmeğe çalışacağız.

İcabında her hangi bir mahkeme kararını münferiden tetkik edeceğiz; bazen mahkemelerin muayyen bir hâdise hakkındaki sureti içtihadını temyiz mahkemesinin veçhi içtihadı ile, ve bazen muayyen hâdiseler hakkında millî ve ecnebî muhtelif mahkemelerden verilen kararları yekdiğerile mukayese etmeğe ve bunların matuf bulundukları kanun hükümlerile olan mutabakatlarını tesis eylemeğe ve hukuk doktrilerine nazaran tahillerini yapmağa gayret edeceğiz.

I

Balıkesir asliye hukuk hâkimliği 200/2-2-931
Temyiz mahkemesi hukuk hey'eti umumiyesi 32/20-5-931

Dava hülâsası: 8-1-926 tarihinde. Çukur Hüseyin civarında vukua gelen kazada mecruh, binnetice malûl ve ayağından sakat kalmasile devam eden tedavi ücreti ve mahrum olduğu ve olacağı ticaretile sakat kalan ayağının bedeli zammı olarak cem'an 25.000 liranın kumpanyaya izafetle müdürleri M. Tis'den tahsili talebinden ibarettir.

Kararın hülâsası: hâdise 8-1-926 tarihinde vukubulduğu halde 29-6-929 tarihinde dava ikame edilmiş olduğundan her iki müddet arasında müruru zaman cari olmakla bu noktadan şayanı istima görülemeyen davayı vakanın reddine dair verilen karar indettemyiz, borçlar kanununun (60) ıncı maddesi mucibince bu misillu zarar ve ziyan davalarında tayin olunan bir sene müruru zamanın sarahatı kanuniye veçhile mutazarrır olan tarafın zarara ve failine ıttılaî tarihinden itibaren ceryan edeceğine göre bu hususa mütaallik itirâz

440

varit değilse de mezkûr maddenin ikinci fıkrasında, zarar ve ziyan davası ceza kanunları mucibince müddeti daha uzun müruru zamana tâbi cezayı müstelzim bir fiilden neş'et etmiş olursa şahsî davaya da o müruru zamanın tatbik olunacağı muharrer olmakla mezkûr müruru zamanın cezayı müstelzim fiil hakkında tatbiki muktazi olup bu hususta failin mevzuubahs olamıyacağı tabiî bulunmuş olmasına mebni hâdisede ceza müruru zemanının tatbiki lâzımgelirken zuhul etmiş olmakla hükmün bu sebepten nakzına karar verilmiştir. Yeniden icra kılınan muhakeme neticesinde: hükümde gösterilen müruru zamanın borçlar kanununun 60 ıncı maddesinin ikinci fıkrasında zikrolunan müruru zamanla bir gûna vecih ve alâkası bulunmadığı teeyyüt eylemesine ve temyiz mahkemesi mukarraratına mahkemenin ittibaa mecburiyeti kanuniyesi bulunmasına ve hükme esas ittihaz olunan diğer sebeplerin de nakza uymadığı istilzam edecek mahiyette görülmesine binaen hükmü sabıkta ısrara karar verilmiştir.

Temyiz eden ve duruşma istiyen: Hazim. Temyiz arzuhali hülâsası metni arzuhalda gösterilen sebeplerle muhalifi kanun olan ısrar hükmünün de nakzı istenmiştir.

Tayin olunan gün, mümeyyizünaleyh İzmir ve Kasaba temdidi demir yolları şirketi vekili M. Şefkati bilvürut mümeyyiz Hazımın tebliğatı kanuniyeye rağmen gelmediği ve bir vekil dahi göndermediği anlaşılarak mumaileyh Hazım tarafından keşide olunan telgrafname okunduktan ve mümeyyezünaleyh vekilinin şifahî izahatı alındıktan sonra dosyadaki bütün kâğıtlar tetkik ve mütalâa ve icabı görüşülüp düşünüldü :

Nakız kararının müstenit olduğu dorçlar kanununun 60 ıncı maddesinin ikinci fıkrası zararın faili ile şeriklerine kabili tatbik olup mes'ul bilmal olanlar hakkında tatbik edilemeyeceği cihetle ısrar kararı usulü ve kanuna muvafik ve layıhai temyiziyede serdolunan bilcümle itiraz gayri varit olduğundan reddile hükmü mezkûrun tastikına ve temyiz masrafı olan 664 kuruşun da temyiz müstedisinden alınmasına 20-5-931 tarihinde ekseriyetle karar verildi.

MÜNAKAŞASI

1 — Ekseriyetle ittihaz edilmiş olan bu karara ait muhalefetlerin sebep ve ciheti — muhalefet şerhleri olmadığından — malûm değildir. Dairei hususiyenin bozma kararında borçlar kanununun 60 ıncı maddesinin ikinci fıkrasının hâdiseye kabili tatbik olacağı kabul ediliyor. Mezkûr fıkrada : şu kadar ki zarar ve ziyan davası ceza kanunları mucibince müddeti daha uzun müruru zamana

tâbi cezayı müstelzim bir fiilden neş'et etmiş olursa şahsî davaya da o müruru zaman tatbik olunur, deniyor. Zararı tevlit eden fiile, ceza hukuku zaviyesinden tayin edilmiş olan müruru zaman hadlerinin kasda dahi şamil olmak üzere umumî namadaki kusurun şiddet ve derecesile mütenasip olmaları keyfiyeti bu müruru zamanların hukuk davalarına da tatbik edilmesi hususundaki illeti teşkil eder. Yani, neticeleri aynı olan aynı fiiller hakkındaki cezaların tahavvülünde manevî unsurlar esas tutulmak suretile müruru zamanın ceza ile ve cezanın da kusur ile ölçülmesi hususundaki ceza prensibi hukuka da şamildir. Zararı tevlit eden fiiller (Ouasi — delit) nevema suç olduklarından bunlara ait tazminatın tayininde kusurun şiddet ve derecesi hâkim ve bu itibarla ceza müruru zamanlarının bunlara tatbiki hususunda bu fiillerin cezaî vasıfları galipttr. Netice olarak umumî mauada olan kusur, ceza müruru zamanının ceza kanununa atıf yapılmasında da bir sebep teşkil eder, ve şüphesiz netice, sebeple mukayyet olmak lâzımdır. Fiili faile rapteden bir bağ olan kastın illet teşkil ettiği bir hali, bu rabıtanın haricinde kalan mes'ul bilmallere teşmil etmekte mucip bir sebep mevcut değildir. Bu itibarla dairei hususiyenin değil hukuk hey'eti umumiyesinin ekseriyetle ittihaz ettiği bu kararı kanunun ruh ve maksadına uygun buluyoruz.

Bu hususta eserlerine müracaat ettiğimiz hukukcuların fikirleri bizi tenvir ediyor :

Eğer fail ölmüş ise 60 ıncı maddenin ikinci fıkrası failin mirascıları hakkında kabili tatbik değildir. Fiillerin cezaî vasıfları sebebile failin mes'uliyeti daha uzun bir müddete tâbi bulunduğu takdirde cezaî noktadan olmayup ta sırf hukukî bakımdan mes'ul olan kimse bir senelik müruru zamandan istifade eder (Schneider et Fick : Commentaire du code des obligation). Zarar ve ziyan, ceza kanunu ile daha uzun müddetli bir müruru zamana tâbi tutulan cezaî bir fiillden neş'et ettiği takdirde bu müruru zaman hukuk davasına da tatbik edilir, madde 60, fıkra 2. Kanunun ruh ve metnine nazaran bu kaide yalnız on senelik müruru zaman için değil 60 ıncı maddeninin birinci fıkrasındaki bir senelik müruru zaman için de kabili tatbiktir. Mahaza, daha uzun müddetli olan bu müruru zaman cezaya göre değişir ve ancak faile tatbik olunur, yoksa ne failin mirascıları ve ne de failin yerine mes'ul olan şahıslar hakkında tatbik olunmaz. (A. Von Tuhr. Partie générale du code des obligations Tome : 1)

Maddenin (60) ikinci fıkrası hakkında: Kanunun bu hükmü bizzat faili istihdaf etmektedir. Yoksa failin yerine mes'ul olacak olan

üçüncü şahıslara ve failin mirascılarına kabili tatbik değildir. (Fritz Funk: Commentaire du code des obligations).

Bu son zikrolunan müruru zaman (60 ıncı maddenin ikinci fıkrası) müddeti ancak o cürüm veya cinayetin faili olan şahıs aleyhinde yapılacak takibata tatbik olunabilup onun mirascıları hakkında, yahut cezaen mes'ul olmıyan diğer şahıslar aleyhinde tatbik edilemez. (A. Martin. Adliye Vekâleti tercümesi).

II

Seine hukuk mahkemesi
Karar tarihi: 19-5-936

Kapucular, bulundukları apartmanın kiracılarına posta ile gelen veya başka kimseler tarafından getirilen her türlü mektupları, kart vizitleri, paketleri, evrakı, katalogları, ticarî ilânları ve gazeteleri ve gönderilen kimselere vermeğe mecburdurlar.

Binnetice, bir şirketin kendi mümessili vasıtasile tevzi ettirdiği ve üzerlerinde de kiracıların adresleri yazılı bulunan katalogları almaktan imtina eden kapucu, şirkete karşı kendisinin ve mal sahibinin mes'uliyetini icapettiren bir kusur işlemiş sayılır.

Karar: T — Q. A. Anonim şirketi, 15-4-935 tarihli ihbarname ile Soulié den zarar ve ziyan namile 10,000 frank talep ediyor ve bu miktar hakkında Dourin'in mes'uliyetini dermeyan ediyor. Şirket Damremont 12, Paris sokakta kâin Dourin apartmanının kapucusu Soulié ye, apartmanın kiracılarına verilmek üzere 15 katalog tevdi ettirdiğini ve kapucunun, şirketin kapuculara vermeği itiyat edindiği senelik bahşişleri kaldırmış olması sebebine dayanarak bu katalogları almaktan imtina ettiğini iddia ediyor. Bu hâdiseler, talep üzerine mahkeme reisi tarafından verilen 25 şubat 1935 tarihli emri ile memur edilen mübaşir Ladriére'in tanzim etmiş olduğu 1 mart 1935 tarihli zabıt varakasile sabit olup bu zabıt verakasına nazaran T — Q. A. Anonim şirketinin bir ..... tarafından apartumanın kiracılarına verilmek üzere Soulié ye tevdi edilen 15 katalogu mumaileyhin almaktan imtina ettiği ve kendisine posta idaresi vasıtasile gelen her şeyi alıp tevzi etmeği vazifesi cümlesinden adetmekte olduğunu beyan ettiği anlaşılmaktadır. Soulié, A — Q. T şirketinin de dahil bulunduğu bazı mağzaların şimdiye kadar kapuculara vermekte olduğu senelik bahşışları kaldırmaları dolayısile bu vaziyeti ihtiyar ettiği ve bir çok kapuculara da kendisi gibi hareket etmelerini tavsiye ettiğini ilâve ediyor. Bu

15 katalogtan (12, Rue Damrémont) Madame apra ye ait olanı, mübaşir tarafından imza ve işaret edildikten sonra zabıt verakasına raptedilmiş ve bu itibarla Soulié nin iddiası hilâfına olarak kataloglar apartman kiracılarının isim ve adreslerini ihtiva etmekte bulunmuşlardır. Kapucular, posta vasıtasile gelen mersuleleri eşhası hususiye tarafından getirilen mersuleler arasında hiç bir fark gözetmeksizin kiracılara ait mektupları, kart vizitleri, paketleri, evrakı, katalogları, gazeteleri, ticarî ilânları almağa ve mürselülileyhlerine vermeğe mecburdurlar. Soulié müddeî şirkete karşı mes'uliyeti icap ettiren bir kusur işlemiş ve müddei şirket medenî kanunun 382 inci maddesine göre zararın telâfisini talep etmekte haklı bulunmuştur. Bu mes'uliyet kapucunun katalogları kendilerine gönderilmiş olan kiracılara karşı olan mes'uliyetten müstakildir. Apartman kiracılarının kendilerine gönderilen katalogları, kapucunun istediği şekilde kullanması hususunda müsaade ettiklerini Soulié tarafından ibraz edilen tarihsiz vesika ise sırf bir hatırşinaslık eseri görülmekte ve kendisinin mes'uliyetini tahfif edecek bir mahiyet arzetmektedir. Filhakika böyle bir müsaade varid bulunsaydı, kapucu, zabıt varakasını tanzim eden mübaşire, hareketinin mucip sebeplerini dermeyan ederken kiracıların bu müsaadesinden de bahsetmekte her halde kusur etmezdi. Soulié nin müddei şirkete iras ettiği zararın mahkemece 500 frank olarak taktirine kâfi esbap mevcuttur. Soulié nin kapuculuğa mütaallik hizmetlerini ifa sırasında işlediği kusurdan dolayı apartmanın maliki sıfatile Dourin in hukukan mes'uliyeti lâzımgelmekte olduğundan husule gelen zarardan kapucu ile birlikte onunda müştereken ve müteselsilen mes'uliyetine hükmedilmiştir.

MÜNAKAŞASI

Apartman kapıcılarının, kiracılara ait mektubları; paketleri, kartvizitleri, katalogları almak ve onları götürüp vermek hususundaki mecburiyetleri kapıcılık hizmetine dahil ve onun tabiî bir neticesidir. Kapıcının bu vazifeleri ifa etmemesi dolayısiyle kiracıların maruz kaldıkları zarara karşı mal sahibinin hukukan mesul olması esası da kanunun sarih hükümlerine istinat eder (Fransız kanunu medenisi M. 1384, Türk borçlar kanunu M. 55). Fakat kapıcının, posta ile gönderilmeyüp hususî bir şahıs tarafından getirilmiş olan katalogları almakdan ve kiracılara tevdi etmektden imtina etmesi keyfiyetinin katalog sahiblerine karşı bir kusur adedilmesi, haksız, fiil mefhumunun lüzumundan fazla tevsii demektir.

Kapıcı, kiracılara gönderilen katalogları almamak suretiyle kira-

cılar hakkında zarar tevlit edebilecek bir fiil işlemiştir, yani, onun buradaki imtinaı fiili, vazifesinin mahiyet ve şümulü ittbariyle sırf kiracılara münhasır olan bir kusur teşkil eder. Kapıcının katalogları almakdan imtina ettiğinden haberdar olan müddei şirket, bunları posta ile göndermek suretiyle kiracılara verilmelerini temin edebilir; ve bu suretle zararını önleyebilirdi.

Eğer kapıcı katalogları kabul ettikden sonra sahiblerine tevdi etmemiş olsa idi bu takdirde mesele değişirdi: müddei şirkete karşı bir hizmet kabul etmiş olur ve şirket katalogların mürselünleyhlerine vasıl olacağı kanaatiyle başka bir tedbire baş vurmayacağı cihetle katalogların tevzi edilmesinin temin edeceği faidelerden mahrum bırakılmış olurdı. İşte bu mahrumiyetden mütevellit zarar ve ziyanı doğuran fiil kapıcının katalogları tevzi etmekden imtinaıdır, burada kapıcıya kabili isnat olan kusur ise, katalogları kabul etmek suretiyle onları tevzi edeceği hususunda müddei şirkette haksız olarak uyandırdığı zan ve kanaattır.

Fransız medeni kanununun kabul ettiği sistem ile Türk ve İsviçre borçlar kanunlarının sistemleri arasında burada bariz bir fark göze çarpar. İstihdam edenlerin mesuliyetinden bahseden Türk borçlar kanununun 55 inci maddesinde, (başkalarını istihdam eden kimse maiyetindeki müstahdemin ve amelesinin hizmetlerini ifa ettikleri esnada yaptıkları zarardan mesuldür. Şu kadar ki böyle bir zararın vukubulmaması için hal ve maslahatın icapettiği bütün dikkat ve itinada bulunduğunu yahut dikkat ve itinada bulunmış olsa bile zararın vukuuna mani olmıyacağını isabet ederse mes'ul olmaz) deniyor. Fransız Kanunu medenisinin 1384 üncü maddesi, başkalarının fiilinden dağan zararlara karşı mesuliyet deruhde edecek kimseleri tahdiden tayin etmektedir: 1 — baba ve kocasının ölümünden sonra ana, kendilerile birlikte oturan sağır çocuklarının yaptıkları zarardan, 2 — iş sahibleri ve iş verenler, memur ve müstahdemlerine gördürdükleri hizmet esnasında bunların yaptıkları zararlardan, 3 — Mürebbiler, kendi nazaretleri altında bulundukları zamanda talebelerinin işledikleri zarardan, 4 — Sanatkârlar, kendi nazaretleri altında bulundukları zamanda çıraklarının işledikleri zarardan mesuldirler. Bu maddenin son fıkrasında: Baba. Ana, sanatkâr ve mürebbiler, bu mesuliyeti doğrudan hâdiseyi men etmeye muvaffak olamadıklarını isbat etmedikleri takdirde haklarında yukarıda zikredilen mesuliyet caridir, deniyor. Kanun, ana, baba, mürebbiye zenaatçı hakkında, mesuliyetlerini doğuran hâdiseyi menetmeğe muvaffak olmadıklarını isbat etmeğe imkân bıraktığı halde iş verenlerle istihdam edenlere bu imkanı bahşetmiyor. Pothier' «bu sayede, istihdam

edenlerin, iyi müstahtem intihak etmek hususunda dikkatli davranmaları temin edilmiş olur.» diyor. Kanun, ana ve babanın mesuliyetini kabul ettiği halde vasinin mesuliyeti hakkında sakittir. Mahâkim içtihadı bidayette bu hükmü kıyasen vasilere de tatbik etmekte idi, fakat bilâhare bu içtihattan rucu edilerek tadadın tahdidi olduğu prensibine riayet edildi. Türk borçlar kanununun 55 inci maddesinin son fıkrasında (İstihdam eden kimsenin zamin olduğu şey ile zararı ika eden şahsa karşı hakkı rucuu vardır) deye tasrih edildiği halde Fransız kanunu medenisinde bu husus tasrih edilmemiştir, fakat umumî hüküm vazetmiş olan 1382 inci madde bu hususu temine kafidir: (İnsanın, başkasına zarar veren herhangi bir fiili, zarar kendi kusuru ile vaki olmuş olan kimseyi, o zararı tazmine mecbur kılar.)

Hülâsa, Seine mahkemesinin yukarıya dercettiğimiz kararı, kusurun unsuru bakımından itirazlara hedef olabilir.

III

Fransız Temyiz Mahkemesi
Karar Tarihi: 3.3.1936

Bir şeyin muhafızı, o şeyin sebebiyet verdiği zararın kendisinin tahmin ve men edemediği bir hâdiseden tevellüt ettiğine dair delil göstermiş olmadıkca, bu zarardan mesul adedilir.

Binaenaleyh; umumî caddeye terkedilen bir otomobilin çalınması keyfiyeti, kanunen o şeyin muhafızı olmakda devam eden kimseyi, kazanın doğurduğu neticelerden âzade kılabilecek mücbir bir sebep adedilemez. Bu itibarla, caddeye terkedilmesi üzerine çalınmış olan otomobil, ölümü intaç edecek suretde bir köylüyü yaralayarak köylünün dul karısı otomobil sahibinden medenî kanunun 1382,1384 üncü maddelerine göre zarar ve ziyan talep etmekle mahkemece, otomobillerin caddelere bırakılması keyfiyeti idarî makamlar tarafından sadece müsamaha ile karşılanmayup bu husus aynı zamanda nizamname ilede tesbit edilmiş olduğu cihetle bunun medenî kanunun 1382 inci maddesine göre bir kusur teşkil etmediği ve herhalde kusur mevcut olsa dahi sırf otomobili sevkedenin liyakatsızlık ve tedbirsizliğinden ileri gelen kaza ile bu kusur arasında doğrudan doğruya bir münasebet mevcut olmadığı sebeplerine dayanılarak talebinin reddine dair verilen kararın temyizen nakzı lâzımdır.

Filhakika umumî yol üzerine otomobilini nazaretsiz olarak terketmiş olan malik, onun muhafızı olmakdan çıkmaz ve idarenin bu hususiaki müsamaha ve taamülü medenî kanunun 1384 üncü madde-

sine göre otomobil sahibine teveccüh eden mesuliyet karinesinden onu vareste kılmaz. K A R A R : Medenî kanunun 1384 üncü maddesinin 1 inci fıkrasına göre, bir şeyin muhafızı, o şeyin sebebiyet verdiği zararın kendisinin tahmin ve men edemediği bir hâdiseden tevellüt ettiğine dair delil göstermiş olmadıkça o zarardan mesul sayılır. Umumî caddeye terkedilen bir otomobilin çalınması, kanunen o şeyin muhafızı olmakta devam eden kimseyi, başka halât mevcut değilse, kazanın doğurduğu neticelerden âzade kılabilecek mücbir bir sebep değildir. 24. Kânunuevvel. 1929 gecesi Doktor Franknın oğlu, babasının kendisine emaneten verdiği otomobil arabasını umumî caddeye bırakmış ve otomobil şahsı tayin edilemeyen bir kimse tarafından çalınmıştır. Bu kimsenin idare ettiği otomobil, aynı gece bütün sür'atile Champigneulles komönüne giderken Connot ya çarpmış ve öldürmüştür. Mağdurun dul karısının, Doktor Frank aleyhine medenî kanunun 1382 ve 1384 üncü maddelerine tevfikan açtığı dava, mahkemece, otomobillerin caddelere bırakılması keyfiyati idarî makamlar tarafından sadece müsameha ile karşılanmayup bu husus aynı zamanda nizamname ile de tesbit edilmiş olduğu cihetle bunun, Medenî kanunun 1382 inci maddesine göre bir kusur teşkil etmediği ve her ihtimale karşı kusur mevcut olsa dahi sırf otomobili sevkedenin liyakatsızlık ve tedbirsizliğinden ileri gelen kaza ile bu kusur arasından doğrudan doğruya bir münasebet mevcut olmadığı sebeplerine dayanılarak retedilmiş, halbuki Doktor Frank 'ın oğlu tarafından otomobilin nazaretsiz ve tekayyütsız olarak umumî caddeye bırakıldığı mahkemenin kararından anlaşılmakta ve bu şerait altında otomobilin muhafazası Frank'ın oğluna ve binnetice otomobilin maliki olup ona emanet etmiş olan babasına ait bulunmakta devam eder ve idarenin bu hususiaki müsamaha ve taamülü Medenî kanunun 1384 üncü maddesine göre otomobil sahibine teveccüh eden mesuliyet karinesinden onu vareste kılmaz.

MÜNAKAŞ ASI

Kanununun kabul ettiği kusur, üçüncü bir şahsa zarar veren tetbirsizlik ve acemilikten mütevellit olan harektler değildir. Fakat üçüncü şahıslara zarar vermeleri ihtimal dahilinde bulunan bir kimsenin eşyaya nazaret etmek hususundaki vazifesini ihlal etmesi kanunun kabul ettiği manada bir kusur teşkil eder.

Fransız kanunu medenisi bir kimsenin muhafazası altında bulunan eşyanın yaptığı zarardan o kimsenin mes'ul olacağını tasrih ediyor. Bizim Borçlar kanununun kırk birinci maddesi bu hususta da-

ha umumî ve zabıt bir hüküm vazetmektedir. Netice itibarile eşyanın yaptığı zararın tazmininde aranacak olan unsur şahsın kusurudur. Fakat Fransız kanununu medenisi (Muhafazası altında bulunan eşyanın yaptığı zarardan) şahsın mesuliyetini kabul etmekle tazminat sahasını tevsi etmek istemiştir. İşte bu kararda taamül ve idarenin müsaadesine rağmen caddeye bırakılmış olan bir otomobilin çalınması, çalınan otomobilin bir zarar işlemesi halinde malik için bir kusur addediliyor.

Otomobil sahibi, otomobilini caddeye terketmekle idarenin müsaade ve taamülüne nazaran, otomobili üzerinde başkaca bir nezarette bulunmak lüzumunu hisetmez. Şu halde otomobilin çalınması keyfiyeti gayri melhuz bir hal, mücbir bir sebep teşkil eder, diyemeyiz. Fransız mehakim içtihadına nazaran mücbir sebebin mevcudiyeti için sezmeye ve men etmeğe muvaffak olunamamak lâzımdır. Yalnız men etmekle muvaffak olamamak mücbir bir sebep teşkil etmez. Caddeye terk edilen otomobilin çalınması kabili tahmin bir hâdisedir. Evvelden görülebilir. Ve diğer taraftan Fransız mehakim iştihadı muhafazadaki kusuru taktir için eşyayı iki kısıma ayırıyor: kullanılmasında hattı zatında tehlike mevcut olan eşya, noterler gibi ve kullanılmasında tehlike mevcut olmayan eşya, işte caddeye bırakılan otomobilin kullanılmasında hattı zatında tehlike mevcut olduğundan başkalarının kullanması mümkün olabilecek bir vaziyet'e yani nezaretsiz olarak bırakılması otomobilin sahibi hakkında bir kusur teşkil eder. Şuphesizki otomobilin sahibinin otomobili çalana hakkı rucuu mevcuttur.

448

No: 23

Alman Çocuk Hapishaneleri

Yazan: BLEİDT
Wittlich Çocuk hapishanesi
Direktörü

Çeviren: Dr. Hadi TAN

Yaşları küçük olan suçlulur hakkında başka türlü muamele yapmak ve onlara mahsus mahkemelerde (Çocuk Mahkemeleri) mes'uliyetleri takdir edilerek hususî müesseselere konmak fikri son asrın üzerinde ehemmiyetle durduğu bir meseledir. Cezaların devrelere taksim edilerek çektirilmesi, şahıslarına mahsus muamele; okutma, bilgisini inkişaf, cezasını ikmal edip serbert bırakılan küçükle alâkadar olarak himaye altında bulundurmak ve cezasını çekmekde iken onun ıslahı hal etmesi için icap eden tedbirleri almak gibi keyfiyetler suçlu çocuklar hakkında tatbik edilen en mühim esaslardandır.

Suçlu çocuklar hakkında bu gibi fikir ve mülâhazalara nazariyatda pek çok tesadüf edilir, ancak mevzuubahs esasatı ilk defa Almanyada (1912) amelî sahaya nakleden Prusya Dahiliye nezareti olmuştur. Bu hususun tanzim ve tatbikinde Frankfurt üniversitesi ceza profösörü Dr. Freudentahl büyük rol oynamıştır. 1912 de Wittlich deki kadınlar hapishanesi bazı tadilât ve ilâvelerden sonra çocuk hapishanesi şekline ifrağ edildi. Büyük harbı müteakip Silezyada Wohlan mıntakasında ikinci bir çocuk hapishanesi kuruldu, bunlardan başka bugün Prusyada umumî hapishanelerden farklı erkekler için 5, ve 18-21 yaş arasındaki ağır hapis cezası mahkûmlarile ayni yaşlar arasındaki kadın suçlular için ayrıca birer, 18 yaşından aşağı olan ve hapis cezasına mahkûm bulunan çocuklar erkek için 7, kız çocukler için de 3 müessese mevcuttur.

Küçüklerin terbiye ve bilgilerinin inkişafı gayesi bu müessese ve ıslah dairelerinde tatbik edilen prensiplerin en başında gelir. Dahilî nizamnamenin ve küçükler hakkında tatbik edilecek ahkâmın tanzim ve tesbitinde mezkûr noktai nazar göz önünde tutulmuştur. Çalışkan olan ve iyi hal gösteren mahpuslara bir çok hususlarda ko-

layıklar ve istifadeler bahşedilmiştir. Bilâhara izah olunacağı vechile suçlu çocukların cezası devrelere taksim edilerek çekdirilir. Ezcümle Wittlich hapishanesine gelen çocuk (mahkûm) evvelâ dört ay müddetle birinci devreye kabul olunur. İkinci devreye geçebilmesi için dört aylık müddetin iyi hal ve hatasız olarak geçirilmesi şarttır. İkinci devreden üçüncü devreye geçebilmek için ayni müddetin mevzuubahs şartlar altında itmamı lâzımdır. İyi hal göstermeyen, dahilî disipline riayet etmeyenler bulundukları devrede ipka edilir. Ve bazı hususattan da istifade edemezler. Meselâ beden terbiyesine, derse iştirâk ettirilmedikleri gibi ancak iki haftada bir okumak için kitap verilir ve hususî müsaade ile mektup yazabilirler. İcap ettiği takdirde çalışmakdan menedilebilirler. Müessese dahilindeki atölyelerde çalışabilmek dört haftalık bir müddetin iyi halle geçirilmesine bağlıdır [1]. Birinci devrede bulunanlar hücre hapsine konulur, alelâde müessese elbisesi giyerler, verilen yiyeceklerden maada arzu ettikleri diğer yiyecek maddelerini işden kazandıkları para ile satın alamazlar. İkinci devrede bulunanlar ise mümkün olduğu nisbette umumî atölyelerde çalıştırılır ve kırmızı şeridi havi alelâde müessese elbisesi giyerler. Kendilerine birer not ve resim defteri, müteaddit kitaplar verildiği gibi bir de (Verpflegungszulage) de tahsis edilir. Üçüncü devredekiler koyu mavi elbise giyerler kendilerine(Verpflegungszulage) den daha iyi tanzim edilmiş oturma yeri tahsis olunur ve kütüphanenin katalogunu tedkik ederek intihap ettikleri kitabı okuyabilirler. İsterlerse muayen olan yatma saatından bir saat sonra da yatabilirler. Yani suçlunun bulunduğu yerdeki elektrik lambası muayen olan müddetten bir saat sonra söndürülür. Bunlar için haftada bir veya iki defa beden terbiyesile alâkadar oyunlar tertip olunur. Üçüncü devrede bulunanlar birinci ve ikinci devredekilerden farklı olarak istedikleri zaman mektup yazabildikleri gibi ziyaretci de kabul edebilirler. Bu devre mahpuslarıdırki af ve usta imtihanı için namzed gösterilebilirler. İnzibatî cezalar umumiyetle bulundukları devreden bir devre evveline geri alınmak suretile tatbik olunur. Suçun ağırlığı nazara alınarak bu müddet 5 le on beş gün arasındadır. Hapishane nizamnamesi veya infaz nizamnamesinde yazılı olan aç bırakma, kuru yerde yatırma, bir yere kapatma gibi inzibatî tedbirler pek ender kullanılır. Ağır disiplin cezaları ancak hapishane komisyonu kararile olur. Komisyon kararını verirken hem suçluyu dinler ve hem de disiplin cezasını icap ettiren hâdisenin sureti cereyanı

[1] Müessese dahilinde çalışmak tabirinden şu anlaşılır: Çocuklar yattıkları ve kaldıkları dairelerde de çalıştırılırlar. Dört haftalık bir müddeti iyi halle geçirenler bulundukları yerden çıkarılarak müessese içindeki atölyelerde çalıştırılabilirler.

hakkında alâkadar memurlardan mufassal malûmat alır. Bilhassa müessese muallîminin, mürebbinin, ruhani memurun (papas), müfettişin rey ve mütalâaları kararın ittihazında ehemmiyetle nazara alınır. Cezanın teşdidi dahi komisyon kararile olur. Tertib olunan ceza, komisyonda bulunan müessese direktörü tarafından suçluya tefhim olunur. Terbiyecilerle idarecilerin birleşmesinden teşekkül eden mezkûr komisyonun verdiği âdilâne ve yerinde olan kararları değiştirmeğe hiç de lüzum yoktur.

Wittlich çocuk hapishanesinde yapılan yeni teşkilât neticesinde üçüncü devre mahpuslarından bir grup seçilerek idareleri bizzat kendilerine tevdi edildi. Bunların kontrol ve muhafazası, kendi aralarından seçildikleri ve direktörün de tasdik ettiği kimseler tarafından bizzat ifa olunuyordu. Dahilî nizamnameyi tanzim ve tesbite salâhiyetli olan grup umumî salonda geçirilecek müddeti, kütüphaneden ne şekilde istifade olunacağını, üçüncü devre mahpuslarının birbirlerile olan münasebetlerini de tayin ediyordu. Grup tarafından tanzim olunan nizamname ve alınan kararların yürürlüğe girebilmesi müessese direktörünün tasdikine vabestedir.

Öğle ve akşam, iş günlerinde yalnız akşam umumî salonda hep birlikde yemek yenir. Mahpuslar için üzücü olan pazar günleri açık havada oyun oynamak veya direktör, mürebbi tarafından verilen faideli konferansları veya konserleri dinlemek suretile geçirilir. Üçüncü devrede inzibatî cezayi müstelzim bir fiil işleyen mahpus hakkında inzibatî ceza tatbik edilmeden evvel mubassırın bu hususa taallûk eden mütalâası alınır. Müesseseye bağlı çiftlik işlerinde çalıştırılacak kimse üçüncü devreden ayrılmış olan grupların arasından seçilir. Çiftliğin bütün umur ve hususatını bunlar bizzat görür ve idare ederler. Her türlü serbestiye malik olan bu gibi mahpusların hiç bir zaman kaçmak teşebbüsünde bulunmadıkları tahdid edilmeyen serbestinin mahkûmlar üzerinde aksülâmel yapmadığını bilâkis onların ıslahında tesirli bir vasıta olduğunu göstermeğe yegâne delildir. Görülüyorki Wittlich çocuk hapishanesinde tatbik edilen devreler sistemi, mahpusu hücre hapsinden çıkararak onu serbest hayata intibak ettirinceye kadar bütün safhalardan geçiriyor. Ayni zamanda müddeti fazla olan mahpusların serbest hayata (kısmen dahi olsa) kavuşabilmelerini temin için kapular açıyor.

Müessesede bulunan yaşları küçük suçluların gerek ailevî ve gerek içtimaî vaziyetlerini bilmek faideden hâli değildir. Bu keyfiyetin temini için iki usul vardır. Birinci usule göre: Mahkûmun kayıtlı bulunduğu mahallin papazlık dairesine bidayette tanzim edilmiş matbu bir formül gönderilerek bu tormülün mahkûm çocuk

451

hakkında mahallinde yapılacak tedkikat ve tahkikat neticesi doldurularak müesseseye iade edilmesi istenir. Formülde yazılı sualler şunlardır:

1 — Mahkûm çocuğun tafsilâtlı aile sicili.

2 — Çocuk suçu işlediği zaman nerede oturup nerede yatıyordu? Ne iş yapıyordu? İşsiz miydi?

Müessesede memur bulunan müfettiş senelik seyahatlarında suçluların gerek ailevî ve gerek içtimaî durumlarını tesbit eder ve suçu doğuran sebepleri bizzat müşahade ederek mücadele için lâzım olan vasıtaları arar. Ayni zamanda cezasını ikmal etmiş olanlara hariçde iş bulmak vazifesi müfettişe verilmiştir. Müfettiş seyahatını müteakip hazırladığı mufassal raporu müessese direktörlüğüne tevdi eder. İşte bu suretle suçlu küçüğün ailevî ve içtimaî vaziyeti vazıhan tesbit edilmiş olur.

Yaşları küçük suçluların ıslah ve terbiyeleri için çalışılırken bunları idare edecek elemanlara, en derin hüviyetlerine kadar nüfuz ederek kendilerine tesirli şekilde hitap ve kuvvetli telkinatta bulunabilecek müessese memurlarına ehemmiyet vermek lâzımdır. Haddizatında hüviyetine hudut tanımıyan ve onun çerçevelenmesini asla tasavvur edemeyen çocuk bir gün kendisini hapishane dıvarları arasında buluyor. Şiddetli inzibat, müessese memurlarının alışık oldukları sert muameleler zaten iyi ve kötüyü tefrik edemiyen küçüğün ruhî haleti üzerinde aksülâmel doguruyor. Ruhunun gıdasını şefkat teşkil eden bu zavallı yavruların artık ıslahı hal etmesi zorlaşmıştır. O, müessesenin ve kendisile alâkadar olacak memurların amansız bir düşmanı olmuştur veya olacaktır. İşte yukarıda bahsı mevzu olan aksülâmeli önlemek için yegâne çare küçük suçluların değil memurların ıslahıdır. Fenalık beşerin ruhunda meknuz değildir. Fenalık beşere sonradan sirayet etmiş sarî bir mikroptur. Ahlâkî hallerinden ve gidişatından şüphe edilerek: «Artık bu suçlu çocuğun ıslahı için ümit yoktur» demek kangren olmuş bir parmağı kesmeksizin sirayetinin bütün vücude teşmiline sebep olmağa benzer. Suçlu çocuk iyi olacaktır. Onunla alâkadar memurların bu hususun temini için imanla çalışmaları ve her şeyden önce sabırlı olmaları lâzımdır. Wittlich çocuk hapishanesi bu gibi esasları prensip olarak bidayette kabul etmiştir.

Suçlu çocukların müessese dahilinde okutulmaları da temin edilmiştir. Bütün mahpuslar okuma ve yazma öğrenmekle mükellef oldukları gibi müessese mektebine devam etmeğe de mecburdurlar. Mektepte okutulan dersler şunlardır:

1 — Almanca;

452

2 — Hesap;
3 — Hendese;
4 — Tarih;
5 — Tabiye;
6 — Arziyat;
7 — Medenî bilgi (Bürgerkunde).

Müstait çocuklar için hususî şekilde ıstenografi ve daktilo dersleri tertip olunur.

Müessesenin ehemmiyetle üzerinde durduğu meselelerden birisi de küçüklerin atölye veya ziraat işlerinde çalışmalarıdır. Maateessüf suçlu çocuklar mecbur oldukları için çalışıyorlar yoksa çalışmak için değil. Bu itibarla beklenilen ve arzu edilen verim elde edilemiyor. İşin verimli olmasını temin için kuvvetli telkinat yapmakla beraber onların neşe ve istirahatlarını temin için icap eden her vasıtaya baş vuruluyor. Zira neşe ve istirahat çalışmak için lâzım olan başlıca vasıtalardandır. Muntazaman yaptırılmakda olan beden terbiyesinin, haftada üç defa (akşamları) tertip edilen konserlerin, ve hep birlikde şarkı söyleme, pazar günleri verilen konferansların gayesi ayni zamanda suçlu çocukların neşelerinin inkişafına ve istirahatlarının teminine yardım etmektedir.

Mahpus çocuğun mensup bulunduğu aile ve yaşayış tarzı hakkında malûmat edinebilmek vazifesile mükellef olan müfettişin işleri bununla bitmiş değildir. O aynı zamanda cezasını çeken mahpusların serbest hayattaki münasebet ve yaşayışlarile yakından alâkadardır. Wittlich çocuk hapishanesini terk eden küçük için elbise, ayakkabı ve buna benzer mevad temin olunduktan sonra onun çalışabilmesi için münasip bir iş, müfettiş tarafından bulunur. Zaten müfettiş senelik seyahatlarını yaptığı sırada büyük sanayi memleketlerindeki iş verenlerle temasa geçerek müesseseden çıkacak küçükler için münasip bir yer hazırlatır. Müfettişin küçükle olan temas ve irtibatı yine bitmiş değildir. Tekerrürü tevlid eden sebepleri göz önünde tutarak senelerce onunla meşgul olur, dertlerini, iztiraplarını dinler; direktifler, nasihatler verir; mümkünse yeni iş bulur. Artık müfettiş, küçüğün yanında koruyucu ve arkadaş sıfatile yer alır. Münasebetleri ebedidir.

Suçlu çocukların yaşları, mahkûm oldukları cezanın nevi ve müddeti nazarı itibara alınarak müesseselerde yapılan ehemmiyetli tasnifin cetveli :

1 — Üç haftadan fazla hapis cezasına mahkûm erkek çocuklar ile kız çocuklar için ayrı daireler;

2 — Altı haftadan fazla fakat dört aydan noksan hapis cezası-

GS3

na mahkûm ve 18 yaşını doldurupta henüz 21 yaşını ikmal etmemiş erkek çocuklar için ayrı bir daire;

3 — Dört aydan üç seneye kadar hapis cezası mahkûmları için ayrı bir daire;

4 — Altı haftadan dört aya kadar hapis cezasına mahkûm ve 21-25 yaş arasındaki kimseler için ayrı bir daire;

5 — Yirmi beş yaşını doldurmıyan ağır hapis cezası mahkûmları için ayrı bir daire;
tahsis olunur.

Hürriyeti tahdit cezasının infazına ait esaslar.

I. Kısım. Ceza müesseseleri

I. Ceza müesseselerinin nevileri

Madde: 4.—Çocuklar için hususî müesseseler veya daireler tahsis olunur.

II. On sekiz yaşından yukarı olan ve hapis cezasile mahkûm bulunan ve fakat cezaî rüştlerini ikmal etmeyen kimselere [1] (Minderjährig) mahsus ayrıca müessese veya daireler tesis olunur.

Madde: 5 — Aklen malûl olanlar için ihtiyaç nisbetinde hususî müesseseler veya daireler tesis olunur.

9. Kısım. Çocuklar, cezaî rüştlerini doldurmıyan kimseler (Minderjährig) ve aklen zayif olan kimseler hakkında hususî hükümler

I. Çocuklar ve cezai rüşütlerini doldurmıyan kimseler

Madde: 196 (İnfazı cezanın gayesi) — On sekiz yaşını ikmal etmemiş mahpus çocuklar hakkındaki infazı ceza çocuğun terbiyesine mâtuftur.

Madde: 197 (Yaşlılardan tecrit) — çocuklar diğer mahpuslardan tamamile ayrı olarak hapsedilir. Sıhhî vaziyetleri dolayısile 5 inci maddenin 2 inci fıkrasında yazılı müesseselere nakledilen çocuklar hakkında bu hüküm cari değildir.

II. Bir ay veya bir ayı mütecaviz hürriyeti tahdid cezaları, ayrı, hususile çocuklara mahsus müessese veya dairelerde infaz olunur.

III. Hususî bir müessese veya dairede cezasını çekmekde olan çocuk muhafaza memurluğunun (Aufsichtsbehörde) müsaadesile yir-

[1] Tam ehliyeti cezaiyeyi haiz olmıyanlar yani 21 yaşını ikmal etmeyenler.

Hücre hapsi (Einzelhaft) Alman ceza kanunun 22 inci maddesinde tasrih edilmiştir. Tecrit (Zellenhaft) ile hücre hapsi arasındaki fark şudur. Tecrit edilen mahkûm, hücre hapsindeki mahkûma nazaran daha serbesttir. Ders ve ibadet (Kilisede) zamanlarında diğer mahkûmlarla birlikde bulunabilir. Umumî bahçede gezmesine müsaade edilir. Hücre hapsi mahkûmün rızası olmaksızın üç seneyi geçemez. (Madde 22 II)

mi bir yaşını ikmal edinceye kadar o müessese veya dairede bırakılabilir.

Madde: 198 (Memurlar) — Çocuklara ve cezaî rüştlerini ikmal etmeyenlere mahsus olan müessese müdürleri merkezce tayin olunur. Keza muallimler merkez tarafından tayin olunur. Memurların tayininde, şahsî hususiyetlerine, çocuklar ve cezaî rüşütlerini ikmal etmeyen kimseler üzerinde yapacakları muamelelerine bilhassa dikkat olunur.

Madde: 199 —Bu madde 14 Mayıs 1934 tarihinde kaldırılmıştır.

Madde: 200 (Vesikaların gönderilmesi)— Mahkeme, çocuğun mahkûmiyetine ait olan kararın bir suretini yahut dosyasını veya kararın hülâsasını ceza müessesesine gönderir.

Madde: 201 (Hücre hapsi veya tecrit = Zellenhaft)— Çocuğun hücre hapsine veya Zellenhaft'a konulacağını müdür (Vorsteher) tayin eder.

Zellenhaft'a bırakılması müessese doktorunun muvafakatile olur.

Madde: 202 (Tütün ve içki)— Çocuğun tütün içmesine ve alkollü içki kullanmasına müsaade edilemez.

Madde: 203 (Sanat öğretmek) — Uzun müddetli hürriyeti tahdit cezasına mahkûm çocuklara cezalarını çektikleri sırada el sanatı veya buna benzer bir sanat öğretilir.

Çocuklara mahsus iş atölyesi kurulurken orada çalışacak memurlarla mahpusların seçiminde bilhassa dikkat olunur.

Madde: 204 (Dışarda çalışdırma)— Mümkün olduğu nisbette çocuklar daha ziyade dışarda çalıştırılır. Bilhassa bahçevanlık ve ziraat işlerinde çalıştırılır.

İşler haftanın muayen gönlerine taksim edilmiş olsa bile ayrıca haftada bir gün çocuklar çalışdırılmazlar.

Madde: 205 —Çocuk günde sekiz saattan fazla çalıştırılamaz. Günde en aşağı iki defa uzun istirahat müddeti verilir.

Madde: 206 —Çocuğa tahsis edilecek iş diğer mahkûmlara tahsis olunan işden daha kolaydır.

Madde: 207 —Çocukların günlük istirahat müddeti en aşağı dört saattır. Bu müddetin iki saatı açık havada hareketle geçirilir.

II. Açık havadaki hareketler beden terbıyesini istilzam eder.

III. Çocuk hapishanelerinde beden terbiyesi dersi ihdas olunur.

Madde: 208 — Tedris umumî mekteplerdeki tedrisin aynıdır. Musiki ve el işleri de öğretilir.

Madde: 209 (Ziyaret) —Çocuklar usulen dört haftada bir ziyaretci kabul edebilirler; müdür ziyaret kabulüne ayrıca müsaade edebilir. 113 üncü madde hükmü bakidir.

455

Madde: 210 (Muhabere)—Çocuklar usulen iki haftada bir mektup yazabilirler. Müdür ayrıca mektup yazmağa müsaade edebilir. 1193 madde hükmü bakidir.

II. Çocuğun terbiye ve ıslahına engel teşkil edeceği muhtemel görülen yazılar çocuğa verilmez ve harice gönderilmez.

Madde: 211 (Hususi müesseselerde infazı ceza)—On sekiz yaşında olan ve fakat cezaî rüştlerini ikmâl etmeyen kimselerin (Minderjährig) mahkûm oldukları hapis cezası eğer altı aydan noksansa ceza, bu gibilere mahsus olan müessese veya dairelerde çektirilir.

II. Beş sene içinde hürriyeti tahdit cezasını müstelzim müteaddit suç işleyen yahut aşağı haddi bir sene olan hürriyeti tahdit cezasına mahkûm olupta infaz edilen (Minderjährig) lerin işledikleri yeni suçdan dolayı mahkûm oldukları cezanın bunlara mahsus müessese veya dairelerde çektirilmesinin muvafık olup olmıyacağını cezanın infazına memur makam tayin eder.

Madde: 212—205 ve 206 ıncı madde hükümleri müstesna olmak üzere çocuklar hakkındaki cezanın infazına taallûk eden hükümler on sekiz yaşından fazla olan ve fakat cezaî rüştlerini doldurmıyan kimseler (Minderjährig) hakkında da caridir.

II. Aklen zayif olanlar

Madde: 213—Mahkûm olupta, şuurlarındaki noksanlık dolayısile mahkûm oldukları cezanın infazı mümkün olamıyan kimseler, müessese doktorunun raporile bunlara mahsus müessese veya dairelere sevk olunurlar.

II. Hususî müessese veya dairede veya umumî timarhanede müşahade altına alınmaları icapeden akıl hastaları mezkûr müesseselere sevkolunurlar.

Madde: 214—Hususî müessese veya daireye veya umumî timarhaneye sevkleri icap eden akıl hastaları veya şuurlarında noksanlık bulunan kimseler ancak salâhiyetli akıl ve sinir mütehassısı tarafından muayene edildikten sonra sevkolunurlar.

II. Müessese dahilinde yapılacak ehemmiyetli taksimlerde bilhassa (Hafträume) nin taksiminde müessese doktorunun rey ve mütalâası alınır. Müesseselerin veya dairelerin yeniden tesisinde bir akıl ve sinir mütehassısı bulundurulur.

Madde: 215—Hususî müessese veya dairelere sevkolunmıyan aklen malûl kimseler hakkında tatbik edilmekte olan bazı muamele ve nizamların tatbikinden aklî hâletleri sebebile müessese doktorunun raporuna istinaden sarfı nazar edilebilir.

II. Muhafaza tedbirleri ve inzibatî cezalar müessese doktorunun muvafakatile tatbik olunur.

456

No: 24

Hâkimi Münferit veya Müctemi Hâkimli Mahkemeler

Polonya Serbest Üniversitesi profesörlerinden ve Divanı Âlide hâkim Mösyö Janusz JAMMONT tarafından Bükreş Beynelmilel Ceza İttihadı kongresine verilen rapor

Türkçeye çeviren:
Şakir Ziya KARAÇAY

Adâleti cezaiyenin bati bir surette işlemekte olduğu vadisinde dört bir taraftan şikâyeteler işitilmekte bulunduğu malûm olan bir keyfiyettir.

Bu şikâyetlere büyük bir mikyas dahilinde hak vermek icab eder. Zira: Mesaili hukukiyede eğer hâdiselerin intacı seneler sürmesine, vabeste ise, ve binaenaleyh taraflara olduğu kadar memleketin iktisadî menfaatlarına ciddi mahiyette tehlikeler iras etmesine saik bulunuyorsa, işbu teehüratın neticeleri mesail ve hâdisatı cezaiye bakımından daha ağır ahval ve netayic ihdas etmek kuvvet ve mevkiinde bulunmaktadır. Mesaili cezaiyede mahkemelerin vermekte bulunduğu mehiller suç erbabını tesci eylemekte, Devletin c ü r ı k m mefhumu aleyhinde tezahür eden mücadelesi ve bu sahadaki kabiliyetine müesses itimad ve imanı zaiflatmakta, umumî emniyet noktai nazarından olduğu kadar, hususî emniyet noktai nazarından da, «cezai terhibî» faidesiz bir hale ilka ve mahkûm etmektedir.

Nerinex, «L i n ç» kanununa tevfikan vaki olan hâdise ve hükümlerin betahsis adlî usulü muhakematın mübalağalı ve müfrit bir surette cereyan edegelen geçimlerinden mütevellit bulunduğunu iddia ve dermeyan etmekte, aynı zamanda bu ciheti diğer bir takım misaller iradı suretiyle tevsik eylemektedir.

Arzedilen bu gecikmeler, bugün dahi adaletin m ü z m i n bir hastalığını teşkil etmektedir. Zira, halli iktiza eden bazı mesail uzun aylara hattâ bu mesailin kat'î surette neticelere varması bazan senelere vabeste bulunmaktadır.

İşbu gecikmelere, ki buna m e ş' u m g e c i k m e l e r di-

yeceğiz, mani olabilmek için hâkimler kudret ve takatlarının fevkinde mesai sarfına mecbur kaldıkları gibi, daha fenası; işlerinde hummalı bir surette acele etmek mecburiyetinde bulunuyorlar.

Öyle memleketler verdirki, buralarda mafevk dereceye dahil bulunan mahkemeler ayni celse zarfında «10» dan ziyade dava ve meseleyi rü'yet etmek mecburiyetindedirler. Talî salâhiyeti haiz mahkemeler nezdinde ise, bu arzedilen rakkam ALTMIŞ dan DOKSANA kadar tezayüd eylemektedir.

Bu kadar büyük bir sur'atle muhakeme icra edildiği takdirde, bir hâkimin bütün hüviyetiyle, bütün karakteriyle bir suçluyu veya suçluları, tanıyabilmesi, bu suçlunun veya suçluların cemiyete ne derecede tehlike teşkil edebileceğini takdir etmesi, keza bir hâkimin ceza ve emniyet tedbirlerini inceden inceye tetkik ve teşhis ve tayin eylemesini bu şerait dahilinde taleb etmek, fikrimize kalırsa: kelimenin en hafif manasiyle, bir lâtife mahiyetinde kalmağa mahkûmdur. Bütün bu işlerin sâlim bir surette rü'yet ve intacı, hiç şüphe yok ki, vakte bağlı bir keyfiyettir. Eğer biz, vakıt ve zaman imkânını hâkime vermekten imtina edecek olursak, hâli hazırdaki ceza hukuku sahasında mevcut bulunan kaziyeler nazriyat vadisinde kalmağa ve nazariyat sahasını aşmamağa mahkûm bulunacağı gibi, hâkimin mesaili mütenevvia sahasındaki takdir serbestisi **zararlı bir takdir salâhiyetine** münkalib olacaktır.

Şimdiye kadar, bir çok ve muhtelif çareler bahsımızın mevzuunu teşkil eden gecikme keyfiyetine hail ve mani olmak için tecrübe sahasına konulmuş bulunmakta ise de, bu tedabir faide vermekten daima uzak kalmıştır. İşbu çare ve tedabirin bir kısmının tehlikeli olduğu ve diğer bir takımının ise faidesiz bulunduğu sübut mertebesine varmış bulunmaktadır. Alınan ilk tedbirler meyanında usulü muhakemati cezaiyenin basitleştirilmesini yahut daha ziyade, mahkemeyi hafifletmek gibi bir gaye ve maksat tahtinde cereyan eden duruşmaların sadeleştirilmesini bu arada ve en önde serdetmemiz icab edecektir. Bu teşebbüsler terk edilmelidir: Zira böyle bir usulün kabulü, tarafların hukukunu tahdit eylemekte ve muhakematın istinat etmekte bulunduğu ana prensipleri ihlal etmektedir.

Hâkim adetlerinin hafif bir mikyas dahilinde arttırılması ciheti de, bugüne kadar ancak ehemmiyetsiz bir takım neticeler vermiştir. Mahsus faideler temin eden bir sonunçlara varabilmek için, hâkim miktarının iki misline iblâğı icab eder. Ancak, bu proje malî bakımdan ve aynı zamanda da bir kaç bin olarak nazarı dikkate alınacak hâkim mevkileri için liyakatlı hâkim unsurunun yokluğu gibi bir zorluğa maruz bulunmaktadır.

458

Esasen, mevzuubahs olan hâkim miktarının iki misline iblağı kabil olsa bile, kanaatımıza göre mahkemeler bundan istifadeyi lâyıkî veçhile tahakkuk ettiremeyeceklerdir. Çünkü, hiç bir Devlet bu kadar kesif bir hâkim sınıfını lâzım geldiği şekilde terfih edebilecek bir kudret ve istitaâtta bulunmadığından hâkim sınıfının tam bir zarurete düşmesi ve binnetice bunların sefâleti gibi bir netice tahassül edecektir.

Geriye, çok münakaşaya tahammülü olan fakat günden güne fazla tavsiye edilmeğe başlanan son bir çare ve tedbir kalıyorki o da, her cephesinden aydınlanması lâzımgelen mudil nazariyyata istinad eden hâdiselerin rü'yet edildiği Temyiz mahkemesinde müctemia sistemini ibka ve muhafaza ederek, bilhassa müctemi hâkimli mahkemelerin hâkimi münferitli mahkemelere kalb edilmesi tedbir ve fikridir.

Bittabi, düşünülen bu çare ve tedbir yeni bir şey değildir. Biliyoruzki münferit hâkimli mahkemelerin teşkili hakkındaki münakaşa uzun zamandanberi devam edip durmaktadır. Bu hususta hâkimi münferidi; bir kadı veya bir paşa ile mukayese eden Montesquieu, ve vaktiyle kadîm Roma hukukunca kabul edilmiş bulunan ayni zamanda 3 üncü asırdanberi bu memlekette Praefectus urbis praetor adıyla anılan muhalif noktayı nazarı ve bu noktayı nazara sâlik bulunan ayni zamanda bu fikrin hararetli mürevvici ve müdafii Bentham'ı hatırlamak kâfidir.

Bu gün de, Avrupada münferit hâkim usulü ancak ve yalnız İngilterede tatbik sahası bulabilmektedir ve bu usulün diger Avrupa kıt'alarında revaç bulmaması; sair Avrupa memleketlerinin son zamanlara kadar oldukça mühim dâva ve hâdiselerin münferit hâkim vasıtasiyle rü'yet edilmesi sözünü dahi işitmeyi istememesinden tevellüd etmektedir.

Harpten sonra, hayat şartları hâkimi münferit meselesini yeniden ortaya attığından, bu mevzu tekrar ele alınmış bulunmakta ve bu meselenin inanmış taraftarları zuhur etmekte ve yine nazariyenin muvacehesinde kararlarını vermiş aleyhtarlar da mevcut bulunmaktadır.

Binaenaleyh burada:

1 — Müctemi hâkimli mahkemelerin, münferit hâkimle değiştirilmesi, prensip bakımından şayanı arzumudur?

2 — Bu değiştirme keyfiyeti, hali hazır adliye teşkilâtı muvacehesinde elzem olan bir tedbir ve çaremidir?

sualini ve mevzuunu tetkik etmemiz muvafık olacaktır.

459

II

Münferit hâkimin müctemi hâkimli mahkeme yerine ikamesi tak dirinde muhakemat seyrinde his edilir derecede bir hızlanış olacağı muhakkaktır. Filvaki, her hâdise üç yerine tek bir hâkim tarafından rü'yet edilmiş olsaydı, en kısa bir zamanda ve hiç bir zararı intac edebilecek istical mevzuubahs olmaksızın, malik bulunduğumuz hâkim adedi bilcümle hâdiseleri öğrenebilmemiz için belağen mabelağ kâfi gelecekti.

Anyi zamanda, şüpheden varestedirki münferit hâkimli mahkemeler sistemi; ciddi para tasarrufatının tahakkuk edebilmesini imkân dairesine alırken, hâkimlerin hâlen bulundukları şartları hem maaşları bakımından hem de bunların hariçteki itibarını yükseltmek bakımından, mümkün kılacak ve binaenaleyh bu suretle hukukcuların mütemayiz sınıfını hâkimlik mesleğine celb etmek neticesini hasıl edecektir.

Arzedilen işbu esbabı mucibenin red edilebilmesi müşkül olan bir keyfiyettir ve bundan naşidirki, münferit hâkim sisteminin taraftarları işbu esbabı en ön saffa sürmektedirler. Maamafih, burada esas meseleyi halletmek icab etmektedirki; o, da münferit bir hâkimin müctemi hâkimli bir mahkemenin salâhiyetiyle mütehalli ve mücehhez olup olmadığı, tâbiri diğerle münferit hâkimli bir mahkemenin mevki ve salâhiyetiyle üç hâkimin bir arada toplanmış olan kuvvetlerinin tek başına bir hâkimle ikamesine imkân olup olmadığı meselesidir.

Burada bu suale mutad olarak verilen cevap şudur:

Müctemia usulünde umumiyetle kararlara müessir bulunan tek bir raportör hâkim vardır. Diger hâkimler bizzat kendi ellerinde mevcut ve kendilerine tevdi edilmiş bulunan mevzuların raporları ile bizzarur meşgul olacaklarından, meseleye tam olarak nüfuz edemezler ve dosyayı elinde bulunduran ve dolayısiyle dosyayı gözden geçirmiş, tetkik etmiş bulunan ve aynı zamanda hüküm fıkrasını evvelden esbabı mucibesiyle kaleme almak vazifesini deruhte eden meslektaşa; zatımeseleyi ve neticelerini, hemen umumiyetle tevdi ederler.

Bu tezi red ve cerh için, hâkimi münferit sisteminin muarızları, tarafgirane yahutta bazı ahvalın unutulması yüzünden karar ve noktayı nazarı hatalı bulunan raportör hâkimlerin mütalâalarına müstenkif kalarak hatayı adliye mani olunabilen bazı vakayii zikr ederler. Buna şabih olan vakialar tabiatiyle her hâkimce malûm olan bir keyfiyettir, ancak hâkimi münferit taraftarlarının bahis mevzuu

460

olarak ele aldıkları ve bilfarz fikir ihtilâfatının zararlı bir anlaşmamazlığa, yahut bütün müctemi hâkimlerin natıkalı fakat iltizamkâr olabilecek bir hâkimin tesirine kendilerini kaptırabileceklerini ve yahut bu efkâr ihtilâfı bambaşka bir sebepten, bilfarz kendi aralarında mücadele etmek için her fırsattan istifade eden iki rakip hâkimin eseri olabileceğini teemmül etmek icabeder; derler.

Bununla beraber, kâh münferit hâkim ve kâh müctemialar lehinde mesrud mütezad vakıalar bir tarafa bırakılacak olursa, şu cihet muhhakak bir surette variddirki, müctemi hey'eti udul'de ekseriyetle kararı veren yalınız raportör âzadır ve binaenaleyh, bu halin tabiî bir neticesi olarak bazan diğer iki hâkimin kıymetli vakitlerini çok def'a gaip ettikleri, halbuki bu ziyan olan zaman içinde, beherinin muhtelif hâdisatı tetkik edebilmeleri imkân dairesinde iken buna bu yüzden muvaffak olamadıkları, kabul ve tasdik edilmesi icab eden bir hakikattır.

Hâkimi münferit sistemi lehine aslî asbabı mucibeyi serd ve beyan eden ve bu sistemin taraftarlarınca bilâ aram tekrar edilen noktayı na-Bentham tarafından öne sürülmüş olan noktayı nazardır. Bentham'a göre, karar daima ekseriyetin kararıdır ve ekseriyetin kanaatıdır diye kendisini mazur gösterecek olan ve kararından tam bir şekilde mesuliyet hissi duymıyacak bir müctemia hâkimi yerine, münferit hâkimli mahkemede isdar edeceği hüküm ve kararlardan kelimenin bütün şümulü ile mes'ul bulunan bir şahıs, bir hâkim vardır. Halbuki yine bu müellife göre, müctemi hâkimli mahkemede, icrayı kaza eden hâkimin mesuliyet duygusu his olunur derecede az olmak lâzım gelir.

Bentham'ın bu noktada hakkı vardır. Bütün hey'etlerde ve binaenaleyh bütün müctemi hâkimli mahkemelerde mesuliyet hissi muhtelif âza arasında münkasem bulunmakta, bunun neticesinde her âza bu mesuliyetin velev kendisi her hangi bir davada baş rölü oynamakta bulunduğu kabul edilse bile, ancak bir kısmını yüklenmiş bir halededir. Bu hakikat, müctemi hâkimli mahkemelerin zaif tarafı olmak lâzım gelir, çünkü her hâkim haricen müstakil olmakla beraber kendi vicdanının muvacehesinde ve münferid varlığının hudutları dahilinde tamamen ve bütün hüviyetiyle mes'ul bulunması iktiza eder.

İlâve edelimki, müctemia usulü raportör hâkiminin elinde bulunan daha güç hâdise ve mevzuları tedkik ve tâmik derecesinde namüsait bir surette müessir olabilir. Raportör hâkim: tezini hazırlarken, meslektaşlarının müstakbel yardımlarına nail olacağının farkındadır. Bazen kendisine güç gelen tereddütlerini birdenbire keser,

bazan leh veya aleyhdeki mütalâa ve muhakeme ve düşüncelerine nihayet verir ve bu şekilde bir yol tutarken müzakere odasındaki münakaşat ve münazarata iştirâk eden hâkimlerle bu yükü müştereken paylaşmayı tasarlar. Halbuki, bu sonuncuların, yani diğer âzanın müzakerat sırasında ciddi hazırlıklar talep eden mûdil mesaili cezaiyi bütün teferruat ve incelikleriyle tetkik edip gözden geçirecek vakıtları yoktur. Binaenaleyh, umumiyetle diğer âza, kendilerine ilk safha ve kademede en mantıkî ve en doğru gibi gelen noktayı nazara iltihak ederler ve hâdiseye en iyi bilen raportörün mütalâasına mütemadiyen iltihak etmekten pek tabiî olarak kendilerini alamazlar. Bunun neticesinde kararların nev'iyeti çok bir şey kazanmamakta, bazan aksine olarak makûs neticeler bile tecelli etmektedir

Halbuki, münferit hâkimli mahkemede vaziyet bambaşkadır. Burada kendi başına bırakılan hâkim, şüphelerini, tereddütlerini, vesveselerini hülâsa her hâkimin eger mükemmel ve olgun ayni zamande da vicdanının sesine tam manasiyle cevap veren hüküm ve karar vermek istiyorsa, bütün ruhî mücadele devrelerini anlatacağı hiç kimsesi yoktur ve vereceği karar, müctemi mahkemelerde olduğu gibi toplanmış reylerin muhassalası da değildir.

En nihayet, münferit hâkim lehinde olarak bu sistemin adeden mahdut, fakat tamamen güzide hukukçulardan müteşekkil bir hey'eti udul'ün vücut bulmasına imkânbahş olacağı hakkındaki esbabı mucibeye gelelim:

Bugün inkâr edilmeyecek bir hakikat halindedir: Güzide bir hâkim zümresini teşkil edecek fertler adeden binlere baliğ olmaktan pek uzakta bulunmakta ve müctemi hâkimli mahkeme usulünün tercihi halinde hiç bir zaman adlî mevki ve mansıblara kifayet edecek bir nisbette elde mevcut kabiliyetli eleman bulunmamaktadır.

Bu son arzedilen esbabı mucibe, hakikaten pek kuvvetli ve pek mühimdir:

Zira modern mevzuatı hukukiye ve hukuku ceza ilminin yeni veçhe ve temayülâtı; hâkimlerde sadece, şayanı dikkat değil; istisnaî istidatlar sahip anasırın mevcudiyetini talep etmektedir. Öyle zan ediyoruzki, hâkime en az hareket ve serbesti sahası ayıran mevzuatın en iyi hukukî mevzuat olacağını telâkki ve kabul eden B a c o n'la, dünya vazıı kanunları mevcud alâkalarını gayrikabili tamir ve rücu olmak üzere kesmiş bulunuyorlar. Diğer taraftan, halihazır ceza kanunları esbabı mucibe ve tasrihat sahasında hasis ve mümsik bir hal iktisab etmişlerdir. Bu kanunlar, hâkimleri; müteşabih ilim ve tasrihat zımnında; tetkikat ve taharriyata sevk eylemekte, klâsik

olan âfakilikten tecerrüd ederek ihatası güç, hemen hemen gayrimuayyen zamanlara kadar uzanan ceza tehditlerini muhtevi bir enfüsiliğe doğru gitmektedirler. Aynı zamanda, modern kanun vazıları, klâsik devirler kanun vazılarınca bilinmeyen cezaî terhibin, suçun otomatik bir mukabili ve karşılığı olarak değil, fakat içtimaî müdafaa ve koruma meselesinin mûdil ve girift çaresi olarak, emniyet tedbirleri ile cezaî terhibatın şahsileştirilmesi, hususunda musir bulunuyorlar. En son noktayı nazara göre, her ihtimali derpiş ve teemmül eden «çerçeve» ahkâm ve hükümler yerine, hâkimin serbest takdir hakkını, önce düşünülmüş mevzulara tercih ve takdim etmek, lâzım gelir.

Londrada, bu raporun muharrirleri, Enrico Ferri'ye hitaben, hâkimin, böyle her şeyi evvelden ihata ve teemmül eden kanunlarla, işin içinden çıkıp çıkmayacağını sorduğu vakıt, müşürünileyh:

«Biz, Devletin her ne bahasına olursa olsun kudretli ve yüksek hâkimler temin ve tedarik etmesi lâzım geldigi hakkındaki» noktayı nazarı, mebdei hareket ittihaz ediyoruz.» demişti.

İmdi, bugün yalnız modernizmin bu şayanı hayret şefi, bu şayanı takdir ve hürmet öncüsü değil; her hangi muhtasar bir ceza hukuku kitabının mütevazi müellifi bile hâkimden, kriminoloji, antropoloji, siyaseti cinaiye, ruhiyat, psikyatri, ictimaiyat gibi mevzular üzerinde tam bir vukuf istemekte olduğu gibi, ayni zamanda yine hâkimden geniş bir ansiklopedik bilgi, ve muhtelif muhitlerin hayat, ürfüadet, ruhiyat ve temayülâtı hakkında da vasi ve şümullü malûmata intizar etmektedir.

Fakat, umumî efkârın hâkimden talep etmekte bulunduğu hasail, kabiliyet ve meziyetler, bununla da bitmiş değildir. Bugün ceza hâkimini ceza kanunlarından ayrı olarak yüzlerce hususî kanunların, bilfarz vergi, sanayi, ticaret, gümrük, sıhhî, içtimaî yardım ilh... gibi hususî kanunların tatbikatına da mecbur etmektedirler.

Eğer hâkim idarede, umuru sıhhiyede, içtimaî ve ekonomik meseleler sahasında malûmattar bir şahsiyet ve bu mevzuata vakıf değil, idarî ve adlî mercilerin en semeredar olabilecek tedbirlerini pek tabiî olarak felce uğratmak tehlikesinde kalacaktır.

Hâkimin ne kadar hareket ve faaliyyet serbestisine varmak isterse, o kadarda yüksek ahlâkî bir mertebeye erişmesi icab ettiğini burada isbat etmek fazla bir şey olacağı gibi, İngiltere Başvekili Lord Lynhurst'ın:

«Eğer benim bir hâkim intihap ve tayin etmem icap ederse, mutlaka bir centlmen ararım.» sözü, daima kıymet ve tazeliğini muhafaza etmekte olduğunu burada hatırlamak, zannımıza göre faideden asla hâli değildir.

463

Arzetmekte bulunduğumuz mütalâalardan şu netice müsteban olmaktadırki, hâkimlerin bundan böyle tayin ve itihapları en güç mesele ve işlerden biri haline gelecektir. Çünkü, tafsil etmiş olduğumuz şartları nefsinde cem etmiş bulunan tâlip ve namzedler, çok az ve nadirdir. Münferit hâkimli mahkemeler sistemi ise, bu saha ve mevzuda arzedililen müşkülâtı azaltabilecek gibi görünmektedir. Zira malûm olduğu üzere, üç adet matlup şeraiti kendinde cemeden hâkim yerine, bu şartları haiz bulunan bir hâkimi bulmak, elebette daha kolay bir şeydir.

III

Münferit hâkimli mahkeme sisteminin kabulü esasının müdafaası sahasında ve yine bu tezin şayanı temenni olacağı vadisinde şu ciheti bilhassa tebyin etmek isteriz: Fikrimize göre, henüz bu inkılâbın yapılması ânı hulûl etmemiştir ve görüşümüze göre, pek yakın bir âtide de bu ân gelip çatmayacaktır. Bu itibarla münferit hâkimli mahkemeler sisteminin matlûp randımanı verebilmesi için aslî şartların yakın bir gelecekte tahakkuk etmesine imkânı maddî bulunmaması itibariyle tezin fiiliyat sahasına geçmesine bugün için imkân tasavvur edilemez demek ve bu müşahadeyi bilhassa burada kayd ve ilâve etmek faidelidir.

Bu mevzu etrafında filhakika aslî ve lüzumlu bir şartı tahakkuk ettirmeğe muvaffak olduğumuz doğrudur: Hâkimlerin tavruhareketlerindeki azamî dürüstî ve bunların şu veya bu sebepler dolayısile ifsat edilmelerinin adî mülimkân bulunduğu hakkındaki, itimadı âmmenin mütazahir bulunuşu mütalâası. Ancak, bu itimad bazı Devletler ülkeleriyle halklarında tam ve şamil bir halde bulunmıyorsa ve yine bu âmme itimadı bilcümle halk tabakaları arasında tam bir şekilde münteşir bulunmıyorsa, bu devletler nezdinde müctemi hâkimli mahkemeyi, münferid hâkimli mahkemeye kalb ve tahvil etmemek lâzımdır. Zira, halk zaten mahdut bir şekilde inanmakta bulunduğu adliye erkânına bu nisbî itimadını da çok görecek ve bu nisbî itimad hissinden de bizzarur tecerüt eyleyecektir. Çünkü, arz edilen ahval muvacehesinde ayni halk tabakatı, mantıkî bir teselsül icabı olarak irtikâp ve irtişanın bir heyete nisbeten, bir fert müvacehesinde daha kolay tahakkuk edebileceğini kendi kendine düşünecektir.

Gerçi, hâkimler arasında irtikâp ve irtişa ciheti fevkalhad nadirattan olmak itibariyle bugün Avrupa devletlerinin kısmı mühim ve küllisi bu noktayı nazarı dikkat ve itibara almamak şıkkını ihtiyar

edebilmek mevkiinde bulunmaktalar ise de, diğer taraftan karışık ve nazik meseleler dolayısiyle nüfuzlu merciler ve tesirli şahıslar muvacehesinde kendi meslek ve terakkisini tehlikeye koymak endişesi olmaksızın bizzat kendi başına müstakilen ve hiç bir endişeye kendini kaptırmaksızın icrayı kaza edebilmek istiklâlinin hâkimler için bu derecelere kadar yükseldiği diyar olarak, biz İngiltereden başka memleket tanımiyoruz.

Günlerimizde, Fransız edebiyatı kemalî cesaretle ve alenen şu hakikatı çekinmeksizin beyan etmekte bulunuyor ve diyorki:

«Hemen bütün hâkimler ancak lâfzen ve sureti zahirede müstakil bulunuyorlar. Bunlardan her biri, kendi tarakki ve taalisini ellerinde tutan icraî otoritenin maiyet, tesir ve emrinde bulunmaktadırlar».

Tekrar ediyoruz: Bu vaziyet içinde, yalnız Büyük Britanya mümtaz bir halde bulunmaktadır. Bu memlekette, hâkimler için terfi ve tarakki mevzuubahs değildir. Halbuki Avrupa kıtasında mevcud usuller muvacehesinde hâkim terfilerinin kaldırılması gayrimümkündür. Demek oluyorki, her devlette terfi sistemi mevcuttur ve Devlet rejimlerinin ayrılık ve tehalüfüne rağmen, hâkim terfileri hemen her yerde iradeye merbut bir şekilde Adliye vekilinin şahsiyetinde ve onun otoritesinde kendini göstermektedir.

Burada açıkca beyan edelimki, bu cihet hâkimlerin istiklâli sahasında çok ciddi bir gedik halinde tezahür eden ve göz önünde tutulması gereken bir boşluk halindedir.

Bundan takriben elli sene kadar evvel müelliflerden P r é v o s t P a r a d o l kemali teesürle şu satırları bu mevzu için yazmış bulunuyordu :

« Bir yere ve bir makama tâbi olmanın iki vasıta ve unsuru vardır : Mevkiinden tenzil edilmek ve terakki etmemek ihtiraz ve korkusu. Bunlardan birincisi, yani mevkiinden tenzil edilmek korkusunu, teşkilâtı adliye ortadan kaldırılmış bulunmaktadır. Fakat bu ortadan kaldırma keyfiyeti ikinci endişeye yani, terakki edememek korkusuna saha açmak içindir. Halbuki, bu sonuncusu ise, yalnız en müessir ve kuvvetli endişe olmayıp ayni zamanda en fazla tesirli olanıdır.»

Günlerimizde ve hâkimlik meslekî bilgisnin en tanınmış ve değerli eksperi olan Monsieur B e r n a r d P i g é bu fikre iştirâk ederken, hâkimlerin istiklâli için hâkimin terfii işinde de düne nisbetle bugün daha ziyade tehdit edici bir vaziyet hasıl olduğunu mü-

465

şahade ve tebarüz ettirmekte bulunuyor. M. P i g é eserinde :

« Bugün hâkimlik meslekî hummalı ve çetin mesai taleb ettiği gibi, diğer her hangi bir meslekten daha az insana şeref veren binaenaleyh, hali vakti yerinde olan hukuçular için cazibesini gaib eden bir meslek olmuştur. » demektedir.

Filhakika bu mesleğe intisab edenler, bilhassa servetleri noktai nazarından dûn bir vaziyette olan kimselerdir. Bunların maaşları gayri kâfi olduğu için şayet kalabalık bir aileye de sahip bulunuyorlar ise, bizzarur kendilerine tarakki imkânları hazırlayacak terfi çare ve imkânları bulmak mecburiyetini his ederler. Bu tarakkiyi elde edebilmek için de, Adliye vekili ile doğrudan doğruya teması olan yalnız vali ve diğer otoritelerin himayesini celb değil, muhtelif meb'usların, âyan âzalarının ve nüfuzlu politika adamlarının da aynı zamanda himayelerini celb, istihsal ve temin etmek isterler. Zira, malûm olduğu üzere, mer'i olan parlömanter sistemin icaplarına nazaran, Adliye vekili siyasî dostlarının arzularını da dikkatten uzak bulundurmıyacaktır.

B e r n a r d P i g é sözüne devamla, mevzuunu [1]:

« **Terfi edebilmek maksadiyle yapılan bu teşebbüsler ve bu gayretler haksız ve yerinde olmıyan bir şüphe menbaı haline gelir ve hâkimlerin her hangi bir hâdise muvacehesinde nüfuzlu hâkimlerinin arzularını, ve birinci sırada hükûmetin maksadlarını nazarı dikkate alacaklarını, telkin eder.** » cümleleriyle itmam etmektedir.

Şimdi, müstakilen bu tezi ve tarakki meselesi hâkimlerin yalnız adlî kararlar sahasında olarak değil, fakat fiilî vaziyetleri bakımından da istiklâllerine uygun olarak halledilmedikce, müctemi hâkimli mahkemeler sisteminin ibka ve muhafazası hususunda ısrar edeceğiz. Hattâ o kadarki, müctemi hâkimli mahkemelerde, bu mahkemeler âzasının sistem icabı, şahsî mes'uliyet hissî tenakus etse bile (Ki mes'uliyetin azalma hissi, müctemi hâkimli mahkemelerin bizce aslî mahzurunu teşkil etmektedir). Diğer taraftan hükûmetin, politika adamlarının, avamfriblerin ve bazan, pek müessir olan matbuatın ademi hoşnudisini celb etmesi ve binaenaleyh muhtemel olan, hâkimlerin terfilerine engel teşkil etmesi endişesini azaltmış olacağından, ciddi bir rüçhan ve faide temin etmek istidadında oluyor demektir.

[1] B e r n a r d P i g é, Le Juge unique et le statut de la magistrature. Paris, 1925,

Müctemi hâkimli bir mahkemenin hâkimi, reyin gizli oluşunu şahsına siper ittihaz etmesi itibarile ve diğer taraftan, kendisinin hiç bir siperin gizlemediği ve binaenaleyh tamamen şahsiyetini ortaya atmış bulunan münferit hâkime nisbeten bu gibi endişeler beslemesinde elbette daha az çekinme esabına ve bu bakımdan rüçhan sebebine malik oluyor demektir.

Müctemi hâkimli bir mahkemenin hâkimi, reyın gizli oluşunu şahsına bir kalkan ittihaz etmesi bakımından tasrih edelim, elbette daha büyük bir istirahati kalble iş görme mevkiinde ve daha az rahatsız edilmek vaziyetindedir. Bir Devletin veya idarî otoritenin alâkalı bulunduğu davalarda, yahut rü'yetleri dolayısiyle kendi kendini lekeleyebilecek ve bütün meslekî tefeyyüzünü imkânlariyle birlikte madum kalabilecek, siyasî, ictimaî, millî ve dinî mesailin rü'yeti sırasında ve bu ahval ve şerait dairesinde sükûnetini muhafaza, muvazene ve tam bitaraflığını koruyabilmek için münferid bir hâkimin, elbette çok büyük bir feragat hissine ve medenî cesarete ihtiyacı vardır.

Mahâkimi adliyenin manfaatları, bu nevi dokunaklı davaların binnetice hâkimlerin fiili olarak istiklâllerinin tahakkuku anına kadar halk nazarında daha emniyetbahş mahkemeler canibinden, kanun ve vicdan esasları dairesinde dikte ettirilmiş olmasını âmir bulunmakta olup, velev gayri iradî ve gayri şuurî bile olsa, bir terakki ve terfiin muhtemel selbi endişesi tahtında, karar isdar ve itasına aleyhtar bulunmaktadır.

Biz hukukçular, hâkimlerimizi tanımış olmak bakımından, kendilerinin şahsî esbab ve endişelere ve bu âmiller yüzünden kanaati vicdaniyelerini asla feda etmeyeceklerine eminiz; fakat adalet müessisesine karşı emniyet ve itimad hislerinin siyanet edilmesi icab eden halk, bir hâkimi münferidin, tâbi bulunduğu kimseler ile terakki ve tefeyyüzün tevdi edilmiş bulunduğu eşhasın arzu ve taleplerini kale almayacağı hususuna inanmak mevkiindedir.

Hattâ, bugün dahi münferid hâkimler hiç bir şahsî endişeye maruz bulunmaksızın yalnız başına icrayı kaza etmekle ve Dreyfus meselesi gibi en nazik işleri rü'yet edebilecek bir istiklâli iktisab etmiş olsalar bile, müctemi hâkimli mahkemelerin, münferid hâkimli mahkemelerle ikamesi henüz vakıtsız ve nabemevsim gibi gelecektir.

Biz bu ciheti ileri sürerek bu nokta üzerinde ısrar etmek cesaretini bihakkın iltizam ediyoruz. Zira, münferit hâkimin vaziyetinde mündemiç bulunan müşkülâtı etrafiyle ölçmek vaziyetindeyiz. Bu itibarla, mütevassıt salâhiyetle mütehalli bulunan üç hâkimden mürekkep bir mahkemenin, tek hâkimli bir mahkemeye hem de mu-

vafakiyetle terki meşgale ve mevki edebileceği hakkındaki fikir ve kanaate iştirâk ederken, burada şartı aslî olarak bu münferit hâkimin mutlaka ve kelimenin bütün etraf ve şumulü ile, müstesna bir şahsiyete sahib olması lüzumu mutlakını da öne sürmek zaruretinde bulunuyoruz. Bunun sebebi de, malûm olduğu gibi, münferiden icrayi kaza ve tevzii adalet etmek, elbette müctemian icrayi kaza etmeğe nisbetle çok daha fazla ve mukayese edilemiyecek kadar zor olan bir noktadır.

Hakikatler ve fiiller sahasında da, müctemia vaziyetinde toplanan bir mahkemede hâkimler yekdiğerlerlerini tamamlayacakları gibi, yekdiğerlerinin nokati nazarını, müşahedat ve tecrübelerini olduğu kadar malûmatlarını da, murakabe ve teftiş edecekler, aynı zamanda birinin bilmediğini, veyahut birinin unutuşunu diğeri fark edecek, yahut tamamlayacaktır. Binaenaleyh, münferit hâkim, kıymet ifade eden bu iştirâki mesaiden, bu müşterek yardımdan ve bu mütekabil murakabeden külliyen mahrum bulunuyor demektir.

Müctemi hâkimli mahkemelerin esas değer ve kıymetleri bu nevi mahkemeler nezdindeki hâkimlerin her zaman müzakere edebilmek imkânına malik olmalarına mukabil, münferit hâkimli bir mahkeme hâkiminin kendi zatî imkân ve kabiliyet siasiyle baş başa kalmasında müşahade olunur. Ciddi esbabı mucibeye müstenit olmaksızın, müzakere dediğimiz müessesenin hakikî değerinin az çok nükteli safsatalara başvurmak ve faidesiz münakaşalar bize bir misal olarak gösterilmek ve bu şekil ihtiyar edilmek suretiyle, kıymetten tenzil edilmek istendiği, hakikaten bir vakıadır. Her hâkim, bu sahada ve tabiatiyle müzakerenin bu suretle tevsim edilmesini kabul etmiş bulunmaktadır. Bazan hâkimlerin tekarrur ve tebellür etmiş fikirleri yeni baştan münakaşa ettikleri vaki olmakla beraber, bunlar ekseriyetle düşüncelerini ve ortada mevcud ihtimalleri aralarında fikren taati ederek ve bundan istihraç ettikleri neticeleri yüksek sesle ifade ederlerken, kendi kanaatlerine ve istenilen neticelere vasıl olurlar.

Filhakika müctemia sisteminde ekseriyetle raportör âzasının serd ve beyan ettiği noktai nazar kabul edilirse de, bu raportör âzanın heyete her vakıt ve her zaman takarrur etmiş fikirleri hamil ve sahib olarak geldiği görülmez. Esasen cereyanı muhakeme esnasında, bir çok defalar görüldüğü vechile, taraflar canibinden ve bazen zatî vakadan daha mühim ve derin müzakerata lüzum mes ettiren talebler veyahutta yeni hâdiselerin öne sürülmüş olması hâdis ve vaki olabilirki, bu vaziyeti raportör âza, esasından itibaren teemmül etmemiş veya edememiş bir haldedir.

468

Bu arada müctemi hâkimli mahkemelerin müstefid bulunmakta oldukları ve yine, münferit hâkimli mahkemelerin tamamen mahrum kaldıkları diğer bir takım kolaylıkları şimdilik bir tarafa bırakıyoruz. Zira, büyük ehemmiyetleri haiz, yahut mûdil umur ve mesili havi hâdisatın tek başına rü'yet ve hal ve fasıl edilebilmesinin çok zor ve güç bulunduğu ve bütün bir müctemî heyeti yalnız başına telâfi edebilecek kabiliyet ve kuvvette tek bir insanın yüksek, tecrübeli azimkâr, kavrayışlı olduğu kadar, terkip ve tahlil kudretini nefsinde cem'eden bir hukukçu olması cihetinin elzem bulunacağını kimse inkâr edemeyeceği gibi, münakaşada edemez.

Vasat derecede bulunan bir hukukşinas, ancak ve münhasıran kolay işlerde ve nisbeten dûn ehemmiyeti ihtiva eden davalarda hülâsa, müstesna kabiliyetler ve fevkalâde manevi cesaret taleb etmeyen hâdiselerde işe yarayabilir.

Kendi nefsince çok sarp olarak telâkki ettiği ve müctemi bir surette rü'yet edilmesi lâzımgelen mesailin müctemiaya tevdi edilebilmesi salâhiyeti verilmek suretiyle bu neviden, ikinci derecedeki işler, pekalâ, orta derecede bir hukukcuya tevdi ve emniyet edilebilir.

Nazarı dikkati celbeden hasletler ve meziyetlere sahip, kâfi miktarda hâkim adedine malik bulunmadığımızdan ve hâkimlik sınıfına umumiyetle vasat derecede ve mûdil işlerde meslektaşlarının yardım ve fikirlerinin telahukuna muhtaç hukukcular intisab etmekte bulunduğundan, müctemî hâkimli mahkemelerin kâmilen münferit hâkimli mahkemelerle tebdil ve ikamesi keyfiyetinin, bu gün için yersiz olacağı, çok vazih olan bir hakikattır.

Şu halde, müctemi hâkimli mahkemeler usulünü, adlî heyetlerin anacak g ü z i d e l e r den terekküb ve teşekkül edeceği zamana kadar muhafaza ve ibka eylemek lâzım gelir. Zira, her hangi diğer bir halin hudusu anında ve böyle bir halin muvacehesinde, münferit hâkimli mahkemeler sistemi, mahkemelerin tam ve mutlak bir iflâsı ve akameti neticesine müncer olacaktır. İşte; bu güzideler zümresinin hâkimler sınıfına umumen idhalinden sonradırki, müctemi hâkimli mahkemeler yerine münferit hâkimli mahkemeler sisteminin tatbikine ve bu suretle adetleri az, fakat tam ve kâmil şeraiti cami mahkemeler tesisine mübaşeret olunabilir.

Ancak şu cihęti unutmamalıdırki, bu sistemin tatbik sahasına g'receği günler henüz uzak bir atidedir. Zira hiç kimse bu neticeyi elde etmek yolunda lâzımgelen tedbirlerin tatbikini henüz bir surutte düşünüp göz önünde tutmamaktadır.

Bu çare, M. P i g é tarafından açık ve berrak bir suret ve şekilde irae edilmiş bulunmaktadır:

469

« — Hâkimlik mesleğine, hiç bir zaman gaib etmemesi gereken şerefini, ve her şeyden fazla kendisine lâzım olan istiklâli iade etmek lâzımdır. »

M. P i g é'nin bu sözleri, fiiliyata inkılâb etmedikçe kıymetli ve kudretli hukukçular hâkimlik mesleğinden uzakta kalacaklardır. Filhakika kuvvetli hukukçular zümresi ne çok yorucu olan, ne çok üzücü olan mesaileri için vasattan bile dûna düşen maaşlarla, ne de devletin diğer otoriteleri manzumesinin müstağrak bulunduğu şeref ve şandan uzak tutulmuş mevkileriyle ve bu otoriteler tarafından adliyenin Devlet teşkilâtı içinde madûn bir mevkide telâkki edilmesiyle mesleğe davet edilmiş bir şekilde sayılamazlar.

Ve arzedilen bu şartlar muvacehesinde adliye mekanizmasının tekâmül etmesine elbette imkân mutassaver değildir. Hattâ, tamamen aksine olarak adliye zaiflamak yolundadır ve hâkim mevkilerine istenen şartları haiz ve câmi bulunmıyan taliplerin tayin edilmekte oldukları ve cazibesi kalmıyan bu mevkilere bu neviden, yani ikinci neviden insanların getirmekte olduğu memleketlerin çoğalmakta olduğu her yerde görülmektedir.

Tafsil ve bahs edilen işbu ahval ve şerait dahilinde adliyede, münferit hâkimli mahkemelerin müctemi hâkimli mahkemeler yerine ikamesi ise, adliyenin tam bir iflâsı neticesini hasıl edeceği, kanaat, fikir ve müşahedelerim cümlesindendir.

IV

Noktayı nazarımızın serdi neticesinde şu neticelere vasıl olmuş bulunuyoruz:

I. — Münferit hâkim usulü şayanı temennidir, çünkü bu sistem:

a) — Hâkimleri zararlı olabilecek bir isticale icbar etmemeksizin, adaletin mecrasını tesri edecektir,

b) — Yüksek memurların müstefit oldukları bilcümle imtiyazlar ve şereften nasibedar olabilmek için, merciler hâkimlere daha yüksek maaş vermek imkânına erecek ve busuretle halk nazarında adliyenin itibarı yükselirken, hazine mühim tasarruflar tahakkuk ettirmek imkânını bulacaktır.

c) — Hâkimin şahsî mesuliyet duyğusu artmış olacaktır,

d) — Meslektaşlarının yardımlarına arzı iftikâr etmeden, her hâdiseyi tâmik etmeye hâkimleri icbar edecek ve intihab ile reylerin muhassala ve neticesine benzemiyen, vicdanlarının lâyetecezzi ifadesi olacak kararlar itasına hâkimleri sevketmiş olacaktır.

e) — Adeden mahdut fakat kıymet itibariyle seçme ve güziyde

adlî heyetlerin vucud bulmasına yardım edecektir,

II. — Münferit hâkimlerin müctemi hâkimli mahkemeler yerine ikame edilmesi ancak:

a) — Halk, yalnız fesadın daha güç hulûl edeceği müctemi mahkemeye değil, fakat her hâkimi münferide hudutsuz bir emniyetle bağlı bulunduğu;

b) — Bugün bilfiil tâbi bulunduğu icra mercileri muvacehesinde, hâkim re'y ve hafanın kalkanımına iftikâr etmeksizin ve kendi mevkiini tezelzüle uğratmak tehlikesine düşmeksizin en nazik esabab ve hâdiseleri öğrenebilecek derecede müstakil bulunduğu;

c) — Yüksek seviye ve derecede bulunan hukukçuların mesleğe duhûl ve intisaplarına mani olan hali hazırdaki hâkimlik meslek ve sınıfının kredisini tenzil eden gayritabiî şartların tamamen ortadan kaldırıldığı, çünkü bu namüsait ahval baki kaldıkça münferit hâkimli mahkemeler sisteminin müctemi hâkimli mahkemeler usulünden daha kötü bir hale inkılâb edeceği;

III. — Kat'i netice şu halde, münferit hâkimli mahkemenin prensip itibarile şayanı tercih ve temenni bulunduğu, fakat bu usulün yakın bir gelecekte kabul ve tatbiki keyfiyetinin nabemevsim olduğu nisbette, zararlı bulunacağı;

gibi hususatla kabili tahakkuk olacağı noktalarında toplanmaktadır.

471

Vazifeye başlamak suretile 30-Haziran 938 tarihine kadar terfi müddetini bitirmiş olan muavin, hâkim ve müddeiumumiler ile hâkim sınıfından sayılanlar hakkında bir ve iki No. lu ayırma meclislerince hâkimler kanununun 39 ve 40 ıncı maddelerine tevfikan terfia lâyık görülenlerin terfi sıra defteridir.

(5) inci derecedeki hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
1	1434	Hakkı Tüzemen	Balıkesir asliye Reisi
2	1589	Ali Rıza Tamtekin	İstanbul hukuk Reisi

5. inci derecedeki hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
1	132	Galip Karayalçın	Tunceli hukuk hâkimi
2	480	Hakkı Karagül	Tokat mahkeme Reisi
3	746	Sabri Köksu	Bursa ağır ceza Reisi
4	3568	Münür Akyürek	Ankara ticaret Reisi
5	1922	Rıza Köknar	Edirne hâkimi
6	2020	Hatemi Şahamoğlu	Birinci sınıf adliye müfettişi
7	345	Hidayet Ergenekon	Samsun mahkeme Reisi
8	2061	Kâzım Akşit	İstanbul hukuk Reisi
9	1956	Abdüssamet Öztep	Muğla ceza hâkimi

6. ıncı derecedeki hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	adı ve soy adı	Memuriyeti
1	2716	Celâl Üstel	Tekirdağ Reisi
2	352	Ahmet Şevki Kuyulu	Mersin hâkimi

6. ıncı derecedeki hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	sicil No.	Adı ve soy adı	memuriyeti
1	947	Şemsettin Kıcıman	Kırşehir hukuk hâkimi
2	824	Nasuhi Etkü	Elazığ hâkimi
3	1086	Ethem Kaymak	Muğla hukuk hâkimi
4	1746	Ramiz Alpaydın	Diyarbakır mahkeme Reisi
5	1989	Nusret Talavir	Bolu mahkeme Reisi
6	2046	Sabri Tüzer	Kocaeli hukuk hâkimi
7	1722	Şevki Beydeş	Ödemiş mahkeme Reisi
8	406	Mazhar Okcuoğlu	Mersin hukuk hâkimi
9	1054	Haydar Özer	Kırşehir mahkeme Reisi
10	1430	Fevzi Can	Vezirköprü mahkeme Reisi
11	4363	Cemil Ayata	İkinci sınıf adliye müfettişi
12	908	Ali Yiyit	Temyiz mahkemesi Raportörü
13	1339	Rıza Yardım	Temyiz mahkemesi raportörü
14	2090	NadirKorukcuoğlu	İstanbul asliye mahkemesi Reisi
15	1121	Servet Tan	Temyiz mahkemesi raportörü (Manisa M Umumisi)
16	2265	Fazıl Özoral	Temyiz mahkemesi raportörü
17	205	Ali Sakıp	Samsun hukuk Reisi
18	1338	Kemâlettin Gurnalıoğlu	Adapazarı hukuk hâkimi
19	662	Danış Değer	Muğla mahkeme Reisi

7. inci derecedeki hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	3313	İsmail Ergüven	İstanbul sulh hâkimi
2	4163	Saffet Ağabeyoğlu	Temyiz raportörü
3	4054	Nail İnci	» »

7. inci derecedeki hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	2918	Yaşar Köklen	İstanbul sulh hâkimi

476

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
2	3223	Mazhar Tüzel	3 üncü sınıf adliye müfettişi
3	2605	İsmail Öztürk	Uşak hukuk hâkimi
4	1171	Kemâl Göğüş	3 üncü sınıf adliye müfettişi
5	1333	Hamdi Üstüner	Bandırma hukuk hâkimi
6	218	Nuri Ortaç	Ankara icra reis muavini
7	1073	Hayrullah Koka	Ankara ağır ceza mahkemesi âzası
8	4765	Emin Ultay	İstanbul sulh hâkimi
9	1761	Şakir Güneri	İstanbul sulh hâkimi
10	640	Fazıl Kök	Sivas mahkeme reisi
11	2121	Rıza Çeliker	Konya sulh hâkimi
12	983	Galip Öztürk	Cebelibereket mahkeme reisi
13	475	Tevfik Güven	Adapazarı mehkeme âzası
14	167	Ziya Vural	Kastanmonu mahkeme âzası
15	1249	Mansur İçel	Yalvaç hukuk hâkimi
16	2022	Suphi Erel	Bolu hukuk hâkimi
17	780	Abdülhadi Özer	Bursa sulh hâkimi
18	1869	Necmettin Başaran	Gümüşhane mahkeme reisi
19	1778	Agâh Laçin	Karaköse mahkeme reisi
20	3549	Şevki Taşcıoğlu	Aydın sulh hâkimi
21	2002	Şevket Ural	Çorum ceza hâkimi
22	2032	Sadet Başer	Bolu ceza hâkimi
23	1742	Hakkı İlker	Muş mahkemesi reisi
24	1839	Muhittin Ülkü	Bafra ceza hâkimi

8. inci derecedeki hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	4961	Nezihi Kumral	Tekirdağ hukuk hâkimi
2	989	Mümtaz Akşemur	Erganimadeni hâkimi
3	5420	Hadi Okan	Adana sulh hâkimi
4	1917	Ahmet Gümüş	Kastanmonu sulh hâkimi
5	5185	İhsan Köknel	Ankara sulh hâkimi
6	3195	Mehmet Zeki	İstanbul icra muavini

477

8. inci derecedeki hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	3360	Hasan Yalçın	Kayseri âzası
2	755	Sait Kafalı	İstanbul mahkeme âzası
3	201	Nazmi Aksan	Malatya âzası
4	4113	Kâzım Suda	Zonguldak hukuk hâkimi
5	304	Hakkı Oğuzman	Tavas hukuk hâkimi
6	175	Avni Tüstel	İslahiye hâkimi
7	663	Fevzi Yazıcı	İspir hâkimi
8	1932	Sabri Atay	Eskişehir sulh hâkimi
9	496	Muhlis Şen	Şile hâkimi
10	1616	Abdullah Öztürk	Mihalıççık hâkimi
11	1792	Haydar Onat	Tirebolu hukuk hâkimi
12	1033	Ahmet Uğurlu	Edirne hukuk hâkimi
13	966	Ömer Yücel	Samsun âzası
14	3847	İzzet	Bilecik ceza hâkimi
15	2922	Tevfik Çeliker	İnegöl ceza hâkimi
16	5444	Niyazi Karakazan	İstanbul sulh hâkimi
17	1408	Hüsnü Demirtaş	İmroz hâkimi
18	259	Avni Benli	Adapazarı âzası
19	1918	Sadık Yüce	Elazığ âzası
20	688	Veysi Bayar	Elbistan ceza hâkimi
21	35	Sıtkı Karlıkaya	Sivas âzası
22	1793	Vasıf Özarslan	Gönen hukuk hâkimi
23	1737	Şakir Akıncı	İstanbul âzası
24	4158	Rıza Diniz	Hadım hâkimi
25	3429	Suphi Andiç	Çorum âzası
26	1265	Fevzi Onay	Adana sulh hâkimi
27	3289	Emin Tüzel	Aydın âzası
28	239	Ahmet Titrek	Cizre hâkimi
29	3153	Bahattin Tüzel	Uluborlu hâkimi
30	2768	Aziz Yolalan	Nevşehir âzası
31	2260	Hilmi Enercan	Kürreinuhas hâkimi
32	213	Kemâl Sorguç	Mersin sorgu hâkimi
33	4263	Kâzım Göğenç	Erbaa ceza hâkimi
34	417	Hikmet Kök	Lâpseki hâkimi

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
35	1812	Ali Pekdemir	Keşan hukuk hâkimi
36	768	Şemsettin Akman	Karaman ceza hâkimi

9. uncu derecedeki hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sara No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	5952	Rıza Fıkırkoca	Daday ceza hâkimi
2	622	Abdulbari Uğur	Yozgat âzası
3	5757	Sinan Gür	Ödemiş sulh hâkimi
4	5590	Nezahat İris	Ankara sulh hâkimi
5	5968	Cemal Poyrazoğlu	» âzası
6	4772	Mehmet Bilgi	Zile ceza hâkimi
7	5259	Yümnü Oktar	Ceyhan hukuk hâkimi
8	5250	Abdulhalim Süner	Lâdik sulh hâkimi
9	1064	Mehmet Kurtul	Hınıs hâkimi
10	4903	Âkil Önder	Ankara sulh hâkimi
11	5201	Talât Karay	» » »

9. uncu derecedeki hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	5670	Müfit Erkuyumcu	İzmir âzası
M.1	5199	Salim Başol	İstanbul âzası
2	2843	Şemi Gerçek	İstanbul âzası
3	5159	Emin Bilgiç	Ereğli ceza hâkimi
4	1048	Tahsin Mutlu	Trabzon âzası
5	3127	Tevfik Demircioğlu	Diyarbakır âzası
6	5478	Vefik Bartu	Ayvalık hukuk hâkimi
7	2110	Muhittin Kartav	Zafranbolu hukuk hâkimi
8	742	İhsan Sorgun	Boğazliyan ceza hâkimi
9	5319	Hâdi Dömer	Vezirköprü âzası
10	5644	Saim Bisalman	Kırşehir sulh hâkimi
11	4127	H. Hüsnü	Mudurnu hukuk hâkimi

Sıra, No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
12	5195	İzzet Aker	İzmir âzası
13	3145	Mehmet Bayrakcılar	Dursunbey hâkimi
14	1759	Şevki Uğuz	İnebolu hukuk hâkimi
15	250	Bahri Ökdem	Bucak sulh hâkimi
16	4703	Şevket Algantürk	Suşehri hâkimi
17	3609	Kemalettin Yalın	Aksaray ceza hâkimi
18	1631	Yüksel	Çivril hukuk hâkimi
19	3716	Şerif Dikbaş	Ankara asliye âzası
20	1696	Hüseyin Güngör	Elmalı hukuk hâkimi
21	1845	Cevdet Nurhat	Bulanık hâkimi
22	3367	Cemal Özcan	Amasya âzası
23	1702	Abdullah Tümer	Tortum hâkimi
24	5789	Mehmet Kaya	Giresun âzası
25	1738	Kâmil Ergin	Erzurum âzası
26	4529	Lütfü Tekmen	Biga hukuk hâkimi
27	604	Cahit Gürkaş	Elazığ âzası
28	461	Fahri Özer	Yusufeli hâkimi
29	4723	Celâlettin Türkgeldi	İstanbul âzası
30	5297	Nasrettin Bilgin	İstanbul sulh hâkimi
31	5678	Nuri Ülgenalp	» âzası
32	3940	Ahmet Ragıp	Konya âzası
33	3219	Hüseyin Karacaoğlu	Akşehir âzası
34	1266	Veli Alp	Isparta âzası
35	5756	Fehmi Tüzman	Ankara sulh hâkimi
36	5542	Bahattin Ülkücü	Ankara sulh hâkimi
37	677	Necati Yavuz	Ünye hukuk hâkimi
38	4936	Burhanettin Bilge	Dogubayazit hâkimi
39	3247	Tahsin Ünal	Bartın ceza hâkimi
40	4055	Halil Soysal	Avanos ceza hâkimi
41	2801	Ziya Oral	Karaköse âzası
42	4056	Fahrettin Öztepe	Kula âza muavini
43	771	Sabri Sezer	Bor hukuk hâkimi
44	1272	Ziyaettin Akbaş	Soma hâkimi
45	3533	Sadık Şimşek	Çankırı âzası
46	2275	Hamdi Aracı	Plümer hâkimi
47	5665	Avni Tümerden	Rize âzası
48	1242	Veli Çalık	Derik hâkimi
49	4085	Cevat Şetvan	İstanbul âzası

480

10. uncu derecedeki hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defterdir.

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	564	Süleyman Ağaca	Erzincan âza muavini
2	6479	Nafi Başak	Ankara sulh hâkimi
3	6463	Lütfü Doğutürk	Ankara sulh hâkimi
4	6459	Kâzım Karay	» »

10. uncu derecedeki hâkimlerden (Terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra, No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	6470	İsa Taşdemir	Hayrebolu hâkimi
2	5944	Feridun Kırmacı	Yalvaç ceza hâkimi
3	5716	Faik Barbarosoğlu	Kuşadası hukuk hâkimi
4	6063	Rahime Uğa	İstanbul sulh hâkimi
5	3653	Vehbi Baykan	İsparta sulh hâkimi
6	1445	Hulûsi Özkaya	G. Antep âzası
7	1441	Şevki Gürtürk	Elâzığ âza muavini
8	6326	Fikret Omay	Geyve ceza hâkimi
9	879	Etem Akal	Fenike hâkimi
10	6478	Cemil Tolunay	Erzurum sulh hâkimi
11	5727	Sami Orhan	Göynük hâkimi
12	5209	Nazif Özada	Sürmene hâkimi
13	1070	Osman Kayam	Gümüşhane âza muavini
14	2165	Sıtkı Savaş	Kağızman hâkimi
15	1222	Sadreddin Öztürk	Simav ceza hâkimi
16	203	Hakkı Tüzüner	Siirt âza muavini
17	3376	Abdullatif Erdoğan	Mudurnu ceza hâkimi
18	6011	Dündar Pınarbaşı	Suruç hâkimi
19	6313	İffet Erginer	Rize sulh hâkimi
20	4919	Mustafa Özkan	Devrek ceza hâkimi
21	3971	Hilmi Ulutuna	Çivril ceza hâkimi

481

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
22	2787	Fethi Ünver	Ankara sulh hâkimi
23	592	Masum Belhi oğlu	Kütahya âza muavini
24	1315	Naci Aksoy	Denizli ceza hâkimi
25	5263	Şerafettin Demircioğlu	Malkara hâkimi
26	6423	Hasan Silay	Geyve hukuk hâkimi
27	307	Hulûsi Uguz	Pazar ceza hâkimi
28	3938	Mehmet Karaçam	Vize hâkimi
29	5390	Mehmet Erdemir	Samsun âzası
30	5504	İsmail Bozkurt	Ürgüp ceza hâkimi
31	717	Hüsnü Kınacı	Maraş sulh hâkimi
32	1656	İhsan Ovalı	Babaeski sorgu hâkimi
33	4918	Bahadır Yücel	Uşak sorgu hâkimi
34	6325	Salâhattin Okuroğlu	Tarsus sulh hâkimi
35	6318	Ferruh Yora	Ankara icra memuru
36	6375	Nail Tokuz	İstanbul icra memuru
37	3192	Fikri Turna	Ankara icra memuru
38	6370	Fkrem Yasaman	İstanbul icra memuru
39	6376	Sabiha Taşcıoğlu	Teftiş heyeti mümeyyizi
40	6268	Enveri Eğe	İzmir icra muavin hâkimi
41	6377	Ramiz Eren	Ankara icra memuru
42	6388	Halim Tanrıkulu	İstanbul icra memuru
43	6430	Fehmi Bingöllü	Giresun icra memuru
44	6448	Ali Altay	Adana sulh hâkimi
45	6441	Ahmet Tekçe	İzmir icra memuru
46	6481	Fehamet Evinç	» »
47	5013	Kâmil Özüaydın	Niksar hâkimi
48	576	Fethullah Şerbetçi	Şebinkarahisar âza muavini
49	2317	Ramiz Cizrelioğlu	Beyşehir hukuk hâkimi
50	4105	Rıza Özbilge	Bolu sulh hâkimi
51	1852	Ziyaettin Özmen	Gelibolu ceza hâkimi
52	698	Nazif Kötenoğlu	Mecitözü ceza hâkimi
53	1146	Naci Altın	Karaman sulh hâkimi
54	1889	Fazlı Canko	Silifke sulh hâkimi
55	5714	Mehmet İlhan	Çumra hâkimi
56	5014	Şevket Tüzel	Beyşehir caza hâkimi
57	724	Niyazi Erol	Nusaybin hâkimi
78	5794	İhsan Arar	Karaman hukuk hâkimi
59	462	Ali Naci	Feke sulh hâkimi

482

11. inci derecedeki hâkimlerin muavinlik sınıflarında (tarfia lâyık) görülenlere ait defterdir.

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
1	4943	Nimetullah Kökselman	Mersin hâkim muavini
2	6872	Nuran Abdusamet	Çorlu hâkim muavini
3	6814	Bahattin Çakıt	Muğla hâkim muavini
4	6289	Ekrem Güven	İstanbul sulh hâkimi
5	6881	Adviye Özdeniz	İsparta âza muavini
6	6609	Muhtar	Denizli âza muavini
7	6502	Nuri Çağlayan	G. Antep âza muavini
8	6332	Semiha Sayın	İstanbul âza muavinini
9	5448	Salim Kocaoğlu	Mardin âzası
10	6779	Şekip Muslu	İstanbul âza muavini
11	3725	Rıza Bayazıt	Bursa sorğu hâkimi
12	2516	Hamdi Kantürk	Tokat sorgu hâkimi
13	1089	Behçet Akbay	Menemen sorgu hâkimi
14	6548	Şinasi Akın	Bilecik hâkim muavini
15	6629	Fahri Erenkuş	Mardin sorgu hâkimi
16	6336	Nazım Akyüz	Karaköse sorgu hâkimi
17	6644	Ziya Dovutoğlu	Şarkışla hâkim muavini
18	6553	Hüsamettin Alpagut	Çal sorgu hâkimi
19	6531	Ahmet Batur	Adana icra memuru
20	6618	Adil	Niksar hâkim muavini
21	6711	Selâhattin Gülüt	Tosya hâkim muavini
22	6862	Nigâr Saraçoğlu	İstanbul âza muavini
23	6563	Reşat Soysal	Dinar sorgu hâkimi
24	6597	Cemil Küme	Artvin sorgu hâkimi
25	6749	Hilmi	Diyarbakır sorgu hâkimi
26	6628	Ali Özer	Vakfıkebir hâkim muavini
27	6729	Fevzi Olgaç	Pazarcık sorgu hâkimi
28	6624	Kâmil Gündeş	Saiteli sorgu hâkimi
29	5974	Münür Pılavcıoğlu	İzmir âza muavini
30	3970	Ziya Ünal	Elmalı hâkim muavini
31	6604	Naime Özeveren	İzmir âza muavini
32	6331	Hikmet Bingöllü	Giresun âza muavini
33	3493	Suphi Ödemiş	Acıpayam hâkimi
34	6485	Enver Ergin	Giresun hâkim muavini

483

6. ıncı dereceki M. Umumilerden (Tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
1	1701	Sabri Yoldaş	Konya M. Umumisi (Diyarbakır ceza hâkimi)

6. ıncı derecedeki M. Umumilerden (Terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra, No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	511	Sami Özkaya	Kırşehir M. Umumisi
2	2564	Baha Arıkan	Ankara M. Umumisi
3	260	Nizamettin Acar	Bolu M. Umumisi
4	1775	Cemil Altay	Balıkesir M. Umumisi

7. inci derecedeki müddeiumumilerden (Tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
1	4045	Senai Meriç	Kayseri M. Umumisi

7. inci derecedeki müddeiumumilerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra, No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	1672	Enver Ünal	Mersin M. Umumisi
2	3636	Fikret İlseven	Ankara M. Umumi Baş muavini
3	171	Abdülnafi Akerman	Yozgat M. Umumisi
4	1723	Ramiz Türkay	Burdur M. Umumisi
5	1422	Hamdi Doğu	Kocaeli M. Umnmisi
6	1705	Zenelabidin Varan	Çorum M. U. si

8. inci derecedeki M. Umumilerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra, No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	5416	O. Nezihi Babaoğlu	Baş M. U. muavini
2	3706	Kenan Kutlu	Sinop M. Umumisi
3	1228	Kasım Ünal	Uşak M. Umumisi
4	3150	Ekrem Günay	Bergama M. U si
5	3665	Nami Güven	Elmalı M. Umumisi
6	3329	Hilmi Uğur	Nevşehir M. Umumisi
7	1843	Nezihi Erinç	Osmancık M. Umumisi

9. uncu derecedeki M. Umumilerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra, No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	5406	Fazlı Erel	Karacabey M. Umumisi
2	5559	Fehmi Doğan	Bursa M. U. muavini
3	5188	Sedat Çumralı	İzmir M. U. muavini
4	5676	Nail Özkan	İslahiye M. Umumisi

9. uncu derecedeki M. Umumilerden (Terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
1	5436	Rıdvan Pınar	Akşehir M. Umumisi
2	5394	Cemalettin Tekcan	Bayramıç M. Umumisi
3	5541	Kâmil Ülkan	Nazilli M. Umumisi
4	1677	Hilmi Yavuz	Çivril M. Umumisi
5	5450	Tahsin Özer	Pazar M. Umumisi
6	4921	Nizami Kiper	Reşadiye M. Umumisi
7	336	Şerif Kırkağaç	Elbistan M. Umumisi
8	5401	Halil Timoçin	Yenişehir M. Umumisi
9	4988	Cemal Tümer	Haymana M. Umumisi

485

10. uncu derecedeki M.Umumilerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
1	6461	Muhittin Taylan	Ödemiş M. Umumi muavini
2	6453	Güner Üçer	Malkara M. Umumisi
3	6433	Berki Baran	Bodrum M. Umumisi

10. uncu derecedeki M. Umumilerden (Terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
1	6246	İhsan Serim	Eğirdir M. Umumisi
2	6273	Avni Ataışık	Ermenak M. Umumisi
3	6205	Fahrettin Demirel	Tefenni M. Umumisi
4	6295	Hüsnü Üskent	İzmir M. Umumi muavini
5	6306	Emin Tatlı	Bafra M. Umumisi
6	6231	Ruhi Güven	Lâpseki M. Umumisi
7	6437	Zühtü Saka	Araç M. Umumisi
8	6420	Şükrü Kalayoğlu	Dinar M. Umumisi
9	6476	Naim Ilıcalı	Mustafa kemâlpaşa M. U. si
10	6475	Tevfik Özgen	Bozöyük M. Umumisi
11	6467	Seyfettin Yamaç	Muğla M. Umumi muavini
12	6480	Abdussamet Demiralp	Yalvaç M. Umumisi
13	6334	Hasan Ersöz	Simav M. Umumisi
14	6286	Bahaddin Aydınel	Vize M. Umumisi
15	6465	Sami Alaçam	Ankara M. Umumi muavini
16	6436	İbrahim Kepçioğlu	Diyarbakır M. U. Muavini
17	6471	İbrahim Ergüven	Develi M. Umumisi
18	6464	Hulûsi Oskay	Safranbolu M. Umumisi
19	6310	Cevdet Özden	Terme M. Umumisi
20	6285	Ragıp Özgökmen	Cide M. Umumisi
21	6206	Ahmet Gündoğdu	Bayındır M. Umumisi
22	6270	Kudret Karabay	Demirci M. Umumisi
23	6276	Şemmas Dura	Emet M. Umumisi
24	6460	Necati Sümer	Tirebolu M. Umumisi
25	6241	Zeki Levent	Ünye M. Umumisi

Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soy adı	Memuriyeti
26	6290	Hüseyin Bakşı	Kurkuteli M. Umumisi
27	6324	Nihat Tokuz	Bor M. Umumisi
28	6383	Hasan Nüshet	Tosya M. Umumisi
29	6440	Mahir Özkurtur	Polatlı M. Umumisi
30	6424	Şükrü Güneymen	Mut M. Umumisi
31	6472	Mustafa Ünal	Sungurlu M. Umumisi
32	6293	Şevket Teoman	Gerede M. Umumisi
33	6296	Rıza Ünal	Balâ M. Umumisi
34	6266	Nurettin Özen	Afyon M. Umumi muavini
35	6319	Sahir Kurtluoğlu	Uzunköprü M. Umumisi
36	3511	Fevzi Balkır	Kuşadası M. U. si
M.36	6462	Eyüp Sabri Erman	G. Anteb M. U. Muavini
37	6469	Kahraman Koç	Yıldızeli M. Umumisi
38	6452	Hamit Önce	Kırşehir M. U. Muavini
39	5993	Fahri Bozbey	Uluborlu M. Umumisi
40	6264	Suphi Nahit Okay	Torbalı M. Umumisi
41	5557	Ferit Menteş	Bursa M. Umumî muavini
42	5773	Süreyya Soysal	Niğde M. U. Muavini
43	3591	Zahit Tokman	Ürgüp M. U.
44	6449	İlhami Sancar	Menemen M. Umumisi
45	6382	Cevdet Sukas	Sayiteli M. Umumisi
46	6447	Enver Dayanç	Uşak M. U. muavini
47	6474	İlhan Dizdar	Sivas M. U. muavini
48	6457	Ziyaeddin Adoran	Giresun M. U. muavini
49	6445	Tevfik Tunçel	Köyceğiz M. Umumisi
50	6468	Celâl Varol	Maçka M. Umumisi
51	6451	Celâl	Saimbeyli M. Umumisi
52	6390	Şehabettin Tol	İncesu M. Umumisi
53	5705	Ferit Beşkardeş	Kalecik M. Umumisi
54	6466	Hadi Gürün	Plümer M. Umumisi
55	5745	Nihat Maraşlı oğlu	Silifke M. U. muavini

11. inci derecedeki M. U. lerin muavinliksınıfında (tercihan terfialâyık) görülenlere ait defter

Sıra No.	Sicil No.	adı ve soy adı	Memuriyeti
1	6710	M. Kemalettin Ergun	Ankara M. U. muavini
2	6871	Nejat Özoğuz	Baş M. Umumî muavini

11. inci derecedeki M. Umumilerin muavinlik sınıfında (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Sıra, No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	6233	Hasan Yazıcı	Kastamonu M. U. Muavini
2	6725	Muhsin Gürsel	Diyarbakır M. U. Muavini
3	6849	Zihni Kutlar	Cebelibereket M. U. Muavini
4	6545	Tevfik Tekeli	Erzurum M. U. Muavini
5	6565	Burhanettin Arat	Babaeski M. Umumisi
6	6634	Tâli Parla	Kastamonu M. U. muavini
7	6626	Şahin Şahinler	Trabzon M.U. mavini
8	6727	Hilmi Davazlıgil	Manisa M.U. muavini
9	6693	Hüsnü Erden	Bozkır M. Umumisi
10	6598	Nurettin Gürsel	Nallıhan M. Umumisi
11	6307	Tarık Bazbek	Beyşehir M.Umumisi
12	6577	Sabri Atamaner	İzmir M.U. muavini
13	3503	Azmi Altan	Balıkesir M. U. muvini
14	6627	Kâzım Altan	Bilecik M. U. muavini
15	6371	Mehmet Arif	Ezine M. Umumisi

488

T. C.
Adliye Vekâleti

Adliye Ceridesinin
3 üncü sayısına
ekdir

Terfilerine kazaî ve inzibatî bir mâni bulunmıyan

MUAVİN, HÂKİM ve MÜDDEİUMUMÎ

LERİN

İsimlerini gösterir listedir

1 Mart 1939 tarih ve 4145 numaralı resmî gazetede de Bu liste neşredilmiştir.

MİLLÎ KÜTÜPHANE
ANKARA

ANKARA
Yeni Cezaevi Matbaası
1939

489

Terfilerine halen kazaî ve inzibatî bir mani olmıyan muavin, hâkim ve müddeiumumilerle hâkim sınıfından sayılanlardan gaye Şubat - 939 tarihine kadar terfi müddetlerini bitireceklerin sicil sıra numarası itibarile isimlerini gösterir liste hâkimler kanununun 29 uncu maddesi mucibince her meslek sınıfları için ayrı ayrı hazırlanarak aşağıya derç edilmiştir.

Kendilerini terfia şayan gördükleri halde bu listede isimlerini bulamıyanlar mezkûr maddenin ikinci fıkrasına tevfikan neşir tarihinden itibaren bir ay içinde ayırma meclisine yazılı olarak itiraz edebilirler.

HÂKİMLİK SINIFI

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyet ve adı
		4 üncü derece hâkimlik sınıfına ait defter
1	2042	İzmir ağır ceza reisi Mehmet Süreyya Orhon
		5 inci derece hâkimlik sınıfına ait defter
1	180	Adapazarı reisi Mustafa Celâleddin Mutlu
2	232	İsparta hukuk hâkimi Ahmet Hamdi Güran
3	313	Maraş hâkimi Ün Ugur
4	329	Eskişehir ağır ceza reisi İbrahim Ethem Ertem
5	332	İstanbul asliye ceza mahkemesi reisi Ömer Cemil Güzey
6	385	Afyon hukuk hâkimi Halil Hilmi Akçal
7	390	Çorum reisi Ali Afif Akan
8	508	Kocaeli hâkimi Mehmet Nail Töre
9	548	Kastamonu reisi Mehmet Nuri Tokses
10	596	Temyiz mahkemesi raportörü Mehmet Sadık Akgün
11	611	Bursa ceza hâkimi Mustafa Nuri Ülker
12	707	İstanbul asliye hukuk reisi Mehmet Suphi Tolon

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
13	734	Bilecik hukuk hâkimi Murat Hulûsi Türkmen
14	745	Afyon ağır ceza reisi Yahya Sezai Barış
15	788	Uşak hâkimi Mustafa Erdem
16	836	İzmir icra reisi İsmail Hakkı Ergüvenç
17	884	Trabzon reisi İbrahim Etem Sayhun
18	906	Temyiz mahkemesi raportörü Ali Okay
19	958	Erzincan reisi Abdullah Sağ
20	1027	Konya hukuk hâkimi Mehmet Sabir Erbil
21	1029	Kayseri reisi Yusuf Sait Ada
22	1030	İstanbul asliye hukuk reisi Ahmet İrfan Elgin
23	1082	Antalya hukuk hâkimi Mehmet Rauf Kural
24	1099	Üsküdar ceza hâkimi Mehmet Ali Akyol
25	1162	Balıkesir ceza hâkimi Süleyman Sakıp Kınoğlu
26	1166	Ankara ceza hâkimi Abdulkerim Naci Uras
27	1176	Manisa reisi İsmail Rasim Uz
28	1213	Malatya reisi Mehmet Sadık Erdem
29	1219	Bergama hâkimi Abdulhafız Nuri Turan
30	1279	Adana hukuk hâkimi İbrahim Senih Aslan
31	1352	Eskişehir hukuk hâkimi Hayrettin Vardar
32	1353	Aydın reisi Ahmet Mitat Bibi oğlu
33	1459	Birinci sınıf adliye müfettişi Mustafa Nuri Okçuoğlu
34	1472	Bilecik hâkimi Mustafa Suzi Gürbüz
35	1505	Kütahya hukuk hâkimi Mehmet Özbilen
36	1529	Ordu hukuk hâkimi Mehmet Hilmi Özkazanç
37	1569	Birinci sınıf adliye Müfettişi Bedrettin Köker
38	1591	Çanakkale reisi Mehmet Cemaleddin Tüzemen
39	1629	Ankara ağır ceza mahkemesi reisi H. Arif Güngören
40	1682	İstanbul hâkimi Mehmet Mitat Şahingil

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
41	1727	İstanbul asliye ceza reisi Fazıl Soruşbay
42	1745	Üsküdar hukuk hâkimi Bekir Sıdkı Peynircioğlu
43	1816	Birinci sınıf adliye müfettişi Arif Yazar
44	1876	Gaziantep reisi İbrahim Etem Sandıkçıoğlu
45	1884	Bursa hukuk hâkimi Hasan Hilmi Kışlaloğlu
46	2033	Ordu reisi Ahmet Cevdet Şahinoğlu
47	2041	Edirne hâkimi Rüstem Niyazi Kayalar
48	2048	İzmir ceza hâkimi İsmail Kemaleddin Aksüt
49	2055	İstanbul asliye hukuk reisi Memet Zeki Ferel
50	2062	Bursa hukuk hâkimi Arif Sırrı Omay
51	2064	Gaziantep asliye hâkimi Ahmet Abdullah Kazancıoğlu
52	2069	Zonguldak ceza hâkimi Cemal Saydam
53	2073	Üsküdar ceza hâkimi Mehmet Emin Göktepe
54	2080	İstanbul asliye hukuk reisi M. Salahaddin Tuğlacı
55	2272	Bitlis reisi Ali Hikmet Gümüş
56	2333	Yozgat reisi İbrahim Etem Peksimetçioğlu
57	2480	Ankara hukuk mahkemesi reisi M. Vehbi Gündüz
58	2592	Balıkesir hukuk hâkimi Arif Güvenç
59	2939	Kastamonu hâkimi Mehmet Emin Aygen
60	3339	Ankara icra hâkimi Talat Tokuz
61	3340	Manisa hukuk hâkimi Abdullah Galip Kınoğlu
62	3542	Birinci sınıf adliye müfettişi Alaeddin Sabih Alpay
63	3574	İstanbul ticaret mahkemesi reisi M. Faiz Yürükoğlu
64	3931	Çanakkale ceza hâkimi Osman Yümnü Altınel
65	3956	Zonguldak reisi Hüseyin Ekmel Kavur
66	4029	Üsküdar hukuk hâkimi İrfan Gürkan
67	4222	İstanbul ağır ceza mahkemesi reisi M. Refik Omay
68	5282	İstanbul 2 nci Ticaret reisi İsmail Hakkı Tur

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
		6 ıncı derece hâkimlik sınıfına ait defter
1	29	Temyiz mahkemesi raportörü Şemsettin Aydemir
2	257	Ödemiş ceza hâkimi Mustafa Münif Çağla
3	444	Şebinkarahisar asliye reisi Cemal Aksu
4	556	Rize ağır ceza mahkemesi reisi Hüseyin Kurtuldu
5	645	Balıkesir ceza hâkimi Hasan Hasbi Gürpınar
6	839	Elbistan hukuk hâkimi Mehmet Şükrü Yeyin
7	969	Temyiz mahkemesi raportörü Nuri Özkök
8	1115	Sinop reisi İbrahim Önder
9	1309	Konya ceza hâkimi Abdulaziz Cessam
10	1325	Uşak ceza hâkimi Hasan Tahsin Erem
11	1349	Gürün hâkimi Hulûsi Güngör
12	1488	Elmalı hâkimi Ahmet Remzi Özel
13	1514	Tokat hukuk hâkimi İsmail Akyol
14	1773	Burdur hâkimi Seyit Yahya Güvendi
15	1797	Urfa ceza hâkimi Salim Karagözoğlu
16	1857	Erzurum hukuk hâkimi Ali Rıza Şengün
17	1966	Alanya ceza hâkimi Hüseyin Neşet Üst
18	2024	Mersin ceza hâkimi İsmail Hakkı Kırgız
19	2045	Temyiz mahkemesi raportörü Mehmet Muhittin Yüm
20	2079	Temyiz mahkemesi raportörü Ahmet Lütfi Tan
21	2934	Elazığ ceza hâkimi Ali Kâmil Kayacan
22	3141	Temyiz mahkemesi raportörü Süleyman Adil Duysak
23	3347	İkinci sınıf adliye müfettişi Kâzım Haraççı
24	3460	Samsun ceza hâkimi İbrahim Etem Tatlıoğlu
25	3582	Bursa hâkimi Mehmet Burhanettin Ögen
26	3595	İkinci sınıf adliye müfettişi Cemil Tüzemen

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
27	3611	Bursa hukuk hâkimi M. Lütfü Köker
28	3859	Zat işleri U. Müdürü İsmail Hakkı Giray
29	3984	Ankara ceza hâkimi İbrahim Tevfik Kezer
30	4015	İkinci sınıf adliye müfettişi Ahmet Sait Özdem
31	4201	Denizli hukuk hakimi Ali Hakkı Arsunel
32	4439	Ceza işleri U. Müdür baş muavini Bekir Kayral
		7 inci derece hâkimlik sınıfına ait defter
1	267	Bolu sulh hâkimi Mustafa Asım Ketenci
2	402	Edremit ceza hâkimi Hasan Tahsin Sezer
3	448	Ilgın hâkimi Ahmet Muştak Bingöl
4	621	Söke hukuk hâkimi Ali Ural
5	668	Birecik hâkimi Abdulcelil Bayar
6	916	Gelibolu hukuk hâkimi Ahmet Hamdi Önen
7	1039	İzmir sulh hâkimi Ahmet Meriç
8	1147	Çatalca hukuk hâkimi Şevket Ertanlı
9	1575	Sungurlu hukuk hâkimi Derviş Tüzel
10	1601	Afyon hukuk hâkimi Mustasa Mekin Törün
11	1831	İstanbul sorgu hâkimi Hüseyin Fahrettin Güren
12	1923	İzmir icra muavin hâkimi Nimet Hamdi Tungay
13	1988	Midyat hâkimi M. Refik Yalım
14	2189	Üçüncü sınıf adliye müfettişi M. Rifat Güllü
15	2257	Temyiz mahkemesi raportörü Mustafa Pekiner
16	2715	Ankara icra muavin hâkimi Ali Kemal Şarman
17	3274	İstanbul sulh hâkimi Mehmet Ali Balcısoy
18	3771	Hukuk işleri U. Müdür baş muavini Nusret Tuncalp
19	3949	Şavşat hâkimi Ali Necmettin Kışlal
20	4052	Kocaeli ceza hâkimi M. Celâlettin Toksoy

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
21	4139	İstanbul sulh hâkimi Mustafa Hayrettin Perk
22	4297	İstanbul sulh hâkimi Osman Necdet
23	4361	Kars reisi Hasan Sabri Sidar
24	4863	Ceza işleri U. Müdür muavini Mehmet Seyfettin Uğur
25	6844	Van âzası H. Tahsin Batmaz
		8 inci derece hâkimlik sınıfına ait defter
1	303	Denizli sulh hâkimi Hasan Hilmi Güler
2	896	Safranbolu ceza hâkimi Osman İlhami
3	1257	Samsun ağır ceza âzası Mehmet Safiyettin Yüce
4	1433	Diyarbakır âzası Mehmet Şefik Turhan
5	1466	Tekirdağ ceza hâkimi Abdurrahman ziya Görgün
6	1692	Kütahya âzası Abdullah Kâni Ertuğ
7	1789	İstanbul âzası Mehmet Münip Bayraktar
8	2338	Amasya âzası M. Numan Atalık
9	2681	Van âzası Ağa Besimözek
10	2774	Çeşme hâkimi Eşref Sami Atayer
11	3287	Yenişehir ceza hâkimi Niyazi Akay
12	4627	Tokat âzası Abbas Hilmi Tör
13	4874	İzmir sorgu hâkimi Halil Sıtkı Yusufoğlu
14	5200	Ankara sulh hâkimi Ö. Lütfü Akadlı
15	5202	Konyaâzası Osman Yetel
		9 uncu derece hâkimlik sınıfına ait defter
1	772	Hopa hâkimi Mehmet Şevket Altındağ
2	1015	Terme hâkimi Nazif Kuter
3	1141	Tokat âzası Arif Hikmet Ayas
4	1384	Osmancık hâkimi İbrahim Dikbaş

496

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
5	5203	Ankara ağır ceza mahkemesi âzası İ. Rasim Üngör
6	5266	İzmir sulh hâkimi Abdullah Ferruh Adalı
7	5391	Ergani Osmaniye hâkimi Abdulvahhap Feyzi Artıkoğlu
8	5410	Kütahya âzası Yusuf Ziya Gökalp
9	5414	Ankara sulh hâkimi Ahmet Hamdi Öner
10	5640	Uzunköprü hukuk hâkimi Necmettin Özenli
11	5648	Ankara sulh hâkimi Ali Haydar Soysal
12	5706	İzmir âzası Feyzullah Uslu
13	5989	Kırşehir ceza hâkimi Hüseyin Rauf Demircioğlu
		10 uncu derece hâkimlik sınıfına ait defter
1	728	Nallıhan hâkimi Ahmet Zühtü Oğuz Tunay
2	4437	Ankara sulh hâkimi Osman Selçuk
3	5167	Malatya sulh hâkimi Kemal Kanyak
4	6279	Manisa sulh hâkimi Halil İbrahim Güngör
5	6284	Niğde sulh hâkimi Ömer Nazmi Tugayhan
6	6303	Acıpayam hukuk hâkimi Ahmet Hamdi Mataracıoğlu
7	6304	İzmir icra memuru Ziya Yalçınkaya
8	6312	Konya sorğu hâkimi Mehmet Nail Bilen
9	6314	Samsun icra memuru Şerafettin Altan
10	6315	Sorgun hâkimi Remzi Çitci
11	6330	Adana icra muavin hâkimi Ahmet Sıtkı Akyazan
12	6343	Araç ceza hâkimi Mehmet Hilmi Ünal
13	6359	Muş sorgu hâkimi Mürşit İlker
14	6418	Bulancık sulh hâkimi Ali Atay
15	6434	Kızılcahamam hâkimi Abdullah Üner

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
16	6446	Gölpazarı sulh hâkimi Hasan Nevzat Kıvılcımer
17	6450	Şirvan sulh hâkimi Tacettin Akı
18	6647	Ankara sulh hâkimi Süreyya Betil
19	6675	Siverek ceza hâkimi Ömer Güncü
		Hâkimlerin muavinlik sınıfına ait defter
1	2552	Ceyhan sorgu hâkimi Osman Necati Gökmen
2	2672	Kasaba sorgu hâkimi Hasan Rıza Alpaslan
3	2810	Rize sorgu hâkimi İbrahim Büyük yazıcı
4	2861	Nazilli sorgu hâkimi Sefa Onat
5	3008	Çorum sorgu hâkimi Ahmet Feyzi Ayan
6	3058	Hendek sorgu hâkimi Halil Rifat Berk
7	4092	Kayseri sorgu hâkimi İsmail Fuat Aker
8	3639	Adapazarı sorğu hâkimi Hasan Savaş
9	4122	Simav sorgu hâkimi Adil Oktay
10	4256	İskilip sorgu hâkimi Mehmet Nuri Oğuz
11	4268	Diyarbakır sorgu hâkimi Mehmet Hidayet Ertem
12	4271	Ürgüp sorgu hâkimi Hüseyin Hulki Gülç
13	4309	Çanakkale sorgu hâkimi İbrahim Halil Sükûtî
14	4488	Mustafa Kemalpaşa sorgu hâkimi Sabri Oğuz
15	4496	Şarköy sorgu hâkimi Ahmet Hamdi Onur
16	4553	Salihli sorgu hâkimi Celâleddin Ayhan
17	4559	Trabzon sorgu hâkimi Ali Şaban Akdölek
18	4576	Bursa sorgu hâkimi M. İhsan Tümkan
19	4788	Behisni sorgu hâkimi Safi Toktamış
20	4868	Üsküdar sorgu hâkimi Ahmet Saim Könüman
21	4934	Ermanak sorgu hâkimi İlhami Giray
22	4937	Balıkesir sorgu hâkimi Mehmet Emin Sönmez
23	4949	Karaman sorgu hâkimi Memduh Özdemir

498

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
24	4999	Elbistan sorgu hâkimi Nadir Omay
25	5114	Antalya sorgu hâkimi Necmettin Cantürk
26	5239	Zonguldak sorgu hâkimi İlhami Çetin
27	5255	Afyon sorgu hâkimi Mehmet Âlim Şakar
28	5458	Cide sorgu hâkimi Mehmet Azmi Otyakmaz
29	5497	Niğde sorgu hâkimi Mustafa Şerafeddin Tunçalp
30	5550	Daday sorgu hâkimi Cemil Atalay
31	5608	Samsun sorgu hâkimi Rasim Hartlıoğlu
32	5630	Tarsus sorgu hâkimi Mustafa Fehmi Okutan
33	5632	Maraş sorgu hâkimi İsmail Hakkı Ağır
34	5743	Çankırı âza muavini Mehmet Kemâl Ataizi
35	5769	Göksun sorgu hâkimi Mehmet Emin Tepebaşlı
36	5906	Boyabat sorgu hâkimi Ahmet Şefik Ulukan
37	6030	Ergani Osmaniye sorgu hâkimi Tahsin
38	6537	İzmir âza muavini Piraye Pilavcıoğlu
39	6561	Kayseri âza muavini Hasan Fahreddin Doğu
40	6584	Lüleburgaz hâkim muavini Ayşe Kadriye Abacıoğlu
41	6585	Çankırı icra mumuru Meryem Önsoy
42	6587	Kütahya hâkim muavini Nezihe Erginbaş
43	6589	Adana hâkim muavini Emine Firdevs Madran
44	6591	Trabzon âza muavini Sabiha Omay
45	6602	Çankırı Sorgu hâkimi Murat İsmet Peksoy
46	6619	Maraş hâkimi muavini Ali Alan
47	6620	Antalya âza muavini Tevfik Fikret Baran
48	6621	Arapsun hâkim muavini Ali Cevdet İlter
49	6623	Niğde âza muavini Mustafa Ziya Göktürk
50	6633	Kırklareli âza muavini Ali Nihat Tunçay
51	6636	Tefenni sorgu hâkimi Celalettin Kan
52	6638	Alaşehir sorgu hâkimi Hüseyin Gürel

MİLLÎ KÜTÜPHANE
ANKARA

499

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
53	6689	Hopa sorgu hâkimi Ali Saim İnsel
54	6690	İstanbul âza muavini Hatice Muazzez Savaşkan
55	6717	İsparta sorgu hâkimi Mehmet Mitat Anıl
56	6721	Diyarbakır sorgu hâkimi Mehmet Esat Arısel
57	6723	M. Kemalpaşa hâkim muavini Adalet Akgüngör
58	6726	Bahçe sorgu hâkimi Mehmet Şinasi Beken
59	6735	Ankara âza muavini Mehmet Tamer
60	6786	Erzincan hâkim muavini Fatma Mürüvvet Doğu
61	6788	Bolu hâkim muavini Emine Mediha Varlık
62	6791	Bandırma hâkim muavini Emine Mübeccel Özer
63	6792	Bursa hâkim muavini Emine Lâmia Sezer
64	6793	Karamürsel hâkim muavini Sekine Öztan
65	6794	İstanbul âza muavini Nedire Dinçay
66	6797	Bafra hâkim muavini Fethullah Turan
67	6799	Ödemiş âza muavini Ahmet Çelebi
68	6800	Ayancık hâkim muavini Rasım Anuk
69	6801	Üsküdar icra memuru Mustafa Suat Özdoğru
70	6802	Adana âza muavini Meliha Toros
71	6803	Bursa hâkim muavini Emine Ümit Akyüz
72	6807	Adapazarı hâkim muavini Safiye Saadet Ulusoy
73	6814	Adapazarı hâkim muavini Ayşe Hikmet Tezgören
74	6815	Bursa hâkim muavini Ümmühan Seniha Germeli
75	6822	Diyarbakır âza muavini Hasan Hâlis Sungur
76	6830	Çanakkale âza muavini Saime Aksoylar
77	6886	Mucur sorgu hâkimi Şevki Yurtsever
78	6887	Çarşanba hâkim muavini Nimet Selma Yücel
79	6889	Kırklareli sorgu hâkimi Mehmet Esat Çoğa
80	6908	Samsun âza muavini Sabriye Sefercioğlu
81	6915	Gürün sorgu hâkimi Mehmet Sait Yener
82	6916	İstanbul âza muavini Yusuf Ziya Günay

500

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
83	6920	Karadeniz Ereğlisi sorgu hâkimi Haydar Cavit Timur
84	6922	Kastamonu sorgu hâkimi Şükrü Saka
85	6923	Bayburt sorgu hâkimi Bidayet Arabul
86	6925	Kalecik sorgu hâkimi Salim Yamaner
87	6926	Zonguldak âza muavini Hürrem Barım
88	6927	Gümüşhane sorgu hâkimi Ekrem Kişioğlu
89	6931	İstanbul âza muavini Saddetin Gökay
90	6932	Söke sorgu hâkimi Ahmet Alaeddin Tuzcu
91	6933	Eğirdir hâkim muavini Mustafa Kinik
92	6934	Kemalpaşa sorgu hâkimi Ali Nihad Üney
93	6935	İzmir icra memuru Hikmet Eğinlioğlu
94	6936	Muğla hâkim muavini Hayrünnisa Gürkan
95	6940	Siirt hâkim muavini Abdullah Vehbi Darnaz
96	6941	Dursunbey sorgu hâkimi Hüseyin Ersin
97	6945	Tekirdağ sorgu hâkimi Ali Akif Göksel
98	6948	Taşköprü sorgu hâkimi Hüseyin Sakallı
99	6949	Mardin sorgu hâkimi Yaşar Kazancıoğlu
100	6950	Kırklareli hâkim muavini Hacer Sabahat Kurtuluş
101	6952	Kozan âza muavini Cemal Yücel
102	6953	Islahiye sorgu hâkimi Ahsen Aral
103	6959	Bergama hâkim muavini Meliha Melâhat Güran
104	6960	Karaköse hâkim muavini Süleyman
105	6961	Çorum âza muavini Nesip Uysal
106	6964	Tekirdağ hâkim muavini Sabiha Erdem
107	6965	Edirne hâkim muavini Hadiye Çelebi
108	6967	Eskişehir hâkim muavini Ayşe Füruzan Unç
109	6968	Mardin âza muavini Edip Araslı
110	6970	Gelibolu hâkim muavini Mevhibe Naciye Korur
111	6971	Balıkesir hâkim muavini Lezize Muazzez Tümer

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
		5 inci derece M. Umumilik sınıfına ait defter
1	102	Baş M. U. Baş muavini Arif Cankaya
2	258	İzmir M. U. si Kemalettin Samu
3	1057	Zonguldak M. U. si İsmail Hakkı Özkan
4	1084	Aydın M. U. si Ahmet Reşit Maykut
5	1579	Afyon M. Umumisi Mehmet Tevfik Erinç
6	1762	İstanbul M. U. si Mehmet Hikmet Onat
7	3450	Sivas M. U. si Osman Asım Dilli
		6 ıncı dedece M. Umumilik sınıfına ait defter
1	173	Kastamonu M. U. si Ahmet İlhami Sarıcıoğlu
2	306	Eskişehir M. U. si Ragıp Canonyıl
3	401	Konya M. U. si Osman Haydar Aktan
4	407	Baş M. U. muavini İbrahim Nazif Çağlayan
5	557	Şebinkarahisar M. U. si Kadri Kaya alp
6	1184	Karaman M. U. si Ali Rıza Günal
7	1479	Edirne M. U. si Mehmet Edip Beyazıt oğlu
8	1832	Kırklareli M. U. si Mehmet Cemal Günay
9	2970	Amasya M. U. si Mustafa Asım Soysal
10	2999	Trabzon M. U. si Salih Esat Alperen
		7 inci derece M. Umumilik sınıfına ait defter
1	797	Bandırma M. U. si Şefik Orbay
2	1901	Tokat M. U. si Ali Özeren
3	2001	Baş M. U. Muavini Mehmet Ali Davran

502

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
4	3658	İsparta M. U. si Hasan Basrı Arıtan
5	4991	Baş M. U. muavini Burhanettin Eneralp
		8 inci derece M. Umumilik sınıfına ait defter
1	3728	İstanbul M. U. muavinlerinden Ahmet Nurettin Serer
2	4628	Rize M. U. si Mehmet Salih Tumay
3	4959	G. Antep M. U. si Asım Erkan
4	5021	Bitlis M. U. si Mehmet Nuri Pekin
		9 uncu derece M. Umumilik sınıfına ait defter
1	693	Kilis M. U. si Abdulmecit Sabit Güney
2	5229	Dersim M. M. si Veysi Sezar
3	5306	Keskin M. U. si Mehmet Üstüner
4	5463	Şarköy M. U. si Cemil Ulusal
5	5506	Van M. U. si Cemal Bilgin
6	5666	Baş M. U. muavini Ali Sebük
7	5686	İstanbul M. U. mnavini Mahmut Celâlettin Kuralmen
8	5708	Karadeniz Ereğlisi M. U. si Ahmet Naci Tözün
9	5770	Foça M. U. si Hasan İhsan İdil
10	5950	Edirne M. U. muavini Hakkı Madakbaşı
11	5951	Samsun M. U. muavini İbrahim Ferit Tüzel
12	5963	Yalova M. U. si Atilla Yurdakul
13	5988	Ankara M. U. muavini Mehmet Nevzat Tüzünkan

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
		10 uncu derece M. Umumilik sınıfına ait defter
1	5740	Ankara M. U. muavini M. Ali Akhan
2	6208	Fethiye M. U. si Zühtü Özalp
3	6237	Gürün M. U. muavini Fazlı Onat
4	6240	Konya M. U. muavini Ahmet Efeoğlu
5	6267	Sandıklı M. U. si Kemal Akülke
6	6281	Aydın M. U. muavini Mehmet Radi Ökbay
7	6300	Ankara M. U. mnavini Şuayıp Ayni Onat
8	6302	Kırklareli M. U. muavini Hüseyin Cevat Özkan
9	6316	Erbaa M. U. si M. Agâh Nas
10	6323	Oltu M. U. si Ahmet Ziya Yalkut
11	6329	Ayancık M. U. si Abdulhamit Akçay
12	6354	Milas M. U. si Mehmet Mihtat Güven
13	6356	Gemlik M. U. si Fuat Nuri Özkay
14	6357	Diyarbakır M. U. muavini M. Sadık Günay
15	6358	Kagızman M. U. si İsmail Hakkı
16	6360	Vakfıkebir M. U. si İhsan İngir
17	6374	Balya M. U. si Münür Naci Benli
18	6384	Sinop M. U. muavini Yusuf Çetin Ardalı
19	6385	Yusufeli M. U. si Ahmet Şakir Öncül
20	6422	Kangal M. U. si Rıfat Çidem
21	6435	Gebze M. U. si Mehmet Ratip Seliçi
22	6438	Darende M. U. si Yusuf Bahri Kurban
23	6439	Pınarbaşı M. U. si Yalçındağlar
24	6491	Ordu M. U. muavini Kâmil Boran
25	6508	Poshof M U. si İsmail Çagal
26	6646	Ankara M. U. muavini Osman Zihni Betil
27	6654	İstanbul M. U. muavini Abdullah Refik Bülbül

504

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
28	6658	Sivrihisar M. U. si Hamdi Yılmaz Ertekin
29	6660	Manisa M. U. muavini Mustafa Memduh Balamir
30	6661	Boyabat M. U. si Kadri Özün
31	6662	Hayrebolu M. U. si Hasan Hamdi Dinçer
32	6663	Karaisalı M. U. si Şekip Turgut Süelkan
		Müddeiumumilerin Muavinlik sınıfına ait defter
1	6522	Akşehir M. U. muavini Ömer Könü
2	6523	Siirt M. U. muavini Hasan Mülâyim
3	6525	Kuruçay M. U. muavini Mehmet Gürdoğan
4	6526	Gümüşhacıköy M. U. muavini Nurettin Ertürk
5	6527	Bilecik M. U. muavini Ali Rıza Gürsel
6	6532	Boğazlıyan M. U. muavini Kurban Karşı
7	6533	Tavşanlı M. U. muavini İsmail Çimenoğlu
8	6534	Adana M. U. muavini Hatice Teşrekli
9	6546	Bursa M. U. muavini Reşat Türel
10	6547	Sarayköy M. U. muavini Mehmet Faik Civga
11	6549	Tavas M. U. muavini Şükrü Eroğlu
12	6550	Eşme M. U. muavini Ahmet Akbulak
13	6551	Zonguldak M. U. muavini Fahri Kozan
14	6554	Dörtyol M. U. muavini Sakıb Güneş
15	6559	Kars M. U. muavini Osman Muhlis Çövenlı Oğu ları
16	6560	Kocaeli M. U. muavini Bedri Özkaya
17	6599	Denizli M. U. muavini Emin Muhlis Arsan
18	6622	Erzincan M. U. muavini Selâmi Akdağ
19	6630	Cizre M. U. muavini Mahmut Rıfkı Taner

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyeti ve adı
20	6643	Seferihisar M. U. muavini Enver Haktanır
21	6724	Adapazarı M. U. mavini Bedia Söylemez
22	6795	Kocaeli M. U. muavini Fatma Güzide Pankoğlu
23	6810	Bahçe M. U. muavini Mustafa Saim
24	6879	Malatya M. U. muavini Ahmet Şeref Barkut
25	6890	Gediz M. U. muavini Hüseyin Tüzemen
26	6912	Samsun M. U. muavini Ayşe Belkıs Özün
27	6918	Edirne M. U. muavini Mehmet Âta Seyver
28	6919	Malatya M. U. muavini Mustafa Halim Agabigün
29	6921	Balıkesir M. U. muavini Şahabettin Arıç
30	6924	Anamur M. U. muavini Tevfik Doğu Işıker
31	6928	Adana M. U. muavini Mehmet Hilmi Arca
32	6929	Geyve M. U. muavini Ahmet Hilmi Gökler
33	6930	Adıyaman M. U. muavini Osman Celâl Ökdem
34	6938	Buldan M. U. muavini Halil Kadri Karafakı
35	6939	Amasya M. U. muavini Zerrin Akgün
36	6946	Avanos M. U. muavini Mehmet Hayati Yeşilova
37	6947	Zonguldak M. U. muavini Osman Bayrav
38	6954	Sorgun M. U. muavini Ahmet Erdoğu
39	6955	Burdur M. U. muavini Uralidil
40	6963	Adana M. U. muavini Muazzez Ayaydın

506

Adliye Ceridesine abone kaydı ve sair kitapların sipariş şartları

I — Kitap almak isteyenler kitabın bedelini bulundukları yer malsandığına yatıracaklar ve para karşılığına alacakları hasılatı müteferrika makbuzunu oturdukları yerin C. Müddeiumumiliğine teslim ile istedikleri kitabın adını ve açık adreslerini kayıt ettireceklerdir.

II — C. Müddeiumumiliği teslim aldığı makbuzu ve istenilen kitabın adı ile alıcının açık adresini Adliye Bakanlığına gönderecektir.

III — Kitaplar yine C. Müddeiumumiliği vastasile ayrıca posta ücreti talep edilmeksizin Bakanlık Neşriyat Müdürlüğünden alıcının göndermiş olduğu adrese gönderilecektir.

IV — 938 yılından evvelki yıllara ait Adliye Ceridesinin hiç mevcudu kalmamıştır. Bu münasebetle geçmiş yıllar için Adliye Ceridesine abone kaydı dileği kabul edilemez.

V — 938 ve müteakip yıllar içerisinde çıkacak olan Adliye Ceridesine abone kaydi için de birinci ve ikinci maddede yazılı şekil tatbik olunur.

VI — Yeni neşriyat Adliye Ceridesi kapağında muntazaman gösterilecektir.

507

Adliye Ceridesi

Perakende satışı 30, yıllık abonesi 300 kuruştur.

Adliye Vekâleti tarafından bastırılan ve satın alınıp mevcudu bulunan kitapların isimleri bedelleri aşağıda, teddarikki yolu da kapığın içinde gösterilmiştir.

	Kuruş
Kanunu meden (Eski harflerle)	100
„ „ tatbikatı kanunu	35
Haşilyeli Ceza Kanunu (Kemal Bora)	200
Ceza K. üzerinie bir inceleme.	75
Cezalı kanunlar ve bunları tatbik eden mercîler üzerinde mülâhazalar	40
Tadillerinden sonra Ceza Muhakemeleri usulü Kanunu	125
Tadillerinden sonra Ceza M. U. Kanunu üzerinie bazı izahlar	50
Ceza Muhakemeleri usulü kanunu esbabı mucbesi	50
Cümhuriyet Middeiumumilikleri kalem talinatı	50
Ceza Muhakeneleri U. kanunu alfabetik fihristi	75
Meşhut suçlar kanunu	15
Meşhut suçlar kanunu talimatı	15
Şahitlik ve şaiidin psikolojisi	30
Deniz ticareti kanunu	50
Bağlamlar kanunu şerhi (H.Oser)	150
Borçlar kanunu şerhi (Fritz Funk'jun)	350
Hukuk Mahkenesinde Hak Nasıl Müdafaa edlir	60
Hukuku esasiyede yeni temayüller	75
Velâyet vesayet talimatı	50

	Kuruş
Yeni hâkimler kanunu	100
Avukatlık kanunu	50
Cinaî İlmibeşer	40
Orman işleri (Hususî kanuumlar ve cezaları)	75
Devletler umumî Hukuku cicilt 1	230
Devletler umumî Hukuku cicilt 2	150
Varşova konferansları vee zabıtları	75
Bürüksel konferansları vee zabıtları	75
İngiliz ceza usulü	75
Alman ceza muhakemeleri usulü şerhi	175
Maliye ilmi 1. inci cilt	100
Tamimler mecmuası 1928-1933 7..	175
„ „ 1933 8..	100
Adliye ceridesi fihristi (1 - 149 eski)	100
930-934 Yılı Temyiz ticaret Heyeti umumiye kararları	150
1935 Yılı Temyiz Hukuk K.	125
1935 „ „ Ceza „	125
1936 „ „ Hukuk „	125
1936 „ „ Ceza „	125
1937 „ „ Hukuk „	125
1937 „ „ Ceza „	125
1938 „ „ Hukuk „	200
1938 „ „ Ceza „	175

508